

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANA BİLİM DALI

**KIRIM TATAR EDEBİYATINDA
GÖÇ: ŞİİRLER VE TÜRKÜLER**
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

NESLİHAN KARAGÖZ

DANIŞMAN

PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ

KASTAMONU 2022

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM
DALI

KIRIM TATAR
EDEBİYATINDA GÖÇ:
ŞİİRLER VE TÜRKÜLER

NESLİHAN KARAGÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ

HAZİRAN - 2022
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Neslihan KARAGÖZ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRIM TATAR EDEBİYATINDA GÖÇ: ŞİİRLER VE TÜRKÜLER

NESLİHAN KARAGÖZ

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN: PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ

Kırım Tatar göçleri sebep ve sonuçları ile büyük etkiler bırakan olaylardır. Bu göçler farklı yüzyıllarda büyük kitleler hâlinde gerçekleşmiştir. Kırım'dan farklı ülkelere göç etmek zorunda bırakılan birçok aile göç ettikleri yerlerde kültürlerini korumuş, çocuklarına Kırım'ı ve vatan sevgisini öğretmişlerdir. Bu atmosfer içinde büyüyen şair ve yazarlar yaşananları şiir, roman ve hikâye gibi eserlere aksettirmiştir. Göçler sırasında vatanlarını terk ederek bilinmezliğe doğru yola çıkan göçmenler farklı duygularla pek çok türkü yakmış ve bu türküler günümüze kadar gelerek varlığını korumuştur. Göç esnasında veya sonrasında verilen tüm bu eserler ile Kırım Tatarlarının göç edebiyatı oluşmuştur. Vatanlarından koparılan ve gittikleri ülkelerde doğup vatanlarını hiç görmeden büyüyen şairler ve yazarlarda oluşan ve korunan milli kimlik bilinci eserlerde dikkat çeken unsurlardır. Bu çalışmada, Kırım Tatar göç edebiyatının oluşum süreci, göç olgusunun toplum hayatına etkisi ve şiirlere yansımaları sorgulanmıştır. Şiirler, Kurtumerov, E.E., Useinov, T.B., Xaraxadı, A.M.'nın 2002 yılında yayımlanan “Къырымтатар иджрет эдебияты” adlı kitabından alınmıştır. Asıl konuya geçilmeden önce, Kırım Tatar tarihi ve göç nedenleri üzerine kısaca söz edilmiştir. Göç konulu şiirler incelenmiş ve göçmen şairlerin milli kimlik bilinci ve Kırım Tatar milletinde inşa edilmek istenen milli kimlik unsurları belirlenmiştir. Şiirler konuyla ilgili felsefe, psikoloji ve sosyoloji kaynaklarından yararlanılarak incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELE: Kırım, Kırım Tatarları, göç, edebiyat, göç edebiyatı.

Haziran 2022, 173 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****MIGRATION IN CRIMEAN TATARS LITERATURE: POEMS AND
FOLK SONGS
NESLİHAN KARAGÖZ****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES AND TURKISH EDUCATION
SUPERVISOR: PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ**

Crimean Tatar migrations, with its causes and consequences, have great effects. These migrations have been in large masses in different centuries. Many families who were forced to immigrate from Crimea to different countries preserved their culture in the places they migrated and taught their children about Crimea and love of homeland. Poets and writers who grew up in this atmosphere reflected the experiences in works such as poetry, novels and stories. During the migration, the immigrants who set out on an unknown journey sang many folk songs with different feelings. These folk songs have survived to the present day. The immigrant literature of the Crimean Tatars was formed with all these works given during or after the migration. The national identity consciousness formed and preserved in poets and writers who were separated from their homeland and grew up without seeing their homeland are the striking elements in the works. In this study, the formation process of Crimean Tatar immigrant literature and its effect on social life in poems from the given works were questioned. The poems and the folk songs in this study are taken from Kurtumerov, E.E., Useinov, T.B. and Xaraxname, A.M.'s book "Къырымтатар иджрет эдебияты" published in 2002. Before starting the main subject, the history of the Crimean Tatars and the reasons for migration are mentioned. Poems on migration were examined and the national identity consciousness of immigrant poets and the elements of national identity that were desired to be built in Crimean Tatar nation were determined. The poems have been analyzed by making use of the sources of philosophy, psychology and sociology related to the subject.

KEYWORDS: Crimea, Crimean Tatars, migration, literature, migrant literature.

ÖNSÖZ

Dünya tarihinde göçler kitleler arası önemli sebep ve sonuçları olan olaylardır. Türk dünyasında birçok göç yaşanmıştır. Özellikle Kırım Tatarlarının yüzyıllar boyunca gerçekleştirdiği zorunlu göçler dikkat çekici boyuttadır. Yapılan çalışmanın nedeni Kırım Tatarlarının 18. yüzyıldan başlayarak devam eden ve kitleler hâlinde gerçekleşen göçlerin sebebini ve sonuçlarını ele alarak göç edebiyatında Kırım Tatarlarının yaşadıklarını ve var olma mücadelelerinin şiirlere yansımaları göstermektir.

Çalışmanın giriş bölümünde göç olgusunu anlamak için kavramın açıklaması ile birlikte sebepleri ve sonuçlarına yer verilmiştir. Ana konuyu oluşturan Kırım Tatar göçlerini daha iyi anlamak için Kırım tarihinden kısaca bahsedilerek Kırım Tatar göçlerinin sebep ve sonuçları açıklanmıştır. İkinci bölümde göç olgusunun edebiyata nasıl yansıdığı ve göç edebiyatının oluşumunu göstermek için kavramların açıklamalarına yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde göçmen olarak farklı coğrafyalarda yaşayan ve sürgüne gönderilen şairlerin eserlerine göç olgusunun nasıl yansıdığı, göçün vatanlarından ayrı kalan milletlerde oluşturduğu milli kimlik bilinci ve öneminin açıklaması yapılmıştır. Dördüncü bölümde milli kimlik oluşumunda kahramanın önemi bağlamında Kırım Tatarları tarafından milli kahraman olarak kabul edilen Necip Hacı Fazıl, Mehmet Niyazi ve Şevki Bektöre'nin hakkında yazılan şiirler ve biyografileri verilmiştir. Sonuç bölümünde incelemeden çıkarılan fikirler değerlendirilmiştir. Çalışma kaynaklar bölümü ile sonlanmaktadır.

Çalışmanın ana kaynağı olan Kırım Tatarlarının göç üzerine yazdığı şiirler ve türküler E.E. Kurtumeroğlu, T.B. Useinov ve A.M. Xaraxadı'nın 2002 yılında yayınlanan Къырымтатар иджрет эдебияты kitabından alınmıştır. Kitapta bulunan yazar ve şairlerin bütün şiirleri göç temalı olmadığı için bu şiirlere çalışmada yer verilmemiştir. Kitapta bulunan doğrudan göçü ele alan şiirler Kırım Tatarca orijinalinden Türkiye Türkçesine aktararak incelemeleri yapılmıştır.

TEŞEKKÜR

Çalışma süreci boyunca tezin hazırlanmasında, kaynak temininde, eserlerin çevrilmesi ve incelenmesi aşamalarında her türlü desteğini esirgemeyen çok değerli Sayın Tez Danışman Hocam Prof. Dr. ORHAN SÖYLEMEZ’e sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Kırım Tatarca çevirilerde yardımını esirgemeyen çok kıymetli hocam Doç. Dr. RANETTA GAFAROVA’ya sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte maddi manevi her türlü desteğini eksik etmeyen aileme teşekkür ederim.

NESLİHAN KARAGÖZ

Kastamonu, 2022

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
2. GÖÇ EDEBİYATI	13
2.1 Göç ve Edebiyat	13
2.2 Kırım Tatar Göçleri Üzerine Yazılanlar	16
2.2.1 Muhacirlik, Gurbetlik Türküleri	18
2.2.2 Göç Konulu Şiirler	31
3. EDEBİYAT VE MİLLİ KİMLİK	76
3.1 Vatan Konulu Şiirler	81
3.2 Millet ve Halk Konulu Şiirler	100
3.3 Ana Dil Konulu Şiirler	112
3.4 Birlik ve Dayanışma Konulu Şiirler	121
3.5 Eğitim Konulu Şiirler	131
4. MİLLİ KİMLİĞİN OLUŞUMUNDA KAHRAMANLARIN ROLÜ	144
4.1 Şevki Bektöre.....	146
4.2 Mehmet Niyazi.....	148
4.3 Necip Hacı Fazıl.....	150
5. SONUÇ.....	153
KAYNAKLAR	156

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

bk.	: Bakınız
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

1. GİRİŞ

Coğrafi olarak Kırım'ın yeri Ukrayna'nın güneyinde, Karadeniz'in bulunmaktadır. Kırım'ın Batı Karadeniz, doğu tarafında Kerç Boğazı ve Azak Denizi bulunur. Yarımada'nın doğusu ile batısı arasındaki uzunluğu 305 km, kuzey ile güney arasındaki genişliği ise 205 km kadardır. Bir yarımada olarak kabul edilen Kırım anakara Ukrayna'ya genişliği 30 km, uzunluğu 9 km olan Orkapı (Perekop) bölgesi ile bağlanır. "Kırım yarımadası 29,5 - 34,5 derece doğu boylamları ile 44-46 derece kuzey enlemleri arasında kareyi andırmaktadır. Kırım coğrafyası ova ve dağlardan oluşur." (Açıkgöz, 2016, s.8) Kırım sahip olduğu coğrafi konum sebebiyle yüzyıllar boyunca Rusların sahip olmak istediği bir yarımada olmuş, Rus yayılma politikası doğrultusunda önemli tarihi olaylara şahitlik etmiş ve yerli halkı olan Kırım Tatarlarına büyük acılar yaşatılmıştır.

Kırım Tatarlarının etnik kökeni Orta Asya'dan kitleler hâlinde göç ederek Kırım bölgesine yerleşen Hunlar, Avarlar, Peçenekler ve Kuman-Kıpçak Türk kavimlerine dayandırılır. Orta Çağ'ın başında adı geçen Tatar ailesi Kırım Tatarlarından tamamen farklı bir kavimdir. Bu dönemde bahsedilen Tatarlar farklı boylardan oluşan 70 bin ailelik bir kavimdir. 8-12. yüzyıllar arasında Çin sınırına kadar olan Boyur Gölü'nün güneyinde yaşayan bu Tatar kavmi, babası Tatarlar tarafından öldürülen Cengiz Han'ın 1196 yılında intikam almak istemesi ile yok edilmiştir. Geriye kalanlar Cengiz Han'a tabi kabileler arasına dağılarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. 21. Yüzyılda Tatar adı yalnızca Kazanlı ve Kırımlı Türkler için kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde Kazanlılar kendilerine sadece Tatar derken Kırımlılar kendilerine Kırım Tatarı demektedirler (Giray, 2020, s. 13-20).

Tarih sahnesinde farklı coğrafyalarda karşılaşılan Tatar kimliği, Türklere ve Moğollara atfedilmiştir. Tatar kimliği önceleri Türk kökenine dayandırılmış ve Cengiz Han dönemindeki Türk boylarına Tatar denilmiştir. Altın Orda dönemi ve sonrasında Rusya ve Batı Avrupa, Osmanlı Devleti dışındaki Türkler için Tatar adını kullanmıştır. Daha sonra Rusya'da Tatar adı Kırım, İdil-Ural bölgeleri ve Sibiry'a da yaşayan Türkler için kullanılmaya başlanmıştır. Bu bölgelerde yaşayan halklardan sadece Kırım Türkleri kendilerine Tatar demişlerdir. Daha sonraları İdil-Ural Türkleri de Tatar adını benimseyerek kullanmaya başlamışlardır. Tarihçiler bu

bilgiler doğrultusunda bir Türk-Tatar Teorisi geliştirerek Tatar kimliğini Türklük ile açıklamışlardır (Yıldırım, 2021, s. 34-36).

Yabancı kaynaklarda Kırım'ın yerli ve köklü halkından “Tatarlar” olarak bahsedilirken Türk tarih ve edebî kaynaklarında “Kırım Tatar-Türkü” olarak bahsedilmektedir. Bazı Türk araştırmacılar “Tatar” adının Sovyet rejimi tarafından Türk boylarını kabileleştirerek birbirinden ayırmak ve parçalamak için konmuş bir ad olduğunu savunmaktadır. Kırımlı aydın, şair ve yazarlar ise kendilerinden zaman zaman “Türk”, “Tatar Türkü” veya “Kırım Türkü” olarak bahsetmekle birlikte genellikle “Tatar” adını kullanmaktadırlar. Dedeleri Kırım göçmeni olan Talat Giray¹ Kırım ve Türk tarihini anlattığı çalışmasında Kırımlıların kendilerine Kırım Tatarı dediklerini ifade etmiştir. Tatar adının farklı zamanlarda değişik anlamlarda kullanıldığını söyleyen Eskişehirli Kırım kökenli bir âileden olan Prof. Dr. Mehmet Maksudoğlu² Rusların bu adı Avrupa Rusya'sında yaşayan bütün Türk soylu Müslümanlar için kullandıklarını belirtmiştir. Batılı yazar ve araştırmacıların ise “Tatar” adını Türkistân'da ve Karadenizin kuzeyinde yaşayan Türkler için kullandıklarını söyleyerek Osmanlıların 16. yüzyıldan itibaren kuzey Türklerinden “Tatar” olarak bahsettiklerini belirtmiştir. Kişinin soyunun ana dili ile belirlendiğini savunan Maksudoğlu, Türk lehçelerinin çeşitli tasnifleri arasında belirgin hatlarıyla dört lehçe kabul edildiğini ve bunlardan birinin Kırım ve Kazan Türklerinin konuştuğu Kuzey Lehçesi olan Tatarca olduğunu söyleyerek Kırımlıların bir Türk boyu olduğunu ifade etmiştir. Bütün bu tartışmalar göz önünde bulundurularak çalışmada kullanılan Tatar adı Kırım'ın yerli halkının kabul ettiği şekilde “Kırım Tatarları” olarak belirlenmiştir.

Kırım Tatarları, 14. yüzyıl ile 18. yüzyılları arasında, 1783'te gerçekleşen Rus ilhakına kadar Kırım Yarımadası'nı ve çevresini yöneten Kırım Hanlığı'nın (parçalanmış Altın Orda devletlerinden biri) soyundan gelen Türk-Müslüman bir millettir. Rus ilhakı ile birlikte Kırım Tatarlarının çoğu (bir milyondan fazla) Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmiştir. Kalan Kırım Tatarları 1917'de

¹ Çalışmanın kaynakçası: Giray, T. (2020). *Ötüken'den Kırım'a Kırım'dan Anadolu'ya var olma savaşı Kırım Türkleri*. 10. İstanbul: Kastaş Yayınevi.

² Web site: <https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/guncel-yazilar/3/1540-tatarlar-kimdir#ftn2> Erişim tarihi: 19.06.2022.

bağımsızlıklarını ilan etmiş, ancak 1920'de Bolşevikler Kırım'ı Sovyetler Birliği'nin bir parçası yapmıştır. Vatanlarında kalan diğer Kırım Tatarları 1944 yılında Stalin tarafından yurtlarından Orta Asya'ya sürülmüş ve büyük bir kısmı sürgün sırasında veya hemen sonrasında ölmüştür. Sürgün edilenlerin yaklaşık 250.000'i 1989'dan sonra Kırım'a dönebilmiştir. Bugün çoğunlukla Türkiye, Özbekistan, Romanya, Bulgaristan, Almanya ve ABD'de bulunan Kırım Tatar diasporası dünyanın her yerinde vralığını devam ettirmektedir (Aydın Bezikoğlu, 2002).

Tarihte Kırım Yarımadası'nda büyük siyasi olaylara etki eden devletler ve hanlıklar kurulmuştur. Hanlık Dönemlerinde oldukça güçlü bir devlet olan Kırım zaman içinde Rusların siyasi müdahaleleri ile parçalanarak farklı devletlerin yönetimi altına girmiştir. Kırım'ın Türk medeniyetlerine kapılarını açtığı tarih Miladi 430 yılı olarak bilinmektedir. Bu tarihte Hun İmparatoru Atilla'nın haikimiyetinde bulunan Alanların idaresine giren Kırım Yarımadası bu dönemden sonra da Avarlar, Hazarlar, Peçenekler ve Kıpçaklar olmak üzere farklı Türk medeniyetlerinin hüküm sürdüğü topraklar olmuştur (Çapraz, 2012, s. 15).

Kırım, 7. yüzyılda Hazar Hakanlığının egemenliği altına girmiştir. Hazar Hakanlığının yıkılışından sonraysa Hazarya adıyla bağımsız bir devlet olmuştur. 1242 yılında Batu Han Altın Orda Devleti'ni kurunca Kırım Altın Orda Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir (Giray, 2020, s. 14). 1357'de Altın Orda hanlarından Canibek'in ölümünden sonra başlayan taht kavgaları sonunda Tokay Timur soyundan gelenler Kırım'da bağımsız bir hanlık kurmuşlardır. 1446'da Hacı Giray'ın ölmesi ile Kırım'da yaşanan uzun süreli kargaşa dönemi 1468'de Menli Giray'ın Kırım Hanı olması ile son bulmuştur (Aslanapa, 2003, s. 13). Bu dönmelerde yaşanan kargaşalar ileriki yıllarda da devam ederek Hanlığın parçalanmasına ve Rusların güçlenerek Kırım'ı ilhak etmelerine sebep olmuştur.

1475 yılında Fatih Sultan Mehmet Han'ın görevlendirdiği Gedik Ahmet Paşa'nın Kırım'daki başarıları ve Menli Giray Han'ı kurtarmasıyla yapılan anlaşma ile Kırım Hanı Osmanlı İmparatorluğu'na tâbi olmuştur. Menli Giray Han 1514'e kadar Kırım Hanlığını sağlam bir yapıya kavuşturmuştur. 1514'te yerine oğlu Mehmet Giray Han geçmiştir fakat Astırhan seferinden dönerken Nogayların bir baskınında hayatını

kaybetmiştir (Kösoğlu vd., 1999). 1552 yılında Kazan ve ardından 1556 senesinde Astrahan Hanlığı işgal edilerek IV. İvan tarafından Rusya'ya bağlanmıştır (Çapraz, 2012, s. 16).

Kırım 17. Yüzyılda güçlü bir konumdadır. Bu dönemde Kırım Girayları arasında çekişmeler ve Nogay beyleri ile anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Ruslar bu kargaşa ortamından yararlanarak Kırım halkını kışkırtmaya başlamıştır. 1736'da Or Kapı'nın düşmesiyle Kırım'a giren Rus güçleri Bahçesaray, Han Sarayı, Camisi ve kütüphaneleri, evleri tahrip ederek Akmescit ve Gözleve'yi yağmalamışlardır. II. Selamet Giray 1740'da Rusların tahrip ettiği Han Sarayı ve Camii'ni yeniden yaptırmıştır. Ardından tahta geçen Arslan Giray Han da yıkılan kaleleri, cami ve kütüphaneleri yeniden onarmaya çalışmıştır. 1755-58 yılları arasında Halim Giray Han onarma çalışmalarına devam etmiştir (Kösoğlu vd., 1999, s. 17). Rusların Kırım'da yaptığı bu tahrip ve yağmalamalar ileriki dönemlerde de devam etmiştir.

21 Temmuz 1774'te Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında Osmanlı-Rus Savaşı'nı sona erdiren ve Kırım'ı Osmanlı'dan koparan Küçük Kaynarca Anlaşmasının imzalanmıştır. Şahin Giray kargaşa ortamından yararlanarak Rusların da desteğini almış ve tahta geçmiştir. Şahin Giray'ın tahta geçmesiyle Kırım'dan Anadolu'ya ilk büyük kitleler hâlinde göç gerçekleşmiştir. Ruslar ellerine geçen bu fırsatta Kırım'a yetmiş beş bin Slav halkını yerleştirmişlerdir. 19 Nisan 1783 tarihinde Çariçe II. Katerina bir manifesto yayınlarak Kırım Hanlığı'nın ortadan kalktığını ve arazilerinin Rusya İmparatorluğu'na ilhak edildiğini ilan etmiştir (Giray, 2020, s. 267). 1785-90 yılları arasında da büyük göçler yaşanmış ve Rus Çarı Kırım'da Slav nüfusu arttırmaya gayret etmiştir.

Rus Çarlığının çökmesi üzerine 1917'de Rusya Müslümanları Kongresi'nde milli devletler kurulması kabul edilmiştir. Müftü Çelebi Cihan başkanlığındaki Kırım İcra Komitesi de bir milli ordu kurulmasına, eğitimin ve dini yönetimin yeniden düzenlenmesine karar vermiştir. 1917'de Bolşeviklerin Moskova'ya egemen olması ile Ukrayna bağımsızlığını ilan etmiş böylelikle Kırım tamamen Rusya'dan ayrılmıştır. 13 Kasım 1917 tarihinde kabul edilen Anayasa'ya göre Kırım Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. 1921'nin Ekim ayında Lenin ve Stalin'nin imzaladığı

kararname ile 1921 Kasım ayında “Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti” kurulmuştur ve Veli İbrahimov Kırım Bakanlar Konseyi Merkezi Komitesi Başkanı olmuştur (Giray, 2020, s. 327). Kırım Türk Cumhuriyeti özerk bir cumhuriyet olarak 1928 yılına kadar varlığını devam ettirmiştir.

II. Dünya Savaşı’nın başlamasının ardından Almanlar Kırım’ı işgal etmiştir. Alman ordularının çekilmesi ile Ruslar Kırım’ı yeniden işgal etmişlerdir. Kırım Tatarları içi Almanlarla işbirliği yaptıkları bahanesi ileri sürülerek sürgün emri çıkarılmıştır. Stalin’in 1944 yılında verdiği bu emirle Kırım’da tek bir Türk kalmayacak şekilde Sibirya ve diğer bölgelere sürgün edilmişlerdir. Kırım Şubat 1954’te Rusya Federasyonu’ndan çıkartılarak Ukrayna’ya bağlanmıştır (Kösoğlu vd., 1999).

12 Şubat 1991 tarihinde Ukrayna’ya bağlı olarak kurulan Kırım Muhtar Cemiyeti’nin başkanı Mustafa Cemiloğlu olmuştur. 26 Haziran 1991’de İkinci Kırım Tatar Milli Kurultayı toplanarak *Kırım Tatarlarının Milli Egemenlik Bildirisi*’ni yayınlamışlardır. Bu bildiride Kırım Tatarlarının kendi kaderlerini kendilerinin belirleyeceği ilan edilmiştir. 30 Haziran 1991’de Kırım Tatar Milli Meclisi, Kırım Ulusal Marşı’nı ve Kırım Ulusal Bayrağı’nı kabul etmiştir. 29 Mart 1998’de Kırım’da, Ukrayna milletvekili olmuştur. 2010 yılında Ukrayna’da başlayan siyasi krizlerin çözülmemesi sonucu 2014 yılında Rusya Budapeşte Antlaşması’na aykırı olarak Kırım’ı iki aydan daha az bir sürede ilhak etmiştir (Giray, 2020, s. 367-370). Kırım’ın tarihinde meydana gelen bu siyasi sorunlar, özellikle sürekli bir işgal altında bulunma durumu birçok göçe sebep olmuştur.

Kırım’da gerçekleşen göçler tek bir dönemi kapsamamaktadır. Sürekli gerçekleşen bu göçler toplumsal bir sorun hâline dönüşmüştür. Zaman zaman Gaspıralı gibi büyük aydınlar bu göçleri durdurmak için gazetelerde yazılar yayımlamışlardır. Kırım Tatar göçlerini daha iyi anlamak için öncelikle göç olgusundan, göçlere sebep olan etkenlerden ve sonuçlarından bahsetmekte fayda vardır.

Bir kişinin veya bir topluluğun bir yerden başka bir yere gitmesi, yer değiştirme eylemi olarak ifade edilen göç olgusu tarih boyunca bütün toplumları etkilemiştir. Birçok farklı tanımı bulunan göç kavramı *Türkçe Sözlük*’te (TDK, 1998, s. 863)

“Ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle birey veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi” olarak tanımlanmaktadır. Göçler birçok farklı açıdan toplumları olumlu veya olumsuz şekilde etkileyebilirler. Tarihte önemli sonuçlar doğuran büyük göç hareketleri günümüzde de farklı toplumlarda görülmeye devam etmektedir. Göç olgusu nedenleri ve sonuçları ile çeşitli disiplinlerin ilgi alanına girmekte ve bilimsel olarak incelenmektedir.

Göçmen kavramı ise *Türkçe Sözlük*’te (TDK, 1998, s. 864) “Kendi ülkesinden ayrılarak, yerleşmek için başka ülkeye giden kimse, muhacir.” şeklinde tanımlanmaktadır. Göçmenler gittikleri toplumlarda yaşadıkları sorunlar ile büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Göçmen alan devletler de bu sıkıntılardan etkilenir. Özellikle kitleler şeklinde yapılan göçler daha büyük sıkıntılar doğurmaktadır. Kitleler hâlinde gerçekleşen göçler genellikle zorunlu göçlerdir. Zorunlu göçler akla siyasi sebepleri getirirse de bu durum her zaman için böyle değildir. Açlık, kıtlık, doğal afetler, ekonomik sebepler gibi toplumsal etkenler de zorunlu göçe sebep olmaktadır.

Zorunlu göçler bireylerin beden ve ruh sağlığını da olumsuz yönde etkilemektedir (Ökten, 2012, s. 172). Gönülsüzce gittikleri ülkelerin kültürüne alışmakta zorlanan ve sürekli hasret, özlem, gurbet gibi duyguları yoğun bir şekilde hisseden bireyler, toplumda yabancılaşma hissi ile yalnızlaşırlar. Bu durum göçmenlerin ruh sağlığını bozabilir. Beden sağlığı ise göç edilen toplumun kültürel yemekleri, iş düzeni, eğitim koşulları, iklimi vb. durumlarına adaptasyon sağlayamamaktan dolayı olumsuz yönde etkilenebilir.

Göç günümüzde küreselleşmeye bağlı olarak artan bir olgudur. Küreselleşen dünya ile göç olgusu da farklı şekillerde değerlendirilmeye başlanmıştır. Günümüz şartlarında göçmenlik sadece mekân değiştirme ile değil, gerçek ve sanal mekânlar arasında gezinme yoluyla da gerçekleşebilmektedir. Bu durum internet üzerinden yabancı dillere ve kültürlere açılma imkânı gibi sanal dünyada yapılan gezintilerden kaynaklanmaktadır (Sakallı, 2018, s. 14). Göç olgusu bir diğer anlamda farklı bir ülkenin dilini ve kültürünü öğrenerek insanlarla etkileşim içinde bulunmaktır. Bahsedilen bu sanal göçler, bir yerden başka bir yere gitme durumu olmadığından,

toplumda meydana gelen ekonomik, askeri ve siyasi sıkıntıları bünyesinde bulundurmaz.

Göçlere sebep olan birçok etken vardır. Bunların başında eğitim, sağlık, iş imkânları, iklim şartları, açlık ve kıtlıklar, daha iyi yaşam koşullarına sahip olma isteği gibi nedenler sayılabilir. Günümüzde yapılan göçler genellikle yaşam standartı daha iyi olan ülkelere doğru yapılmaktadır ve bu göçler genellikle küçük çaplıdır. Tarihte Kavimler Göçü gibi büyük çaplı ve etkili göçler de yaşanmıştır. Kavimler Göçünden itibaren 19. ve 21. yüzyıllar arasında doğudan batıya doğru büyük göçlerin yaşandığı görülür. Bu yüzyıllarda yaşanan göçler daha çok kitlesel göçlerdir.

Göçler genel olarak doğal, siyasi, ekonomik ve sosyal olarak dört başlık altında değerlendirilir. Günümüz dünyasında siyasi nedenler olarak değerlendirilen savaşlar, iç karışıklıklar, sınır değişiklikleri ve siyasi baskılar göçlerin en büyük nedenleridir. Göçlere sebep olan itici etkenler arasında çevre sorunları, işsizlik, trafik ve sağlık sorunları sayılabilir. Bununla birlikte göç edilen ülkede bulunan bu imkânlar çekici etkenler olarak değerlendirilir.

Göçlerin nedenleri birden fazla olabilir. Bireysel göçler genellikle ekonomik nedenlidir. Daha iyi bir eğitim imkânı ve daha iyi yaşam standartları sunan şehir hayatını isteme, daha iyi iklimler veya bölgelerde yaşama isteği vb. durumlar da bireysel göçlere sebep olan etkenlerdir. Direkt olarak toplumu etkileyen durumlar kitleler hâlinde göçlere sebep olmaktadır. Bu nedenler arasında doğal afetler, açlık ve kıtlık, savaş, iç karışıklıklar, işgal, terör vb. durumlardan dolayı can ve mal güvenliğinden endişe duymak gibi nedenler sayılabilir (Özkan, 2019, s. 130).

Göç alan ülkelerde yaşanan nüfus artışı sosyal ve ekonomik olarak etki gösterirken göç veren ülkelerde de iş gücü sermayesinin düşmesi ile ekonomik etkiler görülür. Göç alan toplumlarda yaşanan sosyal düzenin bozulması en büyük problemlerden birini teşkil eder. Göçmenlerin yaşadığı uyum sorunu bir çatışma sorunu doğurur ve sosyal yapıda huzursuzluk oluşturur. Özellikle yurtdışından göç alan ülkelerde görülen kültür çatışmaları her iki taraf için de büyük sorunlar yaratır. İnsanlar yeni bir yerleşim yerine, yeni bir dile ve yeni bir kültüre kolay alışamamaktadır. Bununla

birlikte gurbette olma ve memleket hasreti çekme gibi durumlar da olumsuz sonuçlardandır. Göç alan yerlerde ise nüfus atışından kaynaklanan ulaşım, sağlık, eğitim, iş olanakları ve çarpık kentleşme gibi sıkıntılar baş gösterebilmektedir.

Eski Türk tarihinde gerçekleşen göçlerin nüfus artış hızı, iklim şartlarının elverişsizliği, salgın hastalıklar, boylar arası mücadeleler, bölgede hâkimiyet kurmak isteyen Moğol ve Çin milletlerin siyasi baskıları gibi sebepleri vardır. Türklerin sahip olduğu bağımsızlık anlayışı başka bir devletin boyunduruğu altına girmeyi kabul etmelerini engellemiş ve farklı coğrafyalara göçmelerinde etkili olmuştur. Türk dünyası tarihinde genellikle savaş ve siyasi sıkıntılar ile gerçekleşen göçler günümüzde yalnızca siyasi sebeplere bağlı olarak gerçekleşmez. Yaşam koşullarının değişmesi ve gelişen dünya ile toplumsal birçok etkeni olan göç olgusu yine toplumsal birçok sonuç doğurmuştur. Bu sonuçlar zaman zaman olumlu zaman zamansa olumsuz yöndedir. Kırım Tatarlarının tarihlerinde yaptığı göçlerin en büyük sebebi Rusların baskıları ve işgali gibi siyasi sebepler olsa da zaman zaman bölgede yaşanan açlık ve felaketler de sosyal sebeplere dayalı göçlerin yaşanmasına neden olmuştur.

Kırım Tatar göçlerinin sebepleri büyük ölçüde siyasi olarak değerlendirilse de tarihlerinde dini ve iktisadi sebepli göçler de gerçekleşmiştir. Bu göçlerin büyük çoğunluğu zorunlu olarak yapılmıştır. Yüzyıllar boyunca Rusya'nın baskıları ve işgalleri sebebiyle başlayan bu göçler günümüzde de devam etmektedir. Zaman zaman geri dönüşler gerçekleşse de Kırım'da tamamen bir birlik ve üstünlük sağlanamamıştır.

Kırım tarihinde belli dönemlerde kitleler hâlinde birçok göç gerçekleşmiştir. Ruslar için stratejik önemi olan Kırım Yarımadası gerek Çarlık Rusya Döneminde gerek Sovyetler Birliği Döneminde gerekse Rusya Federasyonu Döneminde işgale uğramış ve Kırım Tatarları bu üç dönemde de yurtlarından ayrılarak farklı coğrafyalara göç etmek zorunda kalmışlardır. Yurtlarında kalan Kırım Tatarları ise asimilasyon politikası ile Slavlaştırılmaya çalışılmış, direnenler Sibiryaya başta olmak üzere farklı sürgün yerlerine gönderilmişler, uzun yıllar hapis cezası ve türlü işkencelere maruz kalmışlardır. Kırım Tatarları bu göçler sırasında büyük sıkıntı ve zorluklarla

karşılaşmışlardır. Göç sırasında nüfusun büyük çoğunluğu hayatta kalmayı başaramayarak yolculuk sırasında ölmüştür.

Sürgün kavramı hemen her toplumda farklı sebeplerle uygulanan bir ceza yöntemidir. Kelimenin anlamı *Türkçe Sözlük*'te (TDK, 1998, s. 2055) “1- Ceza olarak belli bir yerin dışında veya belli bir yerde oturtulan kimse, menfi, 2- Bu biçimde sürülmek işi ve bu işin sonucu, nefiy, 3- Bir kimsenin sürüldüğü yer” şeklinde verilmiştir. Edward Said (1999, s. 27) gerçek bir sürgünü “nihaî bir kayıp durumu” olarak tanımlar. Sürgünün bir insanın benliği ve benliğin gerçek yuvası arasında zorla açılmış onulmaz bir gedik olduğunu söyler. Kırım'da gerçekleşen göçlerin bir kısmı sürgün kavramı ile ilgilidir. 1944 yılında Kırım'da sürgün kararının alınması ile birçok aile sürgüne gönderilmiştir. Türk dünyasında SSCB zamanında özellikle Stalin döneminde uygulanan sürgünler dikkat çekici boyuttadır. Özellikle literatüre Repressiya Dönemi olarak geçen 1937-1938 yıllarında Türk aydınları düşüncelerinden ve yazdıklarından dolayı sürgünlere gönderilerek gittikleri yerlerde ölüme terkedilmişlerdir.

1783 yılında başlayan Rus işgali farklı dönemlerde de devam etmiş, Ruslar farklı dönemlerde kurduğu devletlerde Kırım'a baskı ve işgal politikasından vazgeçmemiştir. Bu baskı ve işgaller göç ve sürgün cezalarını da beraberinde getirmiştir. Kırım'ın sahip olduğu jeopolitik önem bölgeden Kırım Tatarlarının temizlenerek Slav halkın yerleştirilmesi politikasını doğurmuş ve bu şekilde bölge Ruslar tarafından kontrol altına alınmak istenmiştir. Yüzyıllardır süren bu politika kapsamında SSCB Döneminde Stalin'in emri üzerine 18 Mayıs 1944 gecesinde, çeşitli bahanelerle Kırım'da tek bir Tatar kalmayacak şekilde sürgün cezası uygulanmıştır. Bu büyük sürgünden sonra farklı coğrafyalara dağılan Kırım Tatar halkı geri dönebilmek için grevler ve mitingler ile haklarını aramaya başlamışlardır. Özellikle 1975 yılında Kırım Türkleri önderi Mustafa Cemiloğlu'nun 303 gün süren “Ölüm Orucu” grevi farklı ülkelerde büyük yankılar uyandırmıştır (Çapraz, 2014, s. 27).

Kırımlı yazar Cengiz Dağcı, Rusların sürgüne sebep olarak gösterdikleri rejim karşıtlığı ve Kırım Tatarları'nın II. Dünya Savaşı sırasında Almanlarla işbirliği

yaparak kendilerine ihanet etmeleri iddialarının yaptıkları soykırım için bir bahane olduğunu söyler. Dağcı sürgünlerin 1944 yılından çok daha önce, 1930’lu yıllarda başlatıldığını ve bu zamandan 1936 yılına kadar rejim karşıtlığı ile bir ilgisi olmayan binlerce masum Kırım Türkünün bölgeden sürüldüğünü belirtir (Kireççi, 2015, s. 50).

Kitleler hâlinde gerçekleşen Kırım göçlerinin büyük çoğunluğu Türkiye, Romanya ve Bulgaristan’a yapılmıştır (Gafarova, 2019, s. 228). Kırım Tatarları 18. yüzyılda başlayan Rus işgali ile birlikte 1500 yıl boyunca vatan edindikleri topraklardan ayrılarak Osmanlı egemenliğinde bulunan Anadolu’ya göç etmeye başlamıştır. Sayıları net olarak bilinmese de Kırım Tatarları azımsanmayacak boyutlarda Osmanlı topraklarına göç etmişler ve vatanları gibi gördükleri Anadolu toprakları için “Ak topraklar” ifadesini kullanmışlardır. Anadolu’ya göç eden Kırım Türkleri Eskişehir, Ankara, Kırıkkale, Aksaray, Konya ve Afyon başta olmak üzere Kırşehir, Yozgat, Çorum, Sivas, Karaman, Adana, Kütahya, Bursa, Balıkesir, Tekirdağ, Edirne ve Kırıklareli’yi kapsayan coğrafyada köyler kurmuşlardır (Giray, 2020).

Osmanlı-Rus Savaşı Kırım Yarımadası’nda kitlesel göçlere sebep olan bir diğer tarihi olaydır. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile 1783 Rus işgali arasında geçen süre içerisinde Osmanlı topraklarına doğru başlayan göçler 1788-1792 yıllarında yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı ile devam etmiştir. Kırım Tatarlarının ilk büyük göç dalgası 1792-1793 yıllarında gerçekleşmiştir. En büyük ve yıkıcı göç dalgası ise 1860-1861 yıllarında yine Rusların baskıları neticesinde yaşanmıştır. 1853-1856 Kırım Savaşı ile başlayarak özellikle 1860-61 yıllarında göç eden Kırım Türklerinin önemli bir kısmı Balkanlar’a yerleşmişlerdir. 1860 göçünün temel sebebiyle ilgili Kırım’da bulunan bir Rus pomeşçik Tatarların topraksız kalarak çaresizleşmesini göstermiştir. Rus çarı II. Aleksandr ise 1860’taki büyük göç dalgasını istenmeyen unsurlardan kurtulunan “mutlu bir olay” olarak nitelendirerek bu göçleri engelleyecek her türlü tedbire karşı çıkmıştır. Göçmenlerin Osmanlı topraklarını tercih etmelerindeki temel sebep ise ülkenin dinî ve kültürel açıdan Müslüman toplumlar için Hilâfet merkezi olmasıdır (Arabacı, 2007, s. 230).

1785-90 yılları arasında yaşanan göçler ile Giray sülalesi mensupları da dâhil olmak üzere Kırım Tatarları her şeylerini geride bırakarak Anadolu ve Balkanlardaki Osmanlı topraklarına göçmüşler, Kırım'da boş kalan topraklar ise Ruslara ve Kiliseye dağıtılmıştır. Rus Çarı da Osmanlı topraklarına yapılan bu göçleri desteklemiştir. 1921-1922 yılları arasında SSCB'nin izlediği politikalar sonucu meydana gelen büyük bir açlık felaketi sebebiyle de Türkiye'ye göçler yapılmıştır. Bu yıllardan sonra Ruslaştırma faaliyetlerine karşı çıkan ve direnen aydın Kırımlılar ya öldürülmüş ya da sürgüne gönderilmiştir. Kırım Tatarları göç ettikleri yerlerde anavatana dönüş mücadelelerine devam etmişlerdir. SSCB 5 Eylül 1967'de yayımladığı bir kararname ile Kırım Tatarlarına haksızlık yapıldığını kabul etse de vatanlarına dönüş izni vermemiştir. Üstelik bu karardan sonra Kırım'a tekrar göç eden binlerce Kırım Tatar ailesi tekrar sürgün edilmiştir (Bozkurt, 2007, s. 230).

19. yüzyıl sonlarında Çar ordusuna Kırımlılardan asker alınması sebebiyle orduya katılmak istemeyen ve göç etmekten başka çaresi olmayan gençleri engellemek amacıyla İsmail Gaspıralı'nın Tercüman gazetesine yazdığı makaleler göçün büyük ölçüde durdurulmasında başarılı olmuştur (Asma, 2010). Kırım Yarımadası'ndan yapılan büyük dalgalı göçlere şiddetle karşı çıkan İsmail Gaspıralı, Tercüman gazetesinde durmak bilmeyen göçler için şunları yazmıştır:

Bineceğiniz gemiler, Karadeniz'in coşkun ve merhametsiz dalgalarını zor aşacaktır. Karşılaşacağınız hastalıklar ve zorluklara bulacağınız çareler ehemmiyetsiz kalacaktır. Gideceğiniz yerlerin tabiat ve iklim şartları farklı olacaktır. Oralardaki hazırlıklar kifayetsiz kalacaktır.

Aziz kardeşler!

Satmak kolay, almak zordur. Gitmek kolay, dönmek zordur. Yıkılmak kolay, kalkmak zordur (Çapraz, 2012, s. 19).

Kırım Tatarlarının gerçekleştirdiği zorunlu göçlerin sonucunda bölgedeki nüfus dengesi değişmiştir. Ruslar göç edilen bölgelere yerleştirdiği Slav, Grek, Kozak, Yahudi ve Ermeni nüfus ile bölgeyi kontrol altına almayı amaçlamıştır. Göç etmeyip Kırım'da kalan ailelere ise asimilasyon politikası uygulanmıştır. Ailelerin kültürel değerleri yok edilmeye çalışılmış, dil ve din değişikliğine zorlanmıştır. Kırım Tatarları göçler sonucunda ekonomik ve kültürel açıdan Osmanlı'yı ve Orta Asya'yı hem etkilemiş hem de kendileri etkilenmişlerdir. 19. yüzyılda yaşanan göçler

Osmanlı'yı olumsuz etkilemesi sonucu göçlerle baş edebilmek adına 1860 yılında Muhacirin Komisyonu kurulmuştur. Göçlerin olumlu sonuçlarından dikkat çeken durumlar da vardır. Örneğin Kırım'dan göçen çiftçiler Osmanlı'da tarımın gelişmesine katkı sağlamıştır. Özbekistan'a sürülen Kırım Tatarları da bölgenin gelişimine katkıda bulunmuşlardır (Asma, 2010, s. 37).

Göç esnasında ve göç edilen yerlerde yaşananlar, halkın duygularının en iyi anlatıldığı eserler Kırım Tatar kedaylarının³ söyledikleri göç türkülerinde, yırlarda ve şiirlerde görülür. Kırım Tatar kedayları türkülerinde halkın çektiği ızdırabı, acıyı, sıkıntıları, vatan Kırım için döktükleri gözyaşlarını anlatmışlardır. Kırım Tatarlı şairler şiirleriyle, yazarlar roman ve hikâyeleri ile Kırım'ın yaşadığı faciayı anlatmak, halkın sesi olmak istemişlerdir. Kırım literatüründe eserlerin her satırında Kırım'a karşı duyulan derin özlem ve sevgi aksettirilmiştir.

Kırım Tatarları göç ile ilgili sıkıntılara şiirlerinde büyük yer vermişlerdir. Bu durum göçler ile ilgili kapsamlı ve birinci ağızdan anlatılan bilgiler elde edilmesini sağlamıştır. Bu sebeple çalışmada göç üzerine yazılan türküler ve şiirler incelemeye tabi tutulmuştur. Bununla birlikte göç konusunun ve doğurduğu duyguların derin bir şekilde yansıdığı türküler de incelemeye eklenmiştir.

³ Keday: Âşık, halk ozanı.

2. GÖÇ EDEBİYATI

2.1 Göç ve Edebiyat

Edebiyat toplum yaşamının bir yansımasıdır. Bu sebeple edebi eserlerde yazarların biyografilerine, kendi zihniyetlerine ve içinde bulundukları toplumun düşünme sistemine dair çıkarımlar yapılabilir. Yazarlar her zaman kendi hayatlarından esinlenerek eser vermezler. İçinde bulundukları toplumu etkileyen siyasi ve sosyal olaylar, çevrelerinde yaşanan farklı hayatlar eserlerine konu olabilir. Tarihsel ve sosyolojik bir gerçek olan göç de edebiyatta en çok karşılaşılan konulardan biri olmuştur (Yücedağ, 2019, s. 14). Edebiyat ve toplum bağlamında ele alınan göç olgusu sosyal bir konudur. Edebiyat ve göç arasındaki ilişki toplumların tarihlerinde yaşadıkları sosyal olayları eserlerine yansıtması ile gerçekleşir. Göç destanlarında yapılan göçlerin sebepleri edebi bir dille anlatılırken dönemin sosyal ve siyasi olayları hakkında da bilgiler verilir. Bu yönüyle göç üzerine yazılan edebi eserler tarihe kaynaklık eder.

Her göçmenin bırakıp geldiği bir yurt vardır. Göçmen yazarların geldiği yerdeki kültürel alt yapıyla gittiği ülkenin kültürel yapısını birleştirerek ortaya koyduğu eserler sosyolojik açıdan değerlidir. Bu yazarların sunduğu edebi eserler, göç üzerinden sosyal gerçekliğin bir yansımasıdır.

Göç edebiyatında en fazla ele alınan gurbet konusu sürgünle, göçle veya seyahatle başlar. Çeşitli nedenlerle yurtlarından ayrılan insanlar yurt değiştirerek aslında bir mekân değiştirme tecrübesi yaşarlar. Mekânı değiştirmek ise her şeyi geride bırakarak yabancı bir ülkede yeni bir yaşam, yeni bir dil, bir kimlik kurmak demektir (Sakallı, 2018, s. 12). Vatanından ayrı düşen ve başka devletlerin boyunduruğu altında yaşamaya mecbur bırakılan insanlar farklı düşünce ve hissiyatlarla vatanlarına daha derinden bağlanırlar ve göç olgusunu daha derin bir şekilde sanata yansıtırlar (Sultanlı, 2007, s. 11). Bu insanların samimi bir dille yazdığı eserlerde göç olgusunun tarihi kaynaklarda verilen bilgilerden daha farklı bir biçimde yer aldığı görülür.

Göç tarihi insanın cennetten dünyaya gelmesi ile başlatılır. Dolayısıyla edebi anlatılarda Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak meyveyi yiyerek cennetten kovulmasıyla dünyaya gelmelerini anlatan eserler göç temasının arketipi olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte bazı araştırmacılar Hz. Âdem ve Havva'nın cennetten dünyaya gelmesini sürgün cezasının arketipi olarak değerlendirir. Kutsal kitaplarda bahsedilen Hz. Muhammed liderliğinde Habeşistan ve Medine'ye yapılan göçler ile Hz. Musa ve Hz. İsa'nın kavimleri ile gerçekleştirdikleri göçler önemli göçlerdir (Yücedağ, 2019, s. 14). Bununla birlikte göç üzerine yazılan destan ve mitler göç olgusunun eski zamanlardan beri insanlık tarihinde olan önemini gösterir. Özellikle destanlar, göç konusunun bir edebî türün içinde yer aldığı ilk örnekler olmasıyla önem arz eder (Akgün, 2015, s. 71). Göç üzerine yazılan edebi metinlerde ele alınan konular genellikle eski dönem anlatılarında kuraklık, açlık, savaşlar gibi etkenlerken Haçlı Seferleri, I. ve II. Dünya Savaşları gibi siyasi olayların etkisi ile yapılan göçler de işlenen konular arasındadır.

Türk dünyasında yaşanan göç konularına bakıldığında eserlerde Osmanlı Döneminde iç ve dış politika sonucu yaşanan göçler, özellikle Balkan Türklerinin göçleri, Kırım Savaşı ve sürgünü sonrası yaşanan göçler ön plandadır. Uygurların Göç Destanı ise tamamen göç konusu üzerine oluşturulmuştur. Göktürklerin yeniden doğuşunu anlatan Ergenekon Destanı'nda da göç konusuna yer verilir. Göç ve Ergenekon Destanları'nı ortak noktada birleştiren temel unsurlardan biri de ana yurttan ayrılış yani göçtür (Şenocak, 2013, s. 2529).

Göç ve edebiyat ilişkisi kapsamında verilen edebi eserlerin zaman içerisinde çoğalması ile “göç edebiyatı” adı altında yeni bir tür ortaya çıkmıştır. Göç edebiyatında Almanya'ya giden Türk göçmenlerin verdiği eserler önemli bir örnektir (Karaman, 2022, s. 147). Bununla birlikte dünyanın her ülkesinde göçmenlerin yazdığı eserler göç edebiyatı kapsamında değerlendirilmektedir.

Göçler sonucunda doğan göç edebiyatı, yurtlarından ayrılarak farklı coğrafyalara yerleşen göçmenlerin duygu ve düşüncelerini yansıttıkları eserler ile oluşur. Göçmenlerin özellikle vatan hasreti, uyum problemleri ve kültür çatışmaları, geride bırakılan eş, dost, sevgili özlemi, dert ve sıkıntıları eserlerde geniş yer tutan

konulardır. Bunun dışında göçmen şair ve yazarların yaşadıkları ülkenin dilinden farklı bir dilde verdiği eserler göç edebiyatı kapsamında değerlendirilmektedir.

Göç Edebiyatı literatürde farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Bunlardan “Göçmen Edebiyatı”, “Muhacerat Edebiyatı”, “ Mehcer Edebiyatı”, “Sürgün Edebiyatı” ya da “Diaspora Edebiyatı” daha yaygın olarak kullanılanlardır. Aynı şekilde yabancı literatürde de Migrant Literatüre (İng.), Migrantenliteratur (Alm.), Exilliteratur (Alm.), Gastarbeiterliteratur (Alm.) vb. isimlerle adlandırmaları bulunur (Akgün, 2015, s. 76). Diğer yandan “Hint-İngiliz Edebiyatı”, “Afro-Amerikan Edebiyatı” veya “Türk-Alman Edebiyatı” adlandırmalarında olduğu gibi farklı coğrafyalara göçen milletlerin göç üzerine yazdığı eserler, literatürde genellikle o milletin adıyla göç ettikleri yer adının birleşiminden oluşan bir göçmen edebiyatı olarak adlandırılmıştır.

Göç konusu edebiyatta yalnızca tematik düzlemde ele alınan bir konu olmuştur. Fakat zaman içinde göç konusu üzerine verilen eserlerin çoğalmasıyla farklı bir “göç edebiyatı” veya “göçmen edebiyatı” gibi değişik adlarla anılan yeni bir edebiyat alanı oluşmuştur. Göç edebiyatının olumsuz sonuçlarından birisi de göç olgusunun edebiyat içinde zaman ve mekân bağlamında nerede konumlandırılması gerektiği sorunudur. Bu sorun göç edebiyatlarının sınırlarının belirlenmesinde temel alınan her bir göç edebiyatının değişiklik göstermesine sebep olmuştur (Akgün, 2015).

Göç edebiyatı denilince ilk olarak akla gelen Türk-Alman edebiyatıdır. Türk-Alman Edebiyatının temellerini 1961’de imzalanan İşçi Göçü Anlaşması’yla Almanya’ya giden Türk yazarları oluşturmuşlardır. Göçmen edebiyatı çok dilli bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla Almanya’da yaşayan göçmen yazarlar hem Türkçe hem de Almanca yazarak eserleriyle her iki milletin edebiyatına da katkı sağlamaktadır. Almanya’da göçmen edebiyatına eserler veren yazarlar arasında Fakir Baykurt, Yade Kara, Nuray Lale, Renan Demirkan, Zafer Şenocak, Feridun Zaimoğlu, Zehra Çırak, Emine Sevgi Özdamar, Habib Bektaş, Bekir Yıldız, Şinasi Dikmen, Fethi Savaşçı, Saliha Scheinhardt, Yüksel Pazarkaya, Alev Tekinay, Yücel Feyzioğlu, Selim Özdoğan ve Nevfel Cumart sayılabilir. Bu yazarların ele aldığı konular genellikle anavatana

duyulan hasret olmakla birlikte yaşadıkları adaptasyon güçlüklerini dile getiren ve işçi sorunlarına değinen eserler de vermişlerdir (Cesur Yaşar, 2019, s. 443-444).

Kırım Tatar göç edebiyatı Kırım literatüründe “Kırım Tatar Hicret Edebiyatı” olarak adlandırılmaktadır. Kırım’da göç olgusunu tematik olarak ele alan yazar ve şairlerin sayısı dikkat çeker. Kırım sürgününü anlatan eserlerin büyük çoğunluğu da göç edebiyatı kapsamında değerlendirilmektedir.

2.2 Kırım Tatar Göçleri Üzerine Yazılanlar

18. yüzyılın sonlarında Kırım Hanlığı Rusya tarafından ilhak edildikten sonra, Çar yönetimi Kırım halkına zulümler ve baskı politikaları uygulamaya başlamıştır. Haklarından mahrum bırakılan halk en sonunda öz vatanlarını terk ederek başka devletlere gitmeye mecbur kalmıştır. Genellikle Osmanlı ve Romanya’ya doğru yapılan bu göçler 1920-1930 yıllarını kapsayan Repressiya Dönemi ve 1944 sürgünü ile devam etmiştir.

Göç ettikleri yerlerde vatanlarını ve tarihlerini işleyen vatansever aydınlar yetişmiştir. Bu aydınlar arasında Mehmet Niyazi, İsmail Ziyadin, İsmail Otar, Ramazan Aytan, Raşit Aşki Özkırım, Mehmet Sevdıyar, Cengiz Dağcı, Fikret Yurter, Enver Mahmut, Feyzi Rahman Yurter, Server Turupçı, Abdulla Veli Şuayp, Mehmet Emin Yaşar vd. en önemli isimlerdir.

Bu yazarlar Kırım Tatarlarının sürgünde yaşadığı zorlukları, baskı ve zulmü, acıları eserlerinde milletine anlatmışlardır. Göç ettikleri yerlerde örf ve adetlerini, ana dillerini, medeniyetlerini koruyan yazarlar kimliklerinin unutulması endişesiyle eserlerinde kültürlerini işleyerek milleti bilinçlendirmek istemişlerdir.

Romanya’da yaşayan göçmen Kırım Tatarları 1930 yılında *Emel* mecmuasını neşretmeye başlamışlardır. Uzun yıllar boyunca yayın hayatına devam eden Emel mecmuası bölgedeki Kırım Tatarlarının tarihlerini, medeniyetlerini, kültürlerini devam ettirmelerinde etkili olmuştur. Mecmuada edebi eserler ve makaleler basılmıştır. Faaliyetlerinden dolayı *Emel* mecmuası Kırım Tatar edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

Kırım Tatarlarının hicret edebiyatında Cengiz Dağcı en önemli isimdir. Onun eserleri yalnızca Kırım Yarımadası'nda kalmamış bütün Türk dünyasında okunmuş ve irdelenmiştir. O eserleriyle milletin yaşadığı zulmü tüm Türk dünyasına duyurmuştur. Dağcı, *Onlar Da İnsandı* romanında Kırım'ın tasvirini yaparken *Korkunç Yıllar* romanında kendi hayatından esinlenerek yarattığı Sadık Turan karakteri ile II. Dünya Savaşı yıllarını anlatır. *Badem Dalına Asılı Bebekler* adlı romanında ise Rusların Türk dünyasında uyguladığı Slavlaştırma politikasından bahseder. *Anama Mektuplar* romanında kullandığı dil ve anlatım ile içten duygularını yansıtır. Dağcı'nın eserlerindeki ortak nokta Kırım, vatan hasreti ve sevgisidir.

Mehmet Niyazi hicrette doğan bir diğer Kırım Tatar aydını olup Kırım Tatarları arasında çok saygın bir yere sahiptir. Niyazi'nin 1905-1911 seneleri arasında Dobruca'da yazdığı şiir ve nesirlerinden oluşan *İthâfât* adında bir eseri vardır. Niyazi'nin şiirleri ile Kırım Tatarlarına yol gösterici bir ışık olması, kültürünü, tarihini, anadilini unutmaması ve farklı coğrafyalarda yaşayan milletine ulaşarak onlara da unutturmaması önemli özelliklerindendir.

21 Mart 1983 senesi Sakarya'da doğan Raşit Aşki Özkırım, Kırım göçleri üzerine eserler veren bir diğer aydındır. Özkırım'ın göç ve vatan sevgisi içeren eserlerinden en bilinenleri şiirleridir. Şiirlerinde genellikle vatanı Kırım'ı ve milletini konu alan şair halka ulaşmak için şiirlerini bir araç olarak kullanır.

Kırım Tatarlarının şehidi olarak bilinen Necip Hacı Fazıl şiirleri ile genç Kırım milletine hitap eder ve onları aydınlatmak ister. Şiirleri dışında *Kudalık (Dünürlük)*, *Gençlik ve Genç Fidanlar* ve *Kırım* adındaki piyesleri önemli eserlerindendir.

Mehmet Vani Yurtsever *Sönmeyen Ateş* adlı piyesine Cafer Seydahmet Kırimer'in "Dünyada en acınacak milletler, kendi facialarını unutanlardır." sözüyle başlar. Kırım'ın Rusya tarafından işgalinin üzerinden seksen yıl geçmesi ve bu devirlerde yaşanan Çarlık baskısı, Kırım'ı yok etme mücadelesi ve Ak Topraklara göçler konulu piyes bu alanda verilen önemli bir eserdir.

İsmail Otar'ın en ünlü eserlerinden birisi *Çibörek Destanı*'dır. Kırım'ın mutfak kültürüne ait bir lezzet olan "çibörek" üzerine yazdığı bu destanda çibörek yapımını

uzun uzun anlatan şair, çiböreğin lezzetinden, sağlığa iyi geldiğinden ve gençlere kuvvet vererek canlılık kattığından bahseder. Şair Kırım Tatar yemek kültüründe çiböreğin ne kadar önemli bir yeri olduğunu anlatır. Bu adetlerinin Kırım halkını bir araya getirdiğini söyler. Bu destan diğer yandan da milletin birlik duygusunu nasıl kabarttığını gösterir.

2.2.1 Muhacirlik, Gurbetlik Türküleri

“Giderim, giderim, yolum tükenmez⁴
Çevirilir bakarım, vatan görünmez...”

En genel anlamıyla türkü “halkın ruh hâlini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve dört dizeli ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere verilen addır” (Kaya, 2010, s. 733). Türk kültüründe önemli bir yeri olan türkü kelimesi “Türk’e ait olan” anlamını karşılar. Anonim Türk halk edebiyatında ezgiyle söylenen bir nazım biçimi ve türü olan türkü, halkın başından geçen olayları konu edinmesi ile geniş bir konu sınıflandırmasına sahiptir.

Genellikle bir olay sonucu doğan türküler duyguların söze yansımaları ile oluşurlar. Bu olaylar günlük yaşanan herhangi bir olay olabilir. Türküler bazen de özlem, yurt sevgisi, doğa sevgisi, dini duygular ve kahramanlık gibi duyguların yoğun yaşandığı dönemlerde doğarlar (Yardımcı, 2008, s. 103). Gurbet, özlem, sevinç gibi hislerin yansıdığı bu türküler de yine bir olayın sebep olmasıyla doğan duygulardır. (Artun, 2016, s. 113). Bu sebeple her türkünün ardından bir hikâye, bir olay ve duygular vardır.

Eski zamanlarda iletişim araçlarının günümüzdeki kadar yaygın olmamasından dolayı türkülerin yayılması yavaş bir biçimde olmuştur. Türkülerin yayılmasında ticaret kervanları, gezgin âşıklar, askerler, savaşlar ve göçler etkili olmuştur (Artun, 2016, s. 110). Sözlü olarak yayılan bu türküler zaman zaman değişikliklere uğrayarak farklı yörelerde farklı biçimlerde söylenmeye devam etmiştir.

⁴ Güzel, A. (2020). *Kırım Türklerinin esaret türküleri*. 107. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tarihinde acı olaylar yaşamış Türk milletleri türkülerle hasretlerini gidermiş, acılarını ve sevinçlerini dile getirmiş ve bu türkülerini gelecek nesillere miras bırakmışlardır. Yabancı bir kültürde ve dilde kendini yalnız hisseden Türkler kendini rahatlatmak ve sıkıntılarını duyurabilmek için, duygularını boşaltma ve paylaşma ihtiyacından ötürü türkü aracılığı ile düşüncelerini ifade etmişlerdir (Karaman, 2022, s. 147).

1783 yılında Çarlık hâkimiyetiyle başlayan işgal sürecinin son noktası 18 Mayıs 1944 tarihidir. Sürgün edilen Kırım Tatarları bu durumu göçü anlatan türküler ile ifade etmişlerdir:

Halk trenlerde giderken bir taraftan ağlamış diğer taraftan feryat figan edip birbirlerinden bu olay hakkında bilgi almışlardır Sakinleştiklerinde ise ağızlarından çıkan cümleler şiire dönüşmüş ve bu şekilde beyitler ortaya çıkmıştır. Bu beyitler çoğaldıkça aynı şiirin veya şarkının değişik varyantları ortaya çıkmıştır. Böylece millî şarkılar bu şekilde meydana gelmiştir (Keskin, 2015, s. 131-133).

Kırım Tatar türkülerinde sürgün, esaret, gurbet, aşk ve hasret gibi olaylar daha fazla yer alır. Göç ve göçün sebep olduğu ayrılıklar hasret ve özlem duygularının daha fazla işlenmesine sebep olmuştur. Kırım Tatar halkı göç ettikleri yabancı ülkelere gerek Yeşil Yurt'larına gerekse geride bıraktıkları ailelerine, sevgililerine, akrabalarına ve komşularına, vatanın her bir toprağına, dağına, taşına, pınarlarına hasretlerini dile getirmişlerdir. Göç hadisesi sırasında yaşanan olayların türkülere dönüşmesi, yırlar ve maniler söylenmesi Kırım Tatar edebiyatında bir göç edebiyatı oluşmasına sebep olmuştur. Kırım Tatar edebiyatında türküler içerikleri bakımından 1-Hayat hakkındaki türküler, 2-Tarihi (askerlik hakkında) türküler, 3- Muhacirlik türkülerini olmak üzere genel olarak üç ana başlık altında değerlendirilmiştir (Kurtumeroğlu vd., 2002, s. 10). Geçmişlerinde yaşanan acı olayların da etkisi ile vatan topraklarına hasret bırakılan Kırım Tatar halkı kutsal bildikleri Kırım'ın güzelliklerini yalnızca türkülerde değil hemen her edebi eserde anmaktadır.

Биз кетермиз Кърымдан	Biz gideriz Kırım'dan
Биз кетермиз Кърымдан, эй, яр, джындай, тойдай айтыр да агълерим, Тувгъанларымыз къаладжакъ, эй яр, магърашкъан, къойдай айтыр да агълерим.	Biz gideriz Kırım'dan, ey yar, toplantı gibi, toy gibi, söyler de ağlarım, Akrabalar kalacak, ey yar, meleyen koyun gibi söyler de ağlarım,

От бастырыр кетермиз, эй, яр, кяпыны чеклеп, айтыр да агълерим, Къаерлерде джурермиз, эй, яр, кялентир беклер, айтыр да агълерим, Тютеп кялгъан оджакълар, эй яр, сёнерми экен, айтыр да агълерим, Татар халкъы хорлукъкъа, эй яр, конерми экен, айтыр да агълерим, Къалды чызма астында, эй яр, бабайлар къабри, айтыр да агълерим, Буны корьген байгъушнынъ, эй яр, кялмады сабри, айтыр да агълерим, Акъалар ыргъат болгъан сонъ, эй яр, бабалар кяхъя, айтыр да агълерим, Джаш татайлар хызметкяр, эй яр, аналар дая, айтыр да агълерим, Борч-деп бильдик кочювни, эй яр, Акъ топракъкъа, айтыр да агълерим, Эль багъладыкъ къадеге, эй яр, сыгъындыкъ Хакъкъа, айтыр да агълерим, Айланып чыкты бир геми, эй яр, кок бурундан, айтыр да агълерим, Котерильген кысметлер, эй яр, шу Къырымдан, айтыр да агълерим, Кетейтыр гемимиз, эй яр, тютюни бувдакъ, айтыр да агълерим, Биз кетен сонъ Кырымда, эй яр, калмады къувнакъ айтыр да агълерим, Дерья толу параход, эй яр, татар халкъы, айтыр да агълерим, Татарны юрттан айыран, эй яр, къазакънынъ полкы, айтыр да агълерим, Акъ топракнынъ ялысы, эй яр, бизге де кульмий, айтыр да агълерим, Падиша берген эки огюз, эй яр, кях десем джурьмий, айтыр да агълерим, Ашкъа салсанъ татымаз, эй яр, Варнанынъ тузы, айтыр да агълерим, Этеклик кийип джурее экен, эй яр, пашанынъ кызы айтыр да агълерим, Биялмадым мен мында, эй яр, кыблалар сыртым, айтыр да агълерим, Эр шейден де татлы экен, эй яр, озъ тувгъан юртым айтыр да агълерим, Тюшсе Къырым акъылга, эй яр, ичим къайнай, айтыр да агълерим, Тюрли тарлыкъ сыкъынты эй яр джурегим чайнай, айтыр да агълерим, Хиджрет ваджип дедлер эй яр улемалар, айтыр да агълерим, Ох болсын шимди озълери эй яр эр кыралар, айтыр да агълерим.	Ateş bastırıp gideriz, ey yar, kapını kapat söyler de ağlarım, Kırlarda yürürüz, ey yar, karantina bekleyerek söyler de ağlarım, Tüter kalan ocaklar, ey yar, söner mi acaba, söyler de ağlarım, Tatar halkı horluğa, ey yar, göz yumar mı acaba, söyler de ağlarım, Kaldı çizme altında, ey yar, babaların kabri, söyler de ağlarım, Bunu gören saf adamın, ey yar, kalmadı sabrı, söyler de ağlarım, Ağalar ırgat olduğundan, ey yar, babalar kahya, söyler de ağlarım, Genç Tatarlar hizmetkar, ey yar, analar gibi, söyler de ağlarım, Borç diye bildik göçmeyi, ey yar, Osmanlı toprağına, söyler de ağlarım El bağladık kadere, ey yar, sığındık Hakk'a, söyler de ağlarım, Dolaşıp çıktı bir gemi, ey yar, Gökburundan, söyler de ağlarım, Götürülen kismetler, ey yar, şu Kırım'dan, söyler de ağlarım, Gidiyor gemimiz, ey yar, dumanı tüterek, söyler de ağlarım, Biz gittikten sonra, Kırım'da, ey yar, kalmadı neşe, söyler de ağlarım, Derya dolu gemi, ey yar, Tatar halkı, söyler de ağlarım, Tatar'ı yurttan ayıran, ey yar, Kazak alayı, söyler de ağlarım, İstanbul yalısı, ey yar, bize de gülmüyor, söyler de ağlarım, Padişahın verdiği iki öküz, ey yar, “kah” desem de yürümüyor, söyler de ağlarım, Aşa katsan tatmaz, ey yar, Varna'nın tuzu, söyler de ağlarım, Eteklik giymiş yürüyor, ey yar, padişahın kızı, söyler de ağlarım, Bulamadım ben burada, ey yar, kıblemi sırtım, söyler de ağlarım, Her şeyden de tatlıdır, ey yar, doğduğum yurdum, söyler de ağlarım, Düşse Kırım akla, ey yar, içim kanar, söyler de ağlarım, Türlü darlık, sıkıntı, ey yar, yüreğim kanar, söyler de ağlarım, Hicret vacip dediler, ey yar, ulemalar, söyler de ağlarım, Oh olsun şimdi kendileri ey yar, ağlasınlar, söyler de ağlarım.
---	--

Müellifi belli olmayan *Biz gideriz Kırım'dan* adlı türkü, Kırım halkının öz vatanlarını terk etmek zorunda kalması ve bu zorunlu göçten duyulan acıyı ifade eden bir olay türküsüdür. Türküde Rusların Tatar halkını aşağılaması, gençleri kendilerine

hizmetkâr etmesi, yaşlıların kabrini çiğnemesi sonucu sabrı kalmayan halkın göçü kendilerine borç bilerek topluluklar hâlinde Kırım'dan bir gemi ile ayrılarak Osmanlı topraklarına gitmeleri anlatılır.

Kırım Tatarlarının yırlarında geçen “Ak Toprak” ifadesi Osmanlı topraklarını anlatmak için kullanılır. Osmanlı'ya karşı derin özlem duyan Kırım Tatarları şiirlerinde vatanı terk etme üzüntüsü ve kederlerini anlatmaktadırlar. Kırım Tatarlarının Ak Topraklara yani Osmanlı topraklarına doğru yaptıkları bu göçlerin başlıca sebebi siyasettir. Türküde geçen “Tatar'ı yurttan ayıran, ey yar, Kazak alayı, söyler de ağlarım” ifadesinden de anlaşıldığı üzere bu göçler Sovyetler Birliği'nin zorlaması ile yapılmaktadır. Kırım topraklarının Ruslar tarafından işgal edilmesinden sonra bölgede artan Rus baskısı sebebiyle Kırım Tatarları can ve mal varlığını korumak için vatanlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Rusya idaresi ise kendi çıkarları ile uyuşan bu göçleri desteklemiş, göç eden Kırım Tatarları yerine Rus halkını yerleştirerek bölgede Slavlaştırma politikası uygulamıştır. Kırım Tatarlarının Osmanlı'ya doğru yaptıkları zorunlu göçler 1783 yılında Rusya'nın Kırım Hanlığına son vermesi ile başlamış ve uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Rusya Kırım'ı hâkimiyeti altına aldığı anda bölgede yaşayan Müslüman halkı kendi politikalarının önünde büyük bir tehdit olarak görmüş ve bölgede asimilasyon faaliyetlerine başlamıştır. Bölgedeki Müslüman halk gerek Rusya'nın zorlamaları, gerekse kendi ailelerini korumak için doğup büyüdükleri toprakları terk ederek farklı coğrafyalarda kendilerine yurt aramışlardır.

Türküde geçen “Kazak alayı” ifadesi ile Kazakistan'da yaşayan Kazak milleti değil, Ukrayna ve Güney Rusya'nın yerli halklarından oluşan Don ve Dinyeper nehirleri civarında ortaya çıkan etnik topluluk kastedilmektedir. Kazak topluluğu Kozak, Kosak, Cossack, Kossak, Kazak, Rus Kazakları olarak da adlandırılan savaşçı bir topluluktur ve Rusların Orta Asya ve Sibirya'yı ele geçirmelerinde önemli rol oynamıştır (URL-1, 2021).

Türküde de bahsedildiği gibi Kırım'dan Osmanlı topraklarına yapılan göçlerin büyük çoğunluğu gemiler ile olmuştur. Göçmenler yolculuk esnasında deniz kazaları, deniz tutması, hastalıklar, karantinalar, açlık ve sefalet gibi birçok güçlük ile karşılaşmıştır.

Özellikle Kırım Savaşı sonrası yabancı vapur şirketleri ile yapılan göçler dikkat çekmektedir. Bu savaş sonrası 1859-1879 yılları arasında Osmanlı topraklarına 2.000.000 civarında insan geldiği fakat bu insanlardan 1.500.000'unun sağ olarak yolculuğu tamamladığı belirtilmektedir (Uygun, 2017, s. 789-791).

O dönemlerde göçmenler sınırları geçtikten sonra önlem amaçlı karantinaya alınmaktaydılar. Türküde yer alan “karantina bekleyerek ağlarız” ifadesi Kırım’dan gelen göçmenlerin gittikleri yerlerde karantinaya alınmasını anlatır. Yine türküde yer alan “İstanbul yalısı, ey yar, bize de gülmüyor, söyler de ağlarım ve Aşa katsan, tatmaz, ey yar, Varna’nın tuzu, söyler de ağlarım” ifadelerinden söz konusu göçün İstanbul ve Varna’ya yapıldığı anlaşılmaktadır. Muhacirlerin gittiği topraklarda öz yurtlarında buldukları güzelliklerin hiçbirini bulamayacaklarını anlattığı türküde geride bırakılan her şeye ve en çok da vatan Kırım’a ağlanır.

II. Katerina döneminde Kırım’da bölgedeki yerli halkın topraklarına el konularak bu topraklar Rus asilzadelerine bağışlanmıştır. Kırım’da kurulan üçüncü komünist hükümeti döneminde bu topraklar geri alarak Kırım Tatarlarına dağıtmak yerine Sovyet çiftlikleri adı altında komünistlere verilmiş ve Kırım Tatarları bu çiftliklerde ırgat olarak çalışmak zorunda bırakılmıştır (Giray, 2020, s. 328). Türküde bu durum “Ağalar ırgat olduğundan, ey yar, babalar kâhya, söyler de ağlarım” ifadeleriyle anlatılır. Dönemin sosyal ve siyasi olaylarının yansıtıldığı bu türküde göç manzarası çizilerek göçmenlerin yaşadığı duygular açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Гурбет	Gurbet
Гурбет о кьадар аджиджы Ки, не варса ичинде Эпси бана ябанджы Эрси башка бичимде.	Gurbet o kadar acı Ki, ne varsa içinde Hepsi bana yabancı Hepsi başka biçimde.
Не арзум, не эмелим, Яраланыш бир элим. Бен гурбетте дегилим, Гъурбет benim ичимде.	Ne arzum, ne emelim, Yaralanmış bir elim. Ben gurbette değilim, Gurbet benim içimde.
Эриёрум гит-гиде, Эльвида эр умиде, Гъурбет бенлигими де Битирмиш бир ичимде...	Eriyorum git gide, Elveda her ümide, Gurbet benliğimi de Bitirmiş bir içimde...

Muhacirlik türkülerinde en çok ele alınan konulardan birisi de gurbettir. Gurbet, *Türkçe Sözlük* (TDK, 1998, s. 897) tarafından “doğup yaşanılmış olan yerden uzak yer, gurbetlik” şeklinde tanımlanmaktadır. Kırım Tatar göçmen edebiyatında Gurbet türküsü olarak yer alan söz konusu eser, Türk edebiyatında “gurbet şairi” olarak tanınan Kemalettin Kamu’nun *Gurbet* adlı şiiridir. *Gurbet* şiiri kendi vatanında yabancılaşma hissi üzerine yazılmış bir şiirdir. Şair bu durumu “Ben gurbette değilim / Gurbet benim içimde” dizeleriyle özetler. Şairin ifadesiyle vatana yabancılaşma hissi kendisinde bir benlik yitimine sebep olmaktadır. İçinde bulunulan bu yabancılaşma hissi onun yalnızca umutların, emellerin ve arzuların yitimine sebep olmaz. Aynı zamanda benliğinin yitimine de yol açar.

Шу вапорун думаны	Şu vapurun dumanı
Шу вапорун думаны будакъ-будакъ, Кетти Добруджа халкъыъ, къалмады къувнакъ.	Şu vapurun dumanı budak budak Gitti Dobruca halkı, kalmadı neşe.
Кетеджекни ишитип сатты - савдылар Къатсын гъарип муаджир, порткъа джавдылар.	Geceleyin işitip sattı savdılar Ne yapsın garip muhacir, iskeleye yığdılar.
Пуртлар багълы, биз азыр, къагъдимиз кельмий, Ичимизден къан таша, кимселер бильмий!	Valizler bağı, biz hazır, kağıdımız gelmiyor, İçimiz kan taşıyor, kimseler bilmiyor!
От бастырып, чыкътыкъ биз, къапыйы чеклеп, Искеде турамыз вапор беклеп.	Ateş bastırdı çıktık biz kapıyı çekip, İskelede duruyoruz vapur bekleyip.
Кельди дувулдап вапор, порткъа янашты, Тувгъан — урув топлашып зув-зув джылашты.	Geldi guruldayarak vapur, iskeleye yanaştı, Hısım akraba toplaşp zar zar ağladı.
Мен вапоргъа мингенде вапор салланды Къатеджегим бильмедим, башым доланды.	Ben vapura binince vapur sallandı Ne edeceğim bilmeden, başım dolandı.
Мен вапоргъа мингенде къондурам къалды, Ипекли мендилимин далгъалар алды.	Ben vapura binince kunduram kaldı, İpekli mendilimi dalgalar aldı.
Кельди меджал иле вапор къалдырды бизни Яшасын Кемал Паша, алдырды бизни!	Geldim kuvvet ile vapur kaldırdı bizi Yaşasın Kemal Paşa aldırdı bizi!

Şu vapurun dumanı türküsünde anlatılan vapur yolculuğu Dobruca’dan Türkiye’ye olan göçleri konu almaktadır. Türküde yer alan “Yaşasın Kemal Paşa aldırdı bizi!” ifadesinden anlaşıldığı üzere Cumhuriyet’in ilk yıllarında uygulanan nüfus arttırma politikası kapsamında Türk hükümetinin imkânlarını kullanarak Romanya’dan göç eden Kırım Tatarlarına yardım etmesi anlatılır.

1923-1950 yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulanan nüfus arttırma politikası kapsamında Balkanlarda yaşayan Türk halkları Türkiye Cumhuriyetine kabul edilmiştir. Atatürk döneminde Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk, Romanya ve Yugoslavya gibi Balkan ülkelerinden Türkiye'ye 410 bin civarında Türk göçmen gelmiştir. Romanya'dan göç eden Kırım Tatarları da bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti topraklarına gelmiştir. Bu göçmenler Mustafa Kemal Atatürk tarafından "Muhacir diye küçümsenenler, tarihin yazdığı savaşlarda en geriye kalanlar, yani "Düşmanla sonuna kadar dövüşenler, çekilen ordunun dönüş hatlarını sağlamak için kendilerini feda edenler ve düşman karşısında kaçmak, çekilmek nedir bilmeyenlerdir. Muhacirler kaybedilmiş ülkelerimizin milli hatıralarıdır" şeklinde nitelendirilmiştir (Toplu, 2017, s. 2306). Göçmenler Türkiye'ye geldiklerinde devlet yönetiminde ülkenin çeşitli yerlerine yerleştirilmişlerdir.

Dobruca'dan Osmanlı topraklarına doğru yapılan bu göçlerin farklı sebepleri vardır. Bu sebepler arasında aile ve akrabalarından ayrı kalan Kırım Tatarlarının Anadolu'daki yakınlarının yanına göç ederek aileleri tekrar birleştirmek istemesi gibi bireysel sebepler bulunmaktadır. Diğer yandan Kırım Tatarlarının Romen idaresinin de Rus Çarlarının uyguladığı zulüm ve acımasız politikayı uygulayacaklarını düşünmeleri ve esaretin Tatar halkına zor gelmesi gibi sebepler de vardır. Göçlerin Tatarların ellerindeki geniş topraklara zorla el konulması, genç Tatarların askere alınarak Osmanlı'ya karşı savaşmak zorunda bırakılma korkusu ve Romen Hükümeti'nin Dobruca'da Romenlerin iskânına başlamış olması gibi siyasi ve sosyal etkenleri de vardır (Toplu 2017, s. 2307).

Göçmen olarak gittikleri toprakları yine göç etme mecburiyetiyle terk eden Kırım Tatar halkı arkalarında mallarını ve topraklarını bırakarak gelmiş ve yeni bir hayata başlama umudu ile Ak Topraklara sığınmışlardır. *Şu vapurun dumanı* adlı türküde bir gemi ile gerçekleştirilen göçün manzarası çizilmiş ve göç sırasında çekilen acılar, hissedilen duygular dizelere dökülmüştür.

Чыкайым, гидейим гъурбет элине	Çıkayım, gideyim, gurbet iline
Чыкайым, гидейим, бе ярым, гъурбет элине, Арзухал язайым-чизейим Бейлер-бейине. Гидерсем кимлери сарарсынъ беним ериме? Ах, гулюм, вах гулбм, сумбулюм!	Çıkayım, gideyim, be yarım, gurbet iline, Arzuhâl yazayım, sızayım, beyler beyine. Gidersem kimleri sararsın, benim yerime? Ah, gülüm, vah gülüm, sümbülüm!

Гиде-гиде вардым, бе ярым, бир къаре таша, Языланлар гелир шу гъарип баша. Асрет кьылды фелек бени ёлдаша, Бир айрылыкъ, бир ёкъсуллыкъ, бир олюм! Гъонджа гулюм, чыкътым гиттим дайлер башына, Асретим бен мах юзюне, хилял къашына. Еди мендиль чюрюттим гёзюмюн яшына, Ах, гузелим, назлы ярым, севгилим! Шукюрлер ола, бинь-бир адлы Субхане, Итикъадим вардыр Азиз Къуръане. Я, Рабби, сен къавуштур узакътаки яриме, Гъамдан къуртулсын шу гъарип гонъюм!	Gide gide vardım, be yarım, bir kara taş, Yazılanlar gelir şu garip baş. Hasret kıldı felek beni yoldaşa, Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm! Gonca gülüm, çıktım gittim dağlar başına Hasretim ben ay yüzüne, hilal kaşına. Yedi mendili çürüttüm gözümün yaşına, Ah, güzelim, nazlı yarım, sevgilim! Şükürler olsun, bin bir adlı Sübhan'a, İtikadım vardır Aziz Kur'an'a. Ya Rabbi, sen kavuştur uzaktaki yarime, Gamdan kurtulsun şu garip gönlüm!
--	--

Çıkayım gideyim gurbet iline adlı türkü yaşadığı yeri zorunlu sebeplerden ötürü terk etmek zorunda kalan ve arkada bıraktığı yâri için kederlenen bir göçmenin hikâyesini anlatır. Türküde yer alan “Arzuhal yazayım, sızayım, beylerbeyine” ifadesinden anlatılan olayın Osmanlı topraklarında yaşandığı söylenebilir. Türküde asıl anlatılmak istenen göçün zorluklarından çok arkada bırakılan yâre duyulan hasrettir.

Mendil türkülerde sıklıkla yer alan bir kavramdır. Burun, el, yüz ve ter silmeye yarayan mendil, bazen de bohça gibi kullanılabilir (Şimşek, 1960, s. 2123). Mendilin 10. yüzyılda ilk olarak Türklerde görülen burun ve ter silme işlevi onun tarihî akışı içinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Divân-ı Lügâti't-Türk'te ise mendil yerine kullanılan “ulatu” kelimesi burun temizlemek için cepte taşınan kumaş veya herhangi bir bez parçası olarak yer alır (Berker, 1977, s. 8).

Ülkemizde Ağrı yöresine ait olarak bilinen *Mendilim Yele Yele* ve Elazığ yöresine ait olan *Gökte Yıldız Bir Dane* türkülerinde de yer alan “yedi mendil çürütmek” ifadesi kişinin üzüntü ve kederinin çokluğunu ve tuttuğu yasın uzun sürdüğünü göstermektedir. İstanbul yöresine ait olarak bilinen *Yemenimde hare var* adlı türküde geçen “çürüttüm otuz iki mendili” ve *Mendil Bağladım Yandan* adlı türküde yer alan “Ben düştüm gurbet ele / On beş mendil çürüttüm” ifadeleri ile üzüntünün ve gözyaşının çok olduğunu belirtmek için çürütülen mendil sayılarının da arttırıldığı görülür.

Türkünün sonunda bir şükretme hâli vardır ve bu durum vatanlarından ayrı düşerek zorluklara göğüs geren göçmenlerin bir gün vatanlarına ve arkada bıraktıkları sevdiklerine kavuşmaya dair umutlarının sönmediğini gösterir.

Асретлик	Hasretlik
Юксек тепелере эв кърмасынлар, Узакъ мемлекете кыз вирмесинлер. Аннесининъ бир танесини, хор гърмесинлер!	Yüksek tepelere ev kurmasınlar, Uzak memlekete kız vermesinler. Annesinin birtanesini, hor görmesinler!
Мемлекеттен чыкъкъаны еди йыл олду, Юрдумун тикенлери бана гуль олду. Аннемин аджы сөзлери шекер-бал олду!	Memleketten çıkalı yedi yıl oldu, Yurdumun dikenleri bana gül oldu. Annemin acı sözleri şeker, bal oldu!
Көшклерим вар чифте-чифте дерьялара кършы, Шу акъкъан дере дегиль, гёзюин яшы. Ах, дюнъяда гонъюльдир, эр ишин башы.	Köşklerim var çifte çifte deryalara karşı, Şu akan dere değil, gözümün yaşı. Ah, dünyada gönüldür, her işin başı.
Гъурбет эллере кыз вирмесинлер Аннесининъ бир танесини, хор гърмесинлер, Юксек тепелере эв кърмасынлар!	Gurbet ellere kız vermesinler Annesinin birtanesini hor görmesinler, Yüksek tepelere ev kurmasınlar!

Sözlü kültür ögesi olan türküler zaman içinde farklı yerlerde farklı şekillerde görülebilir. İlk çıktıklarındaki gibi varlıklarını koruyamayan türkülerin sözlerinde olduğu gibi ezgilerinde de değişiklikler görülebilir. Bu durumun sebebi türkülerin kişiden kişiye geçiş esnasında farklı duygulanmalarla kendini yenileyerek varlığını sürdürmesinden kaynaklanır (Artun, 2016, s. 110). Ülkemizde genellikle kına gecelerinde söylenen *Yüksek yüksek tepelere* türküsü gelin olan genç kızların baba evinden ayrılarak uzak memleketlere gitmesinden dolayı duydukları hasreti anlatır. *Hasretlik* adlı türküde de gurbete gitmenin ve orada yaşamının zorlukları anlatılır.

Türküde yer alan “Memleketten çıkalı yedi yıl oldu” ifadesi ile yedi yıl gurbette geçen zamanın zorluğu ve bu süreçte çekilen yurt özlemi anlatılır. Yine üzüntünün ve gözyaşının çokluğunu belirtmek için mübalağa sanatına başvurulmuş ve akan gözyaşı derenin suyuna benzetilmiştir. “Yurdumun dikenleri bana gül oldu” ifadesi ile yurt özlemi vurgulanmakla birlikte yine bu ifadeden vatan hasreti çeken biri için öz yurdunun dikeninin, başka bir yurdun gülünden daha güzel olduğu anlamı vardır.

Асретлик яман	Hasretlik yaman
---------------	-----------------

Мендилимде къавемидир, ташмыдыр? Гёзлеримден акъкъан къанлы яшмыдыр? Ярдан айрылмышым, бана хошмудур?	Mendilimde kahve midir, taş mıdır? Gözlerimden akan kanlı yaş mıdır? Yardan ayrılmışım, bana hoş mudur?
Асретлик пек яман, буктю белими, Ярадан, сен билирсинъ алымы, Я вер мурадымы, я ал джанымы!	Hasretlik pek yaman, büktü belimi, Yaradan, sen bilirsın hâlimi, Ya ver muradımı, ya al canımı!
Ярим бана бугунъ бир сёз сёйледі, Эгер герчек исе якъар синеми. Кимлере ифаде этсем алымы?	Yarım bana bu gün bir söz söyledi, Eğer gerçek ise yakarsın emi! Kimlere ifade etsem hâlimi?
Асретлик пек яман, буктю белими, Ярадан, сен билирсинъ алымы. Я вер мурадымы, я ал джанымы!	Hasretlik pek yaman, büktü belimi, Yaradan, sen bilirsın hâlimi. Ya ver muradımı, ya al canımı!

Hasretlik yaman adlı türküde sıkıntıların ve dertlerin büyüklüğünü anlatmak için Türklere özgü kalıp sözlere ve ifadelere yer verilmiştir. Eski Türklerde ölen kişinin arkasından yas tutma önemli bir gelenektir. Türk literatüründe önemli bir yeri bulunan Dede Korkut hikâyelerinde yer alan yas tutma eyleminin kıyafetler üzerinden ifade edildiği görülür. *Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek*, *Kazan Bey Oğlu Uruz Beyin Tutsak Olması* ve *Uşun Koca Oğlu Segrek* hikâyelerinde yas tutma geleneği Oğuz kadınlarının “ak çıkarıp kara giymesi” olarak ifade edilir. Ak kıyafet giyme mutluluk, huzur ve iyi haberlerin sembolüken kara giyinmek kötü haberlerin, sıkıntıların ve ölümün sembolüdür. Bugün Anadolu’da hâlâ varlığını sürdüren ağıt yakma geleneği Türklerde ölüm ve yas tutma geleneğine karşı duyulan önemin bir göstergesidir.

Hasret çekmenin, gurbette olmanın, yârdan ayrılmanın dayanılmaz acısı gözden akan kanlı yaş ile ifade edilmektedir. Gözden kanlı yaş akması eski Türk geleneklerinde görülen ve bugün dilimizde “kan ağlamak” şeklinde kullanılan bir deyimdir. Bu deyim Göktürk Döneminde defin törenlerinde uygulanan gözden kanlı yaş akıtma geleneğinden gelmektedir:

Çin kaynaklarında geçen Göktürklerin defin törenlerinin tasviri, “Ölüyü çadıra korlar. Oğulları, torunları, erkek kadın başka akrabası atlar ve koyunlar keserler ve çadırın önüne sererler. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip ağlarlar. Yüzlerinden kan ve yaş karışık olarak akar. Bu töreni yedi defa tekrar ederler. Sonra muayyen bir gününde, mezara gömerler (Kocasavaş, 2002, s. 107).

Türk şairlerin eski divan şiiri geleneğinde kanlı gözyaşı dökmeyi şaraba benzettiği görülür. Aşığın vuslat arzusu ile gözlerinden kanlı yaşlar akar. Bu kanlı yaşlar şaraba benzetilir. Beyitlerde gözler kadeh, gözlerden akan kan rengindeki yaşlar ise şaraptır (Doğan, 2012, s. 82-83). Günümüzde “kanlı yaş dökmek” deyiimi büyük üzüntülerin ve dertlerin ifadesinde kullanılmaktadır. “Belin bükülmesi” deyiimi ise büyük bir dert sahibi olup çaresiz kalan kimseler için kullanılır. Çok büyük sıkıntılar içinde olduğunu ifade etmek için gözlerinde kanlı yaşlar ile beli bükük kaldığını söyleyen şair daha sonra Tanrıya “Ya ver muradımı, ya al canımı!” der. Bu ifadeyle sıkıntılarına dair bir isyan hâli içinde olduğunu gösterir. Türkülerde sıklıkla yer alan mendil ögesi yine söz konusu türküde kullanılmıştır.

Шу дагълар	Şu dağlar
Шу дагълар, шу дагълар Шу дагъларда ким агълар? Агълама ярем, агълама, Башыңъа къаре багълама!	Şu dağlar, şu dağlar Şu dağlarda kim ağlar? Ağlama yarım, ağlama, Başına kara bağlama!
Шу дагълар, шу дагълар Дерелерде сув чагълар. Ояремин асрети, Генч юрегими даглар!	Şu dağlar, şu dağlar Derelerde su çağlar. O yarimin hasreti Genç yüreğimi dağlar.
Шу дагълар, шу дагълар Ашкъ гонъюллери багълар. Бен яреми къайб эттим, Ики гѣзюм къан агълар!	Şu dağlar, şu dağlar Aşık gönülleri bağlar Ben yarimi kaybettim İki gözüm kan ağlar!

Türk mitolojisinde dağlara özellikle büyüklük ve genişlik gibi özelliklerinden dolayı kutsallık addedilmiştir. Bu mekânlar yükseklik ve yücelikleri bakımından tanrıya en yakın yerler olarak değerlendirmiştir. Dağlar yurt ve sığınma mekânı, güvenli bir alan olarak da algılanmıştır. Türk destanlarında, halk hikâyelerinde, şiirlerinde, türkülerinde daha çok bu kutsal yönleri ile yer alan dağlar zaman zaman geçit vermeyen, yolları kapayan ve kavuşmayı önleyen engellerdir. Türklerde her dağın bir ruha sahip olduğu inancı görülür. Dağ ruhunun cinsiyeti anaerkil dönemde dişiye, ataerkil döneme geçildiğinde erkeğe dönüşmüştür (Çobanoğlu, 2020, s. 44).

Bütün bu özelliklerinden dolayı dağlar Türklerin sözlü ve yazılı eserlerinde oldukça geniş bir kullanım alanına sahiptir. Özellikle türkülerde dağlar bir sığınma yeri olmaktan çok adeta kavuşmayı engelleyen en büyük unsur olarak yer alır. *Şu dağlar* adlı Kırım Tatar türküsünde de dağ kavramının uzaklık ve ayrılık bildiren yerler

olması dikkat çeker. Türküde aynı zamanda “yüreği dağlamak” ve “dağ” kelimeleri arasında bir kafiye kurulmuştur. Dilimizde “yüreği dağlı olmak, yüreğini dağlamak” deyimleri acı bir duygunun ifadesinde kullanılır. Türküde sevgiliden ayrı kalma, hasret çekme ve yas tutma söz konusudur. Kanlı gözyaşı dökme benzetmesi ile birlikte “başına karalar bağlamak” ifadesi ile yine yasın derecesinin büyüklüğü ve ıstırabı anlatılmak istenmiştir.

Алды бир думан	Aldı bir duman ⁵
Сиври-Бурун алчагъында Алды бени бир думан; Эляллаштым назлы ярле, Достларым, алым яман!	Sivri burun alçağında Aldı beni bir duman; Hellalleştим nazlı yâr ile, Dostlarım hâlim yaman!
Кестане айрылырмы? Атеше кьоюлырмы? Опсьем кираз дудагъындан, Яр, санъа доюлырмы?	Kestane oyulur mu? Ateşe koyulur mu? Öpsem kiraz dudağından, Yâr, sana doyulur mu?
Къабрими дерин къазынь, Дараджык олсун. Севгилиме мектюп язынь, Хабери олсун.	Kabrimi derin kazın, Daracık olsun. Sevgilime mektup yazın, Haberі olsun.
Къабримин сагъ башына Севгилим чёксюн. Бакъып къабир ташыма, Гёзьяшы дёксюн.	Kabrimin sağ başına Sevgilim çöksün. Bakıp kabir taşıma, Gözyaşı döksün.
Беним бунджа уютлерим Дерьяе далды. Къавушмамыз артыкъ, ярим, Махшере къалды.	Benim bunca umutlarım Deryaya daldı. Kavuşmamız artık, yarım, Mahşere kaldı.
Кефиними джамиде джамла бичерлер, Аркъадашлар онюмден бир-бир гечерлер. Къанымы къадее къойып, Дост-душман ичерлер.	Kefenimi camide camla biçerler, Arkadaşlar önümden bir bir geçerler, Kanımı kadehe koyup, Dost düşman içерler.

Aldı bir duman türküsünde anlatılan yine gurbete düşme ve yardan ayrılmanın dayanılmaz acısıdır. Türküde yardan ayrılmanın acısı kabre girmekle bir tutulur. Kabrin derin kazılmasının istenmesi dünyada sıkıntı ve keder çeken kimselerin mezarda da rahat etmek, huzur bulmak istemesini ifade eder. Aynı şekilde Türk şair Halil Cibran *Gözyaşı ve Kahkaha* (2018, s. 38) adlı şiir kitabında yer alan şiirinde “Kabrim öyle derin olsun ki / Sella götürmesin kemiklerimi açık vadilere” ifadesini kullanılır.

⁵ 1943 senesi Romanya’da Kırım Tatar gençlerinden yazılıp alınan türkü.

Türküde sevgili ile vedalaşıp hasretini çeken âşık gurbette ölürse bir mektup ile sevgilisine haber verilmesini istemektedir. Ölümünden sonra sevgilinin gözyaşı dökmesi istenmekle ölen aşığın hemen unutulmak istenmemesi ve arkasından sevdiklerinin yas tutmasına dair arzusunu gösterir.

Türkiye’deki *Selanik Türküsü* ile benzerlik gösteren “Benim bunca umutlarım / Deryaya daldı. / Kavuşmamız artık, yârim, / Mahşere kaldı” dizelerinde gurbette olan aşığın dünyada sevgili ile kavuşma ihtimaline karşı olan umudunu kaybettiği görülür. Bu durum da aşığın gurbetten döneceğine, sıkıntı ve zorluklarının biteceğine olan inancının olmadığını gösterir.

Son dizede yer alan dost ve düşmanların kanı kadehe koyarak içmesi ifadeleri şairin yalnızlık duygusunu gösterir. Dostlarından ve düşmanlarından yana sitem içinde bulunan şair, şaraba kan doldurulup içilmesi metaforu ile ölüm arasında bir benzerlik kurmaktadır. Eski divan şairleri de şarap içme metaforunu kullanarak şarabın verdiği sarhoşluk ile kendinden geçenleri gaflet uykusunda olan kişilere benzetmiştir. Diğer yandan beyitlerde şarap içmenin ölüm ile bağdaştırıldığı da görülür (Doğan, 2012, s. 79-84). Türküde de dostların düşmanlar ile kadehlerindeki kanı içmeleri metaforu bir gaflet uykusunda olduklarını ifade etmek için kullanılmıştır denebilir. Bu gaflet uykusu gurbette olan kimselerin vatana karşı duydukları minneti yitirmeleri olarak açıklanabilir.

Хаста олдум	Hasta oldum
Хаста олдум хастанеде, Гедже-гуньдюз ятарым. Ёкътыр беним джандан кимсем, Сорсун алым, хатырым! Эджель гелир, олюр исем, Ченеми ким багъласын? Ёкътур беним аннем-бабам, Баш уджунда агъласын!	Hasta oldum hastanede Gece gündüz yatarım. Yoktur benim candan kimsem, Sorsun hâlimi, hatırimi! Ecel gelir, ölürsem, Çenemi kim bağlasın? Yoktur benim annem babam, Başucunda ağlasın!
Романиянынъ докторлары Бенден умят кестилер. Костендженинъ генч кызлары Кефиними бичтилер! Мезарымы ёл башына Дерин-дерин къазсынлар. Башымда, мезар ташына «Гъурбет» дие язсынлар.	Romanya’nın doktorları Benden umut kestiler. Köstence’nin genç kızları Kefenimi biçtiler! Mezarımı yol başına Derin derin kazsınlar. Başımda, mezar taşına “Gurbet” diye yazsınlar.

Gurbette derlenen türkölere bakıldığında hastalıkla ilgili olan türköler dikkat çeker. Göç alan ve göç veren toplumlarda değişik faktörlerden etkilenen sağlık konusu bir sorun hâline gelmektedir (Bal Özkaptan, 2018, s. 357). Özellikle Kırım Tatarları gerek göç sırasında gerekse göç ettikleri ölkelerde çok fazla hastalıkla baş etmek zorunda kalmış ve çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir.

Hasta oldum adlı türkölde Romanya'nın Köstence şehrine göçen bir Kırım Tatarının hastalığı ile mücadelesi, yalnızlık endişesi, gurbette kimsesinin olmaması ve tüm bunlardan duyduğu üzüntü dile getirilir. Türkölde ölüm korkusundan çok yalnız ölme korkusu dikkat çeker. Dünyadaki sıkıntıları ölünce çekmemek ve mezarda huzur bulma isteği ifade etmek için yine mezarın derin kazılması ifadesi kullanılır. Aynı zamanda mezar taşına "gurbet" yazılması ile ölüm sebebi de gurbete bağlanmaktadır.

Hürriyet kavramının kelime anlamı *Türkçe Sözlük*'te (TDK, 1998, s. 1014) "özgürlük" olarak verilir. Kırım'dan göç eden aydınların şiirlerinde vatana dönerek tıpkı Kırım Hanlığı dönemlerinde olduğu gibi Kırım'da bağımsız topraklarda yaşama istekleri görülür. Göç olgusunun toplumsal etkileri Kırım Tatar türköllerinde net bir şekilde yer alır. Kırım Tatarlarının göç esnasında yaşanan olayları anlatan türköler bulunmakla birlikte genel olarak gurbette yaşama ve hasret çekme, vatandan ve sevdiklerinden ayrı kalma gibi duygulara yer verildiği görülür.

2.2.2 Göç Konulu Şiirler

"Bir haber vereyim kulak verin söze!"⁶

Gelin dinleyin söyleyim size!

Bu hicret Resul'dan mirastır bize!

Fena, müşkül oldu hâli Kırım'ın!"

Kırım Tatarlarının göç üzerine yazdıkları edebi türler arasında şiirin geniş bir yeri vardır. Farklı yerlerde yaşayan Kırım Tatarlar şairlerinin göç ve etkilerini yansıttıkları şiirlerini ortak noktada buluşturan vatandır. Şiirlerinde vatan hasreti, vatan özlemi ve vatana duyulan sevgi yanında en çok dikkate değer konu vatana

⁶ Üngör, E. R. (2003). Bir Türk soyu olan Kırımlı Tatarların musikisi. Aslanapa, O. (Ed.). *Sanatı, Tarihi, Edebiyatı ve Musikisiyle Kırım*. (s. 226). Çanakkale: Yeni Türkiye Yayınları.

dönüş için birlik beraberlik çağrısında bulunmalarıdır. Halka şiirleriyle ulaşmak isteyen şairler zaman zaman vatanlarına dönerek sahip çıkmaları gerektiğini söyleyerek Kırım Tatarlarında milli bilinci uyandırmaya çalışmışlardır.

Göç ve sürgün üzerine yazılan şiirlerde en çok işlenen duygu vatana duyulan hasrettir. İnsanların vatanlarını rızıklarından daha çok önemsediklerini belirten Câhiz vatan sevgisini ve önemini belirttiği *el-Hanîn ile'l-evṭân* başlıklı risâlesinde vatan sevgisiyle vatan hasretinin insanda doğuştan gelen köklü bir duygu olduğunu söyleyerek “*Vatanında sıkıntı çekmen gurbette bolluk içinde yaşamadan daha iyidir*” der (Çağrı, 2012).

Къырымгъа: Добруджадан сизге селям кетирдим	Kırım'a: Dobruca'dan size selam getirdim
Бизге Къырым бир чакъырым болса да, Коп вакытлар бир хабер алалмадыкъ... Асретликтен козьлерге яш толса да, Ешилъ джурткъа тогъры джол табалмадыкъ!...	Bize Kırım bir kısa yol olsa da, Çok vakitler bir haber alamadık... Hasretlikten gözlere yaş dolsa da, Yeşil yurda doğru yol almadık!...
Сонъра туйдыкъ... къаранлыкълар ашылгъан, Гузель Къырым ешилленген, шеньлеген... Шатыр Тавдан кунеш нуры шашылгъан, Миллет джуртта байрам ясап эгленген.	Sonra duyduk... Karanlıklar aşılmış, Güzel Kırım yeşillenmiş, şenlenmiş... Çatır Dağ'dan güneş hür saçılmış, Millet yurтта bayram edip eğlenmiş.
Мында тувгъан къартларымыз джанланд!... «Ханлыкъ» туйып суюнгенден джылашты. Джурт къайгысы шеккен джашлар атланды!... Джаш джигитлер, джеткен кызлар ойнашты.	Burada doğan yaşlılarımız canlandı!... “Hanlık” neşeyle doldu. Yurt kaygısı çeken yaşlılar atlandı!... Genç yiğitler, olgun kızlar oynadı.
Юзь элли йыл тоснакъ къалгъан татарлыкъ!.. Сарып джыйгъан «Кок байракъ»ны коклерде Салландыргъан... Ох не арув шо барлыкъ... Артсын шаны денъизлерде, эр ерде!	Yüz elli yıl hizmetkar kalan Tatarlık!.. Sallandırdı “Gök Bayrak”ını göklerde Sallandırdı... Oh, ne güzel şu zenginlik... Artsın şanı denizlerde, her yerde!
Биз де Къырым балалары, халкъымыз!.. Пек аз эвель айрылгъанмыз Къырымдан, Тёзалмаймыз, къайтаджакъмыз, артыкъ биз Къуртарыныз! Анълашылсын, бир Ватан.	Biz de Kırım çocukları, halkımız!.. Pek az zaman önce ayrılmışız Kırım'dan, Sabredemeyiz, geri döneceğiz artık biz Kurtarınız! Anlaşılsın, bir vatan.
Къарdeşлеры болгъанымыз герчектен. Бирлешейик, биз ольсек де, ольмесин «Татар намы» эшитильсин юксектен! Эндиден сонъ душман бизни больмесин!	Kardeşleri olanlarınız gerçekten. Birleşelim, biz ölsek de ölmesin “Tatar adı” işitilsin yüksekte!.. Bundan sonra düşman bizi bölmesin!
Татарлыкъны яшатаджакъ джашларгъа!.. Добруджадан бинъ ихтирам кетирдим. Джурт къайгысын шеккен кызгъа, джашларгъа, Акъ юректен ташкъан селям кетирдим.	Tatarlığı yaşatacak gençlere!.. Dobruca'dan bin ihtiram getirdim. Yurt kaygısı çeken kıza, gençlere, Ak yürekten taşan selam getirdim.

1878 yılında Mangalya'nın Aşçılar köyünde doğan Mehmet Niyazi Kırım'dan Romanya'ya göç eden bir ailenin çocuğu olup Romanya'da Kırım halkının önderlerinden kabul edilmektedir. Yaşadığı zorluklar karşısında mücadelesinden vaz geçmeyerek hayatını Dobruca Türklerinin eğitimine adayan şairin hayatında ve düşünce dünyasında Türkçülük ve Kırım için mücadele ayrı bir yere sahiptir (İsmailyova, 2010, s. 176).

Eserleriyle Kırımlı yoldaşlarına vatan sevgisi aşılayan Mehmet Niyazi, “Kırım'a: Dobruca'dan size selam getirdim” adlı şiirinde Dobruca'ya göç eden Kırım Tatarlarının öncelerde hiçbir haber alamadıkları Kırım'dan daha sonra refaha kavuşması haberini alıp sevinmeleri anlatılır. Şiirde Kırım'a geri dönme ve yeniden hanlık kurma hayali göze çarpar. Şair Kırım'a çok yakın olsa da gidememekten ve haber dahi alamamaktan yakınır.

Şair Kırım Tatarlarının milli sembolü olan gök bayrağını göklerde sallandırılması ile Kırım'ın yüz elli yıl süren bağımsızlık savaşında kazanan olduğunu anlatır ve çizdiği bu manzaraya inanmak ister. Aynı zamanda şairin Tatarların tekrar birleşmesini ve düşmanın bir daha Tatarları bölememesi isteği görülür. Tatarlığı yaşatacak kimselerin gençler olduğunu söyleyen şair genç kızlara ve yiğitlere Dobruca'dan selam getirdiğini söyleyerek gelecek nesillere vatan sevgisini aktarmanın bir yolu olarak şiirlerini kullanır. Şiirleri ile göçmen Tatarları ve onların geleceği inşa edip Tatarlığı yaşatacak olan çocuklarına Kırım sevgisini aşılamak ister.

Нешин суюдим?	Niçin sevdim?
Къырымнынъ чѣль бетинде, Азавнынъ бир шетинде, «Шырын» адлы бир койде, Бельки, джарты бир уйде, Бабам тувгъан!	Kırım'ın çöl yüzünde, Azak'ın bir sahilinde, “Şirin” adlı bir köyde, Belki eski bir evde, Babam doğmuş!
Къыпчакъта ойнай, джайнай, Оськен эмиш къартанай, Кетен сокъкъан, шал орьген, Шай арув куньлер корьген, Башын джавлыкъман бувгъан... Къызлар, джашлар къуяшлап, Куньден алгъан савлыкъны, Танъ джерине ушай деп, Къуллангъан ал джавлукъны...	Kıpçak'ta oynaya, yayda Büyümüş imiş yaşlı annesi. Keten dokumuş, şal örmüş, Böyle iyi günler görmüş, Başını mendille sıkıca bağlamış... Kızlar, gençler güneşlenip, Güneşten almış sağlığı, Tan yerine benziyor diye, Kullanmış kırmızı mendili...

Тон джабынып къарт джурьген, Джаш къушанып, ат сюрген. Тюе маджар чеккенлер. Тойлар джыгып кеткенлер Тойдан тойгъа авышып, Къайдай яргъа къавышып, Онъгъанлыккъа далгъанлар, Яшав зевкъын алгъанлар. Согъуш болса, давуллар Шалгъан... Койлер, авыллар Толгъан эрге, джигитке, Джуртнынь джавы — эр итке. Гучьлерин бильдиргенлер, Котеклеп синьдиргенлер, Шай болса да, Къырымда От бастырып шыкъкъанлар. Тюшине къала инсан: — Нешин джурттан быкъкъанлар? Нешин, нешин шыкъкъанлар? Ташлап о гузель джерни, Не болып талкъ болгъанлар, Ким къоркъыткъан эрлерни? Къушны къоркъыткъан джылан Юваджыгъы ташлатыр. Бир кишиде питсе къан, Джанын откъа ашлатыр. Къуш бик индже бир далгъа Къонып душманны беклер. Джуреги де люпольтер, Алгъан олимни алгъа!.. Биз шунлармыз: тышларда. Джурт къайгъысын шекемиз. Илерки согъышларда Джурт деп, олиркемиз. Ана! Шондай бир душман Ешилъ джуртны талагъан, Даяналмай бираз джан, Тышкъа шыгып джылагъан! Биз къуш тувулмыз, джашлар! Биз инсанмыз, джуртдашлар! Биз къоркъмазмыз душмандан, Инсан къоркъмаз джыландан... Анайдан эшиткен сонъ, Корьдим, джуртымны, сюйдим. Топракъ къокълап опыкен гунъ, —Язык! — деп — джандым, куйдим. Коп заманлар джалбардым, Шо бизнинъ халкъ джыйылмай. Къырымгъа шай деп бардым. Козь джашларым тыйылмай.	Kürk örtünüp yaşlı dolaşmış, Genç kuşanıp at sürmüş. Deve araba çekmişler. Düğün gibi yıkıp gitmişler Düğünden düğüne geçerek, Nasıl yare kavuşup, İyi günlere dalmışlar, Yaşama zevkini almışlar. Savaş olsa davullar Çalmış... Köyler, avullar Dolmuş ere, yiğide, Yurdunun düşmanı, her köpeğe. Güçlerini bildirirler, Kötekleyip sindirmişler, Böyle olsa da, Kırım'da Ateş bastırıp çıkmışlar. İnsan düşünüp duruyor: Niçin yurttan bıkmışlar? Niçin, niçin çıkmışlar? Terk edip o güzel yeri, Ne olmuş da perişan olmuşlar, Kim korkutmuş erleri? Kuşu korkutan yılan, Yuvacığı bıraktırır. Bir kişi de bitse kan, Canını ateşe haşlatır. Kuş çok ince bir dala Konup düşmanı bekler. Yüreği de çarpar Almış ölümü önüne!... Biz şunlarız: Dışarıda. Yurt kaygısı çekiyoruz. İlerki savaşlarda Yurt diyerek ölür müyüz acaba? İşte, böyle bir düşman Yeşil Yurt'u dağıtmış, Dayanmıyor biraz can, Dışarı çıkıp ağlamış! Biz kuş değiliz, gençler! Biz insanız, yurттаşlar! Biz korkmayız düşmандан, İnsan korkmaz yılandan... Anadan işittikten sonra Gördüm yurdumu, sevdim. Toprağı koklayıp öptüğüm gün, “Yazık!” diye yandım kavruldum. Çok zamanlar yalvardım, Şu bizim halk toplanmıyor. Kırım'a öyle diyerek vardım. Gözyaşlarım dinmiyor.
---	---

1878'de Romanya'nın Mangalya şehrinin Aşçılar köyünde dünyaya gelen Mehmet Niyazi “Anadan işittikten sonra / Gördüm yurdumu, sevdim” dizelerinde öz vatanını annesinden öğrendiğini söyler. Kırım'a ilk kez bir öğretmen olarak giden şair vatana

gidişini “Toprağı koklayıp öptüğüm gün/“Yazık! diye yandım kavruldum” ifadeleriyle anlatır. Bu dizelerinde onun vatanı Kırım’a olan sevgisinin büyüklüğü görülür. Halka çok yalvardığını ama yine de bu yalvarışların karşılıksız bırakıldığını söyleyerek memleket sevdasından gözyaşlarının hiç dinmediğini ifade eder.

Şiirine Kırım’ın eski güzel günlerinden bahsederek başlayan Mehmet Niyazi babasının ve atalarının doğup büyüdüğü Kırım’ı anlatır. Babasının Şirin adlı bir köyde doğduğu bilgisini veren şair, ninesinin keten dokuyup, şal örereken köyün gençlerinin güneş ile beslenerek sağlık bulduğunu, kuşanıp at sürdüklerini, düğünden düğüne koşarlarken yaşlıların kürk giyerek gezdiklerini, sevenlerin kavuştuğu ve iyi günlere daldıklarını, Kırım’da yaşayan halkın yaşama zevkini aldığını, iyi günler gördüğünü söyler. Şair köydeki genç kızların kırmızı mendil kullanmasının nedenini mendilin kırmızılığının tan yerine benzemesi olarak açıklayarak bir güzelleme yapar. Olası bir savaş durumunda köydeki erlerin, yiğitlerin birlik olarak “yurdunun düşmanı, her köpeğe” güçlerini bildirirdiklerini, halkın birlikte bir dayanışma içinde düşmanı kötekleyip sindirdiklerini söyler.

Bütün bu birlik ve beraberliğe rağmen milletine neden yurdu bırakıp gittiklerini sorar. Burada Kırım’dan yapılan göçlere karşı şairin bir isyan içinde olduğu söylenebilir. O her ne olursa olsun eskisi gibi düşmana karşı birlik olup direnmek ister. Neden Kırım’ın terkedilip boş bırakıldığını düşünüp durduğunu söyleyen Niyazi göç edenlerin yurttan bıktığını düşünür. Diğer yandan “Kim korkutmuş erleri?” diye sorarak göç edenlerin korkutulduğunu düşündüğünü belirtir. Yurdunu terkedip giden kimselerin diğer ülkelerde perişan olduğunu söyler.

Şair kuş ve yılan benzetmesinden yola çıkarak yurda giren düşmanı bir yılan benzettir. Fakat Kırım halkının bir kuş olmadığını söyler. Yılan kuşu korkutur ve yuvasını terk ettirir. Kuş konduğu ince bir dalda yüreği çarparak ölümü göze alır ve düşmanı olan yılanı bekler. “Biz kuş değiliz gençler!/Biz insanız, yurttaşlar!” diyerek başta gençler olmak üzere millete seslenen şair kuşun yilandan korktuğu gibi “Biz korkmayız düşmandan” der ve insanın yilandan korkmayacağını söyleyerek yılan ve düşman benzetmesini sürdürür. Böyle bir düşmanın *Yeşil Yurdu dağıtmış* harap etmiş olduğunu ve buna can dayanmadığını söyleyen şair halkın vatanın dışındaki yerlere

göç ederek orada ağladığını anlatır. Halkın göç ettiği bu yerlerde yurt kaygısı çeken bir millete dönüştüğünü söyleyen şair ileride Kırım’da yaşanacak savaşlarda “Yurt diyerek ölür müyüz acaba?” sorusuyla endişesini de dile getirir.

Ойлав	Дüşünce
Бизнинъ халкъкъа талаш барда джав не керек?! Туруш, соргъуш болмасына тав не керек?! «Ат айланса къазыгына» деген къартлар! Талашкъан сонъ, барышмагъа бав не керек?!	Bizim halka dalaşmak varken düşman ne gerek? Duruş, savaş olmasına dağ ne gerek? “At dönse kazığına” diyen yaşlılar! Dövuştükten sonra barışmaya bağ ne gerek?
Тёрем, тёрем, шай мыгъайдым, айталмайман, Озюньни де мыгъайыр деп, баталмайман. Биз, джарлылар, анда-мында, ой талкъ болдыкъ, Кунъ коръмедик, корермиз деп, джаталмайман.	Beyim, beyim, böyle kederlendim, söyleyemiyorum, Böyle düşünmekten kendimi alamıyorum. Biz, yoksullar, orada burda perişan olduk, Gün görmedik, görürüz diye yatamıyorum.
Джурт джамангъа къалды, тёрем, джурт джамангъа! Кетти Къырым, джылай къалдыкъ хэм Къазангъа! Эндиден сонъ не билейим болырмэкен, Къавышкъайды давкесиз бир арув хангъа!	Yurt kötüye kaldı, beyim, yurt kötüye! Gitti Kırım, ağladık hem Kazan’a! Şimdiden sonra ne bileyim olur mu acaba? Kavuşaydı tereddütsüz bir güzel hana!
Тёзюв болмай, озгъан кунни бир ойлансакъ, Къадыр Танърым! Атай къабрин бир айлансакъ!... Бирлик болгъан бек болгъаннынъ кенешувимен, Ата джуртын аладжакъкъа бир сайлансакъ!	Dayanılmaz geçmişi bir düşünsek, Kadir Tanrım! Ata kabrine bir dönsek!... Birlik olan, güçlü olan bir krallıkla, Ata yurdun alacağa bir seçilsek!

Mehmet Niyazi’nin diğer şiirlerinde de görülen hanlık zihniyetinin tesirleri *Düşünce* adlı şiirinin son dördlüğünde bahsettiği birlik olunması ile kurulacak bir hanlık özleminde de görülür. Şair Kırım Tatar milletinin birlik içinde olması gerekirken kendi aralarında kavga içinde olduğunu ve birliklerine zarar verdiklerini düşünür. Kırım Tatarları arasında her şeyin aslına döneceğini belirten “at aylansa kazığına tav”dır (URL-2, 2016) sözü ile kavgadan sonra gelecek barışı isteyen yaşlılara, birlik ve düzen bozulduktan sonra geriye dönüp barışmanın bir fayda vermeyeceğini söyler.

Şair yine zorunlu göç ile uzun yıllar yabancı ülkelerde farklı coğrafyalarda halkın dağılmasından bahseder. Ve yine gittikleri yerlerde muhafaza ettikleri geri dönme inancı ile beklediklerini ifade eder. Halkın göç ederek geride bıraktığı yurt kötüye kalmıştır. Burada bahsedilen kötü Rus güçleri olarak anlaşılabilir. Ruslar Tatar halkını Kırım ve Kazan’dan sürgün ederek yerlerine Slav ırkını yerleştirmişler ve

böylelikle Slavlaştırma politikasını uygulamışlardır. Bu durum da Tatar halkının geriye dönmesindeki engellerden birini teşkil eder.

Марш	Marş
Къарангыгы кеше, тувмаз кунь, къоркъулы джолда Бильгисиз, ойсыз къалгъанмыз... Джол сораймыз; Джурт кеткен, тоснакъ къалгъанмыз биз джат къолда, Эндиден сонъ, биз онъаджакъ кунь къараймыз... Танъ ашылса, кунь тувса, онъгъанлыкъ болса... Къарув кельсе джашларгъа, бир ханлыкъ болса... Арткъа къарап монъ болдыкъ, къуяш та баткъан, Алдымызда корюнемий джилът эткен йылдыз! Джан аджирсиз, баш савсыз, эм чокъ къараткъан, Танъры эбин таптыргъайды, къалдыкъ джаньгыз! Танъ ашылса, кунь тувса, онъгъанлыкъ болса, Къарув кельсе джашларгъа, бир ханлыкъ болса... Алай халкъ та талкъ болгъан бизлерге ушап, Тырышкъан сонъ, джол алып, сыйларын тапкъан. Джыйылынгъыз, эй, джашлар, турмангъыз къарап, Идиль боюн, Ор бетин къаранлыкъ джапкъан. Танъ ашылса, кунь тувса, онъгъанлыкъ болса... Къарув кельсе джашларгъа, бир ханлыкъ болса. Джылай джурип кунь болмай, вакытлар озмай, Джурмесек, джолны онъдырмай гозъ джашлары, Татарлыккъа къаралсын, джойтылгъан Гирай! Джурт таралса да, сав болсын къолдашлары... Танъ ашылса, кунь тувса, онъгъанлыкъ болса, Къарув кельсе джашларгъа, бир ханлыкъ болса!	Karanlık gece, doğmaz gün, korkulu yolda Bilgisiz, muhakemesiz kalmışız... Yol soruyoruz; Yurt gitmiş, esir kalmışız biz yabancı elde, Şimdiden sonra biz iyi gün bakıyoruz. Şafak sökse, gün doğsa, doğruluk olsa... Güç gelse gençlere, bir hanlık olsa. Arkaya bakıp bunaldık, güneş de batmış, Önümüzde görünmüyor parlayan yıldız! Can ağrısız, baş sağlıksız, hem çok aratmış, Tanrı evini bulduraydı, kaldık cansız! Şafak sökse, gün doğsa, doğruluk olsa, Güç gelse gençlere, bir hanlık olsa... Bütün halk da olmuş bizlere benzeyerek, Gayret ettikten sonar, yol alıp, itibarını bulmuş. Toplanın ey gençler, durmayınız bakıp, İdil boyunu, Or tarafını karanlık örtmüş. Şafak sökse, gün doğsa, doğruluk olsa... Güç gelse gençlere, bir hanlık olsa. Ağlayarak gün olmuyor, vakitler geçmiyor, Yürümezsek, yolu bitirmiyor göz yaşları, Tatarlığa bakılsın, kaybolmuş Giray! Yurt daralsa da sağ olsun yoldaşları... Şafak sökse, gün doğsa, doğruluk olsa, Güç gelse gençlere, bir hanlık olsa!

Mehmet Niyazi'nin *Marş* adlı şiirinde göze çarpan en önemli unsur şairin hanlık dönemine olan özlemi ve bu dönemin yeniden inşa edilebileceğine olan inancıdır. Şair Kırım Tatar halkının gençlerine olan inancını ve yine gençlerden Kırım'ın

geleceği olmalarına dair yegâne arzusunu dile getirir. Tatar gençlerine sesleniş Niyazi'nin hemen bütün şiirlerinde göze çarpan bir unsurdur.

Şair şiirine dönemin Kırım'ını ve halkının içinde bulunduğu çaresiz durumu tasvir ederek başlar. Kırım'ın talihini karanlık geceye benzeten Niyazi Kırım'ın hanlık dönemini, şafağın sökerek günün doğmasına benzetir. Vatansız kalmayı bilgisiz, muhakemesiz, sağlıksız ve baş ağrısıyla kalmak olarak açıklar. “Yurt gitmiş, esir kalmışız biz yabancı elde / Şimdiden sonra biz iyi gün bakıyoruz” dizelerinde şair zorunlu göçü yabancı memlekette esir kalmak ifadeleri ile açıklar. Şairin aradığını söylediği iyi günler ise Kırım Tatar gençlerine gelen güçle kurulan hanlıkta yaşanacak günlerdir.

Şiirde geçen “Edil boyunu, Or tarafını karanlık örtmüş” dizesinde Kırım'ın girişine egemen bir durumda bulunan ve önemli bir askeri rol oynayan Orkapı kıstağından bahseder. Orkapı Kırım yarımadasını Ukrayna ovasına bağlayan kıstak ve bu kıstak üzerinde yer alan kasabanın adıdır. 15. yüzyılda Tatar hanı Menli Giray Han bölgeye Or Kapı adıyla bilnen kaleyi yaptırmıştır. Orkapı kalesi, 1736 ve 1738 yıllarında Rusların eline geçerek büyük ölçüde harap edilmiştir (URL-3, 2018).

“Tatarlığa bakılsın; kaybolmuş Giray” dizesinde Kırım halkı için çok önemli bir yere sahip olan Giray hanedanından bahsedilir. Giray hanedanı 15. yüzyıldan 1783 Rus ilhakına kadar Kırım'da hüküm sürmüş büyük bir hanedandır. Kırım Hanlığı'nın kurucusu sayılan Hacı Giray Litvanya, Moskova ve Osmanlı Devleti ile ittifak münasebetleri kurarak hanlığı güçlendirmiş önemli bir hükümdardır (İnalçık, 1996). Bu dizede yine hanlık döneminin son bulması ve Tatarlığın da Giray hanedanı gibi yok olacağından kaynaklanan endişeler görülür. Şair hanlık döneminden beri vatan topraklarının küçülerek daraldığını söyler. Buna rağmen Tatarlığın yani milletin var olmasını diler. Çünkü milletin var olması demek ata topraklarının yeniden yurt edinip genişletilebileceği demektir.

Arkada bıraktığı vatana bakarak bunalan şair artık Kırım semasında güneşin battığını söyler. Güneş gibi parlayan yıldızlar da artık ışık saçmaz ve Kırım Tatar halkı karanlık bir bilinmezlik içinde yol almaya çalışır. Tanrı evi ile vatan

kastedilmektedir. Memleket ve vatan kavramlarına çok önem veren ve bu kavramları kutsal kabul eden Kırım Tatarları için vatan Tanrı'nın evidir. Vatanı çok aradıklarını ama bulamadıklarını söyleyen şair ilerleyen dizelerde yine gençlere seslenir. Ağlayıp sızlanarak yol alınmayacağını söyleyen şair gençlerin gözlerini açıp olan bitene seyirci kalmayarak ellerinden alınan yurtları için direnmelerini ister. Niyazi, Tatar halkının yaşadığı tüm acılara rağmen Giraylar dönemindeki hanlık günlerine bir gün yeniden kavuşulacağına dair inancını tekrarlar.

Телесюн	Doğru
Туна акъар... эш токътамай, эгленмий, Асырларнынъ дердин ташыр денъизге, Инълер бутюн инсанлыкъны бегенмий. Ах, бо бизге Эгленджедир, бельки... онынъ халкъына Къач вакъанынъ аджылары комилген. Ким билир, къаш киши онынъ дибинде Батып ольген!.. Джеллер эсер токътамай тереклерге, Чарпар, сараргъан япракълар къопарыр. Япракъларман тоз дэанъгыз эреклерге, Кок къарарыр. Туна акъар эш эгленмий, токътамай, Биз токъталдыкъ. Джеллер эсер япракъларгъа къарамай, Биз кеш къалдыкъ! Биз кеш къалдыкъ! Онъмай бизнинъ джолымыз, Нешин ешилъ джурткъа эрте джетмиймиз?! Бавлы тувыл аягъымыз, къолымыз... Тек кетмиймиз!	Tuna akar... Hiç durmaz, oyalanmaz, Asırların derdini taşır denize, İnler bütün insanlığı beğenmez, Ah, bu bize Eğlencedir belki... Onun halkına Kaç olayın acıları gömülmüş. Kim bilir kaç kişi onun dibinde Batıp ölmüş!.. Yeller eser durmadan ağaçlara, Çarpar, sararan yaprakları koparır. Yapraklara tez bağırır uzaklara, Gök kararır. Tuna akar... Hiç eğlenmeden, durmadan, Biz durduk. Yeller eser, yapraklara bakmadan, Biz geç kaldık! Biz geç kaldık! Doğru mu bizim yolumuz, Niçin Yeşil Yurt'a erken ulaşamıyoruz! Bağlı değil ayağımız, elimiz... Çabuk gitmiyoruz!

Mehmet Niyazi'nin *Doğru* şiirindeki asıl düşünce Kırım'dan göç ederek ayrılan halkın Yeşil Yurtlarına geri dönmemeleridir. Şair göçmenlerin eli kolu bağlı olmadığı halde artık neden öz vatanlarına geri dönmediklerini sorar. "Biz geç kaldık! Doğru mu bizim yolumuz / Niçin Yeşil Yurt'a erken ulaşamıyoruz!" dizelerinde Kırım'a geri dönmeme sebebini yolu kaybetmeye bağlayan şair aynı zamanda tevriye sanatına başvurarak uzaklardaki milletine karşı bir sitemde bulunur ve yurduna geri dönmeyenlerin yanlış yolda olduğunu söyler.

Şiirde Kırım halkı Tuna nehrine benzetilir. Durmadan akan ve tarih sahnesinde yaşanan acılara şahit olan Tuna bu acıları alıp uzağa akıtır ve varlığını korumaya devam eder. Kırım halkı da Tuna nehri gibi birçok acıya şahit olmuştur fakat Tuna gibi akmaya devam etmezler, şairin ifadesiyle dururlar. Niyazi Kırım halkının

yaşadığı acıları uzaklara taşıyarak ve arkasında bırakarak artık öz vatanlarına doğru akmasını istese de bir yandan da gittikleri yerlerden dönmeleri için geç kalındığını düşünür.

Къырым, Мени Анъасынъмы?	Kırım beni hatırlar mısın?
Кунеш батар, сюкют булурголь, ирмакъ, чай, Туман ятар тёпелернинъ аркъасына. Чатыр дагънынъ къулагына асылгъан Ай Бенъземезми яш келининъ сыргъасына?	Güneş batar, sükût bulur göl, ırmak, çay. Duman yatar tepelerin arkasında. Çatırdağ'ın kulağına asılan ay Benzemez mi genç gelinin küpesine?
Мен де дертли геджелернинъ бир сырдашы, Эски Чатыр сырын ачар, деп арз эттим. Юрегимде анаюортнынъ топракъ, ташы... Кунешимнинъ догъмасыны чокъ истедим.	Ben de dertli gecelerin bir sırdaşı, Eski Çatır sırın açar, diyerek arz ettim. Yüreğimde Ana Yurt'un toprak, taşı... Güneşimin doğmasını çok istedim.
Кунъ догъмады Къырымнынъ семасында, Агълайсынъмы, кедерленип, янасынъмы? Къырым, Къырым! Бойле сувукъ геджелерде Сенде мени яхшы сёзнен анъасынъмы?	Güneş doğmadı Kırım'ın semasında, Ağlasın mı, kederlenip yansın mı? Kırım, Kırım! Böyle soğuk gecelerde Sen de beni güzel sözle hatırlar mısın?

Cengiz Dağcı'nın en bilinen şiiri "Kırım beni hatırlar mısın?" adlı şiiridir. Dağcı Kırım hasretini ve vatanından ayrı kalmanın ızdırabını anlattığı şiirinde küpenin süsleme özelliği üzerinden Kırım'ın en ünlü dağı olan Çatırdağ Dağı'nı ve gece karanlıkta tepelerin arkasından çıkan ayı, Kırımlı genç gelinlerin taktığı küpeye benzettir. Ay da tıpkı küpenin genç gelinleri süslediği gibi Çatırdağ Dağı'nı süslemektedir. Güneş ve ay, Eski Türk inanç sisteminde kutsal bir yere sahiptir. Güneş ve ay, Tanrının gönderdiği ışığı indirdiğine inanılan gök cisimleridir. Güneş daha çok koruyucu özelliği ile bir iye konumundadır. Ay soğukluğu, karanlığı ve geceleri çağrıştırırken güneş sıcaklığı, aydınlığı ve gündüzü çağrıştırır.

Devam eden dizelerde Dağcı'nın Ana Yurt'un taşına, toprağına olan özlemini net bir şekilde görmek mümkündür. "Ana Yurt'a güneşimin doğmasını istedim" ifadesinden anlaşıldığı üzere Dağcı, Kırım'ın geçirdiği acı dolu günlerden sonra ızdırabın sona ermesini istediğini söyler. Güneşin doğması Kırım'ın güzel günlere ermesi olarak sembolleştirilir. Fakat şair için Kırım'ın semalarında bu güneş hiçbir zaman doğmaz. Yurduna kavuşma ümidi içinde olan Dağcı, yaşamı boyunca Kırım'a dönemez ve vatan hasreti çekerek dünyaya gözlerini yumar. *Korkunç Yıllar* adlı romanında çok sevdiği ana yurdu Kırım'dan son ayrılışını şu sözlerle anlatır:

Yurdundan, son olarak 1942 yılının sonbaharında ayrıldım. Bu ayrılık çok acı oldu. Yurduma bir daha dönemeyeceğimi hissediyordum. İstasyonda anam, babam, kardeşlerim, hısım akraba toplanmıştı... Kompartımanın penceresinden, elimizden alınmış ata topraklarına baktım, baktım. Bu topraklar vagonların tekerlekleri altında yılların kanlı türküsünü söylüyordu. Bu türküyü saatlerce dinledim, sonra Allah'ım, Allah'ım diyerek yakardım. Sen bizi ayırma bu topraktan! Bu toprak bizimdir. Atalarımızın mirasıdır. Aç, çıplak kalsak da bu toprakta olalım. Ölsek de bu toprakta ölelim. Vatanım, vatanım! Dünyanın hangi köşesinde olursam olayım, ben yaşadıkça sen de bizimle beraber olacaksın... (Dağcı, 2016, s. 15)

Şair son dizesinde Kırım'dan kendisini güzel sözlerle hatırlamasını ister. Bugün Kırım'ın en aydın yüzlerinden biri olan Dağcı, kendi isteğinden öte yalnızca Kırım'da değil tüm Türk dünyasında güzel sözler ile hatırlanmaktadır.

Йылдыз	Yıldız
Махзунйылдыз, дертлийылдыз, сөнмей тур! Сөнме, йылдыз, азачыкъ ялалайыкъ. Бельки артыкъ кунеш догъар, сөнмей тур, Сөнме, йылдыз, ёлумызны булайыкъ.	Mahzun yıldız, dertli yıldız, sönme dur! Sönme, yıldız, azıcık dinlenelim. Belki artık güneş doğar, sönme dur, Sönme yıldız yolumuzu bulalım.
Дертли йылдыз, мен де, мен де дертлийим, Сен сөнерсенъ, дерт ортагынь къаладжакъ. Сен сөнерсенъ, йылдыз, меним гонъюме Гедже-кундюз къаранлыкълар даладжакъ.	Dertli yıldız, ben de, ben de dertliyim, Sen sönersen, dert ortağın kalacak. Sen sönersen, yıldız, benim gönlüme Gece gündüz karanlıklar dalacak.
Бизден башкъа бармы дерсинъ, эй, йылдыз, Гедже догъуп ерюзюни коръмеген? Бизден башкъа бармы дерсинъ, эй, йылдыз, Джефа корип, ер сефасын сюръмеген?!	Bizden başka var mı dersin, ey, yıldız, Gece doğup yeryüzünü görmeyen? Bizden başka var mı dersin, ey, yıldız, Cefa görüp, yer sefasını sürmeyen?!

Yıldızlar da güneş ve ay gibi mitolojik bağlamda semboller ve kutsallıklar taşıyan gök cisimleridir. Tarih boyunca farklı milletlerin mitik inançlarında yer alan yıldızlar farklı anlamlar ile sembolleştirilmişlerdir. Cengiz Dağcı şiirinin ilk dördtlüğünde yıldızların geceyi aydınlatma ve ışık saçma özelliğine değinir. Yıldız ile kendisi arasında bir benzerlik kuran Dağcı kendisi gibi yıldızın da dertli olduğunu, hatta yıldızın kendisinin dert ortağı olduğunu söyler. Yıldızın sönmesi ile şairin kalbinde de gece gibi karanlıklar hüküm sürecektir. Dağcı'nın şiirinde yıldız sembollü üzerinden hayat boyu çektiği sıkıntıları dizelere yansıttığı görülür. Son dördtlüğünde yer alan dizelerde yaşamı boyunca cefa çektiğini, sıkıntılarla uğraştığını ve kendi ifadesiyle sefa süremediğini anlatır.

9 Mart 1919'da Kırım'da Yalta'nın Gurzuf kasabasında doğan Cengiz Dağcı, çocukluk yıllarını babasının köyü olan Kızıltaş'ta geçirmiştir. 1932 yılında köylülerin elinden toprakların alınmasına şahit olan Dağcı, SSCB'de Stalin döneminde yaşanan sert politikalara şahit olmuştur. II. Dünya Savaşı başlayınca 1940 yılının Aralık ayında askere alınmış ve 1941 yılında Rus ordusu saflarında savaşırken Almanlar'a esir düşmüş ve Ukrayna'daki esir kampına götürülmüştür (Söylemez, 2003, s. 202).

Yirminci yüzyılda Kırım Tatarlarının uğradığı Sovyet zulmü yazarın hayatında derin izler yaratmıştır. Dağcı romanlarında yarattığı karakterleri kendi hayatıyla özdeşleştirir ve bilinçdışını karakterler üzerinden açığa çıkarır. Şiirlerinde özellikle vatanını kaybetmenin üzüntüsünü göze çarpar. Romanlarında ise küçüklüğünde ve gençlik yıllarında şahit olduğu işgal manzaraları göze çarpar.

Dağcı, Kırım halkını tanımlarken kendi milletini bir ağaca benzetmiştir. Göçler ile parçalansalar da yok edilemeyen milletin gittikleri yerlerde yine taze filiz vererek varlıklarını koruduklarını söylemiştir. Kırım milletin anavatana dönüşünü ise bu ağacın bin yıl önce dikildiği toprağa ulaşması olarak yorumlamıştır:

Yeniden yeşereceği gövdesinden filizler fişkıracağı sona erdi sanılan bir ağaç değil mi Kırımlılar?..

Ulusça bağımsızlıklarını yitirdikleri günden başlayarak, ağacın dalı budağı kesilmediği bir devre geçmedi...

Yine de taze filizler fişkırdı gövdesinden...

Filizler kalınlaşıp dal budak olmasına zaman kalmadan, tekrar kesildiler...

Gövde yeniden filizlendi. Sonunda kökünden kesilip uzak, ıssız ve kısır bir toprağa atıldı...

Orada da yeni filizler fişkırdı gövdeden; filizler dal oldu; dallar uzadı, ağacın bin yıl önce dikildiği toprağa ulaştılar... (URL-4)

Şiire adını veren yıldız metaforu Kırım halkı olarak da düşünülebilir. Kırım halkının vatanlarını terk etmesi, göç ettikleri yerlerden dönmemesi ve topraklarına sahip çıkmaması sonucunda Kırım da yıldızları sönen gökyüzü gibi karanlığa dalacaktır. Güneşin doğmasına karşı umut besleyen şair, bir gün

yine Kırım halkının ülkesine dönerek hasreti bitireceğine ve bu toprakları yeniden yurt edineceğine dair inancını korumak ister.

Кельмей ич бир	Gelmiyor hiçbir
Акъшам, кене сабах, кене де акъшам... Турмадан ишлер саат, чалар «там-там». Бойледже кечер куньлер, афталар, айлар! Къувалар ек-дигерин асретли йыллар.	Akşam, yine sabah, yine de akşam... Durmadan geçer saat, çalar tik tak. Böylece geçer günler, haftalar, aylar! Kovalar hep diğerini hasretli yıllar.
Кеттилер, бош быракъып ювамны... Кельмей ич бир, кельмей бу да ревамы? Кене де акъшам, гъариплик чёкти ер аньгъа, Ялынъыз, гъарипсери бакъарым сагъгъа, солгъа...	Gittiler, boş bırakıp yuvamı... Gelmiyor hiçbir, gelmiyor, bu da reva mı? Gene de akşam, gariplik çekti her ana Yalnız, garip gibi bakarım sağa sola...
Эш, къардаш, эвлят, мен — ана, Эбет, мен асретим бу инсанларгъа! Кеттилер кими джебир, кими эджель, кими истекле Бош къалды юовам, терин сессизликле.	Eş, kardeş, evlat, ben—ana, Evet, ben hasretim bu insanlara! Gittiler kimi zorla, kimi ecel, kimi istekle Boş kaldı yuvam, derin sessizlikle.
Билем, кеткенлер артыкъ къайтмайджакъ... Бу сессизлик санки эбедий, ич шенъленмейджек. Бельки, бельки пер кеч, базысы келеджек Лякин буны мен дертли ана коремейджек...	Bilirim, gidenler artık gelmeyecek Bu sessizlik sanki ebedi, hiç şenlenmeyecek. Belki, belki pek geç, bazısı gelecek Lakin bunu ben derтли ana göremeyecek...
Кеттилер, кеттилер, кельмей ич бир, Якъар мени эр кеткеннинъ айыры дерди...	Gittiler, gittiler, gelmiyor hiçbir, Yakar beni her gidenin ayrı derdi...

Kırım'dan göç eden aileler arkalarında sevdiklerini bırakarak bir gün dönme umudu ile yuvalarından ayrılmışlardır. Gittikleri yerlerde vatan hasreti çeken göçmenler dışında vatan topraklarında kalarak yaşam savaşı veren Kırım Tatar halkı da aile ve akrabalarının arkasından göç ve sürgün konulu şiirler yazmışlardır.

Saliha Hacı Fazıl Mehmet, şiirinde bahsettiği “gidenler” ile göç eden Kırım Tatar halkını kasteder. Kendi ailesinden göç edip gidenlerin dönmediğini, bekleyiş içinde gidenlerin hasretini çektiğini ve bu bekleyişin günleri, haftaları, ayları ve yılları durduğunu söyler. “Boş kaldı yuvam, derin sessizlikle” ifadesi ile şairin evinin kendisi için dar/kapalı bir mekâna dönüştüğü görülür. Her gününü bekleyiş içinde geçiren şair “Bu sessizlik sanki ebedi, hiç şenlenmeyecek” ifadesi ile gidenlerin dönmeyeceğini düşünse de daha sonra geri dönmelerine dair olan inancını ifade ederek bir tezatlık yaratır. Fakat burada şairin dönüşe inandığı ama kendisinin göremeyeceğini düşündüğü ifade edilir. “Gittiler kimi zorla, kimi ecel, kimi istekle”

diyen şair Kırım halkının yurtlarını isteyerek terketmediğini, göçe zorlandığını ve hatta sürgün ile gönderildiğini belirtir. Bununla birlikte göçlerin her zaman zorunlu yapılmadığını, göçmenler arasında gönüllü olarak vatani bırakıp gidenlerin olduğunu da belirtir.

Эльвида, ватан!	Elveda vatan!
Эльвида, ана юрт, Эльвида, ватан, Севгимнинъ къудрети гонълумни дельди. Омрюмни сенинъчюн адагъан олсам да, Эльвида. Айрылыкъ заманы кельди.	Elveda, ana yurt, elveda, vatan, Sevgimin kudreti gönlümü deldi. Ömrümü senin için adanmış olsam da, Elveda. Ayrılık zamanı geldi.
Мен кетем, сеvimлим, дерьялар кечип, Янынъдан айрылдым- сарардым, солдым. Мен кетем ят ильге, гъурбетлик этмеге, Кетмездим, не чаре? Мен меджбур олдым.	Ben gidiyorum, sevgilim, denizler geçip, Yanımdan ayrıldım. Sarardım, soldum. Ben gidiyom yabancı memlekete, gurbetlik etmeye, Gitmezdim, ne çare? Ben mecbur oldum.
Мен кетем, азизим, кедерим арта, Дерьялар, денъизлер артына кетем. Лякин, биль, сенинъчюн дешетли куреште Джанымны бермеге ант этем, емин этем.	Ben gidiyorum, azizim, kederim artıyor, Deryalar, denizler ardına gidiyorum. Lakin, bil, senin için şiddetli mücadelede Canımı vermeye ант içiyorum, yemin ediyorum.
Къыйналма, ватаным, дертке дерт къатма.. Кунно келир, багърынъа дёнерим эльбет. Мен гъарип огълунъны хатырдан ич атма, Эльвида, ватаным... Эвлядынъ Мемет. 1944 с., Текерголь.	Eziyet etme, vatanım, derde dert katma. Gün gelir, bağrına dönerim elbet. Ben garip oğlunu hiç unutma, Elveda, vatanım... Evladın Mehmet. 1944, Tekergol.

Şiirinde ömrünü vatani için adadığını belirten Mehmet Sevdıyar artık ayrılık vaktinin geldiğini söyleyerek vatani ile vedalaşmasını anlatır. “Elveda, ana yurt, elveda, vatan” dizesi ile başlayan şiirde geri dönmek üzere yapılan bir gidiş anlatılır. Şiirin tamamında vatana veda etmenin verdiği hüznün net bir şekilde görülür. Vatandan ayrılarak sararıp solan şairin gitme sebebi ikinci dörtlükte verilir. “Yabancı memlekete, gurbetlik etmeye” giden şair başka bir çaresi olmadığını ve gitmeye mecbur kaldığını söyler. Bu ifadelerden yola çıkarak zorunlu göç ve sürgün yılları olan 1944’ten bahsetmek mümkündür. Şair Kırım sürgününün yaşadığı 1944 senesinde Romanya Köstence’ye gider (Kurtumerov vd., 2002, s. 122). Numan Çelebicihan ve Raşit Aşki Özkırım’ın Kırımlı kardeşlerinin kanayan yaralarını sarmaya ант içmesi gibi o da vatani uğruna “şiddetli mücadelede” canını vermeye ант içer.

Şiirine başladığı gibi “elveda” diyerek bitiren Sevdıyar da bütün göçmenler gibi bir gün Kırım’a dönebileceği ümidini taşır. Tıpkı Cengiz Dağcı’nın “Kırım beni hatırlar

mısın?” şiirinde olduğu gibi Sevdıyar da dizelerinde Kırım’dan kendisini hiç unutmamasını ister.

Сагъынув	Özlem
Учынь кениш семаларда меним назик йырларым, Къартал киби къанат керинь, булутларны кечиньиз. Ватанымны мен сизлернен зийнетлерим, сырларым, Къонмакъ ичюн Чатыртавынынъ зирвесини сечиньиз!	Uçun geniş semalarda benim nazik türkülerim, Kartal gibi kanat açın, bulutları geçin. Vatanımı ben sizlerle süslendiririm, renklendiririm Konmak için Çatırdağ’ın zirvesini seçiniz!
Бакъынъ анда мемлекетнинъ обалары, дагына, Корюнь онынъ яйласыны, чайырыны, чёлони! Арада бир эниш япынь багъчасына, багъына, Бир де коринь Оркъапынынъ отаймагъан ёлуны!	Bakın orada memleketin obaları, dağına, Görün onun yaylasını, çayırını, çölünü! Arada bir inin bahçesine bağına, Bir de görün Orkapı’nın varılmayan yolunu!
Орнынъ ёлу отайгъанмы, Тотай даа агълаймы? Аджеп сувгъа толгъанмекен Арзы къызнынъ гугюми? Ахмет акъай якъасыны кене йипнен багълаймы? Сычан кене пирелерге япамекен дюгюнни?	Oranın yolu yabani otlardan ayıklanmış mı, Totay daha ağlıyor mu? Acaba suya dolar mı Arzu kızın güyümü? Ahmet abi yakasını yine iple bağlıyor mu? Sıçan yine pirelere yapar mı ki düğünü?
Къара денъиз ёл береми, ёкъса турмай къайнаймы? Не хабер бар кеченлерде дюгюн якъан кадымдан? Къарасувда балачыкълар кене ашыкъ ойнаймы? Бир хаберчик кетириньиз Ешилъ Ярымададан.	Karadeniz yol verir mi, yoksa durmuyor kaynıyor mu? Ne haber var geçenlerde düğün yapan kardeşimden? Karasuda çocuklar yine aşık oynuyor mu? Bir habercik getirin Yeşil Yarımada’dan.

Mehmet Sevdıyar’ın *Özlem* şiirinde geçen kartal mitolojide yer alan bir metafordur. Mitolojide kartal Tanrı’nın habercisi ve elçisi olarak görülür. Şamanizmde ise kartalın Tanrı tarafından insanlara yardım etmesi için gönderildiğine inanılmaktadır. Türk mitolojisinde kutsal bir kuş olarak algılanan kartalın kut getirdiğine inanılır (Aça, 2017, s. 233-237). Söz konusu şiirde gurbette yazdığı şiirlerin, yırların, türkülerin kartal gibi kanat açarak Kırım’a ulaşmasını ve konmak için meşhur Çatırdağ’ın zirvesini seçmesini isteyen şairin eserlerini bir kartala benzettiği görülür. Yazdığı türküler için “Vatanımı ben sizlerle süslendiririm, renklendiririm” der ve onları Çatırdağ’ın zirvesine konan bir kartala benzetir. Burada Çatırdağ’ın önemi ile birlikte türkülerine yüklediği önem de görülür.

Türkülerinin Çatırdağ'ın zirvesinden memleketin güzelliklerini görmesini isteyen şair gidip göremediği memleketinden bir haber almak ister. Memleketinde olup biten her şeyi merak etmesi onun Kırım'a olan özlemini ifade eder. “Karadeniz yol verir mi, yoksa durmuyor kaynıyor mu?” ifadesiyle ne kadar istese de Kırım'a dönemediğini söyler.

Йырла кедай!	Şiir söyle ozan!
Юрегимде яраларнынъ агърысыны ис эткендай, Айдын гедже сия кокте мунарланды тегерек ай. Азапларгъа джан даянмай, беден яна, къальплер агълай, Юксельт бутюн хош сесинъни, гонъюль охшап йырла, кедай.	Yüreğimde yaraların ağrısını kül ettiğin gibi, Aydın gece siyah gökte duman sardı yuvarlak ay. Azaplara can dayanmaz, beden yanar, kalpler ağlar, Yükselt hoş sesini, gönül okşayarak şiir söyle, ozan.
Иырла, кедай, чевик сесинъ къартал киби къанат керип, Уралларны долашсын да, Сибирьяда ойгъа далсын. Шейтлернинъ хырпалангъан' рухларына селям берип, Алтайларда джан чекишкен миллетимнинъ гонъюль алсын.	Şiir söyle, ozan, çevik sesin kartal gibi kanat açıp, Uralları dolaşsın da Sibirya'da düşünceye dalsın. Şehitlerin hırpalanmış ruhlarına selam verip, Altaylarda can çekişen milletimin gönlünü alsın. İlham verip şiir söyle, ozan, yaralanmış gönlüm coşsun, Gariplikten kahramanlar muhitine göç edeyim. Sağlam sesin zayıflamış bedenime kuvvet versin, Milletimin şanını aklayıp, vatanıma kavuşayım.
Ильхам берип, йырла кедай, яралангъан гонъюль джошсын, Гъарипликтен къараманлар муитына авушайым. Сагълам сесинъ зайыфлагъан бедениме къувет къошсын, Миллетимнинъ шанын акълап, ватаныма къавушайым.	Aç gözünü, bak, etrafı matem sardı, yer gök ağlıyor. Battı güneş, karardı gök, söndü yıldız, tutuldu ay. Beden yanar, gönül sızlar, azaplara can dayanmaz, Yeter artık, yeter, kardeş, susma bugün, şiir söyle ozan! 16 Nisan 1947
Ач козюнъни, бакъ, этрафны матем сарды, ер- кок агълай. Батты кунеш, къарарды кок, сѣнди йылдыз, тутулды ай. Беден яна, гонъюль сызлай, азапларгъа джан даянмай, Етер артыкъ, етер, къардаш, сусма бугунъ, йырла, кедай! Апрель 16, 1947 с., Рим.	

Eski Türk gelenekleri ile ilgili kaynaklarda Türklerin birbirleriyle karşılıklı türküler söyleyerek at üstünde savaşa gittiklerinden söz edilir. Bu türküler ve ağıtları söyleyenler bugün âşık olarak adlandırılan sanatçılardır (Yardımcı, 2014, s. 1). Âşık sanatının tarihi gelişim sürecinde sanatçılar farklı coğrafyalarda kam, baksı, ozan gibi isimler almışlardır. Kırım Tatar Türkçesinde ise “âşık” kelimesinin karşılığı “keday”dır. Kedaylar Kırım'da “aşık”, “cırav” şeklinde genel isimlerle de

anılmaktadır. Kırım'da kedaylar yırlarında toplumsal düzeni eleştirmeleri veya insanların duygularına ses olmaları sebebiyle halk arasında en kıymetli insanlar sayılmışlardır. Kedaylar toplum içinde halkın sesi olarak kabul edilmiştir. Bunun sebebi kitle iletişim araçlarının yaygın olmadığı dönemlerde kedayların insanların iletişim kaynağı olmalarıdır.

Âşıklar farklı dönemlerde topluma moral vererek halkın sesi ve dili görevini üstlenmişlerdir. Toplumun sıkıntılarını dile getiren bazı âşıkların yönetimlerce cezalandırılıp sesi kesilmiştir (Yardımcı, 2014, s. 5). Kırım'daki kedaylar da tıpkı âşıklar gibi halkın arasındaki iletişimi sağlama, coşkulu anlatımlarıyla milletlerin vatan sevgisini kabartarak halkı bir arada tutma, tarihi ve kültürü aktarma gibi önemli görevleri üstlenmiştir.

Kırım'da kültürel asimilasyon uygulandığı yıllarda Kırım Türkleri asimile olmamak için dinine ve örfüne sarılarak kendi içine kapanmıştır. Bu dönemlerde toplumun kültürünü yırlarında saklayan kedaylar ve eserleri oldukça önemlidir. Kedaylar Kırım Tatarlarının çektiği ıstırapı ve yabancı ülkelerde yaşadıkları sıkıntıları, döktükleri gözyaşlarını sade bir dille herkese anlatmıştır (Giray, 2020, s. 281).

Mehmet Sevdıyar'ın şiirine bakıldığında karamsar ve çaresiz bir hava söz konusudur. Vatanın durumundan ya da sürgünde yaşamının zorluklarından kaynaklanan bir ruh hâli şairi bunaltmaktadır. Şair bu azap dolu ruh hâlini kedayın hoş sesi ile yıkabileceğini söyler. Yüreğindeki yaralarının ağrısını kedayın gönül okşayarak şiirler söyleyen hoş sesi kül edecektir.

Kedayın çevik sesini bir kartalın kanat açmasına benzeten şair burada ozanların toplumsal açıdan önemine değinir. Kedayın kartal gibi olan sesinin Uralları dolaşıp Sibirya'da düşünceye dalmasını, şehitlerin hırpalanmış ruhlarına selam verip Altaylarda can çekişen milletimin gönlünü almasını ister. Bu dizelerde ozanın söylediği kelimelerin gücü anlatılmaktadır.

Şair ilham veren ozanın coşkulu şiiriyle kahramanlar muhitine ulaşabileceğini söyler. Kedayların anlattığı kahramanlık destanları ve şiirleri ile şair de kahramanlar muhitine ulaşabilir. Şair kedayın sağlam sesinin verdiği kuvvetle yani anlattığı destan

ile milletinin şanını aklayıp, vatanına kavuşacağına inanır. Kırım halkının matem dolu hâlini, kararmış semalarını söylemesini ister. Böylelikle sözlü kültürde yer edinecek bir detsan olan Kırım'ı ve yaşanan acıları nesilden nesile atarılabilir.

Юрек агълай	Yürek ağlıyor
Ябан ильге гъурбет тышти, алым ёкъ, Козьде къарув, эльде къувет къалмады. Илим ичюн агъламагъа меджалым ёкъ, Къардашым да къонакълыкъкъа алмады.	Yaban ile gurbet düştü, hâlim yok, Gözde fer, elde kuvvet kalmadı. Ülkem için ağlamaya mecalim yok, Kardeşim de misafirlğe almadı.
Бабам сагъмы, я анамнынъ къабири Турамы экен харабеге дёнмезден? Шайлы ярем... Етерми экен сабыры Козьлеринде ашкъ атеши сёнмезден?	Babam sağ mı? Ya anamın kabri Duruyo mu harabeye dönmeden? Böyle yârim... Eder mi sabrı Gözlerinde aşk ateşi sönmeden?
Юрек агълай, вуджут сызлай, джан яна, Гонъюль къоркъа акъикъатны бильмеге. Ёкътыр тувгъан, ёкътыр баба, ёкъ ана, Ёкъ ич кимсем козьяшымны сильмеге.	Yürek ağlar, vücut sizler, can yanar Gönül korkar hakikati bilmeye. Yoktur akraba, yoktur baba, yoktur ana, Yoktur hiç kimsem gözyaşımı silmeye.
Лякин гонъюль кырылса да умют бар. Яралангъан юрек даа ольмеди. Рухум сагълам, бахтлы куньге ишанч бар, Оджагъымда атеш даа сёнмеди.	Lakin gönül kırılса da umut var. Yaralanmış yürek daha ölmedi. Ruhum sağlam, bahtlı güne inanç var, Ocağымda ateş daha sönmedi.
Миллет яшай, о джоймады эмелин, Хырпалангъан Ватан онынъ, онен Акъ. Кунь келеджек, бахтлы омюр темелин Кене миллет озь элинен къураджакъ. Майыс 5, 1947 с.. Рим.	Millet yaşar, o yitirmedi emelini, Hırpalanmış vatan onu, yolu açık. Gün gelecek, bahtlı ömür temelini Yine millet kendi eliyle atacak. 5 Mayıs, 1947.

Yürek ağlıyor adlı şiirinde vatandan ayrı kalmanın acısını anlatan Mehmet Sevdihar gurbette artık ülkesi için ağlamaya hatta yaşamaya dahi mecali kalmadığını söyler. Arkada bıraktığı yârinin hala kendisini sabırla bekleyip beklemediğini bilmediğini ve anasının kabrinin ne halde olduğunu merak eder. Babasının ne halde olduğunu bilmediğini hatta babasının hayatta olup olmadığından bile haberi olmadığını söyleyerek sürgünün acımasız tarafını gözler önüne serer. “Gönül korkar hakikati bilmeye” diyerek aslında bu soruların cevaplarını öğrenmekten korktuğunu söyler. Gurbette döktüğü gözyaşını silecek ne anası ne babası, ne bir akrabası olmadığını belirtir.

Dördüncü dörtlük hemen her şiirinde vatana geri dönüş umudu beslediğini söyleyen şairin bu umudun sebebini açıklaması sebebiyle önemlidir:

Лякин гоньюль кырылса да умют бар. Яраланган юрек даа ольмеди. Рухум саглам, бахтлы куньге ишанч бар, Оджагымда атеш даа сөнмеди.	Lakin gönül kırılrsa da umut var. Yaralanmış yürek daha ölmedi. Ruhum sağlam, bahtlı güne inanç var, Ocağımda ateş daha sönmedi.
--	---

Son dizelerinde Kırım Tatar milletinin daha ölmediğini ve var oldukları sürece de emelini yitirmeyerek vatana dönüp bahtlı ömürlerinin temelini yine kendi elleriyle atacaklarını söyler. Şair milli birlik ve beraberliği sağlamak için şiir dilinin sahip olduğu coşkulu anlatımdan yararlanır. Kırım Tatar milletinde milli bilinci uyandırmayı amaçlar.

Унутылмаз козьяшлар	Unutulmaz gözyaşları
Къырымнынъ устюни булутлар къаплады, Ватаннынъ куньдюзи геджеге дёнди. Юрекке бир вахший ханджерин саплады, Кунешнинъ ярашшыкъ шавлеси сёнди.	Kırım'ın üstünü bulutlar kapladı, Vatanın gündüzü geceye döndü. Yüreğe bir vahşi hançeri salladı. Güneşin parlak ışığı söndü.
Чатырдагъ этрафны козетип агълады, Ай-Петри зинданга бир назар атты. Учансув шапырды, озенлер чагълады, Къарылгъач козьяшын Салгъыргъа къатты.	Çatırdağ etrafı gözetip ağladı, Ay Petri zindana bir bakış attı. Uçansu şapırdı, dereler çağladı. Kırlangıç gözyaşını Salgır'a kattı.
Аювдагъ нефретнен дерьягъа тюркюрди, Яралы Хансарай аизар чекти. Къараби яйлясы дешетли окюрди, Муляйим Хан-Джами башыны эгди.	Ayudağ nefretle deryaya tükürdü, Yaralı Hansaray inledi. Karabi yaylası dehşetle böğürdü, Mülayim Han Cami başını eğdi.
Биньлердже йигитнинъ Сибирьде къазылган Къабирин корьди де, йылдызлар сёнди. Башларгъа не къара язылган, Дюньянынъ астары устюне дёнди.	Binlerce yiğidin Sibirya'da kazılmış Kabrini gördü de yıldızlar söndü. Başlara ne kara yazılmış, Dünyanın astarı üstüne döndü.
Эгер халкъ къалкъмаса, айтынъыз, къардашлар, Бу дюнья юзюнде къалырмы адам? Къурурмы омюрлик акъкъан козьяшлар? Етерми, айтынъыз, коклерге садам?	Eğer halk kalkmasa, söyleyiniz, kardeşler, Bu dünya üstünde kalır mı adam? Kurur mu ömürlük akan gözyaşları? Yeter mi, söyleyin, göklere sesim?
Айтынъыз, сияргъан булутны дагъытып, Уфукълар артында эсmezми бирель? Ватаннынъ сызылган ярасын савултып, Вахшийнинъ башыны эсmezми бир эль? Июнь 25, 1946 с., Рим.	Söyleyin, kararmış bulutu dağıtıp, Ufuklar ardında esmez mi bir yel? Vatanın sızılmış yarasını iyileştirip, Vahşinin başını ezmez mi bir yel? 25 Haziran, 1946.

Mehmet Sevdîyar'ın Kırım sürgününden iki yıl sonra yazdığı şiirinde sürgün dönemi ve sonrasındaki Kırım'ın durumunu anlatır. Kırım'ın üstü bulutlarla kaplanmış, gündüzü geceye dönmüş, güneşin parlak ışığı sönmiştir. Şair sürgünü yüreğe bir vahşi hançerin sallanması olarak açıklar.

Göçmen şairlerin diğer şiirlerinde olduğu gibi Kırım coğrafyasında en önemli görülen yerlere şiirde yer verilmiştir. Şair Uçansu şelalesi ve Çatırdağ'dan bahsetmekle birlikte Kırım Dağları'ndaki bir zirve olan Ay Petri Dağı'ndan da bahseder. 565 metre yüksekliğindeki Ayı Dağı ise Gurzuf'un doğusunda, Kırım'ın güney kıyısında yer almaktadır. (URL-5, 2021).

Kırım'ın harap olmuş görüntüsünde Çatırdağ etrafı gözetirken memleketin hâline ağlar, Ayudağ nefretle deryaya tükürür, yaralı Hansaray inler, Mülayım Han Cami başını eğer, Karabi yaylası dehşetle böğürür, kırlangıçlar gözyaşını Kırım'ın pınarına katar. Ay Petri zindana bir bakış atar ve Sibiry'a da binlerce yiğidin kabrinin kazıldığını görür. 1920'de Kırım'ın Bolşeviklerin hâkimiyeti altına girmesinden sonra, öncelikle Çelebi Cihan'ın, ardından diğer Türk aydınlarının katledilmeye başlamıştır. Bu dönemde 60-70 bin Türk kurşuna dizilmiş veya Sibiry'a sürgüne gönderilmiştir. 1923-1927 yılları arasında yine 3500'den fazla Türk aydını kurşuna dizilmiş ya da sürgüne gönderilmiştir. Ardından 1929-1930'lu yıllarda yaşanan zorunlu kolektifleştirilme nedeniyle 40-50 bin Kırım Türk'ü Sibiry ve Urallar'ın işçi kamplarına sürgüne gönderilmiş ve büyük çoğunluğu buralarda hayatını kaybetmiştir (URL-6, 2016). Bu olaylara gönderme yapan şair yaşanan olayları, yaşatılan acıları ve buna sessiz kalanları “Dünyanın astarı üstüne döndü” ifadesiyle açıklar.

İlerleyen dizelerde ömrü boyunca akıtacağı gözyaşının ve yükselteceği sesinin Kırım uğruna olacağını söyler. Son dörtlükte yine vatani kurtarmaya dair bir umut söz konusudur. Şair ufukların ardından kararmış bulutuları dağıtıp, vatanın sızılmış yarasını iyileştirip, vahşinin başını ezen bir yelin esmesini ister. Burada yel vatansever Kırım halkını sembolize etmektedir.

Миллий матем	Milli matem
Дешетли бир хабер солуксыз кельди де Зеэри окъунен гонъюмки якъты. Зеиним фелекнинъ аджджысын бильди де, Козюмден булляторли козьяшы акъты.	Dehşetli bir haber soluksuz geldi de Zehirli ok ile gönlümü yaktı. Zihnim feleğin acısını bildi de, Gözümден billur gözyaşı aktı.
Башымны котерип, этрафны козеттим, Анъымда къан, козьяш, къабирлер корьдим. Эшилген дагъларгъа тырмашып, такъдирден Бу аджджы дешетнинъ манасын сордым.	Başımı kaldırıp etrafa baktım, Alnımda kan, gözyaşı, kabirler gördüm. Yeşermiş dağlara tırmanıp takdire Bu acı dehşetinin anlamını sordum.

Къараман йигитлер къуршунгъа тизилген Дагъ-ташны джеэннем атеши якъкъан. Халкъымнынъ мукъаддес эмели эзилген, Озенлер толдурып козьяшъ акъкъан. Гунасыз миллетим эвинден къувулгъан, Ватаным сарсылгъан, харабе олгъан. Анайлар, бабайлар козьяшкъа богъулгъан, Къызларнынъ гульпемпе юзылери солгъан. Бу къара хабере аизар чекмесенъ, Эй, къардаш, Акъ сени ич афу этмез. Эгер сен бу кунде башынны этмесенъ, Бир даа ич кимсе седждеге кетмез. Июнь 28, 1946 с., Рим.	Kahraman yiğitler kurşuna dizilmiş Dağı taşı cehennem ateşi yakar. Halkımın mukaddes emeli ezilmiş, Nehirler doldurup gözyaşı akmış. Günahsız milletim evinden kovulmuş, Vatanım sarsılmış, harabe olmuş. Analar, babalar gözyaşına boğulmuş, Kızların gülpembe yüzleri solmuş. Bu kara habere azap çekmesen, Ey kardeş! Hak seni hiç affetmez. Eğer sen bu günde başını eğmezsen, Bir daha hiç kimse secdeye gitmez. 28 Haziran, 1946.
---	--

Mehmet Sevdıyar *Milli Matem* adlı şiirinde Kırım'da sürgüne gönderilen ve kurşuna dizilen aydınlar için yas tutar. Bu dehşet ile günahsız milletin evinden kovulduğunu, cennet vatanının dağı taşını artık cehennem ateşi yaktığını söyler. Rus zulmünü anlatmak için benzetmelerden yararlanır. Acının ve ızdırabın boyutunu belirtmek için nehirlerin gözyaşı ile dolup aktığını söyler. Vatanından gelen kara haberle gönlünün zehirli bir ok ile vurulduğunu, gözünden billur yaşlar döktüğünü söyleyerek vatani için duyduğu ızdırabı belirtir.

Şair gelen kara bir haberin gönlünü yaktığını, bu haberle milletin evinden, yurdundan kovulduğunu, kahraman gençlerin kurşuna dizildiğini öğrendiğini söyleyerek 1944 yılında uygulanan sürgün adı altındaki soykırıma gönderme yapar. Vatan üzerine yazdığı hemen her şiirinin son dörtlüğünde Tatar halkına bir hareket başlatması için çağrıda bulunur. Vatanı savunmaları gerektiğini hatırlatan şair eğer vatanının elden gitmesine azap çekmeyen bir Kırım Tatar olursa Tanrı'nın onu asla affetmeyeceğini söyler.

Агълама, бульбуль	Ağlama, bülbül
Эй, бульбуль, не ичюн шай мазук отесинъ, Сабанынъ танъ ели назиктен эскенде? Не ичюн гонъюми раатсыз этесинъ Юрекни кескин окъ парчалап кескенде? Ёкъса, бир зеэрти йыланнынъ тишлери Сенинъ де гунасыз тенинъе баттымы? Ёкъса бир хыянет алчакънынъ ишлери Сени де юванъдан тышары аттымы? Ёкъса, озъ сесини бульбульге уйдуруп, Ач къыргъый сени де олюмге джетеими?	Ey bülbül! Niçin böyle kederli ötersin, Sabahın tan yeli nazikçe eserken? Niçin gönlümü rahatsız edersin? Yüreği sivri ok parçalayarak keserken? Yoksa, bir zehirli yılanın dişleri Senin de günahsız tenine battı mı? Yoksa bir hain alçağın işleri Seni de yuvandan dışarı attı mı? Yoksa, kendi sesini bülbüle uydurup, Aç atmaca seni de ölüme ulaştırıyor mu?

Шу буллятор къанынънен къарныны тойдуруп, Юксекке, коклерге авелеп кетемиз?	Şu billur kanınla karnını doyurup, Yükseğe, göklere havalanıp gidiyor mu?
Агълама, бульбулим, агълама, джескр ол, Уфукъны агъартын, ал кунеш догъаджакъ. Акъ ичюн мейдангъа атышгъан чевик къол. Джанавар къыргыыйны алкъангъа богъаджакъ.	Ağlama, bülbülüm, ağlama, cesur ol, Ufûğu ağırtıp, al güneş doğacak. Hak için meydana atılmış çevik el, Canavar atmacayı al kana boğacak.
О вакъыт сесинъни юксельтир, йырларсынъ Уриет, адалет, азатлыкъ йырларын. Назик хош аэнкле севинчнен сырларсынъ Юртумнынъ челлери, чайыры, къырларын. Январь 8, 1945 с., Берлин	O zaman sesini yükseltip, şarkı söylersin Hürriyet, adalet, azatlık şarkıları. Nazik, hoş ahenkle, sevinçle şarkı söylersin Yurdumun çölleri, çayırı, kırlarını. 8 Ocak 1945, Berlin.

Mehmet Sevdihar, Kırım sürgününün üzerinden bir yıl geçmeden yazdığı bu şiirde bülbül üzerinden kurduğu benzetmelerle kendisini anlatır. Bülbülün kederli ötmesi kendisinin dertli şiir söylemesi gibidir. Dertli öten bülbülün sesi şairin gönlünü rahatsız eder ve sivri bir ok gibi parçalar.

Bülbüle dertli ötüşünün sebebini soran şair sembolik bir cevap vererek zehirli bir yılanın dişlerinin bülbülün günahsız tenine battığını, bir hain alçağın işleri yüzünden yuvasından atıldığını söyler. Burada zehirli yılan sembolü Sovyet ordusunu, hain bir alçağın yaptığı işler ise Sovyetler Birliği'nin lideri Stalin'in Ruslaştırma politikası sonucu Kırım halkının sürgününü anlatmak için kullanılır. İlerleyen dizelerde benzetmeler üzerinden Rusların Kırım'daki gayelerini anlatmaya devam eden şair aç atmacanın kendi sesini bülbüle benzetip onu öldürerek kanını içmesi ve göğse yükselmesi ile yaptığı sembolik anlatımla Kırım'da gerçekleşen soykırımı anlatır.

Son iki dörtlükte bülbüle artık ağlamaması gerektiğini ve Kırımlı cesur insanlar sayesinde güzel günlerin yakında geleceğini söyler. Bu dörtlüklerde ümit verme ve cesaretlendirme seslenişi Kırım Tatarlarına karşı yapılır. Şair hak için meydana atılmış çevik bir elin bülbülü ölüme ulaştıran canavar atmacayı al kana boğacağını söyler. Böylelikle bülbül Kırım'da sesini yükseltip, hürriyet, adalet, azatlık şarkıları söyleyebilecektir. Bu dizelerden yola çıkarak şairin Kırım'ın kurtuluşu için ümitlerini muhafaza ettiği söylenebilir.

Къутур, деньиз	Kudur, deniz
Къартал къушлар къанат керип, мавы кокте учкъандай, Баш устюнде акъ булутлар къувалаша, учалар.	Kartal kuşlar kanat açıp, mavi gökte uçuyorlar, Baş üstünde beyaz bulutlar kovalayıp, uçuyorlar. Derya, deniz üzerine şule saçıyor gümüş ay,

Дерья-денъиз узерине шавле сача кумюш ай, Толкъунчыкълар ойнашалар, саиллерге къачалар.	Dalgacıklar oynaşıyor, sahillere kaçıyorlar.
Къара денъиз санки юкълай, къаранлыккъа комюльген.	Karadeniz sanki uyukluyor, karanlığa gömülmüş.
Бир дешеттен къоркъкъан киби турмакъ бильмей, къалтырай.	Bir dehşetten korkmuş gibi ayaklanmayı bilmiyor, titriyor.
Этраф бошлукъ. Ич бир шейчик ёкътыр козьге корюльген,	Etraf boşluk. Hiç bir şey yok göze görünen,
Ай ярыгы акс эте, сув устюнде йылтырай.	Ay ışığı aksediyor, su üstünde parlıyor.
Эр тарафта терен тынчлыкъ. Эр тарафта къаранлыкъ.	Her tarafta derin sessizlik. Her tarafta karanlık.
Сукюнетни тек шувлагъан толкъунчыкълар бозалар.	Sükuneti tek hışırdayan dalgacıklar bozuyorlar.
Яралангъан гонълюм тапмай теляшсыз бир аралыкъ,	Yaralanmış gönlüm buluyor telaşsız bir aralık,
Юрегимнинъ теренинде янъы дертлер къозалар:	Yüreğimin derinliğinde yanan dertler kabarıyor:
Къаршымдаки уфукъларнынъ аркъасында, узакъта,	Karşımdaki ufukların arkasında, uzakta,
Тувгъан илим, ана юртум, Ешилъ ада булуна.	Memleketim, anayurdum, yeşil ada bulunuyor.
Азиз Къырым козьаш тёке, вефасыз бир тузакъта,	Aziz Kırım gözyaşı döküyor, vefasız bir tuzakta!
Эбет, юртум козьаш тёке, чырпына сагъ- солуна.	Evet, yurdum gözyaşı döküyor, çırpınıyor sağa sola.
Шу денъизнинъ аркъасында шимди машер куню бар,	Şu denizin arkasında şimdi mahşer günü var,
Ал къан, атеш,	Al kan, ateş,
Тишлеринден зеэр акъкъан вахший кызыл джанавар,	Dişlerinden zehir akan vahşi kıvılcıklar, Vurdu kanlı bıçağını milletimin sırtına.
Урды къанлы пычагыны миллетимнинъ сыртына.	Seller bastı vatanımı, hem yer hem gök inledi.
Селлер басты ватанымны, эм ер, эм кок инъледиди.	Şimşek çaktı, gök gürledi, titredi, çatırdadı.
Шемшек чакъты, кок гурьледиди, къалтырады Чатырдагъ.	Yaralandı saf yürekler, bunu âlem dinledi,
Яраланды саф юреклер, буны алем динъледиди, Янды эвлер, янды койлер, кульге дёнди багъча-багъ.	Yandı evler, yandı köyler, küle döndü bahçe, bağ.
Буюк дерья! — Къара денъиз! Ёкъса, сен де мен киби	Büyük derya! Kara deniz! Yoksa, sen de ben gibi
Яс туттынъмы? Бу тынчлыкъта солукъ-солукъ чагълайсынъ.	Yas mı tutuyorsun? Bu sessizlikte soluk soluk çağlarsın.
Къалтырайсынъ яраланып, ал къан тёккен тен киби	Titriyorsun yaralanıp, al kan döken ten gibi
Оксюз къалгъан явру киби ичин-ичин агълайсынъ.	Öksüz kalmış yavru gibi için için ağlarsın.
Шапыр, копор, окюр, денъиз! Ятма бугунъ, тур, денъиз!	Şapırda, köpür, kükre deniz! Yatma bugün, ayağa kalk deniz!
Дешет сачкъан къудретинъден бутюн джиан саллансын!	Dehşet saçan kudretinden bütün cihan sallansın!
Къутур, денъиз! Сюйрю башлы къаяларгъа ур,	Kudur deniz! Sivri başlı kayalara vur, deniz!
	Beşeriyet üzerinde aydın tanlar allansın!
	20 Mayıs 1944, Köstence, Mamay yalısı.

денъиз!
Бешерият* узеринде айдын танълар аллансын!
Майыс 20, 1944 с., Костендже, Мамай ялысы.

Mehmet Sevdıyar 1944 yılında Romanya'ya sürgün edilen bir aydındır. 20 Mayıs 1944 tarihli şiirde Kırım'da yaşanan acı sürgünü anlatılır. Romanya'da bulunurken Karadeniz'in ötesindeki ufukların arkasında, uzakta sağa sola çırpınarak gözyaşı döken memleketi için kederlenir. Geride bıraktığı Kırım şimdi vefasız bir tuzakta mahşer gününü yaşamakta, gözyaşı dökmetedir.

Kırım Tatarlarını evlerinden ve yurtlarından ayıran Sovyet ordusu dışlarından zehir akan vahşi kızıl bir canavardır. Milletın sırtına vurduğu kanlı bıçak ise sürgün ve soykırım hadisesinin sembolüdür. Türk dünyası şiirlerinde Sovyet Döneminde yaşanan zulümler anlatılırken Rus askerleri için “kızıl” renginin kullanılması dikkat çeker. Bu benzetme Kızıl Orduyu temsilen kullanılır. Kızıl Ordu'nun kırmızı rengi işçi hareketinin ve kapitalist baskıya karşı mücadelede dökülen kanın sembolüdür (URL-7, 2022).

Şair ilk dörtlükte Karadeniz'in sakin görüntüsünü tasvir eder. Derin sessizliği bozan dalgacıkların hışırtısının yaralanmış gönlünün derinliklerinde yanan dertleri kabarttığını söyler ve Kırım için dertlenir. Şair Karadeniz üzerinden Kırım halkını sembolleştirir. Kırım'ın yetiştirdiği önemli şairlerinden biri olan Şevki Böktöre de *Kırım İçin* adlı şiirinde Kırım'ı hırçın dalgalı Karadeniz'e benzettiğini söyler:

Beñzeterim seni saçılan “ah”a, Quturan dalgalı Bahri Siyaha. Öksüzünü, esirsin de şimale! İñlersiñ, fakat dinlegen qana?	Benzetirim seni saçılan “ah”a, ⁷ Kuduran dalgalı Karadeniz’e. Öksüzün, esirsin, ya şimale! İñlersin, fakat dinleyen hani?
---	---

“Karadeniz sanki uyukluyor, karanlığa gömülmüş. / Bir dehşetten korkmuş gibi ayaklanmayı bilmiyor, titriyor” ifadesiyle Kırım'dan zorla çıkarılmalarına tepki gösterir ve halkın da kendisi gibi tepki göstermesini ister. Kırım Tatarlarının yaşanan dehşetten korktuğu için ayaklanma başlatamadıklarını düşünür.

⁷ Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*. 452. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

İlerleyen dizelerde Kırım'da yaşanan bu felaketle vatanın insanlarının ve tüm güzelliklerinin yok oluşu anlatılır. Kırım'da yer gök inler, şimşekler çakar, evler, köyler, bağ bahçe yanar küle döner. Şair felaketin boyutunu gözler önüne sermek için tabiat unsurlarıyla kişileştirme sanatı yapar. Kırım'ı bir insan gibi düşünür ve Yeşil Yurdun yaşananlar karşısında gözyaşı döktüğünü söyler. "Yaralandı saf yürekler, bunu âlem dinledi" ifadesinde Kırım'ın zulmüne sessiz kalan diğer milletler eleştirilir. İlerleyen dizelerde Karadeniz insana özgü bir davranış olarak yas tutar. Şair öksüz kalmış bir yavru gibi için için ağlayan Karadeniz'i de kişileştirir. Karadeniz'e yaptığı seslenme aslında Kırım halkına karşı yapılır. Şair denizin şapırdayıp, köpürdeyip, kükremesini isterken aslında halkının bir ayaklanma başlatarak Kırım'ı savunmasını ister. "Yatma bugün, ayağa kalk deniz! / Dehşet saçan kudretinden bütün cihan sallansın!" dizelerinde bu düşüncesini açıkça dile getirir.

Гъурбет	Gurbet
Гъурбет не къадар аджджы, Алевлери ичимде. Бу диярлар ябанджы, Аят, заман яланджы.	Gurbet ne kadar acı, Alevleri içimde. Bu diyarlar yabancı, Hayat, zaman yalancı.
Эр кунь айны эмелим, Нерде эждат темелим. Бир арзум бар энъ муим, Догъдыгъым мемлекетим.	Her gün aynı emelim, Nerde ecdat temelim. Bir arzum var en mühim, Doğduğum yer memleketim.
Эм асрет, эм гъурбетим, Раат, бахтлы дегилим. Шу гъурбет менлигимни, Парчалайджакъ ичимде.	Hem hasret hem gurbetim, Rahat, bahtlı değilim. Şu gurbet benliğimi, Parçalayacak içimde.
Гъурбет не къадар аджджы, Бинь сагъынчтан иляджы. Гъае, омюр, уютлер, Эпси менден даваджы..	Gurbet ne kadar acı, Bin özlem den ilacı. Gaye, ömür, ümitler, Hepsi benden davacı...
Ихтиярландым иште, Эльвида, эй уютлер. Бу кыйметсиз куреште, Эр кунь башкъа хаяллар.	İhtiyarladım işte, Elveda, ey ümitler! Bu kıymetsiz mücadelede Her gün başka hayaller.
Заваллы ахы-зарым, Билесиз деп язарым. Паша гонъюм чекишир, Къапавлы ёл ичинде.	Zavallı âh ü zârım, Bilin diye yazarım. Paşa gönlüm çekiştir, Kapalı yol içinde.
Неден амма гъурбетим? Бармы джарты кыйметим? Сиз не десенъиз денъиз,	Neden ama gurbetim? Var mı eski kıymetim? Siz ne dersiniz diyin,

Ружларда хейбетим.	Rüyalarda heybetim.
Гъурбет не къадар аджджы, Яныкълары ичимде. Алемлери ябанджы, Эр шей башкъа бичимде.	Gurbet ne kadar acı, Yanıkları içimde. Alemleri yabancı, Her şey başka biçimde.

Muhacirler arasında gurbet gerek türkülerde gerekse şiirlerde ve diğer edebi eserlerde en çok ele alınan konudur. Söz konusu şiir Kırım Tatarlarının muhacirlik türkülerinden aynı adlı *Gurbet* türküsü ile benzerlikler gösterir.

Kemalettin Kamu’ya ait olan *Gurbet* şiirinde bahsedilen benlik yitimi Ramazan Aytan’ın şiirinde de göze çarpar. Gurbetin dayanılmaz acısı ile benliğin yitimini anlatmak için Kamu “Gurbet benliğimi de/Bitirmiş bir içimde...” ifadelerini kullanırken Aytan “Şu gurbet benliğimi,/Parçalayacak içimde” der. Şiirlerin benzer dörtlükleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Gurbet ne kadar acı, Yanıkları içimde. Alemleri yabancı, Her şey başka biçimde.	Gurbet o kadar acı Ki, ne varsa içinde Hepsi bana yabancı Hepsi başka biçimde.
Her gün aynı emelim, Nerde ecdat temelim. Bir arzum var en mühim, Doğduğum yer memleketim.	Ne arzum, ne emelim, Yaralanmış bir elim. Ben gurbette değilim, Gurbet benim içimde.
Hem hasret hem gurbetim, Rahat, bahtlı değilim. Şu gurbet benliğimi, Parçalayacak içimde.	Eriyorum git gide, Elveda her ümide, Gurbet benliğimi de Bitirmiş bir içimde...

Ramazan Aytan şiirinde gurbetin acı tarafını anlatmak ister ve asıl acı verenin doğduğu yerden, memleketinden ayrı kalmak olduğunu ifade eder. “Bu diyarlar yabancı” ifadesiyle göç ettiği ülkelerin kendisinde yabancı kaldığını ve memleketini özlediğini belirtir. En mühim emelinin, arzusunun ecdat temelinin atıldığı Kırım olduğunu söyler. Gurbetin benliğini parçalayacak biçimde olduğunu ifade eden şair gaye, ömür ve ümitlerinin hepsinin kendisinden davacı olduğunu ifade ederek ümitlerini gerçekleştiremediğini, ömrünü ise Kırım’dan ayrı geçirdiğini anlatır. Bu sebeple kendi içinde bitmeyen bir kavga vardır.

Aytan dizelerinde artık yaşlandığını ve ümitlere veda etme vaktinin geldiğini söyler. Yabancı memleketlerde gurbette geçirdiği ömrünün yine yabancı memlekette, vatan toprağından ayrı biteceğini düşünür. “Bilin diye yazarım” ifadesiyle şiirini ömrü boyunca gurbette çektiği hasretin bilinmesini ister. Yine de kim ne derse desin rüyalarında mutlu olduğunu belirtir.

Тилек	Dilek
Озь коюме къайтабаштан Айланып бир къайтар эдим, Бахшамызнынъ ортасында Отурып бир джайпар эдим.	Kendi köyüme en baştan Söylenip bir dönerdim Bahçemizin ortasında Oturup bir yayılırdım.
Арслан авызлы шешмемизнинъ Шербет сувун ишер эдим, Балалыгъыма гери къайтып Бир тайшыкътай кишнер эдим.	Aslan ağızlı çeşmemizin Şerbet suyunu içerdim, Çocukluğuma geri dönüp Bir taycık gibi kişnerdim.
Анам, акъам джаткъан джерин Куньде барып джокълар эдим, Козьяшларым кольдей тѣкип, Къабирлерин сувлар эдим.	Anamın, amcamın yattığı yeri Günde varıp yoklardım, Gözyaşlarım göl gibi dökülüp Kabirlerini sulardım.
Тувгъан коюм, суюген ерим Бас багърынъа сен мени. Къайда турып яшасам да Унуталмайман мен сени.	Doğduğum köyüm, sevdiğim yerim Bas bağrına sen beni Nerde durup yaşasam da Unutamıyorum ben seni.

Vatanından ayrı kalan ve yaşadığı her yerde doğduğu topraklara duyduğu özlemi anlatan Enver Mahmut, dizelerinde doğduğu köyü sevdiği tek yer olarak açıklar. Doğduğu topraklarda ailesinin kabri olduğunu söyler. Vatandan ayrı kaldığı için annesinin, amcasının kabirlerini ziyaret edemediği için üzülen şair köyüne dönerek ailesinin mezarlarını gözyaşları ile sulamayı diler. Onun özleminin çokluğunu ifade eden bu anlatımda göçmen kimselerin yaşadığı ayrılık ızdırabının boyutu görülür. Şair köyüne ve çocukluğuna geri dönüp bir taycık gibi kişneyip şen olmayı diler ve köyünden de eski günlerdeki gibi kendisini bağrına basmasını ister. Şiirde hâkim olan duygu özlemdir. Şair hem doğup büyüdüğü köyüne, hem vatanına, hem çocukluğuna hem de ailesine olan özlemini dile getirir.

Турнам	Turnam
Турнам, олчунлы турнам, Терен бакъышлы турнам, Авзында татлы хурма, Бурма бакъышлы турнам.	Turnam, ölçünlü turnam, Derin bakışlı turnam, Ağzında tatlı hurma, Burma bakışlı turnam.

Турнам, сен бек эписинь, Гоклер джарып кечерсинь, Акь булутлар ичинден, Мени де ал, кет турнам.	Turnam sen pek devalısın, Gökler yarıp geçersin, Ak bulutlar içinden, Beni de al, git turnam.
Къайдан келип кетесинь, Къайда барып джетесинь, Озь джурткъа баргъандан сонь, Топракъны къокъла, турнам.	Nereden gelip gidersin, Nereye varıp gideceksin, Öz yurda vardıktan sonra, Toprağı kokla, turnam.
Къарт Тунаны ашып кет, Булутларны тешип кет, Хансарайны корьгенде, Авелен, сюзюль турнам.	Yaşlı Tuna'yı aşıp git, Bulutları deşip git, Hansaray'ı gördüğünde, Havalan, süzül turnam.
Салгъыргъа бакъ та сёйле, Къайгъымны тэк те сёйле, Акъбашлы къарт бабайнынь, Къолларындан опь, турнам.	Salgır'a bak da söyle, Kaygımı dök de söyle, Akbaşlı yaşlı babanın, Ellerinden öp, turnam.
Чатыртавдан юкъарда, Булутлардан о якъта, Алтын тахткъа къурулгъан, Челебиджиханмы, турнам?	Çatırdağ'dan yukarda, Bulutlardan o tarafta, Altın tahta kurulmuş, Çelebi Cihan mı, turnam?
Коктепеден къарагъан, Ешилъ джурт деп джылагъан, Батырлагъа нур сачкъан, Ибраимовмы, турнам?	Göklerden bakan, Yeşil yurt diye ağlıyan, Bahadırlara nur saçan, İbrahimov mu, turnam?
Ниязий чолпан олгъан. Учмакъта султан олгъан. Кок байракъа бурюнген, Корьдиньми сен де, турнам?	Niyazi çoban yıldızı olmuş, Uçmakta sultan olmuş. Gök bayrağa бүrünmüş, Gördün mü sen de, turnam?
Чобаннынъ озь баласы, Улуснынъ бир танеси, Наймангъа асрет къалган, Бекир шулаймы, турнам?	Çobanın öz evladı, Ulusun bir tanesi, Nayman'a hasret kalmış, Bekir öyle mi, turnam?
Амет Озенбаштамы? Джемил Керменчмктеми? Бекторе озь будунгъа, Джуртны джыраймы, турнам?	Ahmet Özenbaş da mı? Cemil Kermençik de mi? Bektöre öz ulusuna, Yurdu ağlıyor mu, turnam?
Хансарайнынъ бахчасы, Бинь бир чичек чевреси, Козьяшымнынъ чешмеси, Дертмен тамлаймы, турнам?	Hansaray'ın bahçesi, Bin bir çiçek çevresi, Gözyaşlarımın çeşmesi, Dert ile damlıyor mu, turnam?
Учкъан сувнынъ башында, Дюльбер къызлар ичинде, Алтын фесли Шерфечик, Йырлап ойнаймы, турнам?	Uçan suyun başında, Dilber kızlar içinde, Altın fesli Şerifecik, Türkü söyleyip oynuyor mu, turnam?
Турнам, юорткъа бар, турнам, Сагъынгъаным айт, турнам, Бузлу гумюш чокъракътан, Ичиип салкъынлан, турнам.	Turnam, yurda var, turnam, Özlüyorum söyle, turnam, Buzlu gümüş pınardan, İçip serinle, turnam.

Биз де бир гунь барармыз, Юрткъа сарай салармыз, Джылай джурген битайнынъ, Гозюн сюртермиз, турнам.	Biz de bir gün varırız, Yurda saray salarız, Ağlayarak yürüyen ninenin, Yüzünü öperiz, turnam.
--	---

Raşit Aşki Özkırım'ın *Turnam* isimli şiir kitabı 1965 yılında İstanbul'da neşredilmiştir. Özkırım şiirlerini çoğunlukla hasret üzerine yazmakla birlikte Kırım'ın acılarla dolu tarihi, güzellikleri ve Kırım'ın geleceğine karşı duyduğu ümidi konu alan şiirleri de vardır.

Şiire adını veren turna motifi sahip olduğu özellikler nedeniyle Türk literatüründe önemli bir yere sahiptir. Bu zayıf boyunlu, uzun bacaklı, güzel gözlü göçmen su kuşu Türk inancında Gök Tanrı dışındaki ilahlardan temsili bir ruh olarak kabul edilir (Elçin, 1988, s. 63-64). Turna motifinin Türk edebiyatında pek çok halk hikâyesi, türkü ve şiire konu olmasının dışında şehir isimleri, bilmeceler ve “turnayı gözünden vurmak, şahin küçüktür ama koca turnayı havadan indirir, durdu durdu, turnayı gözünden vurdu, turna katarı, turnanın gözü” gibi atasözü ve deyimlere de konu olduğu görülür.

Özkırım'ın şiirinde turnanın sembol olarak kullanılmasındaki en önemli etken turnanın göçmen bir kuş olmasıdır. Turnalar göçmen kuşlar olmalarından ötürü çok fazla diyar dolaşır ve bir diyardan başka diyarlara haber taşırlar. Bu motif türkü kültüründe çok yaygın bir şekilde kullanılır. Özkırım da şiirinde göçmen bir turnadan öz yurduna gittiğinde toprağı koklamasını hatta geçerken kendisini de alıp öz yurduna bırakmasını istemektedir.

Şiirde geçen coğrafi isimler dikkat çekici boyuttadır. Avrupa'nın en uzun ikinci nehri olan Tuna nehri, Kırım'ın en uzun nehri olan ve daha pek çok şiirde adı geçen Salgir nehri, yine Kırım'ın en büyük dağı olan Çatırdağ şiirde geçen coğrafi yer adlarıdır. Bununla birlikte Kırım'da önemli kabul edilen Hansaray'a da yer verilir. “Gözyaşlarımın çeşmesi / Dert ile damlıyor mu, turnam?” ifadesi ile de Gözyaşı Çeşmesinden bahsedilir. Gözyaşı Çeşmesi Kırım'da oldukça ünlü bir eserdir. Kırım Giray'ın 1763 yılında eşi Dilârâ Bikeç için yaptırdığı bu çeşme ünlü Rus şair Puşkin'i çok etkileyerek Gözyaşı Çeşmesi adlı şiirini yazmasına sebep olmuştur (Karatay, 1991).

Yeşil Yurt ile kastedilen Kırım Yarımadası'dır. Kırım'ın sahip olduğu coğrafi güzellikler sebebiyle Kırım halkı topraklarını “Yeşil Yurt” olarak adlandırır. Kırım Tatar edebiyatında Kırım'dan bahsedilirken çoğunlukla Yeşil Yurt ifadesine yer verilir.

Şiirde dikkat çeken bir diğer unsur Kırım Tatar şair ve aydınlarının isimlerine yer verilmesidir. Numan Çelebicihan, Veli İbrahimov, Dobruca'daki Kırım Tatarlarının önder şahsiyetlerinden Mehmet Niyazi, Bekir Sıtkı Çobanzade, Ahmet Özenbaşı, Cemil Kermençikli ve Şevki Bektöre'den bahsedilir.

Çelebicihan ile Kırım Halk Cumhuriyeti'nin ilk başkanı olan ve Kırım Tatarlarının ulusal marşı olarak kabul edilen *Ant Etkenmen*'in şairi Numan Çelebicihan kastedilmektedir. 1885'te Kırım'ın Sonak köyünde doğan Çelebicihan Bahçesaray'daki meşhur Zincirli Medrese'de eğitim görmüştür. 1918'de Rusların Kırım'ı işgali sırasında tutuklanarak Akyar'daki hapishanede işkence gördükten sonra 23 Şubat 1918'de kurşuna dizilerek öldürülmüştür ve cesedi Karadeniz'e atılmıştır (Söylemez ve Azap, 2017, s. 124-125). Şair çizdiği manzarada Çelebicihan'ı Çatırdağ'ın da yükseğinde, bulutların arasında en zirvede altın bir tahtta otururken resmeder. Bu ifadeden Çelebicihan'ın Kırım halkı için önemi anlaşılmaktadır.

Veli İbrahimov *Tercüman* ve *Vatan Hâdimi* gazetelerinin matbaalarında çalışırken İsmail Gaspıralı ve Abdürreşid Mehdî tanışma fırsatı bulmuş bir aydındır. İbrahimov'un fikirlerinin şekillenmesinde etkili olan bu isimler sayesinde 1917 Bolşevik Devriminin ardından Kırım'ın özgürlüğünü kazanmasına için Numan Çelebi Cihan, Cafer Seydahmet, Ahmet Özenbaşı gibi millî dava adamları ile temas kurmuştur. Kırım'ın davasında önemli bir isim olan İbrahimov devrimci karakter taşıyan suçlamalar sonucu infaz edilmiştir (Tekne, 2020, s. 2654-2655).

Cemil Kermençikli de *Tercüman* gazetesinde çalışmış ve Kırım Tatar milli hareketinde önemli görevler üstlenmiştir. 1937 yılında milliyetçilik ile suçlanarak sürgüne gönderildiği Sibiry'a da eziyetlere dayanamayarak 1942'de vefat etmiştir (URL-8, 2017).

1917 yılında Kırım Tatarlarının ve bağımsız Kırım devletinin bayrağı olmak üzere kabul edilen tarak tamgalı gök bayrak Kırım Tatarlarının bağımsızlığının temsilcisidir. Gök mavisi bir zeminin sol üst köşesine Kırım hanlarının altın “Tarak Tamga”sı yerleştirilmiştir. Mavi zemin Türk kimliğini sembolize ederken Tarak Tamga Kırım Tatar kimliğini sembolize etmektedir (Kırımlı, 1996, s. 208). Şiirinde Mehmet Niyazi için gök bayrağa sarılmış ifadelerini kullanan şair Kırım’ın milli sembolü olan gök bayrak ve büyük şairi Mehmet Niyazi’yi bir araya getirir. Eski Türk inancında cennet anlamına gelen uçmağda Mehmet Niyazi’nin sultan olması ifadesi ile Kırım Tatarları arasında ne kadar önemli bir isim olduğu anlaşılır.

Bir Türk dili âlimi ve şairi olan Bekir Sıtkı Çobanzade 1983’te Kırım’da doğmuştur. Çobanzade 1925 yılında Kırım’dan sürülerek Bakü’ye gitmiştir ve tutuklanıncaya kadar burada çalışarak Azerbaycan’da Türkoloji adına önemli çalışmalarda bulunmuştur. SSCB’nin Çobanzâde’yi yandaşlarıyla birlikte bir Turan devleti kurmakla suçlaması üzerine 28 Ocak 1937’de tutuklanarak sorgulanmaya başlamıştır. Sorgu sırasında uygulanan baskı ve işkenceler ile suçlamalardan bazılarını kabul etmek zorunda kalmıştır. Çobanzâde 13 Ekim 1937’de Bakü’de infaz edilmiştir (Buran, 2010, s. 506-512).

Kırım Tatarcası ve Türkmence ders kitapları yazan bir aydın olan Şevki Bektöre 25 Mart 1932 tarihinde milliyetçi olmakla suçlanarak tutuklanmış ve 10 yıl ağır hapis cezası almıştır. Yine 17 Aralık 1948’de “tehlikeli şahıs” sıfatıyla yakalanarak Sibirya’ya sürülmüştür. Stalin’in ölümünden sonra 1956 yılında Türkiye elçiliği ve ailesinin dilekçileri ile serbest bırakılmıştır ve Türkiye’ye göç etmiştir. 1960 yılında Türkiye’deki Kırım Tatar Millî Hareketi başkanı seçilmiştir (Kerim ve Şevket, 1999, s. 451).

Kırım’ın bağımsızlığı için savaşıyor ve bu uğurda can veren aydınların isimlerini sayan şair şiirinin son dördlüğünde yurda tekrar dönme ve geçmişte Kırım giraylarının yaptığı gibi yurda saray salarak hâkimiyet kurma, gözü yaşlı Kırım halkının gözyaşlarını dindirme ümidini dile getirmektedir.

Ах, Къырым, ешилъ Къырым, кунешинъ сѣнген Къырым: Къай бир къасветли джелмен бахтынъ терс дѣнген Къырым? Онъган кунъ корерсинъми? Кунъ барда кунъсюз къалдынъ! Омюри комюр болгъан, оксюзлер корьген Къырым. Къасвет сагъа джарашмай, нурлан да шенълен Къырым! Оскюн джурекли джашлыкъ макътанса сенмен, Къырым! Йирми йыл толды питти, къуяш шавле бермеген, Джылт эткен бир йылдыз ѳкъ, ай джарыгъын сермеген! Ал дудакълы джаш келин керъя къурып джыламай, Акъ башлы къартанайлар бир мураткъа эрмеген! Бундай аджы куньлерге къалдынъмы, назлы Къырым? Севдалы озенлеринъ баштан баш яслы, Къырым! Талпыныр къалды джурек, джанынъ, асретинъмен! Джарлы болып къыйналдыкъ айрылыкъ атешинъмен! Шо бир тынч чѣллеринъни боран болып джыкъайым, Авдарайым тавларны дертинъмен, къасветинъмен! Къан къайнай, тамыр шише, джолумдан къайтмам, Къырым! Керчекке баш къоярман, ботен сѣз айтмам, Къырым! Йирми тувул, йирм бинъ джыл отип кечсе де, Акъ болып, къызыл болып москоф юортны тепсе де, Атеш къускъан джав болып, къызыл итни джакъарман! Москофкъа юорт ташламам, юртум тюм-тюз этсе де! Рарс болыр, арслан болып, сагъа барарман, Къырым! Къвнап джурген джаранънъы тильмен джаларман, Къырым!	Ah, Kırım, yeşil Kırım, güneşin sönmüş Kırım: Hangi kasvetli yel ile bahtın ters dönmüş Kırım? Doğru gün görür müsün? Güneş varken güneşsiz kaldın! Ömür kömür olmuş, öksüzler gören Kırım! Kasvet sana yakışmıyor, nurlan da şenlen Kırım! Yetişmiş yürekli bir gençlik övünse seninle, Kırım! Yirmi yıl doldu bitti, güneş ışık vermiyor, Parlayan bir yıldız yok, ay ışığını sermiyor! Al dudaklı genç gelin nakış kurup ağlamıyor, Ak başlı yaşlı nineler bir murada ermiyor! Bunun gibi acı günlere kaldın mı nazlı Kırım? Sevda! nehirlerin baştan başa yaslı, Kırım! Yorulup kaldı yürek, yanıyor, hasretinle! Yoksul olup eziyet çektik ayrılık ateşiyle! Şu bir sakın çöllerini boran olup çıkaydım, Devireydim dağlarını derdimle, kasvetinle! Kan kaynıyor, damar şişiyor, yolumdan dönmem, Kırım! Gerçeğe baş koyarım ben, boş söz söylemem, Kırım! Yirmi değil, yirmi bin yıl geçip gitse de, Ak olup, kızıl olup Moskof yurdu çiğnese de,⁸ Ateş kusan düşman olup, kızıl itini yakarım! Moskofa yurt bırakmam, yurdumu dümdüz etse de! Pars olup, aslan olup, sana varırım Kırım! Kanaayıp duran yaranı dilim ile yalarım Kırım!
---	---

⁸ Ak olmak, Çarlık dönemini veya doğrudan Çar rejimini anlatıyor. Kızıl olmak ise Bolşevikleri anlatıyor.

Göçmen bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen ve hayatını gurbette geçirmiş bir şair olan Raşit Aşkî Özkırım'ın şiirlerinde vatan sevgisi ve hasreti dikkat çeken unsurlardır. *Ah, Kırım* adlı şiirinde Kırım'a olan sevgisinden çok Kırım'ın düşman elinde geldiği duruma karşı olan üzüntüsü dikkat çeker. Kırım'ın güneşinin söndüğünü, kasvetli bir yel ile bahtının ters döndüğünü ve Kırım'ın güneşinin elinden alındığını söyleyen şair benzetme unsurları ile anılarını güçlendirir. Kırım halkının ömürlerini kömüre benzeterek karanlık ve kasvetli günler içinde kaldıklarını ifade eder. Daha sonra Kırım'a seslenerek yeniden nurlanmasını, şenlenmesini ve gençlerin vatanları Kırım ile övünmesini ister. Gençlerden yana ümitli olma ve beklenti içinde bulunma Mehmet Niyazi'nin şiirlerinde olduğu gibi Özkırım'ın şiirlerinde de sıklıkla yer alır.

Şairin “Yirmi yıl doldu bitti, güneş ışık vermiyor” ifadesinden şiirini 1961’li yıllarda yazdığı ve 1941 yılında Kırım’ın başına gelen en büyük facia olarak kabul edilen sürgünden bahsettiği söylenebilir. Şair bu tarihten sonra Kırım’ın semalarında parlayan tek bir yıldız kalmadığını, ak saçlı yaşlı ninelerin muradına eremediğini, genç gelinlerin nakış dikip ağlamadığını anlatır. Kırım’da insanlar gibi sevdalı nehirlerin de yas tuttuğunu söyleyen şair halkın yüreğinin hasretle yandığını, ayrılık ateşiyle eziyet çektiğini, gittikleri yerlerde yoksul düştüklerini söyler. Türk mitolojisinde de bir ölçü birimi olarak kullanılan dağlar söz konusu şiirde de bir ölçü birimi olarak kullanılır. Şair derdi ile Kırım’ın dağlarını devirebileceğini söyleyerek içinde bulunulan durumun vahimliğini ve vatani uğruna sahip olduğu derdin boyutunu gözler önüne serer.

Özkırım, Kırım için sonuna kadar savaşacağını ve yolundan dönmeyeceğini, yılların içinde olan öfkeyi dindiremeyeceğini, ateş kusarak Sovyet ordusunu yani “kızıl iti” yakacağını, moskofa yurt bırakmayacağını söyler. Pars ve aslan benzetmelerini kullanarak güç göstergesinde bulunan şair Kırım’a olan sevgisini ve kavuşma arzusunu “Kanayıp duran yarani dilim ile yalarım Kırım!” ifadeleri ile belirtir.

Чатыргъа	Çatır’a
Айт, Чатыр, неден думанлы башынъ? Ёсун бийлеп къалгъан, топрагъынъ, ташынъ, Къасветли куньлермен агъаргъан сачынъ, Батырлар дурагъы, айтувлы Чатыр.	Söyle, Çatır, neden dumanlı başın? Yosun tutmuş toprağın, taşın, Kasvetli günlerle ağarmış çayın, Bahadırlar durağı, meşhur Çatır.

Къасветинъ айт, къасвет сагъа джарашмай! Не къоркъу бар, козылер сагъа къарашмай! Батырларын неден дертинъ сораашмай? Батырынъ яныкъмы, къарт башлы Чатыр?	Kasveti söyle, kasvet sana yakışmıyor! Ne korku var gözler sana bakışmıyor! Bahadırların neden derdi soramıyor? Bahadırın yanık mı, yaşlı başlı Çatır?
Бульбулинъ сайрамай, чолпанынъ сѣнген! Къач йыллардыр бахтынъ терс якъкъа дѣнген! Дертли чобан сырын сендеми комген? Одаманлар ери, тик башлы Чатыр!	Bülbülün ötmüyor, çoban yıldızın sönmüş! Kaç yıllardır bahtın ters tarafa dönmüş! Dertli çoban sırrını sende mi gömmüş? Çobanlar yeri, dik başlı Çatır!
Йигитлер къайгысын сенде тѣкерлер! Батырлар дестанын сенде тюзерлер! Согушчюн джыйылып сенден кочерлер! Арсланлар ятагы арсланлы Чатыр.	Yiğitler kaygısını sende dökerler! Bahadırlar destanı sende düzerler! Savaş için yığılıp senden göçerler! Aslanlar yatağı arslanlı Çatır.
Шавле сачкъан къояш сенден тувмаймы? Шавлесимен къарангыны бувмаймы? Танъ периси ифритлерни къувмаймы? Неден къарардынъ, эй, къарармаз Чатыр!	Işık saçan güneş senden doğmuyor mu? Işığı ile karanlığı boğmuyor mu? Tan perisi ifritlerini kovmuyor mu? Neden karardın, ey, kararmaz Çatır!
Сагъа аркъа тиреген юрт не болды? Къуланлы чѣллеринъ итменми толды? Назлы келинчеклеринъ тулмы болды? Ясли куньлер корип яслангъан, Чатыр.	Sana arka duran yurt ne oldu? Geniş çölleri itle mi doldu? Nazlı gelinciklerin dul mu oldu? Yaşlı günler görüp yaslanmış, Çatır.
Джабылгъан къапылар, сѣнген от-оджакъ, Сараргъан багъчалар, солгъан дѣрт буджакъ, Оксюзге къалмагъан джыллы бир къуджакъ, Бу дертленми башынъ думанлы, Чатыр?	Kapanmış kapılar, sönmüş ocağın ateşi, Sararmış bahçeler, solmuş dört bucak, Öksüze kalmamış sıcak bir kucak, Bu dertle mi başın dumanlı, Çatır?
Не сюрюнъ, не къююн, не халкъынъ къалгъан, Къутургъан москофлар чевренъни саргъан, Батырларнынъ янмай юкъугъа далгъан, Бу джаныкъман сачынъ агъаргъан, Чатыр.	Ne sürün, ne köyün, ne halkın kalmış, Kudurmuş moskoflar çevreni sarmış, Bahadırların yaman uykuya dalmış, Bu dertle saçın ağarmış, Çatır.
Чора! Къайгырма, ясларынъ кес энди! Озь оджакъынъ, озь къолунъман эш энди!! Чыбан башы бек сараргъан, теш энди!! Онъгъан куньлер ярат, онъсун къарт Чатыр!	Çora! Kaygılanma, yaslarını kes şimdi! Kendi ocağını, kendi elinle eş şimdi! Çıban başı pek sararmış,deş şimdi! Güzel günler yarat, mutlu olsun yaşlı Çatır!

Kırım sözlü ve yazılı edebiyatına bakıldığına yaşanan coğrafyada eserlere konu edinilen birçok pınar, nehir, şelale, göl, dağ vb. olduğu görülür. Kırım'da göç üzerine yazılan şiirlerden yola çıkılarak denilebilir ki Kırım'ın faciasında yalnızca halk acı dolu ızraplar çekmemiştir. Aynı zamanda Kırım Yarımadası'ndaki her bir taş, toprak, ağaç, nehir, Uçansu Şelalesi, Çatırdağ vb. tabiat unsurları da yerli halkın ardından acı çekmiştir. Bu metafor üzerinden edebi eserlerde Kırım'ın yerli ve köklü halkını kaybedip Rusların işgaline uğramasından yana duyduğu acı tasvir edilmiştir.

Türk inancında dağlar kutsal olarak algılanan ve vatan kabul edilen yerlerdir (Ozan, 2017, s. 138). Kırım coğrafyasında bulunan Çatırdağ da edebi eserlere konu olacak

kadar ünlü bir dağdır. Şiirinde Çatırdağ ile vatan ve halk arasında bir özdeşlik kuran Raşit Aşkî Özkırım, dağ ile sohbet ederek dağın üzüntü ve keder içinde olduğunu düşündürür. Çatırdağ başı dumanlı, toprağı, taşı yosun tutmuş, çayı kavsetten ağarmış, búbülleri ötmez olmuş, çoban yıldızı sönmüş ve ışık saçan güneşsiz karanlıklar içinde kalmış bir haldedir. Bu durumun Çatırdağ'a yakışmadığını söyleyen şair “bahadırlar durağı” olmasına rağmen neden bahadırlarının bu derdi dağıtmadığını merak eder ve onların “yaman uykuya” daldıklarını düşünür. Burada yine şairin kurtuluş ümidinin bahadırlar olarak tanımladığı Kırım'ın gençlerinden yana olduğu görülür. Gençlerin kayıtsızlığını uyku olarak tanımlayan şair böylelikle Kırımlı gençlere bir uyarıda da bulunur.

Şiirinin ilk dizesinde *Söyle, Çatır, neden dumanlı başın?* diye soran şair ilerleyen dizelerde sorunun cevabını kendisi verir. Özkırım, “Sana arka duran yurt ne oldu?/Geniş çölleri itle mi doldu?” ifadelerinde diğer şiirlerinde olduğu gibi düşmanı bir ite benzetmeye devam ederek Rusların öz yurdunu işgalinden bahseder. Şairin deyiimiyle “kudurmuş moskoflar” Kırım'ı sarmış ve ne sürü, ne köy, ne halk bırakmıştır. Çatırdağ üzerinden Kırım halkının durumunu tasvir eden şair kapıların kapanıp ocakların ateşinin söndüğünü, bahçelerin sararıp solduğunu, öksüz kimsesiz kalanların sıcak bir kucak bulamadıklarından dolayı Çatırdağ'ın başının dumanlı olduğunu düşünür. Ayrıca muhtemelen dağın üzerini örten kardan yola çıkarak Çatır'ı dertten saç ağarmış bir insana benzetir.

Yiğitlerin kaygısını döktüğü Çatırdağ'da bahadırların gösterdikleri kahramanlıklar ile destanların düzöldüğünü söyleyen şair Çatır'ın aynı zamanda dertli çobanlar yeri olduğunu da söyler. “Çıbanbaşı pek sararmış, deş şimdi!” benzetmesi ile artık düşmanın yurttan atılma zamanı geldiğini belirtir. Artık Çatır'ın mutlu olmasını isteyen şair bunun eskisi gibi güzel günlere kavuşmakla olacağını söyler. Şiirde Çatırdağ ile Kırım'ın ve halkının durumu anlatılmaktadır.

Şevki Bektöre'nin *Ayt, Çatırdav!* adlı şiirinde de Kırım'ın meşhur Çatırdağ'ına seselenerek vatanın hüznü anlatılmak istenmiştir:

Ayt, Çatırtav!	Söyle, Çatırdağ! ⁹
Ayt, Çatırtav, sırını, çoqmı derdiñ? Bekçisisiñ bu yerde bir qudretniñ. Süyrip çıqtıñ köklerge, aq bulutqa Tanışsıñ sen bu eski, öksüz yurtqa.	Söyle, Çatırdağ, sırrını, çok mu derdin? Bekçisin burada bir kudretin. Sivrilerek çıktın göklere, ak buluta Tanıdıksın sen bu eski, öksüz yurda.
Köp yaşadıñ, köp kördiñ, köp çektiñ, belki, Sen bir tilsiz tarihsıñ - eñ evelki. Neler ötti başıñdan, köp yaşıñdan, Kaysı izni sorayım aq taşıñdan?	Çok yaşadın, çok gördün, çok çektin, belki, Sen bir dilsiz tarhsin, en eski. Neler geçti başından, çok yaşıñdan (beri) Hangi izini sorayım ak taşıñdan?
Ağaç kesip taviñdan yurtlar qurğan, Kimdi sende burunğı iş buyurğan? Köz yaşıñmı başıñda ağarğan tuman, Yazda, qışta muñsırep, бүркүрөп турған?	Ağaç kesip dağından yurtlar kuran, Kimdi sende eski iş buyuran? Gözyaşın mı başında ağaran duman? Yazın, kışın hüzünlenip, fışkırıp duran?
Başıñ, saçın ağarğan, ne keder kördiñ, Qayday qayğı, qay dertmen dertlenip yürdiñ, Qay bulutlar qarartıp, yüreğini yaqtı, Qay qollarman silindi başıñnıñ baxtı?	Başın, saçın ağarmış, ne keder gördün, Hangi kaygı, hangi dertle dertlendin, Hangi bulutlar karartıp, yüreğini yaktı, Hangi ellerle silindi başının bahtı?
Kim baltalap taviñnı yaqıp, Qurt-börüñni kim qıstap tarğa tıqtı, Yüreğinde ot barmı, tütüñni çıqa, Erüviñ yoqmı keñ kökte, ne canıñ sıqa?	Kim baltalayıp dağını yaktı, Kurdunu kim kısıtıp sıkıntıya soktu, Yüreğinde ateş var mı, dumanın çıkıyor, Hürriyetin yok mu geniş gökte, ne canını sıkıyor?
Küntuvuştan köç etip, töbeñden ötken, Kölgeñde qonıp, köp vaqıt tınışlap ketken. Bitsin derdiñ, tükensin, bir nefes al, Menim dertli xalqımınñ bağrında qal!	Doğudan göç dip, üstünden geçmiş, Gölgeñde mola verip, çok zaman dinlenip gitmiş. Bitsin derdin, tükensin, bir nefes al, Benim dertli halkımın bağrında kal!

Bektöre de aynı şekilde Çatırdağ'ın eski güzelliğini ve görkemini kaybettiğini söyler. Şiirde yaptığı tasvir ile Kırım'ın düşman eline geçip Tatar halkından alınmasıyla birlikte tabiatın Tatar halkı gibi mutsuz olduğunu anlatır. Tıpkı insanların kederlenip bu dertle ömürlerini bitirmeleri gibi Çatırdağ da gördüğü keder ile saçını başını ağırtmıştır. Çatırdağ'ın tarihin her sahnesine şahitlik yapmasına da değinen şair eski görkemli günlerden bugüne gelirken yaşadıklarından dolayı dağın mutsuz olduğunu söyler.

Джуртымчюн	Yurdum için
Тилиймен Ешил джутны таптай берип джурген аякъ бир сынса, Торемизге яманлыкълар салган джавлар джоюлса, Шырыл-шырыл акбалмагъан озенчиклер бир акъса,	Diliyorum Yeşil yurdu çiğneyip yürüyen ayak bir kırılrsa, Töremize kötülükler salan düşmanlar kaybolrsa, Şırıl şırıl akamayan nehircikler bir aksa, Kendi yurdumda aşağılanma görmez yürürdüm, Hüda'm, Çimenlikte yuvarlanıp nefes alan olayım!

⁹ Şiirin alındığı kaynak için bk. Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*. 453. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

Озь джуртумда хорлукъ корьмий джурер эдим, Худайым, Тогъайлыкъта тыгырыкълап тыныш алгъан болайым!	Çatırdağ'ın tepesinden nur saçan güneş doğsa, Hüzün veren karanlıklar gökyüzünden sıyrılса, Cevap gelse akrabalara, kendi arasında toplansa, Onda bunda ağlayarak yürüyüp gün görmeyen yoksullar, El tutuşup, birlik olup yaşardı varlıklılar!
Чатыртавнынъ тебесинден джарыкъ сачкъан кунъ тувса, Моньлукъ берген къарангъыклар кок тебеден сыйрылса, Къарув кельсе тувгъанлара, озь арасы джыйлышса, Анда-мында джылай джурюн кунъ корьмеген джарлылар, Къол тутушып, бирлик болып яшар эди барлылар!	İhtiyarlık gence yol gösterip sırtını sıvazlayıp selamlasa, Gençlik ihtiyara erişmese, çok çabalayıp yol alsa, Yeri göğü kaldıran bir hareket başlasa, Ölüp, dalıp yürürdüm alplerin ardından, Yok olayım, arkada kalıp vurulmasam alnımdan!
Къартлыкъ джашкъа джол корьсетип сыртын сыйпап озгъарса, Джашлыкъ къарткъа эришмесе, бек тырышып джол алса, Джерни, кокни къалтыраткъан бир арекет башласа, Олп, талып джурер эдим батырларнынъ артындан, Ёкъ болайым, артта къалып джуралмасам алдындан!	Ant içерim! Yok olayım öz yurdumda kendi arzuma kül olup, Tökezlemeden koşulmuyor, yetemezsem kederlenip, Yok olayım düşman ardından gidemesem, tökezleyip, Örselenip düşsem şaşırıp sendelesen, ağlasam, İt yesin benliğimi, kaskatı olup durursam!
Ант этемен! Ёкъ болайым озь джуртумда оз тилекке къул болып, Абынмадан джувуралмай, джеталмасам монъ болып, Ёкъ болайым джав артындан кеталмасам, абынып, Орсен-къарсан болып шашып абдырасам, джыласам, Ит ашасын менлигимни, къатып къалып токътасам!	

Kırım Yarımadası'nın düşman tarafından ele geçirilmesinden sonra Kırım halkına yapılan zulümler dışında Kırım'ın sahip olduğu kültürel değerler de Ruslaştırma politikası doğrultusunda yok edilmeye çalışılmıştır. Şair Kırım'ın düşman tarafından alındıktan sonra nehirlerinin bile şırıl şırıl akmadığını ve ancak Kırım'ın eskisi gibi Tatar halkına ait olduğunda, düşmanın yurdu bırakıp gittiğinde akacağını düşünür.

Diliyorum ifadesiyle şiire başlayan Raşit Aşki Özkırım Kırım töresine kötülük salan, Yeşil yurdu çiğneyip yürüyen düşman ayağının kırılmasını ve kaybolmasını diler. Böylelikle kendi yurdunda aşağılanmanın son bulacağını ve nefes alabileceklerini ifade eder. Şiirde Hüda'ya bir yakarış da söz konusudur. Şiirin devamında Kırım için dileklerini sıralamaya devam eder. Çatırdağ'ın tepesinden nur saçan güneş

doğmasını, hüznü veren karanlıkların gökyüzünden sıyrılıp dağılmasını, akrabalarından bir haber almayı ve göç ederek diğer ülkelerde vatan hasreti çeken gözü yaşlı halkının Kırım’da birlik beraberlik olabildiğini diler.

Kırım’da tekrar toplanan halkın eski günlerdeki gibi mutlu yaşamasının hayalini kuran şair ihtiyarların gençlere yol göstermesini ve gençlerin de çok çabalayıp yol almasını ister. Şairin gençlerden ve ihtiyarlardan isteği yurtlarını geri almak için bir hareket başlatmalarıdır. Böyle bir hareket başlasa yurdunu düşmanlardan temizlemek için ölümü önüne alarak bahadırların arkasından yürüyeceğini söyleyen şair arkada kalmak ve geri durmak ifadeleriyle yurdu savunmayan kimselerden olmadığını ve vatani için şehit olmanın onurunu dile getirir. Şiirinde öz yurdunu savunacağına dair ant içen şair düşman ardından gidemese de yok olmayı diler. Vatani savunma konusunda bir an için bile olsa şüpheye ve korkuya düşmeyeceğini söyleyen şair eğer duraksarsa “it yesin benliğini” ifadesi ile vatan sevgisinin derinliğini belirtir.

Şairin “Ant içerim!” ifadesi ile başlayan son dizesinde 30 Haziran 1991 tarihinde Kırım Tatarlarının milli marşı kabul edilen Numan Çelebicihan’ın yazdığı *Ant etkemen*’in düşüncelerinin izleri görülür. Ant içmek ifadesi edebi anlatılarda özellikle milliyetçi ve vatansever aydınlar tarafından milleti içine düştüğü zor durumdan kurtarmak için kullanılmıştır (Gafarova, 2019, s. 228). Numan Çelebicihan şiirine “ant içerek” başlar ve şiirin devamında Kırımlı kardeşlerinin kanayan yaralarını sarmaya ant içer (Söylemez ve Azap, 2017, s. 129-130). Özkırım da şiirin sonunda Çelebicihan gibi kendi varlığını vatanına adayacağına ve Kırım’ın derdini dert bileceğine, vatanını düşmanlardan temizleyeceğine dair ant içer.

Oйланма	Düşünme
Ойланыш турганда, тиз бийлел джавгъа, Конъюлден тутушам, чыкъарам къавгъа. «Сыймадынъ,-дий, -джурткъа, таштынъ дюньягъа, Гъурбетте бу сарай керекми сагъа?»	Düşünüp dururum, dış bileyip düşmana, Gönülden tutuşayım, çıkarayım kavga. “Sığmadın, diyor, yurda, taşın dünyaya, Gurbette bu saray gerekir mi sana?”
Чаре ёкъ, сав атым такъынып чыкъам, Азавнынъ джелимен джугенни такъам, Чорадай бир кетип, Къазангъа бакъам, Ибдешмен Идилден Хазерге акъам.	Çare yok, sağ atım binip çıkayım, Eziyet yeli ile dizgin takayım, Çora gibi bir gidip, Kazan’a bakayım, Arkadaş ile İdil’den Hazar’a akayım.
Айрылып, сюзюлем, къонам бозкъыргъа, «Чыкъар шо къымызны»,—диймен	Ayrılıp, süzüleyim, konayım bozkıra, “Çıkar şu kımız”, diyeyim Kırgız’a. “Al, iç diye, kalmasın düşman Moskofa!”

кыргызга. «Ал, ич-дий, — кялмасын душман урукска!»	Uzanayım Kafkas'ın yüksek dağına, Amansız baykuşlar dolmuş başına. Düşmanların kılıcı sallanır başında. Şamil'in matemi gömülü bağrında.
Узанам Кафказнын юксек тавына, Амансыз байкушлар толган багына. Джавларнын кылычы саллана башында, Шамильнин матеми комюльген багырында.	Şimdi senin adını söylemiyorum, Yolundan bin olup, geri dönmüyorum, Sel olup, gözyaşın saklamıyorum. Ne yapsam? Canımı veremedim.
Шимди сенин адын айталмагъаным, Джолундан бинъ олип, кыайталмагъаным, Сель болып, козджашын тыялмагъаным, Нишлесем, джанымны бералмагъаным.	Tan atar, dolaşayım, o yerde kalayım, Bırakayım bağlamayı, atı salayım. Gaflete düşerim, pek fena olurum. Günler ağır geçer, geceye kalayım.
Танъ ата, айланам, о ерде кялам, Ташлайман байлавны, джуйрюкни? салам. Гъафлетте джуремен, бек осал болам. Кунълер агъыр кете, кечеге кялам.	Gönül bu, görür de düşünmeden durur mu? Yurdundan, burkulmuyor, haber alır mı? Anam, rüyamı hayra yorar mı? Bir avuç toprağı kabrime koyar mı?
Конъюль бу, корер де ойланмай турармы? Джуртындан, бурккулмай, хабер алырмы? Анайым, тюшюмни кыайыргъа джорармы? Бир авуч топракны кяабрине кюярмы?	

Server Turupçı gurbete giden soydaşları için söylenen sözlere karşı öfkelenir ve düşmanla bunun için kavga edebileceğini söyler. Atı ile birlikte tıpkı ataları gibi Kazan'a, Hazar'a ve İdile akıp orada soydaşlarının ne durumda olduğunu öğrenmek istediğini söyler. Kırgız ile birlikte kımız içmekten bahsederek kımızın düşmana kalmaması simgesi ile yurdunu kasteder. Kafkas'ın yüksek dağından bakan ve “amansız baykuşların” dolduğunu gören şair düşmanları baykuş ile sembolleştirir. Burada bahsedilen Kırım'ın ünlü yazarı Şamil Aladin'dir.

Şair artık uğrunda gözyaşı sel olan yurdunun yolundan dönmeyeceğini belirtir. Yurdu uğruna can veremediği için üzülür. “Gönül bu, görür de düşünmeden durur mu?/Yurdundan, burkulmuyor, haber alır mı?” diyerek hasretini dile getirir. Annesinin kabrine bir avuç toprak koymasını diler.

Кузь ойлары	Güz düşünceleri
Кюю кюршун булутлар бюркюрдий тура джал алмай, Зорлу япракь тѣкюмлери савларны да пек кыйнай, Кунь кечирмий, солукъ бермий, тѣнѣлгенге аджымай, Мен гъарипмен гъурбет эльде,-деген сайтын кыамчылай.	Koyu kurşun bulutlar püskürtüp durur ara vermeden, Güçlü yaprak dökümleri sağları da pek zorluyor, Gün geçirmiyor, soluk vermiyor, gönü kırılmış acımıyor, Ben garibim gurbet ülkede demiş daima kamçılıyor.
Бир умютнен бинъ михнетке? боюн эге, кыатлана,	Bir ümüt ile bin minnetle boyun eğer, katlanır, Yâda varıp “sığınayım!” diyor, sonra kendi de yâd olur.

Яткъа барып, «сыгынама!» -дий, сонъ озю де ятлана.	Yol, iz bilmiyor, dili desen yok yine olsa atlanır. Fakir, yoksul bir aile hastalığına saplanır.
Ёл— из бильмий, тиль десенъ-ёкъ, кене болса атлана, Джарлы, ёкъсул бир къоранта къарсамбагъа саплана.	Beterden de beteri sen gösterdin, Hûda, bize, İçimizi musibetle dağlayıp getirdin dize, Gün görmeyen yurtsuzlara gerek mi ya gölge? Ne yapsam olmuyor, yanık şarkılar yine toluşur dile.
Бетерден де бетерни сен косътердинъ, Къудай, бизге, Ичимизни мусибетнен дагълап, кетирдинъ тизге, Кунъ коръмеген юртсузларгъа керекми я кольге? Къатсем-болмай, яныкъ йырлар кене толуша тильге.	Her yiğitin namı olur, şununla anılır, derler. Nerelerde düşman dileyip de namlı olmuş o erler, Çalgı çağanak yayılıp, yurt kurulmuş o yerler, Size de sarar mı acaba, amansız dert, kederler? Düşmandır kin, gazez, neyin varsa, kalmasın şu yarına.
Эр йигитнинъ намы болур, шунман анылыр, дерлер. Къайдаларда джав тилеп те намлы болгъан о ерлер, Чалгъы-чагъана джайрашып, юрт къурулгъан о ерлер, Сизни де сарамы экен, амансыз дерт- кедерлер?	Ok oluyoruz düşmana taban gerili duran yaya. El açıp da yalvarsak yaradana, Hûda'ya, “Utanma olmasın” der de belki, acır öksüz analara. Kaymasın şu, yeter artık, bahtın kara yıldızı, Ömür boyu hasret çekip durmasın yurdun kızı. Mutlu olup şarkı söylesin su atadan kalma sözü, Gözü yaşlı ananın da gülsün o nurlu yüzü.
Джавдыр кин, гъараз, ненъ болса, къалмасын шу ярынгъа. Окъ болайыкъ джавгъа табан керили тургъан яйгъа. Къол ачып та ялварсакъ Ярадангъа, Къудайгъа, — Ар болмасын,-дер де бельки, аджыр оксюз анайгъа.	
Таймасын шу, етер артыкъ, бахтынъ къара йылдызы, Омюр бою хасрет чекип турмасын юртнынъ къызы. Мутлу болып йырласын шу атадан къалма сёзю, Козю торлу анайнынъ да кульсюн о нурлу юзю.	

Server Turupçı'nun şiirinde dikkat çeken unsurlar gurbet ve yabancılaşma hissidir. Bir göçmenin yabancı ülkeye “sığınayım!” düşüncesiyle gittiğini ama daha sonra orada yabancılaşarak öz kimliğini kaybettiğini söyler. Yabancı memlekette yol, iz bilmeden, dilinin konuşmadan zorluklara bir ümüt, bin minnetle boyun eğerek katlandığını ama sonunda bir “fakir, yoksul bir aile hastalığına” saplandığını söyler. Kendisinin de gurbet ülkede garip kaldığını belirtir.

İlerleyen dizelerde şairin Tanrı'ya karşı bir sitem içinde olduğu görülür. İlk olarak Tanrı'ya seslenerek beterlerden beter acılar yaşattığını ve musibetlerle gün görmeyen

yurtsuz milletini dize getirdiğini söyler. Daha sonra ise “El açıp da yalvarsak yaradana, Hüda’ya” diyerek Tanrı’nın öksüz analara acıyarak kendilerine yardım edebileceği söyler. Bu ifadeleriyle milletin dua etmekten vazgeçmemeleri gerektiğini belirtir. Kendisinin ise elinden bir şey gelmediğini ve yanık şarkıları ile gurbet acısını dindirmeye çalıştığını ifade eder.

Önceleri düşmana karşı durup nam salan o yiğit erlerin nerede olduğunu sorarak Kırım gençlerini eleştirir. Milletin düşmana ve onun gerili yayına bir “ok” olduğunu söyler. Düşmanın yarına hiçbir şeyi kalmayarak çıkmasını yani yok olmasını diler. Bahtının kara yıldızının artık kaymamasını, yurdunun kızının ömür boyu hasret çekmemesini, mutlu olmasını, gözü yaşlı anaların nurlu yüzlerinin gülmesini dileyerek şiirini bitirir.

Чонгъар кою	Çongar Köyü
Джанкой бетте Чонгъар кою, уйлерин устю кульден,	Canköy tarafta Çongar köyü, evlerinin üstü künden
Къабери ёкъ ачкъан гульден, я джырагъан бульбульден,	Haberi yok açan gülden, ya şarkı söyleyen bülbülden
Тезек тюттий оджакълардан, думан джайыла койден,	Tezek tütüp ocaklardan, duman yayılır köyden
Бир заманлар батыр джигит чыкъа эди хер уйден.	Bir zamanlar bahadır yiğit çıkardı her evden.
Бир къач кокюш, учь-беш токълу къаралтыда корюнген,	Bir kaç hindi, üç beş kuzu karaltıda görünen, Kemiklerini sayar çocuklar yaşlı öküz var, sürünen,
Суеклерин сая баллар къарт огюз бар, сюрюнген,	Congar köyü talihinden, halk köyünden dönülmüş,
Чонгъар кою — талийинден, халкъ-коюнден тюньюльген,	Kara güne böyle konmuş, kasvetlere bürünmüş.
Къара кунге шайтып коньген, къасветлерге бурюнген.	Düşman yürekleri soğutmuş, dostluk, birlik kurulmuyor,
Джавджюреклерни сувуткъан, достлукъ, бирлик къурулмай,	Bunca zulüm, zorluklara, sertliğe, karşı durulmuyor,
Бунджа зулум, къорлукъларгъа, къатсенъ, къаршы турулмай,	Çalpan çarık çabalasa da sakat talih yol almıyor, Havalanıp uçar gönül, Çongar köye konamıyor.
Чалпан-чарыкъ тырышса да, сакъат малий ёл алмай,	Gülsümcüğün ev olmuş sonra bel ağrısı geçmedi Kurt sürüsüne nesil verip de o şerbeti içmedi.
Авеленип уча конъюл, Чонгъар койге къоналмай.	Acıdı Hüda, çok geçmez kara toprak örtündü. Can aşından Çongar köyü bir kaç lokma atıştırdı.
Гульсюмчикнинъ, уй болгъан сонъ, бел аврусъ кечмеди.	Çongar köyü, unutamıyorum Badem gözlü kızını, Aklımdan çıkarmıyorum duvardaki sözümü
Къурт-Союнге дёль берип те, ул шербети ичмеди.	Tazeleniyor hasretin, yürekteki sızımı, Verin o renkli mendil ile sileyim yaşlı gözümü.
Аджыды Къудай, коп кечмий, къара топракъ джабынды,	Durma, batma, Çolgar köyü, umut kesme böyle çabuk
Джан ашындан Чонгъар кою бир къач локъма къапынды.	Pasaklı çocuklar helallenir, arınırlar gönülden Yabani yakıp fal bakıyoruz niyet dileyip erenden

Чонгъар кою, унутмайман бадем козлю кызыны, Аккылымдан чыкърмайман кылавдаки сѣзюмни, Тазелий-кѣозгъай хасретни, юректеки сызымны, Берген тѣсю о явлукъман силем яшлы козюмни. Токъта, батма, Чонгъар кою, уют кесме шай тезден, Пусюр баллар хелялланыр, арынырлар конъюльден, Къорай якъыл фал бакъайыкъ, ниет тилеп эренден, Бир кунъ бу халкъ къуртуладжакъ, эсареттен, кедерден.	Bir gün bu halk kurtulacak esaretten kederden.
---	---

Çongar bölgesi tam olarak Kırım Yarımadasının bittiği ve tarihi bozkır sınırının başladığı alanda bulunur. Çongar köyü ile birlikte Canköy ve Orkapı da Kırım Tatarları ve Nogayların beraber yaşadığı köylerdendir (Dede, 2020, s. 428-433). Server Turupçı'nın şiirinde Canköy tarafında bulunduğu belirtilen Çongar köyünün işgalden sonraki tasviri yapılmaktadır. Köyün artık karanlık bir atmosferi olduğunu anlatan betimlemelerle Kırım Tatar halkının acısının tabiata yansması görülür. Tabiat ve insan acısını özdeşleştiren anlatımla Kırım'ın yalnız Tatarların olduğunu belirten şairler Yeşil Yurdun Rus egemenliğine karşı duruşunu tasvir ederek anlatımı güçlendirir.

Çongar Köyü'nde bir zamanlar her evden yiğit çıkarken şimdi “Bunca zulüm, zorluklara, sertliğe, karşı durulmuyor”, yani birlik kurulamıyordur. Köydeki insanların geçim sıkıntıları çekerek perişan bir duruma geldiklerini anlatmak için çocukların zayıflığından ve geride kalan üç beş hayvandan bahsedilir. Şair havalanıp uçan gönlünün Çongar köye konamadığını söyler. Bu ifadeyle şairin köyüne dönemediği anlaşılır. “Çalpan çarık çabalasa da sakat talih yol almıyor” ifadesinde “çalpan çarık” sözü “sefalet içinde olmak”, “çok fakir olmak” anlamlarında kullanılır (Sarı, 2021, s. 72).

Çongar köyüne düğduğu özlemi “Tazeleniyor hasretin, yürekteki sızımı, / Verin o renkli mendil ile sileyim yaşlı gözümü” ifadeleri ile anlatır. Şair son dördütlüğünde

Çongar köyünden “umut kesme böyle çabuk” diyerek bir gün halkın esaretten kurtulacağını hatırlatarak güzel günlere olan inancın ve umudun korunmasını ister.

Къартлар	İhtiyarlar
Къартлыкъ муму титрек янар, аз джелчикмен де сёнер, Джарып бакъсанъ джуреджигин, тып-тып этер, «юртум» дер.	İhtiyarlık mumu titrek yanar, az yelcik de söner, Varıp baksan yüreğini, tın tın eder, “yurdum” der.
Къарувсыз козь сёнюк бакъар, къырпыш- къырпыш анълатыр, Эски йылларын къулагъын анъыларман чыньлатыр,	Kuvvetsiz göz sönük bakar, kırpış kırpış anlatır, Eski yılların kulağını anılarla çınlatır, O toktur, yemek istemez, kaş istemez, tat ister, Yola salıp sılasına varmak için at ister,
О тойгъандыр, аш истемез, къаш истемез, тат истер, Ёлгъа салып сыласына бармакъ ичюн ат истер.	Yaşı yetmiş, dağılmıyor gökteki kara bulut, Ay, yıldızlar bir ayça, belki doğardı umut. Oynamıyor uyuşan kollar, dizin ağrısı tutmuş, Kötü yıllar aman vermiyor sağlığı çalıp yutmuş.
Яшы етмиш, джыртылмай да коктеки къара булут, Ай, йылдызлар бир ачса, бельки догъарды умют.	Büyük büyük pek öksürür köşedeki minderde, “Oğlan, bana ne oldu?” diyip kasvetlenir arasıra.
Ойнамай уюшкъан къоллар, тизни авуры туткъан, Осал йыллар аман бермий савлукъны джалмап юткъан.	Söz dinlemiyor kafesteki körük, işini zor görüyor, Hüda yiğitlik değil bu, yapanları, göz görür.
Богъукъ-богъукъ пек оксюре кошедеки миндерде, «Олян, магъа не болды?» — деп, къасеветлене кимерде.	Ata evladına, sanki ne seksen, ne doksan çok Şu dünyada acı tatlı karışmış ömür çör çöp. Dostluk nerede!... Kara toprak aç kurt gibi bakıyor da Saracak, biliyorum, yüz tapsa, “doğmuşum” diyip, ne fayda?
Сёз динълемий къафестеки корюк, ишни зор коре, Къудай, джигитлик тугуль бу, япкъанларынъ, козь коре.	Uzun yıllar anısını “ihtiyarlığım” diyip, taşırırsın, Ecel karşısına dikilse, enseciğini kaşırsın.
Атай баласына, санки, не сексен, не докъсан копъ, Шу дюньяда аджджы, татлы — къарышкъан омюр чёр-чёп.	Varsın, çocuklar gülsün sana hoş laflar ettiklerinde, Arkalarından ayak uymaz, sen kaybolup gittiğinde.
Достлукъ къайда!.. Къара топракъ ач къашкъырдай къарай да, Сараджакъ, билем, юз тапса, «тувгъаным» деп, не файда?	Bağışlanır günahların musallada adey böyle, Kalpak çekerim, mollaya, kime kalsın uyuz tay?
Узун йыллар анъысыны «къартлыгъым» дер, ташырсынъ, Эджел къаршысына тикильсе, энъседжигинъ къашырсынъ.	
Барсын, баллар кульсюн сагъа, къуджур лафлар эткенде,	

Артларындан аякъ уймаз, сен адашып кеткенде.	
Багъышланыр такъсиратынъ, мусаллада адет шай,	
Къалпакъ чекмен-моллагъа, кимге къалсын къотыр тай?	

Server Turupçı, yorulmuş ve yaşlanmış kalbinin hala “yurdum” diye attığını söyleyerek vatanına karşı duyduğu özlemi belirtir. Yetmiş yaşına gelmesine rağmen gurbette yaşayan kimselerin üzerinde kara bulutların dağılmayacağını söyler ve kendisinin de yurduna kavuşamadığını ama yine de bir umut aradığını anlatır. Dizelerinde gurbetin bittiğini ve atı ile yurduna kavuştuğunu hayal eder.

Şair kara toprağı aç bir kurda benzeterek ecelin yaklaştığını söyler. Daha sonra yaşlılığa ait hastalıkların çıkmasından bahseder. Büyük büyük öksüren, gözü iyi görmeyen, işini zor gören, diz ağrıları çeken bu ihtiyarların bu durumuna sebep olanlar için “Hüda yiğitlik diğil bu, yapanları, göz görür ifadesini kullanır. Şu dünyada acı tatlı karışmış ömür çör çöp” diyerek yaşadığı hayatın zorluğundan bahseder.

Мерасимден къаршылыкъ	Merasimden karşılık
Мезарынъдан татар къайдай, деп сорасанъ, Хеп оксюздир, юрту ичюн гедже-кунъдюз къозгъала, Джаткъан еринъ дженнет болып, Ярадангъа баралсанъ Юртумызгъа дуамызынъ къабулыны джабала.	Mezarından Tatar nasıl diye sorarsan, Hep öksüzdür, yurt için gece gündüz isyan eder, Mekanın cennet olup yaradana varsan Yurdumuza duamızın kabulunu çabala.
Юз миллионлыкъ тюрк ве татар Русиеде инълеймиз, Сибириянынъ бузларында, орманларда яшаймыз. Эль эджнеби иллеринде оксюз болып джатамыз Джерден, коктен мерхаметлер арап-тарап къараймыз.	Yüz milyonluk Türk ve Tatar Rusya’da inliyoruz, Sibirya’nın buzlarında, ormanlarda yaşıyoruz. Ecnebi ülkelerinde öksüz kalıp yatarız, Yerden gökten merhamet arar tarar bakarız.
Етти артыкъ джанымызгъа, косьтер Аллах хикметинъ, Биз де къулмыз, эй Аллахъым, эсиргеме? сен ниметинъ. Быкътыкъ артыкъ бо дюньядан, косьтер рускъа хикметинъ! Насип эйле бизлерге де хурриетнинъ байрагъын.	Yetti artık canımıza, göster Allah’ım hikmetini, Biz de kuluz, ey Allah’ım! Esirgeme sen hikmetini. Bıktık artık bu dünyadan, göster Rus’a hikmetini! Nasip eyle bizlere de hürriyetin bayrağını.
Биз Дженгизнинъ торунлары, Тимурленкнинъ баллары,	Biz Cengiz’in torunları, Timurlenk’in çocukları, Namlı şanlı tarihimize dünyalara nam saldı, Moğolistan’ın Altay’ından, Aladağ’dan uçuşup, Kahramanlık göstererek yazdık dünya tarihini.

Намлы, шанлы тарихлермен дюнъяларгъа нам бердик, Монголиянынъ Алтайындан, Алатавдан учушып, Къахраманлыкъ косьтеререк яздыкъ дюнъя тарихын.	
--	--

Abdullah Veli Şuayip şiirin ilk dörtlüğünde vatanına hasret kalmış veya bu uğurda can vermiş Tatarlarla konuşur. Vatan için can veren bu kişiler mezarlarından Tatar halkının durumunu sorsalar değişen bir şey olmadığını, gece gündüz isyan ettiklerini, vatana kavuşamadıklarını söyler. Şair yabancı ülkelerde öksüz kaldıklarını, bir medet aradıklarını ama yıllardır bulamadıklarını anlatır.

İkinci dörtlükte şairin bir isyan hâli içinde olduğu görülür. Yaşadıkları zulmun artık son bulması için Tanrı'ya yalvarır. Allah'tan artık Rus'a yani düşmana hikmetini göstererek cezasını vermesi için dua eder ve hürriyet bayrağını ister. Son dörtlükte ise Tatarların tarihinden bahsederek atalarının yazdıkları şanlı tarihe layık bir yaşam sürmek gerektiğini belirtir.

3. EDEBİYAT VE MİLLÎ KİMLİK

Millî kimlik kavramı *Türkçe Sözlük*'te (TDK, 1998, s. 1564) “bir milletin kendine özgü düşünüş ve yaşayış biçimi, dil, töre ve gelenekleri, toplumsal değer yargıları ve kuralları ile oluşan özellikler bütünü, millî hüviyet” olarak tanımlanır. Milli kimlik kültürel, sosyal, bireysel pek çok farklı unsuru bünyesinde barındırarak devamını sağlar (Ayaz, 2018, s. 616).

Milli kimlik üzerine çalışmaları ile tanınan Anthony D. Smith (2017, s. 32) milli kimliğin temel özelliklerini “1-Tarihi bir toprak/ülke, ya da yurt, 2-Ortak mitler ve tarihi bellek, 3-Ortak bir kitlesel kamu kültürü, 4-Topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler, 5- Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi” olarak açıklar. Bu özellikler üzerinden milletin tanımının “tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi bir belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı” olarak yapılabileceğini söyler.

Milli kimlik ile millet birbirleriyle ilişkili etnik, kültürel, teritoryal, ekonomik ve siyasi pek çok unsurdan oluşan karmaşık yapılardır. Milletlere ortak kültürel değerleri, ortak kimlik ve aidiyet duygularını hatırlatmak için siyasi otoriteler tarafından bayrak, para, marş, üniforma, anıt ve kutlama gibi sembollerin kullanılır (Smith, 2017, s. 33-40).

Ukraynalı sosyolog N. Glebova milli kimliğin hem nesnel hem de öznel gerçeklik ile ilişkili olduğunu belirterek objektif kimlikleri doğum ve ikamet yeri, coğrafi yer, sosyal ve etnik grup, ulusal topluluk, dil, gelenekler, ritüelleri olarak adlandırır. İnsanları bu özelliklerle özdeşleştirmenin ya da aslında bu özelliklere ait olmalarının, “kendilerine ait” gibi yorumlanmasına yol açacağını söyler (Urys, Kozak ve Barabash, 150, s. 2021).

Türk dünyasında milli kimlik üzerine çalışmaları bulunan Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve İsmail Gaspıralı gibi aydınların fikirleri önemlidir. Kazan Türkü olan Yusuf Akçura milli kimliğin temelinin ırk, soy veya kavmiyet olduğunu savunarak dine ikinci dereceden bir rol atfetmiştir. 19. yüzyılın sonlarında İsmail Gaspıralı Bey

abaları ve yürüttüğü faaliyetler ile “ortak bir Türk ulusu” ve “ortak bir edebî yazı dili” oluşturmayı başarmıştır. Ziya Gökalp başlangıçta Pan-Trkizmi düşüncesinde olsa da 1916’dan sonra Anadolu ve Rumeli Türklerinin kültürüne dayanan bir Türk milliyetçiliğini savunmaya başlamıştır (zkaya, 2014, s. 81-83).

Tüm hayatı boyunca yaptığı faaliyetlerde Türk ve Müslüman bir millî bilincin oluşmasını arzulayan Gaspıralı’nın millî kimlik anlayışı birleştirici ve bütünleştirici olmakla birlikte temelde ortak Türkçe zerine inşa edilmiş esnek bir yapıdadır. Bu sebeple attığı en önemli adımlardan biri olan dil çalışmalarında arlık rejimi tarafından küçük parçalara bölünerek kültürel asimilasyona uğrama endişesi ile farklı Türk lehçeleri konuşan halkları ortak bir ebedi dil etrafında toplamayı hedeflemiştir (Pınarer, 2014, s. 230-231).

20. yüzyılda imparatorluklar parçalanmış ve yerini ulus devletlere bırakmıştır. Ulus devlet anlayışıyla birlikte milli kimlik kavramı da ön plana çıkarmıştır. Milli kimlik unsurları olan dil, din, kültür gibi ögeler birlik ve beraberliğin temeli olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Ayaz, 2018, s. 616).

Ulus-devlet, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde yasal güç kullanma hakkına sahip ve yönetimi altındaki halkı trdeşleştirerek, ortak kültür, simgeler, değerler yaratarak, gelenekler ile köken mitlerini canlandırarak (kimi zaman uydurarak), birleşmeyi amaçlayan bir tür devletin oluşumuyla tanımlanan, modern bir olgudur (Hasdedeoğlu, 2019, s. 24).

Milliyetçilik ile ulus devlet kavramları aynı dönemde ortaya çıkmış ve ilk olarak Fransa, Almanya ve İtalya gibi devletlerde grlmştır. Ulus devlet modeli kısa zaman içinde dünya genelinde kabul grmştır. Bu anlayış doğrultusunda yönetimler demokratik ve laik bir yapıya kavuşmuştur (Aydın, 2018, s. 237).

Diaspora kavramı kendi anayurdundan ayrılarak başka milletler içinde yaşayan ancak bu milletin içinde kendi etnik kültürünü sürdürerek varlığını koruyan topluluklar için kullanılır. Kelime anlamı olarak Yunanca dia (için, dolayı) ve sporos (tohum) kelimelerinden türeyen kavram, “sağa sola dağılmış/saçılmış tohumlar” anlamlarına gelmektedir (Yaldız, 2013, s. 290). Bu kavram ilk olarak Yahudiler için

kullanılırken tarihi süreç içerisinde Afrikalılar, Ermeniler gibi diğer topluluklar için de kullanılmaya başlanmıştır (Yaldız, 2015, s. 33). Kırım Tatarları da Yahudiler, Afrikalılar ve Ermeniler gibi bir diaspora topluluktur. Günümüzde 7 yıldır Rus işgali altında olan Kırım Yarımadası'nda net olmamakla birlikte yaklaşık 300.000 Kırım Tatarı yaşamaktadır. Bütün Dünya Kırım Tatar Kongresi'ne göre günümüzde Türkiye sınırları içinde yaklaşık 5 milyon Kırım Tatarı yaşamaktadır. Romanya'da ise tahminen 30-40.000 Kırım Tatarı yaşamaktadır. Bununla birlikte diğer dünya ülkelerinde de küçük Kırım Tatar diasporaları bulunmaktadır.

Antropolog William Safran'a (1991) göre, bir diaspora trajik bir nedenle kendi anavatanından ayrılmış, ancak anavatanına ve ortak etnik gruplara bağlılığını koruyan, etnik olarak bilinçli özelliklere sahip bir topluluktur. Diaspora toplumların vatana bağlılığı canlı olabilir veya kolektif hafızada saklanabilir. Bir diaspora topluluğu, anavatanının refahını diler ve geri dönüş efsanesini her zaman korur. Ev sahibi toplumla sorunlu bir ilişki içinde olabilirler ya da en azından aynı kökenden gelenlerle dayanışma ve yoldaşlık duygusuna paralel olarak farklılıklarının bilincini koruyabilirler. Kırım Tatarları da Kırım'ın ilhakından sonra Rus İmparatorluğu'nun acımasız politikaları sonucunda ana vatanları Kırım'dan dünyanın birçok yerine dağıtılmışlardır. Göç eden Kırım Tatarları vatanlarını unutmamışlardır ama diasporanın dönüşü şu anda neredeyse imkânsız görünmektedir. 1944'te sınır dışı edilenlerin anavatanlarına dönüşlerinin daha acil olması nedeniyle, Kırım Tatar diasporası çabalarını Orta Asya'da yaşayan eş-etniklerin geri dönüşü üzerinde yoğunlaştırmıştır. Kırım Tatar diasporası, Kırım'ı “anavatan” olarak kabul etmekte ve prensipte “geri dönüş”, Kırım Tatar diasporası milliyetçileri arasında hâlâ sıcak bir tartışma konusu olmaktadır. Kırım Tatar diasporası, eş-etniklerin tüm siyasi, ekonomik, sosyal sorunlarıyla ilgilenmekte ve Kırım'daki Kırım Tatar kurumlarının yeniden inşası için onlara önemli destek sağlamaktadır. Kırım Tatarlarının bugün yaşadıkları toplumlarda, hatta tamamen asimile olarak kabul edildikleri Türk toplumunda bile hâlâ tanımlanabilir bir topluluk oluşturduğunu belirtmek gerekir. Kırım Tatarları yaşadıkları ülkelerde sosyal örgütler kurmuşlardır. Zamanla meydana gelebilecek asimilasyon tehditlerinin farkındadırlar ve aktif olarak kimliklerini korumaya devam etmenin yollarını aramaktadırlar. Şu anda internet üzerinden farklı

platformlarda dünyanın dört bir yanına yayılmış Kırım Tatarları arasında bir birlik oluşturmaya çalışılmaktadır (Aydın Bezikoğlu, 2002).

Smith (2017, s. 49) milli kimliğin kültürel içeriklerinde derin değişikliklere sebep olan belli başlı etkenlerin savaş ve fetih, sürgün ve köleleştirme, göç dalgaları ve din değiştirme olduğunu söyler. Anavatana dönme sürecinde kültürel ve nüfus açısından asimilasyona maruz kalan Kırım Tatarları da maddi ve manevi birçok zorluk yaşamışlardır (Yıldızlı, 2016, s. 128).

Milli kimliğin ayrılmaz bir parçası olan kültür toplumun inşasında önemlidir. Edebiyat ise toplumun ulusal-kültürel organizmasını yaratmayı, korumayı, restore etmeyi ve geliştirmeyi amaçlar ve böylece ulusal kimliğinin oluşumunu etkiler. Anthony D. Smith de edebiyatın, insan bilincinin derinliğini, tarihsel hafızayı, zihniyeti, halkın ulusal karakterini vb. biriktirdiği için ulusal kimliğin oluşumunda önemli bir kaynak olduğunu vurgulamıştır (Urys, Kozak ve Barabash, 2021, s. 146-150).

Edebiyatta milli kimlik unsuru kültürel kimlik kazandırılması açısından önemli bir görev üstelenir. Edebiyat ile toplumun ulusal bilincini oluşturmak, gelişimini etkilemek, pekiştirilmesini teşvik etmek mümkündür. Bir sanatçının ortaya koymuş olduğu sanat eseri kendisinin dünya görüşünün ve yaşam felsefesinin ifadesidir. Dolayısıyla bu sanat eseri ulusal olmak üzere kimliğinin bir yansımasıdır.

Başka bir deyişle edebiyat milli kimliğin ifade aracıdır. Özellikle Türk kültürünün kolektif bilincinin yansıması olan halk edebiyatı ürünlerinde bu durum açık ve net bir şekilde görülür. Bu duruma en iyi ve temel örnek Dede Korkut anlatılarıdır. Anlatıların herbirinde görülen dil, din, kültür ve inanışlar (gelenek ve adetler) milli kimlik unsurlarını teşkil eder. Milletin kolektif bilincini yansıtan bu anlatılar Türk kültürü için olduğu kadar Türk milli duyguları için de önem arz eder.

Osmanlı aydınları Tanzimat Döneminde başlayan Türklük bilincini ileriki dönemlerde toplumunun milli kimlik duygusuna hitaben yazılan romanlarda ve gazetelerde işlemeye başlamıştır. Dönemin siyasi şartları ile II. Meşrutiyet'ten sonra milli kimliğin inşası üzerine Ziya Gökalp, Ömer Seyfeddin, Ahmet Hikmet

Müftüoğlu ve Mehmet Emin Yurdakul gibi yazar ve şairlerin çalışmaları dikkat çeker. Özellikle 1897 Teselya Harbi'nde Mehmet Emin'in Yunanlılara karşı söylediği “Ben bir Türk’üm dinim cinsim uludur” dizesinin milli bilincin edebiyata yansımada önemli bir yeri vardır.

Edebiyatta milli kimlik bilincinin oluşumu ve halka doğru yönelme Milli Edebiyat akımıyla beraber yoğunluk kazanır. Bu dönemde halk şiir ve hikâyeleri, destanlar ve halka ait kültürel değerleri konu alan eserler önem kazanmıştır. Milli Edebiyat hareketi 1911 yılında Selanik’te yayın hayatına başlayan Ziya Gökalp, Ali Canip Yöntem ve Ömer Seyfettin’in birlikte çıkardığı Genç Kalemler dergisi önemlidir. Ömer Seyfettin’in dergide “Yeni Lisan” adı ile yayınladığı makalede milli bir dil ve edebiyatın çerçevesini çizer. Bu dönemde Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri, Refik Halit Karay, Aka Gündüz, Ömer Seyfettin, Reşat Nuri Güntekin gibi yazarların özellikle Çanakkale Savaşı ve Milli Mücadele’yi işlediği eserler Türk milletinin ulusal bilincini güçlendirmeye yöneliktir.

Edebiyatı halk ile bir köprü olarak kullanan aydınlar bu dönemlerde halkın dili ile eserler vererek milliliği öne çıkarmakta ve halkı milli değerlere yöneltmekte başarılı olmuşlardır. Halkta kimlik bilinci yaratan eserlere Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun *Gönül Hanım* romanı örnek teşkil eder. Romanda köklerini aramak için Orta Asya’ya kadar uzanan bir macera anlatılır. Sibiryalı aydın bir Tatar kızı olan Gönül Hanım ve ağabeyi Ali Bahadır Kaptanoğlu, Türk teğmen Tolun Bey ve Macar teğmen Kont Bela Zichy ile birlikte Orhun Abidelerini ziyarete giderler ve burada öz kimlikleri ve kökenleri ile ilgili araştırmalar yaparlar.

Halide Edip’in eserlerinde yoğun bir milliyetçi anlatım tarzı olmamakla birlikte *Ateşten Gömlek*, *Türk’ün Ateşle İmtihanı* ve *Vurun Kahpeye* gibi romanlarında halkta milli kimik oluşturma konusunda başarılı olmuştur.

Türk dünyası yazarlarından Kırgız yazar Cengiz Aytmatov’un eserleri milli bilincin inşasında önemlidir. Aytmatov eserlerinde kullandığı semboller ile Kırgız miletine etnik kimliklerini hatırlatırken SSCB’nin asimilasyon politikalarına karşı da halkı aydınlatmaya çalışır. *Gün Olur Asra Bedel* romanında yarattığı yerli karakterler

üzerinden bu durum açıkça görülür. Romanda yer verdiği Nayman ana efsanesi ile kendi benlik duygusunu kaybederek ötekileşmenin doğurduğu acı sonuçları işler. Söz konusu romanda düşünceleri ve eylemleriyle adeta Sovyet sisteminin bir parçası hâline gelerek ötekileşmiş bir karakter olan Sabitcan kendi milli kimlik bilincini yitirmiş ve “mankurtlaşmış” bir tiptir. Yedigey karakteri ise anlatıda geçmişine ve kültürel kimliğine sahip çıkan milli bilince sahip bir karakter olarak yer almaktadır.

Kırım Tatarlarının aydın yazarı Cengiz Dağcı da romanlarında gerek kendi hayatını gerekse Kırım Tatarlarının trajedilerini işleyerek milletinde milli bilinci uyandırmayı ve canlı tutmayı amaçlamıştır. Kendi hayatını konu alan romanı *Korkunç Yıllar*’da Sadık Turan üzerinden milli kimlik bilincine sahip olan Kırım Türkleri temsil edilirken Sadık Turan’ın arkadaşı olan Süleyman ötekileşmiş Türkleri temsil eder. *Badem Dalına Asılı Bebekler* romanında ise Rusların Türk dünyasında uyguladığı Ruslaştırma politikasından bahsederek okurda millet ve kimlik bilincine hitap eder.

Milli kimliğin birleştirici ve bütünleştirici farklı unsurları vardır. Bu unsurların başında vatan, dil, din, millet ve kültür gelmektedir. Mensup oldukları ulusların milli kimlik inşası için eser veren şair ve yazarlar anlatılarını bu unsurlardan biri veya birkaçı etrafında şekillendirmiştir. Göçmen veya sürgün yazar ve şairlerin eserlerinde kullandıkları milli kimlik unsurları daha çok vatan, dil, millet ve halk, milli kahramanlar, eğitim ve birlik beraberlik unsurları olmuştur.

3.1 Vatan Konulu Şiirler

“Unutmayınız çocuklarım, Kırım sizin vatandır,,¹⁰

Sahip olunuz bu vatana çalışıp edep ile.”

İsmail Gaspralı

Vatan kavramı *Türkçe Sözlük*’te (TDK, 1998, s. 2335) “yurt” olarak tanımlanır. Türkler için vatan oldukça önemli bir değerdir. Vatan toprağının kutsal olması Türk milletini diğer milletlerden ayıran temel özelliklerdendir (Gümü, 2013, s. 1554).

¹⁰ Söylemez, O., Azap, S. (2017). *Türk dünyası edebiyatları şiir çözümlemeleri*. İstanbul: Kesit Yayınları. s.159.

Vatan kavramı tüm milletler için kültürel değerleri besleyen bir konumdur. Vatan, milletlerin öz değerleriyle aynı dili, dini, tarihi, kültürü paylaştığı mekândır. Milletler de bu değerler ile beslenerek vatan toprağında kendilerini güvende hisseder. Milletler tarih boyunca devletler kurduğu ve üzerinde yaşadığı toprakları kutsal kabul etmiş ve bu topraklar için ordular kurarak savaşmış, kan dökmüşlerdir. Millet fertleri köklerini vatanları ile özdeşleştirerek kendilerini o toprak parçasına bağlı hissederler. Vatanı olmayan milletler, köksüzlük içinde yok olma tehlikesi ve endişesiyle yaşamaktadırlar (Şenocak, 2013, s. 2531).

Antony D. Smith “yurt” toprağını yeryüzünde biricik kılan etkenlerin milletlerin sahip olduğu geçmişten kaynaklandığını söyler. Yurt denilen kavram tarihi bellek ve çağrışımların mekânıdır. Bu tarihi bellek ve çağrışımlar ile yurt derin bir anlam kazanır ve yücelik taşır (Smith, 2017, s. 25-26).

Türk edebi eserlerinde vatan konusu önemli bir yer tutar. Namık Kemal’in Kırım Savaşı sırasında geçen ve anafikri vatan sevgisi olan *Vatan Yahut Silistre* adlı eserinde Silistre Kalesi vatanın simgesidir ve kaleyi korumak ile vatana sahip çıkmak, vatani sevmek ve vatan uğrunda mücadele etmek gerektiği anlatılır. Eserin başkahramanı İslâm Bey’in en büyük aşkı vatanıdır. Eserde İslâm Bey üzerinden vatanın neden önemli olduğu, niçin vatan uğrunda mücadele etmekten kaçınmamak gerektiği, vatan ve fert bağlantısı anlatılır (Sınar Çılgın, 2005, s. 136-139).

Türk yazar Sevinç Çokum *Rozalya Ana* adlı hikâyesinde II. Dünya Savaşı sonrasında yurtlarından sürgün edilen Kırım Türklerinin vatan sevgisi ve zulmünü anlatır. Hikâye kahramanlarından Rozalya Ana vatani kutsal bir varlık olarak görür ve Kırım’ı yeniden vatan hâline getirmeyi ister. Bu sevgisini Batur’a aktarır. Hikâyede göç ve göçün meydana getirdiği zorluklar da anlatılır (Morkoç, 2009, s. 1567-1572).

Ziya Gökalp *Türkçülüğün Esasları* (2012) adlı çalışmada Türklerin en çok değer verecekleri ahlakın vatan ahlakı olması gerektiğini belirtir. Vatan ahlakının kuvvetli olmadığı toplumlarda bağımsızlığın, özgürlüğün ve vatanın bütünlüğünün korunamayacağı belirtilir. Gökalp Eski Türklerde “İl”in Gök Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesi olarak kabul edildiğini söyler. Gök Tanrı Türkler için kutsal olan Aşk

Gecesi'nde yeryüzüne bir ışık şeklinde inmiş ve bir bakireyi veya bir ağacı gebe kılarak "İl"ın üremesine sebep olmuştur. İl'in oturduğu memleket ise yurt, ülke olarak kabul edilmiştir. Bu sebepten dolayı hiçbir Türk vatani uğruna canını feda etmeye çekinmemiştir. Gökalt Türklerin yurt sevgisine örnek olarak Hun Devleti'nin kurucusu olan Mete Han'ı gösterir. Vatanın milli kültürün tamamı olduğunu savunur. Vatanı içten gelen bir aşla, samimi bir şekilde sevmenin sebebinin vatanın din, ahlak ve estetik güzelliklerinin bir müzesi olması şeklinde açıklar. Vatan ahlakının kuvvetli olması ile bağımsızlık, özgürlük ve vatan bütünlüğünün korunabileceğini söyler.

Türk edebiyatında Mithat Cemal Kutay *On Beş Yılı Karşılarken* adlı şiirinde vatanın önemini belirtmek için "Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır. / Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır" ifadelerini kullanır. Mehmet Akif Ersoy ise İstiklal Marşı'nda Çanakkale'de, İstiklâl Harbinde gözünü kırpmadan şehadete koşanların ölümü göze almalarını sağlayan gücün vatan sevgisi ve vatani savunurken ölenlere müjdelenen şehitlik mertebesi olduğunu söyler (Taşçıoğlu, 2018, s. 224-226).

Kırım Türklerinde de vatan son derece önemli bir kavramdır. Kırım'ın edebi literatüründe öne çıkan değerlerin başında vatan sevgisi gelir. Vatan kutsal kabul edilen uğruna can verilmesi gereken bir kavram olarak algılanır. Rusların Kırım'da uzun yıllar süren müdahalelerinden dolayı vatanlarından kopararak çeşitli gerekçelerle uzaklara sürülen Kırım Tatarları vatan toprağına hasret bırakılmış ve bu durum da vatan bilincinin oluşmasına sebep olmuştur.

Kırım Tatarlarının şiirlerinde vatan sevgisi Kırım'a duyulan özlem ile doğru orantılıdır. Vatan kutsaldır ve ne olursa olsun sahip çıkılması gerekir. Mehmet Niyazi başta olmak üzere göç ve sürgün sebebiyle Kırım'dan ayrı kalan veya Kırım'ı hiç görmeden büyüyen şairler kendileriyle aynı durumda olan soydaşlarında vatan bilincini uyandırmak ve vatan sevgisini kavratmak için şiir yolunu kullanmışlardır. Şiirlerde Kırım'ın güzellikleri, vatanın hasretinin dayanılmazlığı gibi duygular işlenmiştir. Vatan zaman zaman bir anne, koruyucu ve merhamet sahibi bir varlık olarak algılanmıştır. Kırım'ın önemli şairlerinden Mehmet Niyazi'nin *Ben neredeyim?* adlı şiirindeki vatan algısı bunun en güzel örneğidir.

Мен кьайдайман?	Ben neredeyim?
Бир кьаравда ойсыз оськен баламан, Бир кьаравда ойлана да кьаламан. Балалыгъым тутса, кулип джайнайман, Кьартлыкъ эске тюшсе, эльден яламан. Кунь озгъарсам кулькилермен дийменде, Сурек кетмий, мугъая токъталаман. Кульгенимде шайна кулиш кунь болсын. Куле турып джурекке от саламан. Мен омримде аз кульдим, коп джыладым, Джылай, джылай, тюбинде джол аламан. Халкынынъ корьген куньлерин биз корьмедик; Корермиз деп кимерде ойланаман. Куйди бавыр, кьараланды кьасветмен, Мен де шаштым нешин дертли боламан? Бо дертни мен кьайдан алдым?.. Кьайдайман? Белье джуртсыз кьалгъан оксюз баламан? Джурт дигенде джурегимде эт шыгъа. Дертим де шо: «джурт» дийде кьозгъаламан.	Bir tarafta düşüncesiz büyüyen çocuğum, Bir tarafta düşünüp de kalıyorum. Çocukluğum tutsa, gülüp yayılıyorum, İhtiyarlık akla gelse, elden utanıyorum. Gün geçirsem kahkalarla diyorum da Yürek gitmiyor, incinip duruyorum. Güldüğüm de öyle gülüş olsun, Gülüp yüreğe ateş koyuyorum. Ben ömrümde az güldüm, çok ağladım, Ağlaya ağlaya, sonunda yol alıyorum. Halkın gördüğü günleri biz görmedik. Görürüz diye bazen düşünüyorum. Yandı bağır, karalandı kasvetle, Ben de şaştım, niçin dertliyim? Bu derdi ben nereden aldım?... Neredeyim? Belki, yurtsuz kalan öksüz çocuğum? Yurt denince yüreğimden ateş çıkıyor. Derdim de şu: “Yurt!” diyerek canlanıyorum.

Şiirde yurt özlemi çeken Mehmet Niyazi kendisine bu derdin nereden geldiğini, nerede olduğunu ve niçin dertli olduğunu sorar. Yurt denince yüreğinden ateşler çıktığını söyleyen şair içinde bulunduğu büyük sıkıntı ve ızdırap hâlini ifade edebilmek için mübalağa sanatına başvurur. Yurtsuz kalmayı öksüz kalan çocuğa benzeterek yurt ile anne arasında bir benzetme kurar.

İyi özellikler taşıması ile ön planda olan anne figürünün kötü özellikler de taşıyabileceğini söyleyen İsviçreli psikiyatr Carl Gustav Jung (2015, s. 21-22) anne arketipinin yalnızca biyolojik anne ile sınırlı kalmadığını, kişinin hayatında bulunan herhangi bir kadının da bu arketip içerisinde değerlendirildiğini söyler. Jung’a göre ülke de anne arketipinin tipik biçimde bir tezahürüdür. Türklerde “ana vatan” kavramı vatan kabul edilen toprağın kutsallığından gelmektedir. Göktürkler zamanında vatan toprağı hükümdar ile bağdaştırılarak kutsal kabul edilmiştir. Niyazi de şiirinde anne figürü ile ülke, yurt, vatan toprağı gibi kavramları kapsayabilecek bir anlatım kurar.

Ömründe az gülüp çok ağladığını söyleyen şair “Gülüp yüreğe ateş koyuyorum” ifadesi ile gülmenin kendisine acı verdiğini, gülüşlerinden incindiğini söyler. Kahkahalar ile günlerini geçirmek istese bile vicdanının el vermediğini ve vatanının durumu aklına geldiğinde ağlamaktan başka elinden bir şey gelmediğini itiraf eder. Zaman zaman düşüncesiz bir çocuk gibi büyüdüğünü belirten şair çocukluğu

tuttuğunda gülüp yayıldığını fakat yaşlılığı aklına geldiğinde elden utandığını söyler. Şairin bu utancının yabancı memlekette esir kaldığını düşünmesinden ve yabancılık çekmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Ешилъ джюрткъа	Yeşil Yurda
Бир джаш бала ансыз, оксиз къалып тентисе! Куньсыз оськен шешекдай джансыз бир инсан болыр! Оксюзлиги билинмей, эркин тапса, къаралса! Тавны, ташны джаньгыраткъан гурь сесли арслан болыр!	Bir küçük çocuk ansız, öksüz kalıp arasa! Güneşsiz büyüyen çiçek gibi cansız bir insan olur. Öksüzlüğü bilinmiyor, özgürlüğünü bulsa, bakılsa! Dağı, taşı inleyen gür sesli aslan olur!
Миллет де бундай оксиз, бир кимсесиз эзильсе, Копь турмай, джер юзюнде бирикмей талкъан болыр! Олет кирсе, от тюшсе, тыншыкъ болып тургъанда, Халкъ арасы табылмай, орталыкъта къан болыр.	Millet de böyle: öksüz, bir kimsesiz ezilse Çok durmadan yeryüzünde birleşmeden olur! Ölüm girerse, ateş düşerse er olup kalkınca, Halka arası bulunmaz, ortalıkta kan olur.
Я къолдашып алай халкъ бир-биримен байланса, Узильмеген, къопмагъан къавий бир аркъан болыр. Миллет деген оджакъ да къардашлыкътыр инсаннынъ, Айрылмагъан урувдай эр бири тувгъан болыр!	Ya el ele verip bütün halk birbiriyle bağlansa, Kesilmemiş, kapmamış sağlama bir sicim olur! Millet denen ocak da kardeşliktir insanın, Ayrılmayan soy gibi her biri akraba olur!
Къуш учмагъан устинден, алтын сарай къапысы, Терс джелъ эсип джабылса, тез кунде виран болыр! Ватанда шондай къаралмай, онъгъарылмай ташланса, Монълыкъ берип, джуртлыкъкъа, миявкъуш къонгъан болыр!	Kuş uçmayan üstünden, altın saray kapısı, Ters yel esip örtülse, tez günde viran olur! Vatan da böyle bakılırsa, onarılmadan bırakılırsa, Sıkıntı verip yurtluğa, baykuşun konduğu olur!
Джурт къаралса, миллетке такъат кельсе, сонъ биз де Джойтылмамакъ. Юксельмек бельки, бир иман болыр. Ах... бек тобен къалгъанмыз къаранлыкълар ишинде, Ойланмаймыз, акъайлар, бизге насыл танъ болыр!	Yurt bakılsa, millete güç gelse, sonra biz de Kaybolmamak. Yükselmek, belki, bir iman olur! Ah... çok dipte kalmışız karanlıklar içinde, Düşünmeyiz, ağalar, bize nasıl tan olur!
Кевде джерге джабышкъан, миллет сыныкъ къанатман, Талпынса да — ушалмаз, джан берип, къурбан болыр! Мен бильмеймен, сорайман, бармы бильген Къырымда? Татарлыгъы юкселип, къашан джурт онъгъан болыр!	Gövde yere yapışmış, millete kırık kanat ile Çabalasa da uçamaz, can verip kurban olur Ben bilmiyorum, soruyorum, var mı bilen Kırım'da? Tatarlığı yükselip kaçan yurt düzelmiş olur!
	Yürekleri çarpmış, canı paylaşılmayan hastayız... Çok didişip çalışsak, belki bir derman olur! Geç olsa da, haydi çalışalım kuvvet ile, Haksızlığın günleri şöyle kapanmış olur.

Джуреклери авлыккѣкен, джан талашкѣан маразмыз... Бек тырышып шалышкѣан, бельки, бир дерман болыр! Кеш болса да, айдынъыз, шалышайыкъ къарувмен, Хакъсызлыгъын кунълери шулай къапангѣан болыр.	
--	--

Mehmet Niyazi'nin Yeşil Yurd'u Kırım'a ithafen yazdığı şiirinde Kırım halkına seslenir ve milletin birlik beraberlik duygularını kabartarak vatana dönüş çağrısında bulunur. Şiirinde anasız babasız büyüyen çocuğu güneşsiz büyüyen cansız bir çiçeğe benzetir. Öksüzlüğü bilinmeyen bu çocuk özgürlüğünü bulduğunda gür sesli bir aslan gibi dağı taşı inletir. Bu benzetmenin bağlanıldığı asıl unsur millettir. Millet ile öksüz büyüyen ve özgürlüğünü bulan çocuk arasında benzetme unsuru sağlanarak Kırım Tatarları bunca acıyı yaşarken diğer halkların bu duruma gözlerini yumması ve Tatar halkını yok sayması anlatılır.

Şair Tatar halkının el ele vererek birlik olmasını “sağlam bir sicim ile bağlanmaya” benzetir. Şair için birlik bir kere sağlanırsa bir daha bozulamaz ve milletin her biri “ayrılmayan soy gibi” birbiri ile akraba, kardeş olur. Altın saray kapısı ve vatan arasında kurulan benzetme ile vatanın boş bırakılması sonucu vatan topraklarına sıkıntı salan bir baykuşun yuva yapacağı anlatılır. Baykuş burada Kırım'ı kendi topraklarına katmak isteyen Rus güçlerini ifade eder.

Kırım Tatarlarının göç üzerine yazılan şiirlerine bakıldığında tan doğması benzetmesinin oldukça önemli bir sembol olarak çoğu eserde yer aldığı görülür. Bunun başlıca sebeplerinden biri Türklerde güneşe farklı anlamlar yüklenmesindendir. Eski Türk kültürlerinde Güneş'e farklı semboller yüklenmiştir. Bu sembollerden en yaygın olanlar sıcaklık, doğu, güney, ışık, tanrı, hükümdarlık gibi kavramlardır. Türkler, Güneş gibi kağanlarının da Tanrı tarafından koruyuculuk vasfı ile kutsandıklarına inanarak kağanlarını Güneş'le özdeşleştirmişlerdir. Oğuz Kağan Destanı'nda sabaha, tan ağarmasına ve Güneş'in doğmasına büyük önem verilmekle birlikte bütün hayatın gün ve Güneş'le başladığına, Güneş battıktan sonra ise her şeyin durduğuna inanılmıştır (Karabacak Kündem, 2018, s. 391-395). Kırım Tatar şiirlerinde güneşin doğması daha çok “aydınlık” ve “bereket” kavramlarını ifade etmek için kullanılır. Bazı şiirlerde “tan atması”, “aydın tan” veya “tan

sökmesi” gibi ifadelerle güneşin karanlıkları boğması sembolü üzerinden düşmanı yurttan atarak Kırım’ın hanlık dönemlerindeki gibi “bir devlet kurma” ve “hürriyete kavuşma” gibi düşünceler ifade edilir.

Söz konusu şiirde millete bir güç gelmesini dileyen şair karanlıklarda kalan halkının üzerine artık bir tan doğmasını ister. Fakat şair bu tanın nasıl doğacağını bilemez ve “Ben bilmiyorum, soruyorum, var mı bilen Kırım’da?” diye millete sorar. Milletin içinde bulunduğu durumu kanadı kırılmış bir kuşa benzetir. Çabalasa da uçamayan bu kuş gibi halkının da bir türlü kurtuluşa eremediğini söyler. Şiirin son dördlüğünde Kırım’ın geleceği için beslenen umutlar göze çarpar. Şair milletten kuvvet ile didişip çalışarak yurttan ayrı kalmalarına derman bulmalarını ister. Öyle ki bu çalışma ve çabalama için geç kalındığını düşünür. Ama yine de milletin umudunu kaybetmemesini söyler. Çalışıp çabalama ile uğradıkları haksızlığı ödeyebileceklerini ve kendi milletlerini yalnızca yine kendilerinin kurtarabileceğini söyler.

Джурт сүйгиси	Yurt Sevgisi ¹¹
Гульсим тотай, арувша кыыз, Истанбулда тувгъан эди! Яшы болды алты, еди Анасындан сорды джанъгъыз: – Анам, Кырым, къайдай ерде? Онда болгъан халкъ кимлердир? Деди: – Кызым! Биз татармыз, Кырым бизнинъ джуртымыздыр. Джери, коки тер-темиздир. Кырымда да бизлер бармыз Къартанайлар, къартбабайлар Бизни келир деп къарайлар. Бильди Гульсюм татарлыгъын Кырым деген джурт барлыгъын, Хаялинда оны суйди, Корьмедим деп, джанды, куйди. Мектепте бир арсыз бала Не кызара, не утана, Бугунь огъа «татар» деди, Эриштирди, эриштирди. Агъыз-бурун тырыштырды. Башкъа кызлар куле эди, Бо заваллы кыза эди, Эм ишинден джана эди. Гульсим тотай джылай, джылай,	Gülsüm hanım güzelce bir kız, İstanbul’da doğmuştu! Yaşı oldu altı, yedi Annesinden sordu yalnız: -Anne, Kırım nasıl yerdir? Orada bulunan insanlar kimdir? Dedi: Kızım! Biz Tatarız, Kırım bizim yurdumuzdur. Yeri göğü tertemizdir. Kırım’da da bizler varız Büyükanneleler, büyükbabalar Bizi gelir diye bakarlar. Anladı Gülsüm Tatarlığını Kırım denen yurdun varlığını, Hayalinde onu sevdi, Görmedim diye çok üzüldü. Mektepte bir arsız çocuk Ne kızarıyor, ne utanıyor, Bir gün ona “Tatar” dedi, Kızdırdı, kızdırdı. Ağzını burnunu buruşturttu. Diğer kızlar gülüyorlardı, Bu zavallı kızıyordu, Hem de ta içinden yanıyordu. Gülsüm hanım ağlaya ağlaya,

¹¹ Şiirin çevirisinin alındığı kaynak: Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*. 370. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

Къайтты уйге деди: – Анай, Къайда бабам, тез айт энди, Къышкъырыкълап, джер тебинди. – Не болды шо, Къызым, токъя! Къатеджексинъ сен бабанъны, Тынъламайсынъ иш ананъны? – Джаным, айтса, бабам къайда? Мектепте бир арсыз бала Джурегиме атеш сала. Магъа «татар» деп эглене, Татлы джаным орьселене. О мектепте мен окъымам, Сизнинъ туткъан джолны къувмам. Биз кетейик джуртымызгъа, Онда бильги, эдеп ёкъмы? Татарлыгъын сюйген къызгъа Джуртымызда мектеп ёкъмы?	Döndü eve, dedi: -Anne, Nerede babam? Çabuk söyle şimdi, Bağırarak yerde tepindi. -Ne oldu? Kızım, dur! Ne yapacaksın sen babanı, Dinlemiyorsun hiç anneni? -Ne olursun, söylesene babam nerede? Okulda bir arsız çocuk Yüreğime ateş koyar. Bana “Tatar” diye dalga geçiyor, Tatlı canım zedeleniyor. O mektepte ben okumam, Sizin tuttuğunuz yolu takip etmem. Biz gidelim yurdumuza, Orada bilgi terbiye yok mu? Tatarlığını seven kıza Yurdumuzda mektep yok mu?
--	--

Göç üzerine yazılan şiirlerde Kırım bir yer adı olmaktan öte “vatan” anlamına gelen bir kelime olarak kullanılır. Kırım’ın göç olgusu etrafında oluşan literatüründe yurt ve vatan, kutsal sayılan toprakları ifade eden bir kelime olarak yer aldığı görülür. Mehmet Niyazi’nin şiirine hâkim olan duygu ile Kırım’ın yani vatanın kutsallığı anlatılır.

Mehmet Niyazi *Yurt sevgisi* adlı şiirinde İstanbul’a göç eden bir Kırım Tatar ailesinin küçük kızı olan Gülsüm Hanım’ın Tatarlığını öğrenmesi hikâyesini anlatır. 1944’te Kırım’da yaşanan trajedi ve facia sürgün edilen Kırım Tatarlarını durdurmamıştır. Kırım Tatarları göç ettikleri ülkelerde dillerini, örf ve adetlerini koruyarak 1970’lerden itibaren muhafaza ettikleri vatan bilinciyle Kırım’a geri dönmeye başlamışlardır. Niyazi şiirinde Kırım Tatarlarının göç ettikleri ülkelerde doğan çocuklarının Kırım’ı hiç görmeseler bile Kırım’ın sevgisini ve hasretini yüreklerinde yaşattıklarını ifade eder. Romanya’da Kırım Tatarlı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen şair *Niçin sevdim?* adlı şiirinde de “Anadan işittikten sonra / Gördüm yurdumu, sevdim” dizeleriyle kendisinin de çok sevdiği öz vatanını tıpkı Gülsüm Hanım gibi annesinden duyup öğrendiğini söyler.

Şiirin devamında yabancı bir memlekette Tatar olduğu için okulda akranları tarafından alay konusu edilen Gülsüm Hanım, annesine yurduna geri dönmek ve orada eğitim almak istediğini söyler. Göçmen kimselerin yurtlarının dışında yaşamak konusunda çektikleri en büyük sıkıntılardan birisi olan toplum tarafından kabul edilmeme ve dışlanma gibi sorunlara değinen şair göç eden ailelere artık Kırım’a

dönmeleri ve orada ilim irfanı devam ettirmeleri mesajını Gülsüm Hanım üzerinden verir.

Ешилъ Ада	Yeşil Ada ¹²
Табиаттан, топланылгъан шешектен Бек тузув бир деметсинъ, Ешилъ ада! Кимерде бир япракъларынъ солса да, Бармы, бильмем, сендай арув коринген! Санке къудрет къолуман ишленгенсинъ! Тер темиз бир авамаан бесленгенсинъ! Денъизлерде сырлар алгъан далгъалар! Эртен, акъшам этеклеринъ оперлер! Сонъ сайгъыман о сырларыны серперлер! Ондан улькем алыр багълар, багъчалар. Денъизлермен, далгъаларман айтышкъан Бир дильберсинъ бизмен гизли танышкъан! Юксек, юксек минберлардай тавларынъ! Устылеринден кельген сесни динълейик! Ох! Бек татлы! Биз де шулай инълейик! Дердин айта олюлерге савларынъ, Хутбе окъуй, санке Ватан периси, Бир джевхердай сѣзининъ эр бириси! Бо татлы сес гешкен куньден бизлерге Гъайрет берген акъикъатлар анълата! Мендай зайыф къалиблерге сѣз къата! Дий ке: гъайрет керек энди сизлерге! Гъайрет къайдай лакъырды? Анъламаймыз... Биз ярынны бу куньден ойламаймыз! Джырлай тура, севда джери, Ушкъан сув! Сюйгю яшай озенлерде, голлерде! Мелеклерге ойнаш ери чѣллерде! Козьлеринъмен (Аккъан сувдай) сагъын къув! Ешилъ жжурткъа дильберликлер шашылгъан, Монълыкъ кетип, нурлы кунеш ашылгъан!	Tabiattan, toplanılmış çiçekten Çok güzel bir demetsin, Yeşil Ada! Arada bir yaprakların solsa da, Var mı bilmem, senin gibi güzel görünen! Sanki kudret eliyle işlenmişsin! Tertemiz bir havayla beslenmişsin! Denizlerde sırlar alan dalgalar! Sabah akşam eteklerini öperler! Sonra saygıyla o sırlarını serperler! Ondan ülkem alır bağlar, bahçeler. Denizlerle, dalgalarla sohbet eden Bir güzelsin, bizimle gizlice tanışan! Yüksek yüksek minberler gibi dağların! Üstlerinden gelen sesi dinleyelim! Oh, pek tatlı! Biz de böyle inleyelim! Derdini söylüyor, ölümlere sağların, Hutbe okuyor, sanki vatan perisi, Bir cevher gibi sözünün her birisi! Bu tatlı ses geçen günlerden bizlere, Gayret verecek hakikatleri anlatıyor! Benim gibi zayıf kalbi olanlara söz katıyor! Diyor ki: gayret gerek artık sizlere! Gayret nasıl sözdür? Anlamıyoruz... Biz yarını bugünden düşünmüyoruz! Yırlıyıp duruyor sevdâ yeri, Uçan Su! Sevgi yaşıyor nehirlerde, göllerde! Meleklerle oyun yeri kırlarda! Gözlerinle (akan su gibi) özle, kovala! Yeşil yurda güzellikler saçılmış, Sıkıntılar gidip, nurlu güneş açılmış!

Mehmet Niyazi'nin *Yeşil Ada* adlı şiirini Kırım'a yazar ve Kırım'ın güzellikleri ve vatan sevgisi anlatılır. Kırım'ı "tabiattan toplanılmış çiçekten" bir demete benzeten şair arada bir yaprakları solsa bile yeşil ada gibi güzel görünen başka bir yer olmadığını söyler. Bu dizelerde arada bir yaprakların solması metaforu Kırım'ın tarih sahnesinde yaşadığı savaş, göç ve sürgün gibi felaketler olarak anlaşılabilir.

¹² Şiirin çevirisinin alındığı kaynak: Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*. 368. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

Şair Kırım'ın güzelliğini ve ölçülü olduğunu anlatmak için “Sanki kudretin eliyle işlenmişsin” ifadesini kullanır. Denizin dalgalarının kıyıya vuruşunu Kırım'ın eteklerinin öpülmesine benzeten şair aynı zamanda “etek öpmek” deyimini ile Kırım'ı bir hükümdara benzetir. Kırım'ın dağları ise yüksek minberler gibidir. Bu benzetme ile dağlara yüklenen kutsallık özelliği ön plana çıkarılır. Minberler ise yüksekliği ve kutsallığı ile dağlar ile özdeşleştirilmiştir.

Cevher gibi sözleri olan bir vatan perisinin milletle konuştuğunu söyleyen şair bu vatan perisinin sesini hutbe sesine benzetir. Gayret veren hakikatleri anlatan ve zayıf kalbi olanlara söz katan bu vatan perisi Kırım halkından gayretli olmalarını ister. Fakat şair ve Kırım halkı bu kelimeyi anlamazlar. Çünkü yarını bugünden düşünmezler. Şair diğer şiirlerinde olduğu gibi burada da millet karşı bir uyarıda bulunur.

Uçansu Şelalesi 98 metre yüksekliği ile Kırım'ın en yüksek şelalesidir. İlkbaharda dağlardaki karların erimesiyle beslenerek güçlenen Uçansu'nun sesi yır söyleyen bir ozanın sesine benzetilir (URL-9, 2021). Kırım'ın göllerinde, nehirlerinde sevgi yaşadığını söyleyen şair, kırların güzelliğini anlatmak için meleklerin oyun yeri olduğunu söyler. “Yeşil yurda güzellikler saçılmış / Sıkıntılar gidip, nurlu güneş açılmış” dizelerinde Kırım'ın karanlık günleri geride bıraktığı belirtilir.

Тепеликлер диарры	Tepelikler diyarı
Сюкют ве сюкюнетке бурюнген бир диар Эр тепенинь башында таш бир бекчи бар. Кими узун, кими къыска, кимиси тар, Кими кениш, кими къабарыкъ, чёккенлер де бар.	Sükût ve sükûnete bürünen bir diyar. Her tepenin başında taş bir bekçi var. Kimi uzun, kimi kısa, kimisi dar. Kimi geniş, kimi kabarık, çökenler de var.
Кимине язылгъан бир-эки сатыр язы... Яныкъ сёзлерле дердини хакъ эткенлер де бар. Эр биринде окъуныр ифтиракъ ахы, Яш ерине къан тёккен аналар да бар.	Kimine yazılmış bir iki satır yazı... Yanık sözlerle derdini hak edenler de var. Her birinde okunur ayrılık ahı, Genç erine kan döken analar da var.
Эр бири сакълагъан бир севгили вуджуд, Кими ана, кими баба, къардаш да бар. Ана къучагындан айрылгъан яврулар да мевджют, Ильк бааръ чагында кеткенлер де бар.	Her biri saklayan bir sevgili vücud, Kimi ana, kimi baba, kardeş de var. Ana kucağından ayrılmış yavrular da mevcut, İlkbahar çağıнда gidenler de var.
Йыллар, айлар, дюнь-бугунь де Арамыздан эр ань бу дюньядан кочькенлер бар.	Yıllar, aylar, dün, bugün de Aramızdan her an bu dünyadan göçenler var. Ürmez, her gelen saklar soğuk bağrında. Şehir, köy kenarında tepelikler diyarı var.

Сескенмез, эр кельгени сакълар вувукъ багърында, Шеэр, кой кенарында тепеликлер дияры бар. Догъгъан ким билир анги элде, анги диярда, Бельки агълагъан бир ана, бир севгили яврусы да бар. Ашып дагъ, денъиз, кельген та бу дияргъа, О да олгъан бир тепе, эияретке келеджек кими бар? Къышынынъ аджы аязы чатлатыр топракыны, О топракыта ювадан айрылгъанлар бар. Сувукъ, мерхаметсиз къар орьтер эр тарафны, О тепелер алтында наз ичинде буюгенлер де бар. Увулдар фыртына, ягъмур, Сачында ашкъ къокъусы къурумагъан генчлер бар. Атеш, сыджакъ, эр джан кольге арар Миллионларджа къыбырмадан яткъанлар бар. Эй, захир, ёлынъ тюшерсе бу дияргъа Серильген тепелерде ибрет бериджи дерс бар! Динъле, къулакъ бер, зскен рюзгяргъа «Сен де олурынъ бир тепе!», сёзю бар.	Doğan kim bilir hangi elde, hangi diyarda, Belki ağlayan bir ana, bir sevgili yavrusu da var. Aşıp dağ, deniz, gelmiş de bu diyara, O da olmuş bir tepe, ziyaretine gelecek kimi var? Kışın acı ayazı çatlatır toprağı, O toprakta yuvadan ayrılanlar var. Soğuk, merhametsiz kar örter her tarafı, O tepeler altında naz içinde büyüyenler de var. Uğuldar fırtına, yağar yağmur, Saçında aşk kokusu kurumayan gençler var. Ateş, sıcak, her can gölge arar Milyonlarca kıpırdamadan yatanlar var. Ey, zahir, yolun düşerse bu diyara Serilen tepelerde ibret verici ders var! Dinle, kulak ver, esen rüzgara “Sen de olursun bir tepe”, sözü var.
--	---

Tepelikler diyarı şiirinde şehir ve köy kenarlarında bulunan mezarlıklardan bahseden Saliha Hacı Fazıl Mehmet ölen kimselerin ardından doğan üzüntüsünü dile getirir. Mezarlığı “Sükût ve sükûnete bürünen bir diyar” olarak olarak tanımlayan şair ilk dörlükte mezarları tasvir eder. Kiminin uzun, kiminin kısa, kimisinin dar geniş, kabarık olduğunu söyleyerek bu mezarlarda yatan kişilerin farklı yaşlarda, farklı özelliklerde olduğunu belirtir. “Her tepenin başında taş bir bekçi var” ifadesiyle mezar taşlarını bir bekçiye benzetir. “Kimine yazılmış bir iki satır yazı.../Yanık sözlerle derdini hak edenler de var” dizelerinde mezar taşlarında yazılı olan sözleri ve bu sözlere layık ölümler olduğunu ifade eder. Ölüm ve ayrılık acısını bir bütün olarak ele alan şair her ölenin arkasında kalanlara bir “ayrılık ahı” bıraktığını söyler. Bu mezarlarda yatan kişilerin sevgili, ana, baba, kardeş, analarının kucağından ayrılıp ölen yavrular, “ilkbahar çağında” ölen gençler olduğunu anlatır.

Şair ölümün hayatın bir parçası olduğunu “Yıllar, aylar, dün, bugün de / Aramızdan her an bu dünyadan göçenler var” dizeleriyle ifade eder. Yabancı memleketlerde doğup göç eden kişilerin öldüğünde ziyaret edecek kimsenin olmadığını söyleyen şair ölümün acı tarafını anlatmak ister. Toprağın altında naz içinde büyüyenler yatsa

da kış acımasızdır ve kabirlerin toprağını çatlatır, üstünü kar ile örter. Fırtına uğuldar, yağmur yağar fakat milyonlarca ölen mezarında kıpırdamadan yatar. Şiirin son dörtlüğünde ölümün herkes için olduğunu fakat yaşayanların bundan ders çıkarması, ibret alması gerektiğini ifade eder.

Türk edebiyatında İsmail Safa, Tevfik Fikret, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Haşım ve Yahya Kemal gibi şairler “mezar” ve “mezarın ziyaret edilmesi” düşüncesiyle ölümünün acı yönünü ifade eden eserler yazmışlardır. Tanpınar ise divan şiirindeki tarih düşürme geleneğinin mezar kitabesi şiirlere yol açtığını söyler ve mezar ve ziyaretinin şiire yansımaları “ölüm” başlığı altında değerlendirir (Yüksel, 2011, s. 6). Recaizade Mahmut Ekrem de “Yakacık'ta Akşamdan Sonra Bir Mezarlık Âlemi” şiirinde melankolik bir ruh hâli ile vefasız bir sevgilinin verdiği ıstırap ile mezarlıklarda dolaşır (Kaplan, 2019, s. 92) .

Diğer yandan mezarlıklar milletlerin milli belleklerinin yansıtıcıları olarak önemli bir yere sahiptir. Cengiz Aytmatov’un *Gün Olur Asra Bedel* adlı romanında Ana-Beyit Mezarlığı mekânı romanda mankurtluğa başkaldıranların sembolü olarak verilir. “Hafızası silinmiş köle” anlamında kullanılan mankurt kavramı zaman içinde “ulusal kimlikten uzaklaşan, içinde bulunduğu topluma yabancılaşan” kişileri tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır (Söylemez ve Ateş, 2021, s. 54). Cengiz Aytmatov’un söz konusu romanında Ana-Beyit Mezarlığı toplum ve kültür için çok önemli bir yere sahiptir. Sovyet yönetiminin kimsizlikleştirme çabalarına karşı kendi kimliklerinin bir sembolü olan bu mezarlık anlatının ötekileşmiş karakterleri olan Sabitcan ve Tansıkbayev için bir anlam ifade etmez. Her iki karakter de Yedigey’in bu istek ve ısrarına bir anlam veremez (Ağır, 2013, s. 11-13).

Cөзлөр	Sözler
Меним куньделик кязанышым сизсиниз, сөзлөр.	Benim gündelik kazancım sizsiniz, sözler.
Боның зекатын кимге багышлайым	Bunun zekatını kime bağışlayayım?
Огъурым кесильмесин...	Uğurum kesilmesin...
Фикирлеримни джаймагъа утанмасынлар.	Fikirlerimi yaymaya utanmasınlar.
Базы-базы ойларымны	Bazı bazı düşüncelerimi
Ашыкъялаймайджакъман деп узолемен.	Açıklayamayacağım diye üzülürüm
Геченлерде расткеле, бир сакъавман табыштым,	Geçenlerde rastgele bir dilsiz ile tanıştım, Ne kadar mutlu olduğuma kendim de şaşıtım.
Не къадар бахтиярлы болгъанымны озюм де шаштым.	Her parlayan şey altın değil, diyorlar Siz, sözler, mutlaka parlamanız gerek.

Эр парлагъан шей алтын тувул, дейлер Сиз, сёзлер, мытлакъ парламанъыз керек. «Балам, бо сенинъ джуртунъ!»... Деген фикирни ашыкълагъан сёзлерни къаш шыныкъ алтын билир?	“Evladım, bu senin yurdun!” Diyin fikrini açıklayan sözleri kaç ayar altın bilir?
--	--

Sözler ile eserlerini kasteden Mehmet Emin Yaşar gündelik kazancının sanatı olduğunu belirtir. Sözlerini yazıya döktüğü fikirlerini belirttiği eserlerini yaymaktan utanılmamasını ister. Almanca orijinali “Es ist nicht alles Gold, was glänzt” olan “Parlayan her şey altın değildir” atasözü (URL-10, 2022) ile dış görünüşe aldanmamak gerektiği anlatılır. Yazdığı bazı düşünceleri açıklayamama endişesi olduğunu dile getiren şair için sözler altın gibi parlaması gerken çok değerli bir güçtür.

Şair yurt ile ilgili yazılan, yurt sevgisini gençlere aşılayan şiir, hikâye, masal, destan gibi eserlerdeki sözleri altın ile karşılaştırarak değerini belirlemeye çalışır. Fakat hiçbir altının bu sözler kadar değerli olamayacağını söyler. Burada asıl anlatılmak istenen vatan sevgisidir. Vatani anlatan ve vatan sevgisini halka ve gelecek nesillere taşıyan bu eserler diğer edebi eserlerden daha kıymetli görülmüştür.

Ватан — Къырымгъа ачыкъ мектюп	Vatan – Kırım’a açık mektup
Мераба, эй, ана юртум, гузель Къырым, мераба! Бинълердже йыл миллетиме сендинъ ана эм баба. Безендирдик сени бизлер, гульдай ачтынъ, эснединъ, Миллетимни эвлят киби къуджагъынъда беслединъ. Хатрынъдамы, йыллар эвель, тогъайлыкъта, байырда, Кениш-къулан чёллеринъде, яйляларда, чайырда, Акъбардакълар, пападиелер, мелевшелер топлардыкъ, Анамызгъа багъыш берип, севиндирир, оплардыкъ Хатырлайым сени, Къырым, чокъ узакъта олсам да, Чокъ керелер мешакъатлы вазиетте къалсам да, Козъ огюнден ич кетмейлер сенинъ юдже дагъларынъ Сенинъ ешил чайырларынъ, берекетли багъларынъ.	Merhaba, ey ana yurdum, güzel kırım, merhaba! Binlerce yıldır milletime sendin hem ana hem baba. Bezendirdik seni bizler, gül gibi açtın, esnedin, Milletimi evlat gibi kucağında besledin. Hatırlar mısın? Yıllar önce çayırda, bayırda, Geniş çöllerinde, yaylalarda, çayırda, Kardelenler, papatyalar, menekşeler toplardık, Anamıza verip, sevindirip hoplardık. Hatırlıyorum seni, Kırım, çok uzakta olsam da, Çok zamanlar zor durumlarda kalsam da, Göz önünden hiç gitmiyor senin yüce dağların, Senin yeşil çayırların, bereketli bağların. Dağlarında akıp duran billur sulu pınarlar, Çöllerinde ot ile kaplı bol mahsullü topraklar. Gül ağacında şakıyor ıslanmış boz serçeler, Bugün bile yaralanmış yüreğimi okşuyorlar. Çöl tarafta gül tepeler, yalıdaki düz damlar, Karçıga’da sohbet eden temiz yürekli adamlar. Yoklar artık, yabancılar sana sahip çıktılar. Varlığını harap etti, temelinden yıktılar.

Тавларында акып турган булжор сувлу чокракълар, Чёллеринде отнен кяплы бол махсуллы топракълар. Гультеректе йырлай-йырлай тавланган боз торгъайлар. Бугунь биле яраланган юрегимни охшайлар. Чель тарафта куль тёпелер, ялыдаки тюз дамлар, Къарчыгъаньда субет эткен саф юрекли акъайлар. Ёкълар артыкъ, ябанджылар санъа саип чыкътылар, Барлыгъынъны харап этти, темелинден йыкътылар. Салгыр бою сыраланган сельбилеринь солгъанлар. Багъынъ-багъчанъ, тарлаларынъ кийиклешип къалгъанлар, Чокракъларда булжор киби сув еримне къан акъа, Виран олган харабелер юрек якъа, джан якъа Корем сенинъ саф симанъда бинъ асретлик излери, Окюнесинъ сен де бугунь, сагъынгансынъ бизлери. Тюшме рухтан, келир куню, бизлер санъа кетермиз, Сени кене, Татар юрту, дженнет ватан этермиз. О заман биз гъайып олган сой-сопларны тапармыз, Къуджакълашыр, сарылшыр да, байрам- тойлар япармыз. Буны корип гъурурланыр, севинирсинъ сен, эльбет, Савлыкънен къал, бугунь ичюн сени чокъ севген Мемет. Февраль, 1987с.	Salgır boyunca sıralanmış selvilerin solmuşlar, Bağın bahçen, tarlaların yabanileşip kalmışlar, Pınarlarında billur gibi su yerine kan akıyor, Bir an olmuş harabeler yürek yakıyor, can yakıyor. Görüyorum senin saf yüzünde binlerce hasretlik izleri Üzülüyorsun sen de bugün, özlersin bizleri. Düşme ruhtan, günü gelir, bizler sana geliriz, Seni yine Tatar yurdu, cennet vatan ederiz. O zaman biz kaybolmuş soyu soppu buluruz, Kucaklaşıp, sarılıp da bayramlar düğünler yaparız. Bunu görüp gururlanıp senivirsin sen elbet, Sağlıkla kal, bugün için seni çok seven Mehmet. Şubat, 1987.
---	---

Mehmet Sevdîyar'ın vatan hasretinin açıkça ifade edildiği şiirde Kırım'a olan özlem dikkat çeker. 1944'te vatanından ayrılan şair *Vatan – Kırım'a açık mektup* adlı şiirini 1987'nin Şubat ayında yazar. “Binlerce yıldır milletime sendin hem ana hem baba” ifadesiyle Ruslaştırılmaya çalışılan Kırım'ın asıl sahibinin Tatar halkı olduğunu hatırlatır. “Bezendirdik seni bizler, gül gibi açtın, esnedin” dizesinde Tatar halkının milleti evladı gibi kucağında besleyen vatani Kırım'a gözü gibi baktığı söyler. Çocukluk yıllarını hatırlayarak Kırım ile sohbet eder. Eskiden çocukların Kırım'ın

çayırlarında kardelenler, papatyalar, menekşeler toplayarak annelerini sevindirmelerini yâd eder.

Şair kırk üç yıl geçmesine rağmen Kırım'ı hala hatırladığını söyler. Çok uzaklarda olduğunu, yabancı memleketlerde çok zor durumlarda kaldığı zamanlarda gözünün önüne Kırım'ı getirdiğini, gurbetin zorluklarını anlatır. Yeşil Yurt'un güzelliklerinin bugün bile yaralanmış yüreğini okşadığını anlatır. Yabancıların işgali ile Kırım'ın varlığını harap edip, temelinden yıktıklarını, Tatar halkına ait olan tüm güzelliklerin kaybolduğunu belirtir. Kırım coğrafyasının Tatar halkından sonra harap olduğunu, Salgır nehri boyunca uzanan selvilerin solup bağın bahçenin, tarlaların yabanileştiğini söyler. Kırım'ın pınarlarında akan billur gibi su yerine artık kan akıyordur. Bu ifade ile işgal edilen ülkenin vahim durumu gözler önüne serilir. Bu duruma Kırım'ın da çok üzüldüğünü ve Tatar halkına hasret olduğunu söyleyerek kişileştirme yapar. Sevinç Çokum'un Kırım Türklerini anlattığı *Rozalya Ana* adlı hikâyesinde de Salgır nehri sürgün öncesinde, gür sularıya dikkat çekerken sürgün sonrasında, tıpkı Kırım Türkleri gibi, Kırım'a başkalaşır ve bu sebeple durgun akmaya başlar (Morkoç, 2009, s. 1573).

Diğer şiirlerinde olduğu gibi yurda dönme umudunu muhafaza eden şair “Düşme ruhtan, günü gelir, bizler sana geliriz / Seni yine Tatar yurdu, cennet vatan ederiz” diyerek bir gün Tatar halkının yine Kırım'ı cennete çevireceğini söyler. Ruhtan düşmek “ümidini yitirmek”, “yeise düşmek” anlamlarına gelir.

Багъчасарай	Bahçesaray
Тамырынъны пек деренге аткъансынъ, Душман биле сёкип аталмай. Ер юзюнде дженнет топракъ тапкъансынъ, Татарларнынъ баш таджы — Багъчасарай.	Soyunu pek derine atmışsın, Düşman bile söküp atamıyor. Yeryüzünde cennet toprak bulmuşsun, Tatarların baş tacı, Bahçesaray.
Зенджи Пушкин санъа гонъюль ташлагъан, Сени юрту япмагъа ёл тапалмай. Ханларымыз сени пайтахт ясагъан, Пайтахтларнынъ пайтахты — Багъчасарай.	Zenci Puşkin sana gönül vermiş, Seni yurt yapmaya yol bulunmuyor. Hanlarımız seni başkent yapmış, Payitahtların payitahtı, Bahçesaray.
Душманларынъ миллетими сюргенлер Ич адынъы денъиштирип оалмай. Чюнки сенде гизли къувет корьгенлер, Къырымтатар Кябеси Багъчасарай!..	Düşmanların milletimi sürmüşler Hiç adını değiştiren olmuyor. Çünkü sende gizli güç görmüşler, Kırım Tatar Kabesi, Bahçesaray!
Шимди сени яткъа къошмакъ истейлер, Буны дуйса, не дер аджеп хан Гирай?	Şimdi seni yabancıya katmak isterler, Bunu duysa, ne der acaba Han Giray?

Татар яшы! Нелер ойлап юресинъ? Сакъын эльден кетмесин Багъчасарай!.	Tatar genci! Neler düşünüp durursun? Sakın elden gitmesin Bahçesaray!...
Чуфут-Къале аля даа турамы: Йыкълмайып къалгъанмекен Хансарай?.. Ватанымда татар къальби урамы, Сейле манъа, айт, джаным, Багъчасарай.	Çufutkale hâlâ daha duruyor mu: Yıkılmayıp kalmış mı ki Hansaray?.. Vatanımda Tatar kalbi atar mı? Söyle bana, söyle canım, Bahçesaray.
Дуа этем миллет юртта топлансын, Намаз къылсын, ораза тутсын къарт акъай. Терс бакъкъангъа зеэрли окъ саплансын, Кене бизге пайтахт ол, Багъчасарай!	Dua ederim millet yurтта toplansın, Namaz kılsın, oruç tutsun yaşlı adam, Ters bakana zehirli ok saplansın, Yine bize payitaht ol, Bahçesaray!
Дженгиз агъам! Азиз, достум! Сизни такъдир этерим, Миллет ичюн огърашкъанны джанымдан чокъ северим, Керек олса, ватан ичюн къурбан биле кетерим!.. Факъат макъсат ольмек дегиль, миллет олып яшамакъ, Зорлыкъларнынъ чаресини бирликте аль этелим...	Cengiz adam! Aziz dostum! Sizi takdir ederim, Millet için uğraşanı canımdan çok severim, Gerekirse vatan için kurban bile giderim!.. Fakat maksat ölmek değil, millet olup yaşamak, Zorlukların çaresini birlikte halledelim...
9 декабрь, 1995 с., Нью-Йорк.	9 Aralık, 1995, New York.

Fikret Yurtver'in şiirine adını veren *Bahçesaray* 1503 yılında I. Menli Giray Han tarafından yaptırılmıştır. Kırım için oldukça önemli faaliyetlerin merkezi olan Bahçesaray Kırım Tatarları için özel bir yere sahiptir. Tüm Türk dünyasını etkileyen fikirlerin babası olan Kırım Tatar aydını İsmâil Gaspıralı Bey 1883'te *Tercüman* gazetesinin neşrine Bahçesaray'da başlamıştır. Gaspıralı ilk "Usûl-i Cedîd" okullarını yine burada açmıştır. 1914'te Gaspıralı'nın ölümüne kadar burası Rusya Müslümanlarının eğitim merkezi hâline gelmiştir. Rus Çarlığının yıkılma döneminde Kırım Tatar Cumhuriyeti'nin idare merkezi yine Bahçesaray olmuştur. Kırım Türklerini ilk milli kültür ve sanat faaliyetleri Bahçesaray'ında başlamıştır. Bahçesaray 16. yüzyıldan itibaren, Solhat ve Kırk Yer'den (Kırker veya Çufut Kale) sonra Kırım Hanlığı'nın idare merkezi olmuştur (Karatay, 1991). Şair bunu "Hanlarımız seni başkent yapmış, / Payitahtların payitahtı, Bahçesaray" dizleri ile anlatır

Bahçesaray'ın Tatarların baş tacı olduğu belirten şair Bahçesaray'ın tarihinden bahsederek soyunu pek derine attığını bu sebeple de düşmanın bile söküp atmadığını söyler. "Yeryüzünde cennet toprak bulmuşsun" ifadesi ile Kırım cennete benzetilir. Bu diğer eserlerde de sıklıkla karşılaşılan bir benzetmedir. Kırım Tatar

şairleri vatanlarını yeryüzünün cenneti olarak görür ve Kırım'ı tanımlarken sık sık bu ifadeyi kullanırlar.

Şair “Zenci Puşkin sana gönül vermiş” ifadesi ile Puşkin’in Tatarların Han Sarayı'ndaki “Gözyaşı Çeşmesi”nden etkilenilerek *Bahçesaray Çeşmesi* adıyla yazdığı şiirinden bahseder. Bahçesaray’ın girişindeki Çeşmeli Avlu’da bulunan 1763 tarihli Gözyaşı Çeşmesi Kırım Giray’ın, hanımı Dilârâ Bikeç için yaptırdığı çeşmedir. Rus orduları Kırım’ı yağmalarken Puşkin’in Gözyaşı Çeşmesi’ne olan hayranlığını bildikleri için ona duydukları saygı ve sevgiden dolayı bu çeşmeye dokunmamışlardır (Karagöz, 2021, s. 145). Zenci Puşkin ifadesi ise Aleksandr Puşkin’in dedesinden gelen siyahi genlerinden dolayıdır. Puşkin’in annesi Nadejda Osipovna’nın dedesi Etiyopyalıdır (Mahmudova, 2015, s. 60). Puşkin esmerliği ile çocukluğundan itibaren dikkat çekmiş ve zaman zaman “zenci Puşkin” olarak anılmıştır.

Kırım’da 1783 yılından itibaren başlayan değişimler ile pek çok köy, şehir, bina ismi değiştirilerek Rusça isimler almıştır. Bununla birlikte Bahçesaray’ın adının hiç değişmediği şair tarafından “Düşmanların milletimi sürmüşler / Hiç adını değiştiren olmuyor” diye belirtilir ve bunun sebebi şair tarafından “Çünkü sende gizli güç görmüşler” ifadesiyle açıklanır. Şiirde Bahçesaray’ın yabancıların elinden kurtarılması için yine Tatar gençlerine seslenildiği görülür.

Şair ilerleyen dizelerde Bahçesaray’a seslenerek Kırım’dan haber almak ister. Her şeyin bıraktığı gibi olmasını isteyen şair düşmanın Kırım’ı yabancılaştırmasına üzüldüğünü anlatır. Milletinin yurdunda tekrar toplanıp kendi adetlerini gerçekleştirmesini dileyen şair Bahçesaray’ın tekrar başkent olmasını ister ve “Ters bakana zehirli ok saplansın” diyerek birliklerine kastedenlere tavrını alır.

Şair son dizesinde millet için uğraşanları canından çok sevdiğini söyleyerek bu kimseleri takdir eder. “Gerekirse vatan için kurban bile giderim!” der fakat artık Kırım’da “millet olup yaşamak” ve “zorlukların çaresini birlikte halletmek” gerektiğini söyler. Vatan için seve seve ölmek gerekir fakat düşman vatani sardıysa kalıp savaşmak, direnmek ve millet olarak düşmanı yurttan atmak gerektiğini,

өлменін бір fayda vermeyeceğini söyleyer. Bu ifadesiyle Kırım halkına birlik olmanın önemini anlatmak ister.

Ватан сенден тилегим	Vatan senden dileğim
Санъа бир мусафир ёллайым яттан Сен оны танырсынъ, аслыдыр Алтанъ, О меним екаяне эшимдир, Ватан, Бағрыньа бас оны, ынджытма сакъын!	Sana bir misafir yollayayım yaddan, Sen onu tanırsın, aslıdır Altan, O benim yegane eşimdir, Vatan, Bağrına bas onu, incitme sakın!
Менимле йыларджа яшкъа бурюнди, Ағласам ағлады, кульгенде кульди. Севгилимниъ Къырымгъа ёлу корюльди, О меним ичимдир, ынджытма сакъын!	Benimle yıllarca yaşa бүрүндү, Ağlasam ağladı, güldüğümde güldü. Sevgilimin Kırım'a yol göründü, O benim içimdir, incitme sakın!
Йыларджа огъруньда адымлар аттым, Ёлунъда геджемни куньдюзге къаттым, Йигитлик ерине нанкёрлик таптым, О меним ёлдашым, ынджытма сакъын!	Yıllarca uğrunda adımlar attım, Yolunda gecemi gündüze kattım, Yiğitlik yerine nankörlük buldum, O benim yoldaşım, incitme sakın!
Кене де сениньнен ағлап кулерим, Сениньнен юртума илле дёнерим, Ватангъа ашкъымны текрар сёйлерим. О — меним ал танъым! Ынджытма сакъын!	Yine de seninle ağlayıp gülerim, Seninle yurduma ille dönerim, Vatan' aşkımı tekrar söylerim. O benim al tanım! İncitme sakın!
Огълумнынь, къызымнынь анасы олгъан, Исмини аныгъанда козылери толгъан, Менимле сен ичюн сарарып-солгъан, Бу аят ортагъымны ынджытма сакъын!	Oğlumun, kızımın anası olan, Adını andığımda gözleri dolan, Benimle senin için sararıp solan, Bu hayat ortağımı incitme sakın!
Ватангъа кетесинъ, огъурлар олсун, Селям эт таныгъан ватандашларгъа. Сонъ дувам, юртумыз татарнен толсун, Айт буны миллетчи аркъадашларгъа!	Vatana gidesin, uğurlar olsun, Selame et tanıyan vatandaşlara. Son duam, yurdumuz Tatar ile dolsun, Söyle bunu milliyetçi arkadaşlara!

Fikret Yurter 1970 yılında Hatice Altan ile evlenerek New York'a yerleşir. Yurter ve Hatice hanımın bir ömür boyu süren evliliklerinden biri oğlan biri kız iki çocukları dünyaya gelmiştir. (URL-11, 2021). Şiirde eşinin vatana gidişini anlatan Yurter, eşinin kendisi için ne kadar değerli olduğunu “O benim içimdir, incitme sakın!” ifadeleriyle anlatır. Kırım'dan hayat ortağı, yoldaşı olan eşini incitmemesini ister. Eşi Hatice Altan'ın da kendisi ile birlikte vatani Kırım için gözyaşı döküp mücadele ettiğini söyler. Birbirlerine duydukları sevgiyi dile getiren şair Kırım'dan da eşini bağrına basıp sahip çıkmasını ister. Kendisinin vatana olan sevgisi gibi eşinin de vatan tarafından sevilmesini diler.

Къырымчюн	Kırım için
-----------	------------

Къайда сенинъ кьалгъайларынь, Адиль Гирай, Селяметинъ?	Nerede senin kalgayların, Adil Giray, Selyamet'in?
Къайда сенинъ Нуреттининъ, Чорабатыр, Гирайларынь?	Nerede senin Nurettin'in, Çorabatur, Girayların?
Къайда сенинъ ат устюнде кылыш савургъан батырларынь?	Nerede senin at üstünde kılıç savuran baturların?
Къайда сенинъ джав артындан джурген азиз Чорайларынь?	Nerede senin düşman ardından yürüyen aziz Çorayların?
Къайда сенинъ Идиллерден балакъ безер кечкенлеринъ ?	Nerede senin İdillerden paçalarını kıvırıp geçenlerin?
Къайда сенинъ тыш дерьяга къолун аткъан Хакъанларынь?	Nerde senin dış deryaya elini atmış Hakanların?
Къайда сенинъ кунъ тувуштан Пештелерге еткенлеринъ?	Nerede senin gün doğumundan Peştelere yetenlerin?
Къайда сенинъ кунъ батыгъа сёзю еткен Тимурларынь?	Nerede senin gün batımına sözü yeten Timurların?
Къайда сенинъ алтын тавдан кочип кельген оймакъларынь?	Nerede senin altın dağdan göçüp kelen oymakların?
Къайда сенинъ салачакъта салынджакълар къургъанларынь?	Nerede senin aceleyle salıncaklar kuranların?
Къайда сенинъ Боракайынъ, монълу козьлю тотайларынь?	Nerede senin Borakay'ın, hüznü gözlü hanımların?
Къайда сенинъ кошечиктен йырлап откен Шерфелеринъ?	Nerede senin köşecikten şarkı söyleyen Şerifelerin?
Къайда сенинъ Хансарайда укюм сюрген Эрханларынь?	Nerede senin Hansaray'da hüküm süren Erhanların?
Къайда сенинъ Къурултайынъ, дин меджлиси, сарайларынь?	Nerede senin kurultayın, din meclisi, sarayların?
Иште болар, коп йыл эввел отъкен тургъан давушларынь, Бу давушлар бизге етти, къайтар элбет йиткенлеринъ!	İşte bunlar, pek çok yıl önce geçip duran seslerin, Bu sesler bize yetti, geri döner elbet yitip gidenlerin!

Kırım için Raşit Aşkî Özkırım'ın vatanına yazdığı bir şiiridir. Şiirde Kırım hanlarından Adil Giray ve II. Mehmet Giray Han'ın kardeşi olan Selyamet'in adı geçer. Kırım Tatarlarının ünlü destanı olan Çorabatur Destanından bahsedilir. Şiirde şairin Kırım Hanlığı Dönemine olan özlemi ve sevgisi görülür.

Kalgay, Kırım Hanlığı'nda veliahta verilen unvandır. Nurettin ise ikinci bir veliahtlık makamını ifade eder. Han ölünce yerine kalgay geçer ve boşalan kalgaylık mevkinde de nûreddin gelir (İnalçık, 2001). Oymak kelimesi ise farklı Türk lehçelerinde halk, kavim, boy, soy, aile, köy, yabancı, yabancı göçebe, memleket vb. anlamlara gelir. Moğolca'da ise “büyük kavim birlikleri” anlamını taşır. Türklerde oymaklar aile ve sülalelerden sonra toplumsal birimlerin ilk aşamasıdır (URL-12, 2020). Kırım'da uzun yıllar hükümdarlık süren Giray sülâlesi, Cengiz Han'ın oğullarından Cuci Han'ın küçük oğlu Togay Timur'a bağlanmaktadır. Togay Timur'un oğullarından

Taş Timur oğulları Kırım’da devamlı bir hanlık kurmuşlardır. Giraylar da Taş Timur oğullarının soyundan gelmektedir (İnalcık, 1996).

Şair Kırım’ın tarih sahnesinde nam salmış yöneticilerinden bahsederek halka tarihini hatırlatmak ister. Kırım Hanlığı’nın kudretinden bahseden şairin asıl amacı halka geçimşte sahip olduğu bu kudrete tekrar kavuşabileceğini hatırlatmaktır. Özkırım şiir boyunca Kırım halkının büyüklüğünü anımsatan sorular sorar ve şiirinin sonunda o kudret dolu zamanların, yöneticilerin ve halkın bir gün geri dönmesine karşı duyduğu ümidi dile getirir. Şairin asıl isteği Kırım halkının eskiden olduğu gibi ülkesine sahip çıkması, eskiden atalarının kurduğu gibi bir hanlık kurmasıdır.

3.2 Millet ve Halk Konulu Şiirler

“Şunday etip uç yuz yıl can saqladıq,¹³

Millet degen temiz bir qan saqladıq.”

Şakir Selim

Millet kavramı *Türkçe Sözlük*’te (TDK, 1998, s. 1563-1564)’da “1- Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus, 2- Benzer özellikleri olan topluluk. 3- Bir yerde bulunan kimselerin bütünü, herkes.” şeklinde açıklanmaktadır. Halk kavramı *Türkçe Sözlük*’te (TDK, 1998, s. 933) “1- Aynı ülkede yaşayan, aynı uyrukta olan insan topluluğu, 2- Aynı soydan gelen, ayrı ülkelerin uyruğu olarak yaşayan insan topluluğu, 3- Bir ülke içerisinde yaşayan değişik soylardan insan topluluklarının her biri, 4- Belli bir bölgede veya çevrede yaşayanların bütünü, 5- Yöneticilere göre bir ülkedeki yurttaşların bütünü, 6- Aydınların dışında kalan topluluk.” şeklinde açıklanmaktadır.

Ziya Gökalp, Halka Doğru (2012, s. 41) yazısında halkın milli kültürün canlı bir müzesi olduğunu belirterek halka doğru gitmenin milli kültüre doğru gitmek olduğunu söyler. Seçkin kimselerin milli kültürü halka götürdüğü fikrine karşı milli kültür denilen şeyin yalnız halkta olduğunu söyleyerek karşı çıkar. Seçkinlerin milli kültürden henüz nasiplerini almadıklarını söyleyerek bu fikri eleştirmeye devam eder. Gökalp milletin irki, kavmi, coğrafi, siyasi veya iradi bir zümre olmadığını

¹³ <https://tr.timesofturkey.com/kultur-sanat/10-kirim-tatar-siiri.html> (22.05.2022)

söyler. Gökalp'e göre millet, dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden oluşan bir topluluktur (Bektaş ve Kurt, 2022, s. 442). Gökalp (2012) milletlerin bazen tek bir ülkede birden fazla bulunabileceğini ve bazense bir milletin birden fazla ülkeye dağılmış şekilde olduğunu söyler. Bu toplulukların dilleri ve kültürleri ortak olduğu için bunların tek bir millet olarak kabul edilmesi gerektiğini savunur.

Milletlerin var olmasındaki en önemli unsur olan “toprak parçası” ortak değerler açısından oldukça önemlidir. Millet sahip olduğu ortak kültür ve tarihini işlediği ana toprağında varlığını sürdürebilir. Kırım'ın aydın ismi İsmail Gaspıralı vatan toprağının her zaman en önemli unsur olduğunu savunarak dil birliği konusunda gösterdiği hassasiyeti toprak bütünlüğünde de göstermiştir. Yazılarında vatan Kırım'ın her şeyden önce geldiğini ve ona sahip çıkılması gerektiğini vurgulamıştır. *Aman oğlum* adlı şiirinde vatan toprağının satılmasına karşı çıkmış ve ana toprağın milleti bereketli kucağında beslediğini söylemiştir. Milletin topraklarını satmasına karşı çıkarak onları uyarmış, onlara mal ve mülkten önce toprağın geldiğini anlatmıştır. Millet olma yolunda sahip olunması gereken en önemli unsurun vatan toprağı olduğunu düşünen Gaspıralı “Kırım” adlı şiirinde asimilasyona uğrayan halkını ve toponimi değiştirilen vatanını şu ifadelerle açıklamıştır (Söylemez ve Azap, 2017, s. 156-157):

Yokluk geldi, yurt bozuldu, kaç ve göç aldatması ile
Gitti halklar, geldi yabancılar başka hile ve dil ile.

Kırım Tatarlarının millet ve halk üzerine yazılan şiirlerinde toplumda millet olma bilincini uyandırma isteği görülür. Kırım'dan çıkarak farklı ülkelere göçen yurttaşlara Tatarlıkları ve geçmişte atalarının izinde nasıl bir millet oldukları hatırlatılır. Bununla birlikte Kırım Tatarlarının sahip olduğu kültürle övündüğü görülür. Milletin yetiştirdiği aydın isimlerle gurur duyan şairler de vardır. Mehmet Sevdihar şiirinde Kırım'da yalnızca Tatar milletin hakkı olduğunu söyler. Mehmet Niyazi ise Kırım'da sayıları azaltılan ve Ruslaştırma ile öz yurtlarında azınlık konumuna sokulan Tatar milletin varlığını koruduğunu anlatır.

Halkı için, halkına seslenerek ve halkını bilinçlendirmek için şiir yazan ve kelimelerin gücünü kullanan şairler milletin aydınlık günlere kavuşmasını dilemiş ve halktan bunun için birlik olmasını istemiştir.

«Татар бармы?», деп сорагъанларгъа	“Tatar var mı?” diye soranlara ¹⁴
«Татар бармы?», — деп, ким сорай? Мен барман. Адын, шанын бек таныгъан джаш татарман! Тюрктен озге тувгъаным ёкъ дюньяда, Тюркнинъ ози, озъ къардашы шонгъарман. Миллет адым тюрк болса да... тарихте Шанлы адым Татар... шай, деп язарман. Озь терегин бегенмеген сойсызларгъа Гурь давушман «керекмийсиз!» деп айтарман. Кельген, кешкен ханлыкъларны, барлыкъларны Ёкътыр деген къансызларгъа джав болырман. Сав бол, арув миллет, бугунь юкъласань да, Козьяшымман бетинь сыйпап мен джатарман. Талкъ болсань да, халкъ къатында шохретинь бар, Кунь корерсинь сен де халкътай итибарман. Мен корьмесем савлыгъымда бондай куньлер Мезарымда: «Татар къайдай?» деп, сорарман! «Татар къайдай?», деп, сорарман мезарымдан, Алалмасам яхшы джевап, ах!... джыларман...	Tatar var mı, diye kim soruyor? Ben varım. Adını, şanını iyi bilen can Tatar'ım! Türk'ten başka kardeşim yok dünyada, Türk'ün özü, öz kardeşi Çongar'ım. Millet ismim Türk olsa da... tarihte Şanlı ismim Tatar... Böyle diye yazarım. Kendi ağacını beğenmeyen soysuzlara Gür sesle “lazım değilsiniz!” diye söylerim. Gelmiş, geçmiş hanlıkları, varlıkları Yoktur diyen kansızlara düşman olurum. Sağ ol, güzel millet, bugün uyusan bile, Gözyaşıyla yüzünü okşayarak ben yazarım. Perişan olsan bile millet arasında şöhretin var, Gün gelir görürsün sen de millet gibi itibar. Ben görmezsem sağlığımда böyle günler Mezarımda “Tatar nasıl?” diye sorarım! “Tatar nasıl?”, diye, sorarım mezarımda, Alamazsam iyi bir cevap, ah!... Ağlarım...

Kırım Tatarları Kırım'ın yerli halkı kabul edilmekle birlikte binlerce yıllık tarihinde kendi hanlığını kurmuş, tarih sahnesinde baskıya, adaletsizliğe direnmiş köklü bir millettir. Şiirde geçen Çongar adı bir Tatar aile veya kabile ismi olarak kullanılır. Moğol istilasının başlaması ile Çongarlar Kırım coğrafyasına gelmişler (Gülten, 2017, s. 53).

Şiirde soyunu bilmeyen ve tarihini inkâr eden kimselerin düşmanı olduğunu söyleyen Mehmet Niyazi Kırım Tatarlarının göç ettikleri yerlerde kimliğini kaybetmelerine karşı endişe duyar. Özünü bilen fakat hiçbir eylemde bulunmayan milletin “bugün uyusa bile” bir gün gözünü açıp tarihine, yurduna yeniden sahip çıkacağına inanır. Şair hayattayken yurdunun yeniden şanlı günlere ulaştığını göremezse mezarından milletin ne durumda olduğunu soracağını söyler. Ömrünü gurbette geçiren şair,

¹⁴Şiirin çevirisinin alındığı kaynak: Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*. 367. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

Tatarların gelecekte de tıpkı hanlık döneminde olduğu gibi yine yurt edinmelerini böylelikle Tatarların artık şanlı günler görmesini ve feraha ermelerini ister.

Эшитемен	Duyuyorum
Эшитемен: шо Къырымда, Къазанда, Оренбургда, Туркестанда, — хэр янда Татарлыкъны джойтмакъ ушинтырышкъан Бир къует бар. Къолы къанлы, къальби таш, Бизден тувыл шо къуетке къарышкъан... Козинъни аш, джойтылма, эй, татар джаш! Абайлап джур! Авдарылгъан джар болур. Козюнъни аш, ашыкъ козьлер бар болыр.	Duyuyorum: Şu Kırım'da, Kazan'da, Orenburg'da, Türkistan'da, her yanda Tatarlığı yok etmek için uğraşan Bir kuvvet var... eli kanlı, kalbi taş, Bizden değildir o kuvvete karışan... Gözünü aç, aptal olma, ey Tatar genci! Dikkatli ol! Devrilen yar olur. Gözünü aç, açık gözler var olur.
Эшитемен: акъмаз болгъан дерелер, Кесек-кесек къангъа толгъан алай джер. Нурлы козьлер тырнакъларман оюлгъан. Татар джашы! Эш бонларгъа тѣзюльмий. Татарлыкънынъ йылдызлары джойтылгъан. Шай болса да, кене умит узильмий!.. Алдынъны коръ! Шукъыр джапкъан къар болыр. Откир болсанъ, джуртынъ сагъа яр болыр.	Duyuyorum: akmaz olan dereler, Kesek kesek kanla dolu böyle toprak. Nurlu gözler tırnaklarla oyuldu. Tatar genci! Hiç bunlara dayanma. Tatarlığının yıldızları gitti. Böyle olsa da, yine ümidini kesme!... İleriye bak! Çıkıp yamaçlar kar olur. Çevik olsan, yurdun sana yar olur.
Эшитемен: инсанлыкъны барлагъан, Инсанлыкъны инсанларгъа джарлагъан, Къара къует бильгилерни, окъувны Эзгенден сонъ... токътаткъан акъкъан сувы. Шо су бизнинъ къанымыздыр, татар джаш! Шо себептен тишлери къырымыздыр. Эмгенлери ана джуртнынъ къызыдыр! Келир бир гунь о къанларны бир къуяш Джояр... Джурткъа — узун куньлер той болыр. Гешкен кунни ойлап кульген «ой» болыр! Шо тойларда эй азиз тюшкен йылдызлар Сизнинъ учин татарнынъ къарты, джашы Тѣгеджеклер, джылай, куле козь яшы. Тюшкен тамла къургъан джуртны ялдызлар!..	Duyuyorum, insanlığı parlayan, İnsanlığı insanlara öğreten, Kara kuvvet bilgileri, araştıran Ezdikten sonra... duruldu akan su. Şu su bizim kanımızdır, Tatar genci! Şu sebepten dişleri kırmızıdır. Emdikleri ana yurdun kızıdır! Gelir bir gün o kanları bir güneş Yayar... Yurtta uzun günler düğün olur. Geçen günü düşünüp gülen “akıl” olur! Şu toylarda ey aziz düşmüş yıldızlar Sizin için Tatar'ın yaşlısı, genci Dökecekler, ağlaya güle gözyaşı. Düşen damlalar kurumuş yurdu parlatır!...

Mehmet Niyazi *Duyuyorum* adlı şiirinde Tatarlığı yok etmeye çalışan Rus zulmünü anlatır ve Rusların Kırım ve Kazan başta olmak üzere Türkistan'da ve diğer coğrafyalarda yaşayan Tatar soyunu yok etmek için uğraştığını söyler. Bu eli kanlı, kalbi taş olan Slav kuvvetine destek veren Tatarları veya geniş anlamda tüm Türkleri hainlikle suçlayan şair bu kimselerin kendilerinden olmadığını açıkça ifade eder. Şair hemen her şiirinde Tatar gençlerinden uyanık olmasını, kendi deyimiyle aptal olmayıp dikkatli olmalarını ister. Niyazi'nin şiirlerinde yer alan bu söylemlerden vatanının geleceğine dair olan umutlarını gençlere bağladığını söylemek mümkündür.

Şair akmayan derelerin artık kanla dolup taşıdığını ve toprakların kesek kesek kan ile dolduğunu, nur saçan gözlerin tırnaklarla oyulup kör edildiğini söyleyerek mübalağa sanatına başvurur ve yaşanan zulmün derecesini göstermek ister. Kırım'ın ünlü şairlerinden Şevki Beköre de *Vatan Özlemi* şiirinde “Hangi taşı kaldırıp baksan altında / Babamın bir parça kemiğinden var orada” (Kerim ve Şevket, 1999, s. 451) dizeleriyle Kırım için can veren şehitlerin sayısının çokluğunu sembolik bir şekilde aktarır.

Söz konusu şiirde diğer şiirlerinde de olduğu gibi yine Tatar gencine seslenen şair yıldızları sönse de Tatarlığı kurtarmaları için gençlerden çevik olmalarını ister. Bu sefer gençlere içinde bulundukları durumdan ümitsizliğe kapılmamaları ve yurtlarını kurtarmaları için öğüt verir.

Şair Rusları dışı kanlı bir canavara benzeterek dişlerinin kanlı olmasını öz yurdun insanlarını yok etmelerine bağlar. Durum ne kadar kötü olursa olsun şairin gelecek güzel günlere dair olan inancını koruduğu görülür. Doğacak bir güneşin tüm yurdu kurtaracağını söyleyen şair Tatar halkının gençleri ile güneş arasında kurduğu benzetmeyi şiirlerinde sıklıkla kullanır. Son dizelerinde ise yurt için şehit olan kişileri kayan yıldızlara benzetir. Kırım Tatar halkının vatan için canını veren şehitleri her zaman hatırlayacağını ve uğurlarında gözyaşı dökceklerini söyler.

Къырымгъа ялынъыз татарнынъ акъкъы бар!	Kırım'da yalnız Tatarın hakkı var!
Ешерген гуль багъча себепсиз солдымы? Билинь— бахт кунеши вакъытсыз батаар.	Yeşermiş gül bahçesi sebepsiz soldu mu? Bilin ki talih güneşi vakitsiz batar.
Эй, ислям аlemi! Хаберинъ олдымы? Юртундан къувулгъан къырымлы татар.	Ey İslam alemi! Haberin oldu mu? Yurdundan kovulmuş Kırımlı Tatar.
Гунасыз бир къушнынъ ювасы чалынгъан Деселер, бу кедер дертке дерт къатар. Татарнынъ ватаны элинден алынгъан Бу дертни чекерми, бичаре татар?	Günahsız bir kuşun yuvası çalınmış. Deseler, bu keder derde dert katar. Tatar'ın vatanı elinden alınmış, Bu derdi çeker mi, biçare Tatar?
Миллетим Уралда, Сибирьде чекишир, Джанындан айрылып, зинданда ятар. Къырымгъа эмекнен къазангъан акъкъындан Бир вакъыт айрылмаз къараман татар.	Milletim Ural'da, Sibiry'a da çekişir, Canından ayrılır, zindanda yatar. Kırım'ı emek ile kazanmış hakkından Hiçbir zaman ayrılmaz kahraman Tatar.
Умют ич кесильмей, ягъса да ягъмур, къар, Алемге бахт берип, айдын тань атар. Къырымгъа ялынъыз татарнынъ акъкъы бар, Къырымнынъ саиби -татардыр, татар! Майыс 5, 1946 с.	Umut hiç kesilmez, yağsa da yağmur, kar, Aleme baht verip, aydın tan atar. Kırım'da yalnız Tatar'ın hakkı var, Kırım'ın sahibi Tatar'dır, Tatar! 5 Mayıs, 1946.

Kırım'ın köklü halkının Tatarlar olduğunu anlatan Mehmet Sevdıyar şimdi Kırım'ı terketmek zorunda olsalar dahi bir gün vatanlarına döneceklerini söyler. Yeşeren gül bahçesinin solma sebebinin talih güneşinin vakitsiz batmasından dolayı olduğunu söyleyerek Kırım'ın işgal edilmesini anlatır. “Ey İslam âlemi! Haberin oldu mu? / Yurdundan kovulmuş Kırımlı Tatar” ifadeleriyle Kırım'ın işgaline sessiz kalan İslam ülkeleri nükteli bir anlatımla eleştirilir. Günahsız bir kuş olan Kırım milletinin yuvası çalınır. Vatani elinden alınan biçare Tatar halkı Ural'da, Sibiry'a'da Sovyetlerin zulmüyle can çekişir, canından ayrılır, zindanlarda yatar. “Kırım'da yalnız Tatar'ın hakkı var, / Kırım'ın sahibi Tatar'dır, Tatar!” diyerek Kırım'ın asıl sahibinin kahraman Tatar milleti olduğunu söyler ve Kırım'ı kendi emekleri ile kazanmış olduklarını, Tatar halkının vatan toprağında olan hakkından hiçbir zaman vazgeçmeyeceğini belirtir.

Son dörtlükte yine umut kesmeme ve güzel günlere dair inancı koruma görülür. Şair tabiat olaylarından yararlanarak kurduğu sembolik anlatımla bu gün yağmur ve kar yağsa da bir gün elbet aydın güneşin doğacağını, halkın mutluluğa ereceğini söyler.

Арзуларым	Arzularım
Уфукълар агъарса, айдын кунь догъса, Шавлеси - нурунен зиллетни богъса, Дюнъяда адалет укъумдар олса, Элимде бугъавны? парчалар эдим, Миллетке: «Ватанны кьорчала!» - дердим.	Ufuklar ağarsa, aydın gün doğsa, Işığ, nuru ile zilleti boğsa, Dünyada adalet hükümdar olsa, Elimde zinciri parçalardım, Millete: “Vatani koru!” derdim.
Йигитлер акъ ичюн дёгюшке кетсе, Арсландай курешсе, макъсаткъа етсе, Бар миллет оларнен ифтихар этсе, Мен де бу дёгюште булуныр эдим, «Илери, йигитлер, енъишке!»— дердим.	Yiğitler hak için savaşa gitse Aslan gibi savaşa, amaçlasa, Var millet onlarla iftihar etse, Ben de bu savaşta bulunurdum, “İleri, yiğitler, zafer!” derdim.
Ач йылан мукъаддес юртумдан къачса, Ал кунеш этрафкъа шавлесин сачса, Не къадар, не къадар севинир эдим, Юрекнен: «Бу меним ватаным!» — дердим.	Aç yılan mukaddes yurtdumdan kaçsa, Al güneş etrafa ışığını saçsa, Ne kadar, ne kadar sevinirdim, Yürekle: “Bu benim vatanım!” derdim.
Хаинлер геберсе, сарарып-солып, Миллетим севинсе бахтияр олып, Гонъюллер джошсалар шефкъатнен толып, Мен де шай кюректен севинир эдим, «Яшасын къараман миллетим!» - дердим.	Hainler geberse, sararıp solup, Milletim sevinse bahtiyar olup, Gönüller coşsalar şefkatle dolup, Ben de yürekten sevinirdim, “Yaşasın kahraman milletim!” derdim.

Şair vatanının kurtarılmasına dair arzularını anlattığı şiirinde doğan güneşin nurlu ışığıyla Kırım'ın üzerinde yıllardır süren aşağılanma ve hor görülmeyle boğmasını ve milleti huzura kavuşturmasını arzular. Adaletin hükümdar olduğu bir dünya hayal eden şair millete vatanını koruması gerektiğini hatırlatır. İkinci dördlükte Kırımlı gençlerin milleti ve vatanı bir aslan gibi savunmasını isteyen şair bu gençlerin kahramanlıklarıyla övünmeyi arzular. Genç yiğitler ile birlikte kendisinin de savaşta vatanını savunacağını belirtir ve zaferi arzular.

Yılan mitolojide genel olarak ölümsüzlüğü, şekil değiştirmeyi, reenkarnasyon inancında olduğu gibi tekrar hayata dönmeyi ve kötülüğü sembolize eder (Küçükbasmacı, 2017, s. 199). Şiirde olumsuz yönü ile yer alan yılan düşman askerine benzetilir. Aç olduğu belirtilen bu yılan yurdun insanının kanını emerek yaşar. Vatana ihanet eden hainlerin ölmesini ister. Tüm bunlar olunca vatanın üstüne al bir güneşin doğarak Kırım'ı bahtiyar etmesini hayal eder. Vatanın savunulup alınması ile yürekten mutlu olacağını söyleyen şair halkın duygularını harekete geçirmek için dizelerinde bir kurtuluş manzarası çizer.

Хакъ ичюн	Halk için
Биз ольмедик яшайджакъмыз, Эджат къаны ташыйджакъмыз Дерьяларны ашаджакъмыз, Сербестликке эрмек ичюн.	Biz ölmedik yaşayacağız, Ecdat kanı taşıyacağız Deryalar aşacağız, Serbestliğe ermek için.
Бизден алынмалы ибрет, Деселер де бунлар гъурбет. Бир кунъ талий кулер эльбет, Халкъ мураткъа эрмек ичюн.	Bizden alınmalı ibret, Deseler de bunlar gurbet. Bir gün talih güler elbet, Halkın muradına ermesi için.
Бизге кульгенлерге бакъма, Умютинъ чёплюкке атма. Манъа сёйлегенди Фатма, Адалетни булмакъ ичюн.	Bize gülünlere bakma, Umudunu çöplüğe atma, Bana söyledi Fatma, Adaleti bulmak için.
Ватан, миллет асретине, Янмакъдамыз гъурбетине. Давамызнынъ хейбетине, Хакъкъымызны алмакъ ичюн.	Vatan, millet hasretine, Yanmaktayız gurbetine. Davamızın heybetine, Hakkımızı almak için.
Зулумларгъа юмрукъ иле, Тираненинъ шиддетине. Гъаемизде ёкъса ийле, Юрю миллет хакъкъы ичюн.	Zulümlere yumruk ile, Tiran şiddetine. Gayemizde yoksa bile, Yürü millet hakkı için.
Юрю ватанынъ ашкъына, Гъаенъ дёнмесин артына,	Yürü vatanın aşkına, Gayen dönmesin ardına,

Неслинь бакый кълмасына, Япыш хакъкынъ якъасына.	Neslin baki kalmasına, Yapış hakkın yakasına.
Юрю шиддет исянына, Нерде инсан хакъкы дие. Тюкюр онынъ суратына, Юрю истикъбалинь ичюн.	Yürü şiddet isyanına, Nerede insane hakkı diye. Tükür onun suratına, Yürü istikbalin için.

Ramazan Aytan'ın halkı için yazdığı bu şiirinde Kırım Tatarlarının başına gelen olaylardan diğer milletlerin ders çıkarması gerektiğini belirtir. “Deseler de bunlar gurbet” ifadesi ile yaşadıkları sürgün ve soykırım hadisesinin gurbet kelimesi ile ifade edilmesinin doğru olmadığını söyler. Kırım Tatarlarının ölmediğini, ecdatlarının kanını taşıyacaklarını ve gittikleri yerden döneceklerini; özgürlükleri için deryalar aşarak Kırım'a ulaşacaklarını söyler. Kendilerine gülen yabancılara aldırış etmemelerini, umutlarını her zaman canlı tutmaları gerektiğini çünkü adaletin bir gün mutlaka yerini buşacağını belirtir.

Tiranlık baskı yönetimini ifade eden siyasal bir sistemdir (Kırdım, 2020, s. 112). Şiirde SSCB yönetimini ifade eden tiran zulmüne yumruk ile karşı koymak gerektiğini belirten şair milletin bu zulme baş eğmesini istemez ve onları cesaretlendirmeye çalışır.

Kırım Tatarlarının vatan millet hasreti ile gurbette yanmakta olduğunu söyleyen şair milletin çektiği zulümlerin ödenmesi için direnmelerini ve vatan yolundaki davalarından vazgeçmemeleri gerektiğini söyler. Dünyanın Kırım zulmüne sessiz kalmasını eleştirerek insan haklarını savunan kimselerin Kırım söz konusu olduğunda kendilerine yardım etmediğini söyler. Kırım Tatarlarına bu davalarında yalnız olduklarını hatırlatarak birlik olmaları gerektiğini “tükür onun suratına” ve “yürü istikablin için” ifadeleriyle anlatır.

Халкъ дегенде	Halk diyince
Халкъ дегенде талкъ бола да нур шашаман, Озь халкъымнынъ тынып тургъан гонъюлине, Кимилери, кунъшиликтен, къанлар къусып, Къара окълар	Halk diyince Şaşırrı da Nur saçarım, Öz halkımın Çarpıp duran Gönlüne, Kimileri, Kıskançlıktan, Kanlar kusup, Kara oklar

атып тура джюрегиме.	Atıp durur Yüreğime.
Шо вакытлар, къаракъларыны кокрегимден Сузурып мен аламан да рухланаман, Рух къанымман халкъ дердине къатланып, сонъ Алев толу отлу джырлар мен язаман.	Şu zamanlar, Hırsızlarını Göğsümden Savurup ben Alayım da İlham alayım, İlham kanımla Halk derdine Katlanıp, sonra Alev dolu Ateşli şarkı söyler Ben yazarım.

Enver Mahmut halkına olan sevgisini ifade ettiği şiirde, yazma ilhamının kaynağının halk olduğunu belirtir. Halkının derdi ile derdine dert katıp alev dolu ateşli şarkılar söylediğini yazar. Öz halkına olan sevgisini “nur saçmak” olarak ifade eder. Halkın kötülüğünü isteyen kimselerin kıskançlıktan kan kustuğunu ve gönlüne kara oklar attığını söyler. Bu kötü niyetli kimseleri göğsünden söküp atarak halkı için coşku dolu yazılar yazıp, şarkılar söylemek istediğini belirtir.

Байрам	Bayram
Къаракъышнынъ ортасында бир ильк бааръ гунеши, Писип къалгъан торгъайчыкъны далдан дала къондура! Тюрлю-тюрлю балачыкълар кобелекнинъ бир эши Болып, уйкен завкъман болар сой-сопларын къыдыра!	Karakışın ortasında bir ilkbahar güneşi, Pisip kalmış serçeciği daldan dala kondurur! Türlü türlü çocuklar kelebeğin bir eşi Olup, yığılırken zevkle olur, soyun sopun gezerek
Джурт къайгъысы бильмий джурген балыларгъа байрам бар! Озь джуртундан айры тюшкен джарлыларгъа байрам бар.	Yurt kaygısı bilmeyen zenginlere bayram var! Kendi yurdundan ayrı düşen sefillere bayram var.
Кучьсюз къалгъан, сыныкъ къанат къушчыкъ къайтып талпыныр: Ювасындан узакъ къалса хорлукъ корип монъ болур. Шундай бетер уй талкъ болгъан бинъ зорлукъман чаркъылар; Эсин джыйып, озюн тапмаз эльге, куньге хор болур.	Güçsüz kalmış, kırık kanat kuşçuk dönüp çırpınır: Yuvasından uzak kalsa aşağılanıp hüznlenir. Şöyle beter ev talan olmuş, bin zorlukla döner. Sabah yeli saklayıp, kendini bulmaz ele, güne aşağılanır.
Хорлукъ корьген куньлердемиз, бизге яслы байрам бар, Къараларгъа бурюнгенмиз, джаныкъ куньде байрам бар!	Aşağılanan günlerimiz, bize yaşlı bayram var! Karalara bürünmüşüz, yanık günde bayram var!
Къызыл итлер бек къутургъан, юртдашларны	Kızıl itler pek kudurmuş, yurtdaşları böldürür: Bir doymayan canavar yeşil yurdu aşağılar. Hür güzel anacıklar, aksakallı babalar, Dışarıda kalmış gençlerinden mutlu günü soruyorlar!
	Kansız kalmış ana, baba, yurtta aç bayram var! Aç kalmış çocuklar, fikirsizlere bayram var!

Бир тоймагъан джельмавуздай Ешилъ юртны ашайлар. Нур чырайлы анайчыкълар, акъсакъллы бабайлар, Тышта къалгъан джашларындан онъгъан кунни сорайлар!	талайлар: Ағламаймыз, ай, аналар, бу байрамлар sonra artık, Kurtuluşun tan perisi yurt yolundan göründü! Doğudan boran koptu, kızıkları sarartıyor: Bolşeviği ateşe veren yıldırımlar oynadı!
Къансыз къалгъан анай, бабай, юртта ачкъа байрам бар! Ач-джалангъач балачыкълар, ойсузларгъа байрам бар!	Yeni yıl ile gelmekte olan pek sevimli bayram var! Bu ümitler çok uzamaz, bize yarın bayram var!
Джыламанъыз, ай, анайлар, бу байрамлар сонъ энди, Къуртулышнынъ танъ периси юрт ёлундан корюнди! Догъу беттен боран къопты, кызылларны саргъайтты: Большевикни откъа берген йылдырымлар ойнады!	
Джаны джылман келияткъан бек къуванчлы байрам бар! Бу умяотлер коп узамаз, бизге ярын байрам бар!	

Kırım Tatarlarında Ramazan Bayramı, Kurban Bayram ve Aşure Günü kutlanmaktadır. Bununla birlikte Kırım’da sürgün dönemine kadar varlığını devam ettiren ancak sürgünden sonra ortadan kalkan Tepreş âdeti, “Yıl Gecesi”, Derviza Bayramı, Nevruz, Hıdırellez gibi bayramlar vardır. Kırım Tatarlarının milli bayramları ise 26 Haziran “Milli Bayrak Günü” ve 18 Mayıs “Millî Matem Günü”dür (Keskin, 2015).

Kırım halkı bayram kültürüne ve geleneklerine oldukça önem veren bir millettir. Şiirde geçen “Yeni yıl ile gelmekte olan pek sevimli bayram var!” ifadesi ve kışın ortasında doğan ilkbahar güneşi Nevruz bayramını akla getirmektedir. Şiirde bir ilkbahar gününün tasviri ile başlayan dörlük nükteli ve ince bir anlatım ile devam eder. Şair bayram geldiği için sevinenleri “yurt kaygısı bilmeyen zenginler” olarak görür. Bir diğer deyişle şair zenginlerin yurt kaygısı ve sıkıntı nedir bilmediklerini ve bayramları gönül rahatlığı ile kutladıklarını söyler. Diğer yandan kendi yurdundan ayrı düşen göçmen halkın da bayramı olduğunu hatırlatır. Fakat vatanından ayrı kalan kimseler bayram sevincini buruk bir şekilde yaşamaktadır.

Raşit Aşkî Özkırım tabiat benzetmeleri üzerinden göç eden yurtdaşlarının durumunu anlatmak ister. Göç edip giden Kırım Tatarlarını kanadı kırılmış bir kuşa benzetir. Yuvasından ayrı kalınca hüznlenen ve yuvasına dönmek için çırpınan kanadı kırık kuş gibi vatanından ayrı kalan Kırım Tatarları da geri dönebilmek için çırpınır. Fakat dönebilmesi için önünde bin zorluklar vardır. Evi talan olmuş göçmen geri dönemez, kendini bulamazsa ele güne aşağılanır. Şair yeri yurdu belli olmayan göçmenlerin aşağılandığını belirterek karalara büründüklerini ve yas içinde olduklarını söyler. Onlar için bayram yanık bir günden ibarettir.

Şair Rus ordusu için “kızıl it” ve “doymayan bir canavar” benzetmelerinde bulunur ve yurtdaşları böldürdüğünü, Kırım’ı aşağılandığını söyler. Kırım’daki ihtiyar halkın gençlerden yardım istediklerini güzel günler için umut istediklerini söyler. Nükteli anlatımına devam eden şair ana, baba kansız, çocuklar ise aç kalmışken ancak “fikirsizlere” bayram olabileceğini söyler.

Şiirin sonlarına doğru şairin Kırım’ın kurtuluşuna dair bir ümit içinde olduğu görülür. Kırım’ın analarına “ağlamayınız” diye seslenerek kurtuluşun tan perisinin yurt yolunda görüldüğünü ve doğudan kopan boranın kızılları sararttığını söyler. Tabiat üzerinden kurulan bu benzetme ile tan perisi olan güneş Kırım halkının, gökyüzünün kızıl rengi ise Rus ordusunun sembolü olarak kullanılır. Tan perisinin gelişle yani güneşin doğuşu ile gökyüzünün kızılları artık sararmaya başlar. Rus ordusunun yurttan atılmasını ifade eden bu benzetme sonrasında Kırım’ın semalarındaki yıldırımların Bolşevikleri çarparak ateşe verdiğini söyler. Rus güçlerinin Kırım’ı rahat bırakmayacağını düşünen şair kurduğu ümitlerin çok uzun ömürlü olmadığını da söyler.

Озь халкъыма	Öz halkıma
Мен Къырымда догъгъанымчюн урь юректен къуванам,	Ben Kırım'da doğduğum için hür yürekten sevinirim
Бу къарышыкъ заманларда тюрюлю ерлер доланам.	Bu karışık zamanlarda türlü yerler dolanırım, Çok yerleri dolansam da bugün sana hasretim
Чокъ ерлерни долансам да, бугунъ санъа асретим,	Her zaman vatan için olsun benim hizmetim.
Эр вакъытта Ватан ичюн олсун меним хызметим.	Kırım Giray zamanında şanlı Kırım nam veren Şu acayip toprağında çok bahadırlar yetiştiren
Къырым Герай заманында шанлы Къырым нам берген,	Yalta, Kezlev, Bahçesaray, Akmescid gibi şehirleri
Шу аджайип топрагъында чокъ батырлар	On adama karşı durur, sende yetişen bir erin.

осьтюрген. Ялта, Кезлев, Багъчасарай, Акъмесджитдай шеэринъ Он адамгъа къаршы турар, сенде оськен бир эринъ.	İsmail Bey Gaspıralı sende yetişip Bütün dünya üzerine nurlu ışık verirdi. Müslümanın her birinin gözlerine seçilip Öz milleti öz dindaşın canı yürekten severdi.
Исмаил бей Гаспринский сенде осип, етишип, Бутюн дюнья узерине нурлу ярыкъ берерди. Мусульманнынъ эр бирининъ козылерине сечилип, Озь миллетин, озь диндешин, джан юректен северди.	Çelebi Cihan, Cafer ile bir Özenbaşı ağalar Kurultayın zamanında pek çok işler yapmışlar Odabaslar, Hattatovlar millet için çalışıp Tatarlar için Kâbe güzel bina kurmuşlar
Челеби Джихан, Джафернен бир Озенбашлы агъалар. Къурултайнынъ заманында пек чокъ ишлер япкъанлар. Одабашлар, Хаттатовлар миллет ичюн чальшып, Татарларчюн Кябе киби гузель бина къургъанлар.	Baş düşünür, göz döner Hayallere dalarım Bugüne kadar ben onlardan tatlı lezzet alırım Millet için vatan için en birinci sıradan Her günümde yeni yeni manzumeler yazarım.
Баш тюшюне, козь айлана, хаялларгъа даламан, Бугуныликче мен олардан татлы лезет аламан. Миллет ичюн, Ватан ичюн энъ биринджи сырадан, Эр кунюмде янъы-янъы манзумелер язаман.	Tatar yine aldanmadı, eksikse de bitmedi Hainler boş düşündüler amacına eremedi Bugün yine çil yavrusu gibi çöle saçılacak Birincide, öz halkımı bahtiyar diyip sayamam.
Татар кене алданмады, эксильсе де, битмеди, Хаинлер бош тюшюндицер, макъсадына етмеди. Бугуны кене чиль яврусы киби чельге сачылсакъ, Биринджице, озь халкъымны бахтияр деп саяман.	

Kırım'da doğmasından ve Kırımlı olmasından dolayı duyduğu kıvancı dile getirerek şiirine başlayan Fikret Yurter, vatanının karışık zamanlardan geçmesinden dolayı göçebe yaşam yaşadığını belirtir. Çok fazla yere göç ettiğini söyleyen şair gittiği yerlerde Kırım için hizmet etmekten vazgeçmeyeceğini söyler.

Şiirin ilerleyen dizelerinde hanlık dönemine duyulan hayranlık dile getirilir. Kırım'ın Yalta, Kezlev, Bahçesaray, Akmescid gibi şehirlerinde yetişen her bir erin on adama karşı duracak güçte bahadırlar olduğunu söyleyerek Kırım'ın genç yiğitlerine övgüler dizer.

İsmail Gaspıralı ve Türk dünyasındaki gücünden bahseden şair Gaspıralı'nın bütün dünya üzerine nurlu ışık verirdiğini söyler ve Gaspıralı gibi vatansever bir aydının

Kırım’da yetişmesi ile gurur duyar. İsmail Gaspıralı *Tercüman* gazatesindeki faaliyetleri ile gerek Kırım Tatarları arasında gerekse tüm Türk camiasında kültürel ve milli bir uyanış gerçekleştirmiştir. Gaspıralı sadece Kırım Tatarları için değil bütün Türk boyları için dilde sadeleşme fikrini savunmuştur. Bütün Türk boylarının sosyal, siyasi ve iktisadi konularda birlik içinde olmasını arzulayan Gaspıralı ömrü boyunca bu doğrultuda faaliyetler gerçekleştirmiştir (Giray, 2020, s. 281-282).

Bunula birlikte Numan Çelebicihan, Cafer Seydahmet ve Ahmet Özenbaşı’nın 1917 yılında kurulan kurultayta yaptıkları önemli görevlerden bahseder. Şair her zaman tatlı lezzetler aldığı vatanının bu güzelliklerinden ötürü “millet için, vatan için en birinci sıradan” yeni manzumeler yazdığını söyler.

Yüzyıllardır Kırım halkına eziyet çektiren hainlerin düşüncülerinin boş olduğunu ve amaçlarına ulaşamadıklarını belirtir. Tatarların düşmana eskiden aldanmadığı gibi yine aldanmayacağını ve her zaman olduğu gibi düşmanın çil yavrusu gibi çöle saçılacağını söyler.

3.3 Ana Dil Konulu Şiirler

“Vatan nedir? diye sordum, susup kaldın, dilsizsin.”¹⁵

Ana dilsiz, ey kardeşim, vatansızsın, ilsizsin.”

Şakir Selim

“Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir” (Ergin, 2013, s. 3). *Türkçe Sözlük*’te (TDK, 1998, s. 104) ana dil kavramının anlamı “Başka diller veya lehçeler türetmiş olan dil” olarak yer alır. Toplum içinde yaşayan insanların anlaşma vasıtası olan dil, millet varlığında en kuvvetli basamağı teşkil eder (Eroğlu, 1986, s. 87).

Mehmet Kaplan (1983, s. 45-186) dilin duygu ve düşüncelerin kabı olduğunu söyler. Dilin günlük hayata çok yakın olması sonucu dil duygu ve düşünceler ile dolmuştur.

¹⁵ Sava, İ. İ. (2014). Şiirde Ana Dil Vurgusuna Örnek: Şakir Selim’in Şiirlerinde Kırım Tatarcasının Yeri. *Gazi Türkiyat*, 1 (14) , s. 152.

Sosyal hayatın yarattığı dil kültürün temelidir ve bir milletin dil ile ifade ettiği sözlü ve yazılı her şey kültürü kapsar. Aynı dili konuşan insanlar bir araya gelerek milleti oluşturur. Dil insanların içinde barındırdığı duygu ve düşüncelerini aktarmalarına yarayarak insan topluluklarını bir yığın veya kitle olmaktan kurtarır; bir cemiyet, yani millet hâline getirir.

Alman şair ve filozof Herder’e göre dil ve edebiyat bir milletin ayırt edici özellikleridir (Karpas, 2009, s. 37). Günlük dilin edebiyatta kullanımı ile edebi dil alanı oluşur. Edebiyat sanatına dönüşen bu dil günlük doğal dilden biçim ve içeriğinden gelen özelliklerden dolayı farklılıklar gösterir.

Birden fazla dilin aslını ve kökenini oluşturan dil şeklinde açıklanabilen ana dil, içinde başka diller barındıran kaynak bir dildir. Buradaki ana sözcüğü anne anlamında değil, kaynak ve temel, hatta ortak anlamını karşılamaktadır (Oruç, 2016, s. 313). İşgal edilme, tiranlık ve baskı yönetimleri gibi durumlarda milletlerin kendi dillerini konuşması yasaklanmış ve hâkimiyeti altına girdiği devletlerin dili konuşulmaya zorlanmıştır. Azınlık ve diaspora milletlerin kendi dillerini kullanmasına izin verilmemesi bu toplum fertlerinde “ana dil” kavramına daha farklı ve derin anlamlar kazandırmıştır. Dillerinin eğitimde ve diğer entelektüel söylemlerde kullanılmasından mahrum bırakılan Kırım Tatarları ana dili sadece normal iletişim için değil, kendi sembolik hatırı için korumaya değer bir hazine olarak görmektedirler (Allworth 1998, s. 18).

Bir milletin dili, o milletin ortak malıdır. Dil bireyin toplumsal, kültürel ve tarihsel kimliğidir. Dil bir millet olma unsurudur. Milletlerin felsefesi kendi anadillerinde gizlidir. Bir milletin bütünlüğü için konuştukları dil çok önemlidir. Türk dili, Türk milletinin binlerce yıldır konuştuğu bir dildir. Türklerin İslamiyet’i kabulüyle birlikte dile giren yeni kelimeler ve Türkçenin Arapça ve Farsça ile olan münasebeti, zaman içinde Türk dilini daha çok zenginleştirmiştir. Türk milletinin tarihinde maruz kaldığı siyasi olaylar, Türk dilini farklı coğrafyalarda ve farklı lehçeler altında konuşulmaya mecbur bırakmıştır.

Ana dil milli benlik kazanımında oldukça önemli bir rol oynar. Dil millet olma ve bu bilince varma konusunda üstlendiği görev ile kültürün koruyucusu ve aktarıcısıdır. Ana dilin varlığı milletleri ortak birleştirici unsurdur ve vatansızlaşan milletlerin tekrar bir araya gelmelerinde önemli görevler üstlenir. Bu gibi sebeplerle milli benlik kazanımında özellikle ana dil sevgisi ve ana dile sahip çıkma bilinci önemlidir.

Kırgız yazar Cengiz Aytmatov milli kültürün içinde en başta gelen ve en önemli olan unsurun ana dil olduğunu söyler. Dil birliği olmadan ulusların milli kimliklerinin ve kültürlerinin gelişmesinin mümkün olmadığını belirtir. Aytmatov insanın ana dili sayesinde içinde ilk milli gurur veren duyguların harekete geçtiğini söyleyerek milli kimlik ve ana dil arasındaki ilişkiyi açıklar. Kişilerin çocuklukta edindikleri temel dil bilgileriyle bağlı olduğu halkın, çevrenin ve özel kültürün farkına vardığını söyler (Söylemez, 2009).

İlk Türk sosyolog olarak kabul edilen Ziya Gökalp'ın dil üzerine görüşleri ve çalışmaları önemlidir. Türk milliyetçiliğinin ve milli edebiyatın temellerini oluşturan Gökalp, Türk dilinin milli temeller üzerine inşa edilmesi için büyük çaba sarf etmiş, dilin sadeleştirilmesi; Türkçe karşılıkları olan Arapça ve Farsça sözcük ve tamlamaların atılması, eserlerinde İstanbul Türkçesi ile kullanması, konuşma dilini yazı diline uygulaması gibi faaliyetleri ile milli dil bilincini geliştirmiştir. Gökalp (2012, s.21-22) de Türk dünyası şairleri gibi insanın en samimi, en içten duyguları ilk terbiye zamanları olan beşikteyken ana dilinin etkisi altında kazandığını söyler. En çok sevilen dilin ana dili olmasının sebebini bu şekilde açıklar. İnsanın ruhunu oluşturan din ve ahlak gibi bütün güzelliklerin ana dil sayesinde kazanıldığını açıklar.

Türk olmanın ve Türk vatandaşı olmanın birinci şartının Türkçe konuşmak olduğunu söyleyen Mehmet Kaplan (1983, s. 50). Türkiye'de yaşayan ve bu toprakların nimetlerinden faydalanan her vatandaşın konuşması gereken dilin Türkçe olduğunu söyler. Kaplan Türkiye'de Türk kültür birliğinin Türkçe bilmeyen bir vatandaş kalmadığında sağlanacağını belirtir. Türkiye'de Türkçe konuşmamakta ısrar eden vatandaşların bu davranışlarıyla kendilerini Türk cemiyetinden ayırdıklarını,

bunlar arasında Türkçe konuşmak ve yazmak isteyen iyi niyetli vatandaşlara Türkçe öğretmek, milli bir vazife olması gerektiğini belirtir.

Kırım Tatar aydını İsmail Gaspıralı milletleri millet yapan iki temel şeyin din ve dil birliği olduğunu söyler. Bunlardan birisinin olmaması veya bozulmasının milletin dağılmasına yol açılacağını belirtir. Gaspıralı'nın dil anlayışını birleştirme fikri yalnızca Türk dünyasında ortak bir yazı dili, bir edebî dil oluşturmayı ifade eder. Onun İstanbul Türkçesini milletleşme süreci içinde bütün Türk dünyasının edebî dili hâline getirmeye karar vermesinde Osmanlı lisanının Arapça ve Farsça kelimelere karışarak sadeliğini yitirmesi etkili olmuştur. Kendi döneminde kullanılan Osmanlı şivesinin kavmî bir dil olmadığını söyleyerek divanhaneler ve memurlar şivesi olduğunu belirtmiştir. Gaspıralı bu sebeple diğer Türk milletlerinin ortak yazı dili olmasını istememiştir (Akpınar, 2017).

Türk dünyasına bakıldığında ana dil kavramı üzerine yazılan şiirlerin çokluğu dikkat çeker. Bu şiirlerde genellikle ana dili övülmüş, atalardan kalan bir yadigâr gibi görülmüş ve ana dilinin güzelliklerinden ve gücünden bahsedilerek dile sahip çıkılmıştır. Türkiye’de dil üzerine yazılan şiirlerin başlığında Türkçe adı yer alırken Türk dünyasında ana dil üzerine yazılan şiirlere farklı isimler verilmiştir. Bunun sebebi totaliter rejimin kültürel değerleri ve adların kullanılmasını yasaklamasından kaynaklanmaktadır (Kolcu ve Yavaş, 2006, s. 152).

Tatar edebiyatında Abdullah Tukay, Başkurt edebiyatında Remi Garipov, Azerbaycan edebiyatında Bahtiyar Vahapzade, Kırgız edebiyatında ise Alıkul Osmonov dillerine olan sevgilerini anlattıkları şiirlerine *Ana Dili* başlığını vermiştir. Özbek edebiyatında Rauf Parfi’nin *Ana Dilim* adlı şiirinde olduğu gibi Kırım Tatar edebiyatında Bekir Çobanzade de *Ana Dil* adındaki şiirinde dili överek yüceltir, onun önemini vurgular. Bunula birlikte Türkmen şair Mive Tuvakbayeva *Türkmen Dili* adlı şiirinde, Kıbrıs Türklerinden Meral Kaşif ‘nin *Güzel Türkçem* adlı şiirinde ve Kazak şair Mağjan Jumabayulı *Kazak Dili* adlı şiirinde ana dili sevgisini anlatır. Türkiye Türklerinden Ziya Gökalp *Lisan* adlı şiirinde ana dilinin önemi vurgulanmış ve dile olan sevgi ifade edilmiştir. Fazıl Hüsnü Dağlarca da *Türkçe Katında Yaşamak* adlı şiirinde dili “ses bayrağı” olarak tanımlamış ve güzelliklerine değinmiştir

(Sakallı, 2015). Bu örnekler Türk milletlerinin yalnızca ana dile verdiği önemi yansıtmakla kalmaz. Türk milletinin sahip olduğu kültürel değerler noktasında ana dilin en temel unsurlardan olduğunu göstererek dilin toplumun bilincinde kutsal ve yüce bir yere sahip olduğunu kanıtlar.

Mehmet Emin Yurdakul *Türk Dili* adını verdiği şiirinde Türkçeyi yurdun coşkun ırmağına benzetir. Yurdakul Geçmişini Türkçe sayesinde öğrendiğini ve gelecekte devletler kurulup yıkılsa bile Türk dilinin baki kalacağını belirtir (Kolcu ve Yavaş, 2006, s. 209-236). Şiirde “Senin nağmen zincirli milletleri hür yaşatır” ifadesiyle başka milletlerin boyunduruğu altına giren halkların birlik olma bilincini dil sayesinde uyandırdığını söyler. Bu anlatım tarzı sürgün ile vatanlarından ayrılan Kırım Tatar aydınlarında da görülür. Kırımlı aydınlar farklı coğrafyalarda yaşayan Tatar halkına birlik olma çağrısını ana dillerinde yazdıkları coşkulu anlatıma sahip şiirleri ile yapmışlardır.

Rus işgalleri ile başlayan tahripler ve yağmalamalar Kırım’ı kültürel bir ölüme mahkûm etmiştir. Bölgede Kırım Tatarlarına ait kurumlar yıkılmış, kitaplar yakılmış, tipografiler bozulmuş ve millet okuryazar olmayan bir toplum hâline getirilmiştir. 16. yüzyılın başlarında çeşitli yükseköğrenim kurumlarıyla övünen bir halkın dili olan Kırım Tatarcası bile yazısız bir dile dönüşmüştür. Örneğin 1940'ta Kırım Tatarcasında 218 kitap yayımlanırken 1944 ile 1966 arasında sadece on kitap yayımlanmış; 1944 ile 1973 arasında ise yalnızca iki kitap yayımlanmıştır. Daha sonra 1975 ve 1980 yılları arasında 60'tan fazla kitap yayımlanarak bir ilerleme olmuştur. Ayrıca oldukça önemli bir Kırım Tatar dergisi olan *Emel* de Türkçe yayımları ile varlık göstermektedir (Kreindler 1986: 393-398). Sovyet hükümeti neredeyse elli yıl boyunca herhangi bir yerde Kırım Tatar dilinde eğitim verecek bir halk eğitim programına izin vermeyi reddetmiştir (Allworth 1998, s. 15).

Kırım Tatarların en önemli sorunu sürgünde ve göç edilen ülkelerde doğan çocuklarına, Kırım Tatar dilini öğretmek olmuştur. Yaşanılan coğrafyalarda milli okulların olmaması Kırım Tatar gençleri ve çocuklarına kendi dillerini öğrenememe sorunu ile karşı karşıya getirmiş ve eğitimin ana dilde yapılmasını engellemiştir

(Kanlıdere 2016, s. 235). Kırım Tatar aydınları da yeni nesle ana dil bilincini vermek için eserleri ile onlara ulaşmayı amaçlamıştır.

Kırım Tatar şairlerinden Bekir Çobanzade *Ana Dil* adını verdiği şiirinde dilin birlik beraberlik için önemini dile getirmiştir:

Men seni Qırımda, Qazanda taptım, Yureğim qaynağan, taşqanda taptım. Yat ilde muğayıp acınıp yürgende, Ümütüm, xayalım şay tüşip yürgende, Moynıña sarıldım, derdimni aytıp, “Yurt” degen sözüñmen özüme qayıp. Yırların bolmasa, manen bolmasa, “Yurt” degen sözüñmen yürek tolmasa, Ax, nasıl yürermen ğurbet yaqlarda, Tanışsız, bilişsız, yat soqaqlarda.	Ben seni Kırım’da, Kazan’da buldum, Yüreğim kaynamışken, taşarmışken buldum. Gurbette kaybolup, kederlenip dolaşırken, Ümidim, hayallerim yok olup dolaşırken, Boynuna sarıldım, derdimi anlatıp, “Yurt” denen sözünle kendime gelip. Yırların olmasa, manilerin olmasa, “Yurt” denen sözünle yürek dolmasa, Ah, nasıl yaşarım gurbet ellerde, Tanışsız, bilişsız yâd sokaklarda.
--	--

Kırım Türk-Tatar Edebiyatının önde gelen isimlerinden Yakup Şakir Ali *Mektep ve Milli Til* adlı şiirinde milli dilin okulda öğretilen bilgilerden olduğunu ve bir millete en lazım olan şeyin ana dil olduğunu söyler. Şiirde öğretim dilinin anadil, yani Türkçe olması gerekliliği üzerinde durulur (Kolcu ve Yavaş, 2006: 181):

İlim uner milliy tilini bunda öğrenir insan, Bir millete keregi ne ana til, ana lisan.	İlim hünar millî dili bunda öğrenir insan, Bir millete gerek olan ne ana dil, ana lisan.
Ne zevqlıdır mektep çağı ana tili et tasıl, Cealet bir siya leke bunu üzerinden sil.	Ne kadar zevklidir mektep dönemi, ana dili ile yap tahsil, Cehalet bir siyah leke bunu üzerinden sil.

Kırımlı şair Şeryan Aliyev de ana dilin önemi ve millet için değerini anlattığı *Ana Tilim* adlı şiirinde Kırımlı evlatlarına seslenerek dillerine sahip çıkmalarını öğütler. Ana dili var olduğu müddetçe kendisinin de var olacağını söyleyen şair dilin bir imtihan olduğunu düşünür. Kırım Tatar Türkçesinin hicret, sürgün kafesinde boğulup yorulduğunu belirterek bu durumdan Kırım Tatar milletini mesul tutar. Aliyev de tıpkı Yakup Şakir Ali gibi gelecek nesillerin Kırım Tatarca dilinde eğitilmesi gerektiğini düşünür:

Günax olu, günax bizge Qırımca laf etmesek. Kelecek yaş neslimizge Ana tilnen yetmesek.	Günah olur, günah bize ¹⁶ Kırımca laf etmesek. Gelecek genç neslimize Ana dil ile ulaşmasak.
--	--

Kırım Tatar aydını İsmail Gaspıralı da bir milletin soy, dil ve din birliğinin çok önemli olduğuna inandığı için ömrü boyunca yürüttüğü çalışmalarında dil meselesi üzerinde fazla durmuştur (Akpınar, 2017, s. 17). Sadece dil konusunda değil toplumsal her türlü konuda halkı bilinçlendirmek, toplumun gözünü açmak isteyen Gaspıralı, *Tercüman* gazetesi ile halka ulaşmayı başarmış ve Türk dil birliği adına büyük hizmetler vermiştir.

Ана тиль	Ana dil
Сени мен бешикте тербеткен анамда таптым. Сенмен мен дюнъянынъ леззетин таттым. Сен ачтынъ магъа догърулыкъ джолын. Сенмен кестим хер вакъыт душманнынъ къолын. Сен татлысынъ, уйгъунсынъ, зенгинсинъ. Хэр дуйгъугъа, тюшюнджеге кийим пишесинъ. Таныттынъ озюньни, асырлар боюнджа сефа сюрдинъ. Вакъыт кельди ёрулдынъ, адымларынъ сиреклешти, Талып, артта къалдынъ. Джемиетмен бир кетамадынъ, къартайдынъ. Богъа мугъаймакъ болмаз, Сенинъ тюсюнь, иншаалах, солмаз. Сени анълап кутъкенлерге, юкъудан турсатып джурьгенлерге Бахтиярлыкъ тилеймен джан джуректен, Непесим питип, джан шыкъкъашы гевдемден.	Seni ben beşikte sallanırken anamda buldum. Seninle ben dünyanın lezzetini tattım. Sen açtın bana doğruluk yolunu. Seninle kestim her zaman düşmanın kolunu. Sen tatlısın, uygunsun, zenginsin. Her duyguya, düşünceye elbise biçersin Tanıttın kendini asırlar boyunca sefa sürdün. Vakit geldi yoruldun, adımların seyrekleşti, Dalıp arkada kaldın. Cemiyet ile bir gidemedin, ihtiyarladın. Buna küsmek olmaz, Senin rengin inşallah solmaz. Seni anlayıp belleyenlere uykudan kaldırıp yürüyenlere Bahtiyarlık diliyorum can yürekten, Nefesim bitip can çıkana kadar gövdemden.

Kırım Tatar edebiyatında Mehmet Emin Yaşar da *Ana Dil* adını verdiği şiirinde diğer Türk dünyası şairleri gibi dilin güzelliklerinden bahsederek ana dilini yüceltir. “Seni ben beşikte sallanırken anamda buldum” ifadesi ile ana dilin ninniler ile hayatına girdiğini söyler. Bu ifade ana dil üzerine şiir yazan hemen hemen bütün Türk dünyası şairleri tarafından kullanılmaktadır.

Doğruluk yolunu ana dili ile bulduğunu söyleyen şair dilin tatlı ve uygun olduğunu düşünür. “Seninle kestim her zaman düşmanın kolunu” ifadesiyle kelimelerin gücü

¹⁶ Şiirin tamamı için bk. Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*. 596. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

sayesinde dilin en etkili silah olduğunu vurgulayarak bir millet için ana dilinin bir birleştirici güç unsuru olduğundan bahseder. Dilin zenginliğini anlatmak için her türlü dugu ve düşüncesine elbise biçtiğini, yani kendisini en iyi ana diliyle ifade edebileceğini söyler.

Sovyetler Birliği Ruslaştırma politikası ile Kırım Tatarlarının ana dillerine uyguladığı asimilasyonu “Tanıttın kendini asırlar boyunca sefa sürdün. / Vakit geldi yoruldun, adımların seyrekleşti, / Dalıp arkada kaldın./Cemiyet ile bir gidemedin, ihtiyarladın” dizeleri ile açıklar. Ana dilinin renginin solmaması ile dilin devamlılığını dileyen şair aynı zamanda bu dili anlayıp yaşatacak olan aydınlara ömrü boyunca bahtiyarlık diler.

Copa	Sor
Эскирген шаралларнынъ энь эскиси болып, Пасланмагъа юз туткъан халкъымнынъ сеси болып, айтылмагъан, хо эшсиз, назик бир севдаман: Тувгъан тилим! Джурегиньнинъ озегинден обемен. Copa, Тотлар баскъан, тозлар къонгъан ана тилим! Акъ пжабувын Астындаки шемберини Сездирмеден шоземен де Ап-акъ шашшы анайлардан сандыкъларда мирас къалгъан Акъ тастарнынъ ушларыман Суюп, сыйпап силемен. Copa, Озь халкъымнынъ пыскъып тургъан эски дертли джаныгъындай Мумдай джангъан джигеримни тутып алып уземен де Кокрегимнинъ къутугъында гонъюль козю, козьяшларым Бир ташкъындай агъыдырын кольдий этип тогемен. Copa, Узильген озек паршасындай сыджакъ-сыджакъ сѣзлериньни Тане-тане сайлап алып, мен оларгъа, татлы тилим! Назик шембер оясындай джырларыма сус болсын деп, Алтын пандай я мерджандай ойларымны тиземен.	Eskirken şarapların en eskisi olup, Paslanmaya yüz tutan halkımın sesi olup, söylemeyen, o eşsiz, nazik bir sevdâ ile: Ana dilim! Yüreğinin ortasından öperim. Sor, Paslar basmış, tozlar konmuş ana dilim! Ak örtünün Altındaki çemberini Sezdirmeden çözerim de Apak saçlı analardan sandıklarda miras kalmış Ak başörtüsünü uçlarından Sevip, sıvazlayıp, silerim. Sor, Kendi halkımın sinip durmuş eski dertli yanığı gibi Mum gibi yanmış yüreğimi tutup alıp üzerim de Göğsümün kutusunda gönül gözü, gözyaşlarım Bir taşkın gibi yağdırıp göl gibi edip dökerim. Sor, Üzülmüş kendi parçası gibi sıcak sıcak sözlerini Tane tane sayıp alırım, ben onları tatlı dilim! Nazik çember oyasından şarkılarıma süs olsun diye, Atın ya mercan gibi kalp gibi düşüncelerimi dizerim.

Джырлай, джырлай бозторгъайдай, халкъым дертли джырларыны Козь нурымман айдынлатыл, нурлар сачып сурьтемен де, Тоз къондырмай анайларнынъ ашыкъ къалгъан акъ башларын Къайтабаштан акъ джабувдай хакъ сѣзлермен орьтемен. Эскирген шарапларнынъ энь эскиси болып, Пасланмагъа джол бермес халкъымнынъ сеси болып, Къара севданъ болып, шербетинъден къана-къана ишермен де, Савлыгъымда сагъа къаршы борджумны керек болса... Озь къанымман одеръмен.	Sor, Şarkı söylüyor, şarkı söylüyor çalığışu gibi, halkım dertli şarkılarını Göz nurumla aydınlatıp, nurlar saçıp ovarım da, Toz kondurmayıp anaların açık kalmış başlarına En baştan ak örtü gibi hak sözleriyle örterim. Eskiyen şarapların en eskisi olup, Paslanmaya yol vermez halkımın sesi olup Kara seveda olup, şerbetinden kana kana içerim de, Sağlığında sana karşı borcumu gerekirse... Kendi kanımla öderim.
--	--

Enver Mahmut şiirinde “paslanmaya yüz tutan halkının sesi” olan ana dilini eskiyen şaraplara benzetir. “Söylemeyen, o eşsiz, nazık bir sevda ile:/Ana dilim! Yüreğinin ortasından öperim” ifadesinde şairin ana diline duyduğu sevginin büyüklüğü görülür. Şair diğer şiirlerinde olduğu gibi söz konusu şiirinde de ana dilin kullanılmamasını “Paslar basmış, tozlar konmuş ana dilim!” sözleriyle eleştirir. Ana dilinin ak saçlı analardan sandıklarda miras kalmış olduğunu söyler ve “Ak başörtüsünü uçlarından sevip, sıvazlayıp, silerim” diyerek ana dili kullanma konusundaki hassasiyetini belirtir. Yüreğini yanan bir muma benzeterek gözyaşlarından biriken bir göl gibi kelimeleri dökceğini söyleyen şair ana dilini gönülden gelen taşkınlığı ile kullandığını ifade eder.

Düşüncelerini ifade ettiği ana dilinin kelimelerini altın, mercan ve kalp gibi değerli görür ve çember oyasından şarkılarını bu kelimelerle süslediğini söyler. Ana dilini kullanmayı ana dilin şerbetinden kana kana içmeye benzeten şair sağlığında ana diline karşı olan bu borcunu gerekirse kendi kanınıyla ödeceğini söyler.

Enver Mahmut, *Öz Tilimde Yazaman* adlı bir diğer şiirinde de ana dili ile yazmaktan duyduğu mutluluğu anlatır:

Öz tilimde yazaman ¹⁷	Kendi dilimde yazıyorum
----------------------------------	-------------------------

¹⁷ Kolcu, H., Yavaş, G. (2006). *Türkçenin Şiiri Türk Edebiyatında Türkçe Üzerine Şiirler*. Ankara: Aydın Kitabevi. s. 506-509.

Son zamanda, bir köp eş dost Şiir yazıp ketiyatır Öz tilinde cır yaza dep Menden külip öliyatır.	Son zamanda birçok eş dost Şiir yazıyor Kendi dilinde türkü yazıyor diye Benden gülüp ölüyor.
Külseler de, ölseler de Öz tilimde yazayım, Men kestane tuvılman ki Kabıgımda kızayım?!	Gülseler de ölseler de Kendi dilimde yazayım Ben kestane değilim ki Kabuğuma kızayım?
Öz tilimde cır yazganda Bir kimseden yalmanman, Başka tilde yazganlarının Artlarından kalmayman.	Kendi dilimde türkü yazınca Hiç kimseden utanmıyorum Başka dilde yazanların Arkalarında kalmıyorum.
Başka tilde yazganın Sözi sözge uşamay, Bir şaytanday maktana da Avzı sözden boşamav.	Başka dilde yazanın Sözü söze benzemiyor Bir şeytan gibi öğünüyor da Ağzı sözden boş kalmıyor.
Bek köp tiller bilsem de Öz tilimdiy bir gül yok, Anlayışlı, cana yakın Onday tatlı bir til yok.	Pek çok diller bilsem de Kendi dilim gibi bir gül yok Anlayışlı, cana yakın Öyle tatlı bir dil yok.
Ana tilin biysinmegen Ata anasın unıtkan, “Yak bo til!” dep ayna turıp, Öz tamırın kurıtkan.	Ana dilini beğenmemiş Ana-babasını unutmuş “Yok bu dil!” diye söyleyip Kendi kökünü kurutmuş.
Şondaylarga öz tilim men Uşlı oklar atarman, Çünkü tilim Türk asıllı Tatar tili Tatarman.	Böylelerine kendi dilimle Uçlu oklar atarım Çünkü dilim Türk asıllı Tatar dilli Tatarım.
Yeter artık, kartla, çaşlar, Öz tilimiz men aytayık, Başka tilde cır aytkan köp Biz özimizge kaytayık.	Yeter artık yaşlılar, gençler, Kendi dilimizle söyleyelim, Başka dilde türkü söyleyen çok Biz özümüze dönelim!

Enver Mahmut ana dilini anlayışlı, cana yakın bir insan gibi düşünür. Dili unutanları eleştirir. Kendi dilinde yazdığı için etrafındaki insanların kendisine gülmesini eleştiren şair kendi kültürüne, diline, milletine neden yüz dönmesi gerektiğini anlamadığını söyler. Kestane ile bu insanlar arasında bir benzetme kurarak kestane kabuğuna kızması ile kendi kültüründen kopan veya utanan insanları eleştirir. Ana dillerini bir kenara iterek başka dilde eserler verenlerin yazdıklarının bir şeye benzemediğini, ağızlarının boş sözlerle dolu olduğunu söyler.

3.4 Birlik ve Dayanışma Konulu Şiirler

“Kalmadı aramızda birlik dayanışması,¹⁸

Bunun için ısıtmıyor Vatan güneşi...”

Şakir Selim

Millî birlik ve beraberlik, bir arada yaşayan milletlerin birliğini ve bütünlüğü belirtir. Bu birlik ve beraberlik ile bir arada yaşayan insanlar birbirine sınımsız bağlıdır (Eroğlu, 1986, s. 85). Dil birliği toplumların dayanışmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Kültürün aktarıcısı olan ve anlaşmayı sağlayan dil aynı zamanda milletlerin kimliğini, hayat felsefesini ve dünya görüşünü yansıtır.

Ziya Gökalp'e (2012, s. 71-76) göre vatan üstünde oturduğumuz toprak demek değildir, toprak vatanın ancak dış görünüşünden ibarettir. Vatan, milli kültür dediğimiz şeydir. Milli dayanışmayı güçlendirmek için öncelikle vatani ahlakı yükseltmek gerekir. Gökalp, milli dayanışmanın birinci temelini “vatan ahlakı” ikinci temelini de “medeni ahlak” olduğunu belirtir. Vatan nasıl seviliyorsa milletdaşların da öyle sevilmesi gerektiğini düşünür. Gökalp milli dayanışmayı güçlendirmek için vatan ahlakının medeni ahlaktan daha önemli olduğunu söyler. Bununla birlikte meslek ahlakı da milli dayanışmayı kuvvetlendirecek bir unsurdur. Milli birliğin güçlendirilmesi demek sosyal düzenin ve ilerlemenin, milli özgürlük ve bağımsızlığın temeli demektir. Gökalp milli dayanışmayı kuvvetlendirmek için ilk önce aydınların milli kültürü yükseltmesi gerektiğini savunmuştur.

Türk aydınları arasında 20. yüzyılın başından itibaren daha çok önem kazanan Türk Birliği düşüncesi İsmail Gaspıralı ile başlamış, daha sonra Ziya Gökalp ve Atatürk tarafından sistemleştirilmiştir. İsmail Gaspıralı tüm fikirlerini "dilde, fikirde, işte birlik" prensibi üzerine temellendirmiş ve Türk toplumunun da bu prensip doğrultusunda hareket etmesini istemiştir. Gaspıralı bu prensipler arasından en çok dilde birlik sağlanmasına önem vermiştir (Saray, 2000).

Ulus devlet anlayışının başlangıcı olan bir dönemde yaşayan İsmail Gaspıralı kabilecilik anlayışına karşı çıkarak lehçe farklılıklarının uluslaşmaya engel olduğunu

¹⁸ Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*. 582. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

savunmuştur. Çarlık rejimi tarafından Türklerin farklı boy ve kabilelere ayrıştırılmasına karşı çıkan Gaspıralı “Dilde, Fikirde, İşte Birlik” sözü ile gelişmenin ve kuvvetlenmenin ana koşulunun birlik ve beraberlik içinde hareket etmek olduğunu ifade etmiştir. Bu bilinç ile hareket eden Türk halklarının ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yönden kuvvetleneceğini düşünmüştür (Pınarer, 2014, s. 232).

Kırım Tatarları milli birliği güçlendirmeyi öncelikle yurtlarına dönüşü sağlamak için istemektedirler. Yurda dönebilmek için öncelikle Tatarlarda milli bilincin uyandırılması ve birlik dayanışma ile yurtlarını yeniden anayurda çevirme vakti olduğunu söylerler. Birlik ve dayanışma sağlamak için özellikle Kırım Tatar gençlerine seslenen şairler bu birliği yalnızca onların sağlayacağına inanır.

Kırımda doğup büyümüş insanlardan ise Kırım ile ilgili hatırladıklarını yazarak halk arasında milli kültürü ve dayanışmayı canlı tutmayı amaçlarlar. Kırım’ı ve kültürünü unutulmaması için şiirlerini kullanırlar.

Утанамаң	Utanırım
Джашлыкъ... Олюмге мейдан къылып Кокърек керип къаршыладылар къуршунларны. Хаят сувуман орттилер бизим къоркъуларымызны. Бо джашларнынъ козьлерине къатып къарайыкъ? Бойнумыз бугюк къалды сенелердже Сёзюмиз къысыкъ, Козюмиз джумукъ. Котерильдилер джашлар, «Етер!» дедилер, Джанылыкъкъа, мезиетке джол аштылар... Инанмадыкъ онларгъа, инанмадыкъ... Онынъ ушин утанамаң, бек утанамаң... Онларын козьлерине къатып къарайыкъ?	Gençlik... Ölüme meydan okuyup Göğüs gerip karşıladılar kurşunları. Hayat suyu ile örttüler bizim korkularımızı. Bu gençlerin gözlerine nasıl bakayım? Boynumuz bükük kaldı senelerce Sözümüz kısık, Gözümüz yumuk. İsyan ettirildiler gençler, “Yeter!” dediler, Caniliğe meziyete yol açtılar... İnanmadık onlara, inanmadık... Onun için utanırım, pek utanırım... Onların gözlerine nasıl bakayım?

Kırımlı gençlerin ölüme meydan okuyarak vatanını savunmasını konu alan şiirde şehit olanların ardından duyulan acı ve beraberinde emanetleri olan vatana sahip çıkamama utancı söz konusudur. Mehmet Emin Yaşar vatani ve milleti için can veren onca gence rağmen hala Kırım’ın kendi yurtları olamamasından utanç duyar. Şiirde bahsedilen isyan muhtemelen 1944’te dönemin Sovyet lideri Stalin tarafından alınan sürgün kararı ile Kırım halkı vatanlarından koparılarak farklı ülkelere gönderilmesi sırasındaki gençlerin isyanıdır.

Yıllarca Rus hükmü altında yaşayan Kırım halkının boynunun bükük, sesinin kısık, gözünün yumuk kaldığını söyleyen şair sonunda düşmana karşı isyan eden bu gençlerin gözüne bakamayacağını, onlara inanmamaktan dolayı duyduğu utancı dile getirir.

Татар яшына	Tatar genci
Татар яшы, яренъ къайтты эсареттен Ватангъа, Унутма сен емининъни, шейт кеткен бабангъа... Бирлигинънен, илиминънен ойле сарыл Аллагъа, Душман сени Ватанынъдан сюралмасын бир даа.	Tatar genci, yaren döndü hasretten vatana, Unutma sen yeminini, şehit giden babana... Birliğinle, bilginle öyle sarıl Allah'a, Düşman seni vatanından süremesin bir daha.
Бакъ! Миллетинъ, къардашларынъ сачылгъанлар этрафкъа, Къайнашкъанлар миллетлернен, тиллери башкъа-башкъа. Татар огълу, сен ёл косътер, топла бизни Ватанда, Эй татарлыкъ, сарыл энди сенден тереген яшкъа!	Bak! Milletin, kardeşlerin saçılmışlar etrafa, Kaynaşanlar milletlerle, dilleri başka başka. Tatar oğlu, sen yol göster, topla bizi vatanda, Ey tatarlık, sarıl şimdi senden çoğalan gence!
1783-те нелер олды беллейсинъ?.. Ондан сонъ кунъ коръмединъ сен, аля даа коръмейсинъ! 1944-те де Ватанынъдан сюрюльдинъ, Бу кунъгедже ёлун тапып, озъ юртунъа дёнмейсинъ.	1783'te neler oldu biliyor musun? Ondan sonra gün görmedik sen, hâlâ daha görmüyorsun! 1944'te de vatanından sürüldün, Bugün gece yolu bulup, kendi yurduna dönmüyorsun.
Амма неден татарлыгъым туфан олып кетмеди? Неден аджеп, ич кимсенинъ кучю бунгъа етмеди? Мен инанам, бирлигимиз бизлерни терк этмеди, Татарлыкъны яшатмакъчюн кунюмиз бош кетмеди.	Ama neden Tatarlığım tufan olup gitmedi? Neden acaba, hiç kimsenin gücü buna yetmedi? Ben inanırım, birliğimiz bizleri terk etmedi, Tatarlığı yaşatmak için günümüz boşa gitmedi.
Къоркъма! Сени асырларджа ёкъ этмеди эсарет! Къоркъма! Энди селикъангъа? яраткъангъа дуа эт! Эльбет бир кунъ, бу къаранлыкъ куньеринъ нур кореджек! Тырыш! Бундан сонъра юртта ич къопмасын къиямет.	Korkma! Seni asırlarca yok etmedi esaret! Korkma! Şimdi tertiple yaratana dua et! Elbet bir gün, bu karanlık günlerin nur görecekt! Gayret et! Bundan sonra yutta hiç kopmasın kıyamet.
Эсаретте эгильмединъ, тиленмединъ ачлыкъта! Кунъ алтында темиз къанынъ къурумады сыджакъта. Энъ сонъунда йигитликнен къайтмакътасынъ Ватангъа,	Esarete eğilmedin, dilenmedin açıkta! Güneş altında temiz kanın kurumadı sıcakta. En sonunda yiğitlikle dönmektesin vatana, Kavuşuruz biz, inşallah, aydın, parlak bir tana!

Къавушырмыз биз, иншалла, айдын, парлакъ
бир таньгъа!

Milletler sahip olduğu tarihi geleceğe taşıyarak muvaffak olurlar. Tarihi geleceğe taşıyabilmek için toplumda fertlerin ve sosyal grupların ortak irade sahibi olmaları gerekir. Bu sebeple toplumların geleceği olan gençlerin millî kültür kaynağından beslenerek yetiştirilmesi gereklidir (Erkal, 1987, s. 358-359).

Tatar gençleri de Kırım’da birliği sağlayacak güç olarak görülür. Yurtlarını geride bırakıp giden şairlerin yazdığı eserler ile oluşan göç edebiyatına bakıldığında geri dönüş umudunun geçler üzerinden kurulduğu görülür. Fikret Yurter de Kırım’ın geleceği olarak gençleri görür ve onlara benliğini hatırlatan öğütlerde bulunur. Vatan topraklarından ayrı farklı yurtlarda doğup büyüyen ve Kırım’ı hiç görmeyen gençlerin kendi öz benliklerini kaybetmesi en istenmeyen durumdur. Bunun için göçmen ailelerde Tatar gelenekleri ve Kırım sevgisi daha çok küçük yaşlardayken çocuklara aşılanır. Mehmet Niyazi de şiirlerinde Kırım’ı annesinden öğrenerek sevdiğinden bahsetmiştir.

Daha ilk dizelerde şair gençlerin milli duygularını uyandırmak için şehit giden babalarına bir yeminleri olduğunu hatırlatarak Tatar gençlerinin atalarına olan bir borcu olduğunu söyler. “Bak! Milletin, kardeşlerin saçılmışlar etrafa, / Kaynaşmışlar milletlerle, dilleri başka başka” dizlerinde şairin yurtlarından çıkarak farklı coğrafyalarda yurt edinen Tatar halkının gittikleri yerlerdeki milletlerin dillerini kullanmak zorunda kalmalarından bahseder. Göç eden kimseler gittikleri yerlerde isteseler de günlük hayatta kendi dillerini kullanım alanı bulamazlar. Kültürlerini aile arasında devam ettirseler bile ülke genelinde uygulaması çok zordur. Şair Tatar gençlerine “Tatar oğlu, sen yol göster, topla bizi vatanda” diye seslenir. Kırım Tatarlarından kendilerinden çoğalan gençlere sarılmasını ister.

“Ama neden Tatarlığım tufan olup gitmedi?” diyen şair her ne kadar birbirlerinden ayrı düşseler bile Tatar halkının özünü yitirmedini söyler. “Tatarlığı yaşatmak için günümüz boşa gitmedi” diyerek sürgünde ve göç ettikleri yerlerde öz kimliklerini muhafaza ettiklerini belirtir. Kimsenin gücü Tatarlığı yok etmeye, birliklerini bozmaya yetmemiştir ve şimdi vatanda toplanma vakti gelmiştir. Bu toplanma da

gençlerin önderliğinde gerçekleşecek, Kırım gençleri tıpkı ataları ve şehit babaları gibi vatanlarına sahip çıkacaktır.

Şair gençlere “Korkma!” diye seslenir. Türk İstiklâl Marşının “Korkma!” diye başlanmasının canlı ve imanlı bir söyleyiş sağlamak içindir. Buradaki “Korkma!” kelimesi “Aldırma!” anlamında kullanılır (Bilgin, 2009, s. 3). Yurter de “Korkma! Seni asırlarca yok etmedi esaret!” ve “Korkma! Şimdi tertiple yaratana dua et!” dizelerinde aynı şekilde birliklerini bozan düşmana “aldırmamak” gerektiğini vurgular. Daha sonra gençlere ve Kırım halkına “Elbet bir gün, bu karanlık günlerin nur görecektir!” diyerek umut verir. Gençlere esaretten korkulmaması gerektiğini söyleyen şair atalarının asırlarca esarete boyun eğmediğini, açıkta kalsalar bile dilenmediklerini hatırlatır. Çekilen tüm eziyetlerin sona erdiğini ve en sonunda yiğitlikle vatana döndüklerini söyler. “Birliğinle, bilginle öyle sarıl Allah’a, / Düşman seni vatanından süremesin bir daha” ifadelerinde önemli olan unsur şairin irfan ile yetişen bilgili gençlerin topluma şekil vereceğini söylemesidir.

Şiirde en dikkat çeken unsur şairin gençlerde tarih bilincini canlı tutmaya çalışmasıdır. Bunun için Kırım Tatarlarının en büyük kayıplarını verdiği tarihler olan 1783 ve 1944’te yaşanan vatandan sürülme olaylarından bahseder. Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım Hanlığı’na özerklik verilmiştir. 1783’te Rusya’nın bu anlaşmayı yok sayılarak Kırım’ı ilhak etmesi büyük göç kitlelerine sebep olmuştur. Bu tarihten sonra Ruslar Kırım’da başlattığı dini uygulamaların yanında hanlığın idari ve adli organlarıyla eğitim kuruluşlarını tamamen ortadan kaldırmıştır. Coğrafi adları değiştirilerek, nüfus değişikliği uygulanmış ve topraklar yağmalanarak baskılar arttırılmıştır. Bu uygulamaların ve baskıların artması sonucunda Kırım Tatarlarının Balkanlara ve Türkiye’ye doğru gerçekleştirdiği göç dalgaları başlamıştır (Giray, 2020). Şair bu olayın yaşanması ile Kırım Tatarlarının 1783’ten beri gün görmediğini ve gençlerin hâlâ orada burada yaşayarak vatan topraklarından ayrı kaldıklarını söyler.

Bununla birlikte Kırım Tatarlarının tarihlerinde en büyük trajedi olan 1944 sürgünü ile bir gecede vatan topraklarından koparılan halkın şimdi yurda dönebilme şansı varken dönmemesini “Bugün gece yolu bulup, kendi yurduna dönmüyorsun” diyerek

eleştirir. Son dörtlüğünde ise Kırım Tatar gençlerinin yiğitlikle vatana dönmesini anlatır.

Ватанда топланайыкъ!	Vatanda toplanıyoruz!
Чокъ ерлерге сюргюн олдыкъ, чокъ ерлерни долаштым, Ич бирисин севемедим, басамадъм багърыма. Олип кетсем, эмин ол ки, сенден бир шей истемем, Етер ки, сен ватанымны, ана юртны бер манъа.	Çok yerlere sürgün oldum, çok yerleri dolaştım, Hiçbirisini sevemedim, basamadım bağrıma. Ölüp gitsem, emin ol ki, senden bir şey istemem, Yeter ki, sen vatanımı, ana yurdu ver bana.
Асырларджа хош яшагъан, хорланылгъан миллетлер, Эльбет, эр аныъ джан-юректен кунъ ярыгъын беклейджек. Бу давагъа инангъанлар, аятларын бергенлер, Бир кунъ ола хаял эткен девлетини тиклейджек.	Asırlarca hoş yaşayan, aşağılanan milletler, Elbet, her an canıyürekten gün ışığını bekleyecek. Bu davaya inananlar, hayatalarını verenler, Bir gün gelecek hayal eden devletini yenileyecek.
Иште, меним миллетим де асырларджа хорланды, Бир кунъ корьмей, месут олмай асретликте ойланды. Эльбет, энди кельди сыра ватанына къайтмагъа, Къачырмайыкъ бу фыршатны талий бизге айланды.	İşte, işte benim milletim de asırlarca aşağılandı, Bir gün görmüyor, mesut olmuyor hasretlikte düşüncelendi. Elbet, şimdi geldi sıra vatanına dönmeye, Kaçırmayız bu fırsatı talih bize döndü.
Къырымтатар миллетининъ базылары къайттылар, Пек чокълары аля даа гъурбет ильде яшайлар. Тюркиеде, Америка, Алманияда олгъанлар, Неден аджеп, юрткъа дёнмек ичюн план япмайлар?	Kırım Tatar milletinin bazıları döndüler, Pek çokları hâlâ daha gurbet memlekette yaşarlar. Türkiye’de, Amerika, Almanya’da olanlara, Neden acaba yurda dönmek için plan yapmıyorlar?

Şiirde vatana dönme umudundan bahsedilir. Fikret Yurter sabırla bekleyenlerin elbet bir gün vatanlarına kavuşacaklarını söyler. Çok fazla yere gittiğini ama göç ettiği bu ülkelerden hiçbirini kendi vatanı gibi sevip bağrına basamadığını söyler. Onun tek isteği ana yurduna kavuşmaktır. Diğer milletlerin boyunduruğu altında kalmış ve ezilmiş milletlerin bir gün kendi topraklarını yeniden kazanacağını söyler. Kendini vatan davasına adanmış kimselerin ışığının elbet bir gün yanacağını söyleyerek Kırım Tatar halkına umut verir.

Daha sonra kendi milletinin de asırlarca aşağılandığını söyleyen şair, vatana dönme şansını yakaladıklarını söyler. Hayatı boyunca Kırım mücadelesine ve faaliyetlerine hiç ara vermeyen Yurtter çok sevdiği vatanı Kırım’a Sovyetler Birliği yıkıldıktan

sonra gidebilmiştir. Kırım Tatarlarının vatanlarına dönerek acılarını dindirip birlik olmalarını bekleyen şair gittikleri yerlerden dönmeyen kişileri eleştirir. Şiirin başlığına bakıldığında tüm göç eden Kırım Tatar halkına vatanda toplanma vakti geldiğinin çağrısını yaptığı söylenebilir.

Къочанайгъа	Nineye
Къолунъ къалем тутып язы язгъанда, Кичкене башчыгъынъ бильги толгъанда, Юрт къайгысы эр мучени саргъанда, Къырымны анъ, Къырымгъа мане сырла! Тек Къырымчюн чынълар яса да йырла!	Kolun kalem tutup yazı yazdığında, Kadim başcığın bilgi dolduğunda, Yurt kaygısı her yerini sardığında, Kırım'ı an, Kırım'a mani söyle! Tek Kırım için çınlar ¹⁹ yap da şakı!
Къырымдан башкъа бир севданъ болмасын! Шавленъ болса, Къырымгъа джай, солмасын! Гуль-багъчанъдыр, сакът бол, айы толмасын! Къырымлыман де де, Къырымгъа байлан! «Къырым къайтармасын» эм чал, эм айлан!	Kırım'dan başka bir sevdan olmasın! Işığın olsun, Kırım'a yay, solmasın! Gül bahçendir, dikkatli ol, ayı dolmasın! Kırımlı ile söyle de, Kırım'a bağlan! “Kırım döndürmesin” hem çal, hem söylen!
Серпилип оскъен те, джигит болгъан сонъ, Джирен къашкъа минип, юртлар корьген сонъ, Ят иллерде ятсырап, бек солгъан сонъ, Къырымны эсинъе тюшюр, къанатлан! Булутларны джар, Къырымгъа бар раатлан!	Serpilip yetişip de yiğit olduktan sonra, At arabasına binip, yurtlar gördükten sonra, Yad ülkelerde yok olup, pek solduktan sonra, Kırım'ı rüzgara düşür, kanatlan! Bulutları yar, Kırım'a var dinlen!
Йирми йылдыр Къырым менликтен ольди, Козьяшыман кокбайрагъымыз солды, Хансарайгъа къызыл эменлер толды, Бабанъ Къырымдан башкъасын язалмай! Озь къолуман юрткъа мезар къазалмай!	Yirmi yıldır Kırım benlikten oldu, Gözyaşı ile gök bayrağımız soldu, Hansaray'a kıvıllı meşeler doldu, Baban Kırım'dan başkasını yazamıyor! Kendi elimle yurda mezar kazılmıyor!
Къочанай, Къырымчюн бильгилер топла, Тюбсюз корюнген джар болса да опла, Сезекли бол, джавны сездирмий джуркъла, Кокбайракъны Кырымда далгаландыр! Борлу чалдыр, Къурултайны уяндыр!	Nine, Kırım için bilgiler topla, Dipsiz görünen uçurum olsa da hopla, Duyarlı ol, düşmana sezdirme, ayakta uyut, Gök bayrağı Kırım'da dalgalandır! Boru çaldır, Kurultayı uyandır!
Къырым насыл юртыр? — дединъ Къочанай! Дженнет десем, дженнет огъа ошамай! Танъры оны тек яраткъан, Къочанай! Учкъан сувлар; сувлар; гузелликлер андадыр! Барлыкълар бир якъ, Къырым бир якътадыр!	Kırım nasıl yurttur? Dedin nine! Cennet desem, cennet Tanrı onu tek yaratmış, nine! Uçsuz bucaksız sular; güzellikler ondadır! Zenginlikler bir tarafta, Kırım bir taraftadır!
Къочанай, бу къайгыма ортакъ бол: Къырым ёлларында Къырымгъа къул бол! Мендий этип , тек Къырымчюн ташып тол! Язсанъ, сызсанъ Къырымны яз, Къырымны! Бу севдаман къуджакълап ал, Къырымны.	Nine, bu kaygıma ortak ol, Kırım yollarında Kırım'a kul ol, Böyle yapıp, tek Kırım için taşıp dol! Yazsan, çizsen Kırım'ı yaz, Kırım'ı! Bu seveda ile kucaklaşıp al, Kırım'ı.

Anavatanı dışında yabancı ülkelerde doğup büyüyen kimseler kültürel çatışma içinde öz kimliklerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Kırım'dan göç ederek farklı

¹⁹ İki kişi veya iki grup arasında karşılıklı yıklanan müzikli beyitler şekline bir halk edebiyatı türü. (Kırım Tatar Türkçesi-Türkiye Türkçesi-Rusça Sözlük, TDK, s. 84)

coğrafyalarda yaşam savaşı veren Kırım Tatarları da gittikleri yerlerde öz kimliklerini korumaya çalışmış ve gurbette doğan çocuklarının kültürel benliklerini yitirmemeleri için ellerinden geleni yapmışlardır. Kutsal saydıkları vatanları Kırım'ın sevgisini çocuklarına daha onlar çok küçük yaşlardayken aşılamışlardır. Uzun yıllar gurbette yaşayan ailelerde artık Kırım'a dair hatıraları bulunan kimseler ailenin en ihtiyar kişileri olan nineler ve dedelerdir. Şairin şiirinde dar anlamda kendi ninesine geniş anlamda ise bütün Kırım ailelerinin ninelerine seslendiği söylenebilir. Bu seslenişin asıl sebebi ise torunlarına ve gelecek Kırım nesline vatanlarını hatırladıkları kadarıyla aktarmalarıdır. Raşit Aşkî Özkırım kadim başı bilgi dolu olan ninelerin bu bilgi aktarımını Kırım'ı anan maniler ve çınlar yoluyla yapabileceğini söyler. Çın veya diğer adıyla şın geleneği Kırım Tatarlarının bugüne kadar muhafaza ettiği geleneklerden biridir. Şükrü Elçin (1998, s. 339) 93 Harbi'nden sonra Eskişehir'e gelip yerleşen Kırım Kıpçak Türklerinin bu geleneği hala yaşattığını belirtir.

Kırım sevgisinin kaybedilmesine dair bir endişesi görülen şair ilerleyen dizelerde Kırım'da yaşayan ninelere seslenir. Kırım sevgisinin eksilmeden yaşamalarını ve Kırım'a ışık saçmalarını diler. Kırım'ı gül bahçesine benzeten şair Rus güçlerini ayıya benzeterek gül bahçesinin ayı dolmamasını yani Kırım'ın işgaline izin vermemeleri gerektiğini anlatır.

Gurbete yolu düşen milletin artık vatana dönmelerini isteyen şair göçmenlerin “yâd ülkelerde yok olup, pek solduktan sonra” artık Kırım'a dönmelerini ister. “Kırım'ı rüzgâra düşür, kanatlan!” ifadesinde geri dönecek olan göçmen nineleri bir kuşa benzeten şair özgürlüğün en büyük sembolü olan kuş motifini kullanarak geri dönüş ile özgürlüğün bulunacağını ifade eder.

Tanrının tek yarattığı, uçsuz bucaksız suları ile cenetten daha güzel olan Kırım bir tarafa diğer bütün güzellikler bir tarafadır. Şair yirmi yıl cennet vatanlarından ayrı kalmanın dayanılmaz acısını “Gözyaşı ile gök bayrağımız soldu” ifadesi ile anlatır. “Hansaray'a kızıl meşeler doldu” ifadesinde yer alan kızıl meşeler ile Sovyet ordusu sembolize edilir.

Kırımlı ninelere seslenerek düşmana sezdirmeden “Gök bayrağı Kırım’da dalgalandır! / Boru çaldır, Kurultayı uyandır!” diyen şair Kırım sevgisi ile yazan ninelerin gençlerin vatan duygularını çoşturarak bir hareket başlatmalarını ister ve böylelikle Kırım’ın geri alınacağına inanır. Ninelerin kendi vatan derdine ortak olmasını ve yalnızca Kırım sevgisini aşılmasını ister.

Kъырымлы джашларгъа	Kırımlı gençlere
Джуртны саргъан къарангъы, ай эришкен даркъатмай! Джурт периси пек мугъайгъан, танъ ерини агъартмай! Къояш неден шавлесимен оксюз джуртны донатмай? Шай тюшюндим бирталайлар, сонъ ойланып сескендим, Дёрт бир якъкъа давуш бердим, джашлыкъ неден атланмай?	Yurdu saran karanlık, ay nazlı dağıtmıyor! Yurt perisi pek alingan, tan yerini ağartmıyor! Güneş neden ışığı ile öksüz yurdu donatmıyor? Şöyle düşündüm birçok kez, sonra düşünüp irkildim, Dört bir tarafa ses verdim, gençlik neden atlanmıyor?
Неден, нечюн шу бир джашлыкъ арткъа къарап сонъ болгъан Тынып къалгъан къай бир дертмен, эм сарайгъан, эм солгъан! Джаш джуректе Къырым къаны неден, нечюн къуругъан? Деп зарланып, кокрек тепип, бек къайгъырып джылайман, Джурт бар да, биз джуртсуз къалдыкъ, Танърым, бизге не болгъан?	Neden, niçin şu bir gençlik sırt sırta verip sonra Dibe çöküp kalmış bir dertle, hem sararmış hem solmuş! Taze yürekte Kırım kanı neden, niçin kurumuş? İnleyip sızlayıp göğüs tepip, çok üzülüp ağlıyorum, Yurt var da biz yurtsuz kaldık, Tanrım bize ne olmuş?
Бир заманлар улькелерни таптап кечкен батырлар, Къыралларгъа баш эгдирген, башлар эзген башбугълар, Алтын тахтлы сарайлардан буйрукъ берген зрханлар, Уруш, согъуш бар дегенде, давул-зурна, той, байрам Яшагъандай джав артындан ат чаптыргъан Гирайлар!	Bir zamanlar ülkeleri kuvvetle geçen bahadırлар, Krallara baş eğdiren, başlar ezen başbuğлар, Altın tahtlı saraylardan buyruk veren erhanлар, Vuruş, savaş var diyince davul zurna, düğün, bayram Yaşamış gibi düşman ardındn at koşturmuş Girayлар!
Бундай джигит, бундай гиби батыр сойдан кельен Къырымлы, Ёл бермеген кърлы тавлар ашкъан, отъкен Къырымлы, Джурт дегенде ич ойланмай, джанын берген Къырымлы, Къайда къалгъан, неден тынгъан, не бир солукъ, не бир сес? Етер энди, атлан, джанлан, темиз къанлы Къырымлы!	Bunun gibi yiğit, bunu gibi bahadır soydan gelen Kırımlı, Yol vermeyen karlı dağlar aşmış, geçmiş Kırımlı, Yurt diyince hiç düşünmeden canını veren Kırımlı, Nerede kalmış, neden çökmüş, ne bir soluk, ne bir ses? Yeter şimdi, atlan, canlan, temiz kanlı Kırımlı!
Къызыл москоф джан уюньни ханджер санчып тешкенде, Озь юртларны джельмавуздай таптай берий	Kızıl moskof can evinden hançer saplayıp deştiğinde, Öz yurtlarını ejderha gibi çiğneyip beri geçtiğinde, Tek Kırımlı kalmasın diyip, çoluk çocuk kestiğinde, Savaşacak, boğuşacak yurdun evladı, Kırımlı! Moskofluğa esir olmaz kızıl ateşte piştiğinde!...

Тек Къырымлы кълмасин деп, сабий-субьян	кечкенде,
Савашаджак, богъушаджакъ юрт баласы —	кескенде,
Москофлукъкъа эсир олмаз къызыл отъка	Къырымлы!
	пишкенде!...

Raşit Aşkî Özkırım'ın diğer şiirlerinde de kullandığı güneşin doğması ile tan kızıllığının kaybolması ve yurt perisinin yurda huzur vermesi metaforunu *Kırımly gençlere* adlı şiirinde de kullanır. Kırımly gençlere seslenen şair gençlerdeki vatan bilincini uyandırmak için şiir aracılığı ile onlara ulaşmaya çalışır.

Gençlerin sırt sırta vermesini, atlanmasını isteyerek aslında düşmana karşı durmalarını kasteder. Şair yurtsuz kalmalarına rağmen gençlerin kaygısızlığı karşısında üzüntüden kahrolduğunu söyler. Ayrıca şair gençlerde Kırım kanının kurduğunu yani eskiden atalarının taşıdığı savaşçı ruhu kaybettiklerini düşünür. Bir zamanlar ülkeleri kuvvetle geçen bahadırlar, krallara baş eğdiren, başlar ezen başbuğlar, altın tahtlı saraylardan buyruk veren erhanlar, savaş var diyince davul zurna, düğün, bayram eder gibi düşman ardından at koşturan Giraylar gibi yurt diyince hiç düşünmeden canını veren Kırımly gençlerin yiğit bir soydan geldiklerini unutmalarına ve zulümler karşısında tek bir ses dahi çıkarmamalarına dertlenir. “Yeter şimdi, atlan, canlan, temiz kanlı Kırımly!” diyerek gençleri bir hareket başlatmaları için cesaretlendirir.

Son dörtlükte şairin Rus ordusuna karşı olan öfkesi dikkat çeker. Kırımly gençlere seslenerek can evinden hançer saplayan, öz yurtlarını ejderha gibi çiğneyip geçen, çoluk çocuk bütün Kırımlylara soykırım yapan kızıl moskof karşısında duracaklarını ve savaşacaklarını açıkça belirtir. “Moskofluğa esir olmaz kızıl ateşte piştiğinde!..” ifadesinde düşmanı kızıl bir ateşe benzeten şair Kırımlyların bu ateşte pişseler bile düşmana esir olmayacaklarını hatırlatır.

3.5 Eğitim Konulu Şiirler

“Ey vatan kardaşı, sen gel gayrete. Her hizmete bir hüner muradı hâliktir. Al hemen kalemle kitabı gel himmete, Bin hayvana bir insan hünerle galiptir. Çünkü farz olmuştur ilim bu ümmete, Kimge tâbi olmayan kitaba tâbidir. Hünersizlik

yakışmaz bizim millete, Bin kılıçka bir kalem daim galiptir.”²⁰

İsmail Gaspıralı

Türkçe Sözlük’te (TDK, 1998, s. 677) kelime anlamı olarak eğitim “1- Belli bir bilim dalı veya sanat kolunda yetiştirme, geliştirme ve eğitme işi, 2- Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye, 3- Eğitim bilimi.” şeklinde açıklanır.

Eğitimin konusu toplumu oluşturan insandır. Eğitimin asıl amacı toplum fertlerine saygı, sevgi ve bir arada yaşama kurallarını öğretmektir. Bu bağlamda eğitim düşüncesi toplumların zihniyetleri ile doğru orantılıdır. Milletler eğitim sistemlerinde özellikle kendi tarihlerine geniş yer vererek gelecek nesilleri milli duygu ve düşüncelerle beslerler.

Ziya Gökalp çocuk eğitimine oldukça önem veren bir aydındır. Çocuklara Türk tarihini ve Türk kültürünü öğreten manzumeler, destanlar ve masalları ile Türk çocuk edebiyatı içinde önemli bir yeri vardır. Edebiyat yolu ile çocuklara kendi fikirlerini öğretmek isteyen Gökalp şiirlerini eğitme ve terbiye verme amacıyla kaleme almıştır (Bektaş ve Kurt, 2022, s. 442).

Eğitim konusundaki çalışmaları ile tanınan Kırım Tatar aydını İsmail Gaspıralı *Tercüman*’da yazdığı yazıları ile bu alanda büyük faaliyetleri bulunan bir isimdir. Yusuf Akçura, Gaspıralı’yı en iyi tanımlayan sıfatın “muallim” olduğunu söyleyerek onun Türk ve İslâm âleminin son yarım asırlık âleminde tek olduğunu belirtmiştir (Arslan, 2016, s. 9).

Gaspıralı’nın amacı veya ideali, modern bir Türk-İslam dünyası oluşturmaktır. Eğitim ise bu ideale ulaşma yolunda atılacak birinci adımdır (Akpınar, 2017, s. 11). Gaspıralı, gerek eğitim alanında gerekse dil alanında yaptığı çalışmalarında bu ideali için büyük çaba sarf etmiştir. Yalnız *Tercüman*’da yazdığı yazılarında değil diğer

²⁰ Arslan, M. (2016). Gaspıralı İsmail Bey’in Eğitim Reformu ve Usûl-U Cedîd Gaspıralı İsmail Bey’in Yaşam Öyküsü ve Türk Fikir Hayatına Etkileri. *GAU Journal of Social and Applied Science*, ISSN: 1305-9130 Volume 8, Issue 1, Page 8 – 21.

roman ve hikâyelerinde de eğitim alanında önemli görüşleri bulunur. Gaspıralı'nın eğitim alanındaki en önemli faaliyetlerinden birisi de Usûl-u Cedid adındaki eğitim okullarıdır. Bu okullarda kırk gün gibi kısa bir sürede okuma yazma öğreten bir eğitim programı geliştiren Gaspıralı yine bu okullarda özellikle kız çocuklarının okumasına büyük önem vermiştir.

Eğitim anlayışı Batılılaşmaya dayanan Gaspıralı aynı zamanda İslâm toplumlarının Avrupa'dan alınacak bilgi ve teknolojiye karşı çıkacağını bildiği için birçok İslâm âlimi tarafından ileri sürülen tezlerle düşüncelerini desteklemiştir. İslâm dünyasının geri kalmasındaki en temel sebebin bilime ve eğitime önem verilmemesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Avrupalıların bilimi İslam dünyasından aldığını söyleyerek bu bilgi ve teknolojiyi yeniden kazanmanın kâfirleşmek, Hristiyanlaşmak veya Müslümanlıktan uzaklaşmak olarak kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir (Akpınar, 2017).

Kırım Tatarlarının milli marşı olarak bestelenen “Ant etkemen”in şairi olan Numan Çelebicihan da şiirde milletin akan gözyaşını dindirmek için bilime ulaşmak gerektiğini vurgular. Bilimin insanı ölümsüz yani unutulmaz kıldığını, insanı mezarlıkların elinden yine bilimin kurtardığını söyleyen Çelebicihan bilim ile milletin gözyaşını silmek gerektiğini, bilimi elde etmek için her çeşit fedakârlığa hatta ölüme bile razı olduğunu ve buna ant ettiğini söyler (Söylemez, 2003, s. 189):

Ant etkemen	Ant etmişim
Ant etkemen Tatarların yarasını sarmağa, Nasıl bolsun bu zavallı kardaşlarım çürüstün; Onlar için ökünmesem, kaygırmamam, yaşasam, Yüregimde kara kanlar kaynamasın, kurusun! Ant etkemen şu kanagı yurtka şavle serpmeye, Nasıl bolsun eki kardaş birbirini körmesin. Bunu körüp, buvsanmasam, mugaymasam, canmasam, Közlerimden akkan yaşlar derya deniz kan bolsun! Ant etkemen, söz bergemen bilmek için ölmege, Bilüp körüp milletimin köz yaşını silmege. Bilmiy, körmüy biñ yaşasam kurultayga han bolsam, Yine bir kün mezarlıklar kelir meni kömmege.	Ant etmişim Tatarların yarasını sarmaya, Nasıl olsun bu zavallı kardeşlerim çürüstün; Onlar için üzülmezsem, kaygılamazsam, yanmazsam; Yüregimde kara kanlar kaynamasın, kurusun! Ant etmişim şu karanlık yurda ıslık saçmaya, Nasıl olur da iki kardeş birbirini görmesin? Bunu görüp bunalmazsam, üzülmezsem, yanmazsam, Gözlerimden akan yaşlar derya deniz kan dolsun! Ant etmişim, söz vermişim millet için ölmeye, Bilip, görüp, milletimin göz yaşını silmeye. Bilmeden, görmeden bin yıl yaşasam kurultaya han olsam Yine bir gün mezarlıklar gelir beni gömmeye.

Kırım'ın yetiştirdiği pek çok eğitimci aydın şair ve yazar bulunmaktadır. Bu isimlerin en başında İsmail Gaspıralı gelmektedir. Gaspıralı, 1883 yılında yayın hayatına başlayan *Tercüman* gazetesi ile Türk dünyası ülkelerinde bir iletişim sağlamıştır. Bununla birlikte Usûl-u Cedit Okullarında kısa sürede okuma yazma öğretene bir yöntem geliştirerek Müslüman Türk halkının aydınlanması için mücadele etmiştir. Tüm bu faaliyetlerinin yanında yayınlamış olduğu gazete ve dergilerdeki yazılarında işlediği toplumsal sorunlar, Türkçülük ve aydınlanma konuları da toplumda Türk birliğini sağlama düşüncelerini güçlendirmeye yöneliktir. Gaspıralı, Osmanlı aydını Şinasi'den oldukça etkilenmiş, eğitimi, bilimi ve dini bağnazlıktan kurtulmayı uygarlaşmanın en önemli adımları olarak görmüştür.

Kırım Tatar şiirlerinde eğitime verilen önem dikkat çeker. Eğitim yöntemi olarak şiirlerin kullanıldığı görülür. Kırım'ın en ünlü medresesi olan Menli Giray medresesi için şiir yazılmıştır. Bu şiirde eğitime önem veren Kırım giraylarından bahsedilmiştir. Toplumun eğitim ile birlik ve beraberlik sağlayacağına inanılmıştır. Şiirler ile topluma ulaşmak ise asıl amaçtır. Bununla birlikte Kırım da kız çocuklarının ve genç kızların eğitiminin öneminden bahsedilir. Topluma şekil verecek olan kadınların eğitilmiş olması ve gelecek nesilleri eğitmeleri beklenir. Yüzyıllardır Kırım Tatar halkına rahat vermeyen düşmanın ancak bilgi ile yenilebileceği belirtilir. Kitaplara ve bilgilere şiir yazılır. Kırım da yetişen aydın isimler ve onların eğitim için verdiği mücadelelere dikkat çekilir.

Менли Гирай медресесине марш (Талебе лисанындан)	Menli Giray Medresesine Marş (Talebe lisanından) ²¹
---	---

²¹ Şiirin çevirisinin alındığı kaynak: Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*. 369. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

Джуртымызда та эскиден илим ери танылгъан, Меньли Гирай медресеси юксельген бир оджакътыр. Бильги нуры ешилъ джурткъа бу оджакътан шашылгъан, Эндиден сонъ, о нур сѣнмез! О, хэр вакъыт парлакътыр! Эй, нур, ашыл бир къуяштай, биз, джашларны, айдынлат! Татарлыкъны къуртарыджакъ бильгилермен хуръ яшат!	Yurdumuzda ta eskiden ilim yeri diye bilinen, Menli Giray Medresesi yükselen bir ocaktır. Bilginin nuru Yeşil Yurt'a bu ocaktan saçılmış, Bundan sonra bu nur sönmez! O her zaman parlakıtır! Ey, nur, açıl bir güneş gibi, biz gençleri aydınlat! Tatarlığı kurtaracak bilgilerle hür yaşat!
Джехлин къалын пердесин бир къуветли эль якъында Парча-парча аткъандан сонъ, къаранлыкълар ашылып, Байкъуш сувсар бо мукъаддес Кырымнынъ хэр якъында. О эль бизмиз, бильгимизден онъгъанлыкълар шашылып. Эй, нур, ашыл бир къуяштай, биз, джашларны айдынлат! Татарлыкъны юксельтеджек бильгилермен хуръ яшат!	Cahilliğin kalın perdesini bir kuvvetli el yakında Parça parça yırttıktan sonra karanlıklar dağılır, Baykuş susar bu mukaddes Kırım'ın her tarafında. O el biziz, bilgimizden mutluluklar saçılır. Ey, nur, açıl bir güneş gibi, biz gençleri aydınlat! Tatarlığı yükseltecek bilgilerle hür yaşat!
Тарих бизге аталардан ольмез шанлар ташыгъан! Устимизде Меньли Гирай ханнынъ уйкен намы бар! О шанларны яшатаджакъ орду бизмиз! Хэр заман! Сияхымыз муарифтир бизден залым джав къачар! Эй, нур, ашыл бир къуяштай, биз, джашларны айдынлат! Тоснакъ къалгъан татарлыкъны бильгилермен хуръ яшат!	Tarih bize atalardan ölmez şanlar taşımış! Üstümüzde Menli Giray Han'ın büyük namı var! O şanları yaşatacak ordu biziz! Her zaman! Silahımız maariftir bizden zalim düşman kaçır! Ey, nur, açıl bir güneş gibi, biz gençleri aydınlat! Tuznak kalan Tatarlığı bilgilerle hür yaşat!
Аркъадашлар, гъайрет, гъайрет, тез ашылсын бахтымыз, Яшав хакъкъы джойтылмасын оксиз, ёкъсыл миллетин! Бирлигимиз тавсигенден сонъ йыкъылгъан тахтымыз! Я рап, тезден сен ярлыгъа, бизден кесме рахметинъ. Эй, нур, ашыл! Эй, мукъаддес къуяш бизни айдынлат! Сисле джуртны шеньледир де, татарлыкъны хуръ яшат!	Arkadaşlar, gayret, gayret, çabuk açılınsın bahtımız! Yaşama hakkı kaybolmasın, öksüz, yoksul milletin! Birliğimiz eksildikten sonra yıkılmış tahtımız! Ya Rab, kısa zamanda sen merhamet et, bizden kesme rahmetini. Ey, nur, açıl! Ey, mukaddes güneş bizi aydınlat! Sisli yurdu şenlendir de Tatarlığı hür yaşat!

Menli Giray Medresesi, günümüzde kullanılan adıyla Zincirli Medrese Kırım Tatarları'nın Kırım'daki varlık mücadelesinin önemli bir simgesidir. Zincirli Medrese'de Arap filolojisi, mantık, felsefe, hitabet, hukuk, matematik, astronomi ve diğer ilimler tahsil edilmiş, İsmail Gaspiralı da burada hocalık yapmıştır.

Medrese'nin I. Menli Giray'ın emri üzerine 1500 yılında inşa edildiği belirtilmektedir. Zincirli Medrese'nin adı girişin üstünde asılan ve iki tarafa sarkan zincirden gelmektedir. Rivayete göre medresenin inşasında bizzat çalışan han bu zinciri ilme saygı göstergesi olarak girişe asmış ve ilk defa kendisi boynunu eğerek medreseye girmiştir (Kaçal-Ferrari, 2013).

Mehmet Niyazi'nin bilginin nurunun Yeşil Yurda eskiden beri bir ilim ocağı olan Menli Giray Han Medresesi'nden yayıldığını ve bundan sonra bu nurun sönmeyeceğini söyler. Daha sonra bilginin nuruna seslenerek bir güneş gibi açılmasını ister ve her dörtlükten sonra bu isteğini tekrarlar. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere şair Tatar halkından ilim irfan öğrenmesini, okumasını ve bilginin gücüne sahip olmasını ister.

Gaspıralı önderliğinde kurulan Cedid Okullarında erkek çocuklarının olduğu kadar kız çocuklarının da medrese eğitimi almasına özen gösterilmiştir. Bu okullar ile kadın öğretmen ihtiyacı doğmuş ve kız öğrenciler için yükseköğretim yolunun önü açılmıştır. Gaspıralı bu yeni okullarda kız çocukları için de ayrı ilkokullar açılacağını ve kızların da yazı yazmayı öğreneceğini ifade etmiştir (Ergüneş, 2014, s. 128-130).

Kırım Tatar halkını kuvvetli bir ele benzeten şair cahilliğin kalın perdesini parça parça yıktıktan sonra Kırım'ın üzerine çöken karanlığı dağıtacaklarını söyler. Baykuş metaforu ile Kırım'ın her tarafını saran düşman kastedilir. Türk kültür ve inancında baykuşun hem uğurlu hem de uğursuz sayıldığı söylenilebilir. Eski Uygurca metinlerinde baykuşun kötü, uğursuz yaratılışlı olduğuna inanılırken Kazak Türklerinin baykuş soyundan geldiklerine inandıkları görülmektedir. Anadolu halk inanışlarında ise uğursuz kabul edilen baykuş kıyametin ve ölümsüzlüğün sembolü olarak görülür (Gülakan Kaman, 2015, s. 1139-1142).

Bilgiden saçılan mutluluk ile bu baykuşu susturabileceklerini söyleyen şair Kırım halkının yurtlarını düşmanlardan temizlemesinin bilgi yolu ile olacağına inanır. Silahlarının bilgi ve kültür olduğunu ve düşmanların kendilerinden kaçtığını söyleyen şair atalarından gelen namı her zaman yaşatacak bir ordu olduklarını

belirtir. Burada Menli Giray Han gibi ataların sahip olduğu şöhret ilim ve irfana verdikleri önemden kaynaklanır.

Son dördlüğünde önce Kırım Tatar halkına seslenen şair daha sonra tanrıdan yardım ister. Gayret ederek bilgi ile kötü bahtlarını yıkabileceklerini söyleyen şair yoksul milletin yaşama hakkının ellerinden alınmamasını ister.

Аналарга	Analara
Эй, анайлар, динъленъиз Огийликни ташланъыз, Эр апакъай анадыр, Эр тувгъан да баладыр. Не бахтлыдыр аналыкъ. Сенден догъар эр варлыкъ, Оксюзлерни къаранъыз. Башын, сачын таранъыз. Баллар ярын оседжек	Ey! Analar, dinleyin, Önlüğü bırakın, Her kadın anadır, Her doğan da çocuktur. Ne bahtlıdır analık, Senden doğar her varlık, Öksüzlere bakın. Başını, saçını tarayın. Çocuklar yarın yetişecek
Халкъкъа хызмет этеджек. Не бахтлыдыр аналыкъ, Сенден осер эр варлыкъ. Сенден акъкынъ танылды, Корьсетильди, сайланды, Сен де тырыш, чалыш, Шу яшавгъа алыш! Не бахтлыдыр аналыкъ, Сенденалыр джурт савлыкъ!	Halka hizmet edecek. Ne bahtlıdır analık, Senden yetişir her varlık. Senin hakkın tanıldı, Gösterildi, seçildi, Sen de çabala, çalış, Şu yaşama alış! Ne bahtlıdır analık, Senden alır yurt sağlık!

Toplumsal açıdan annelik oldukça önemli ve kutsal kabul edilen bir roldür. Toplumda annenin ve geniş anlamda kadının önemine dikkat çeken şair *Senden alır yurt sağlık!* diyerek kadınların toplumu şekillendirme özelliğinden bahseder.

Saliha Hacı Fazıl Mehmet şiirinde annelere seslenerek her yeni doğanın çocuk olması gibi her kadının da bir anne olduğunu söyler. “Ne bahtlıdır analık, / Senden doğar her varlık” diyerek anneliğin toplum için önemini vurgular. Kimsesiz ve öksüz kalan çocuklara sahip çıkılmasını isteyen şair gelecekte bu çocukların halka hizmet edecek kimseler olacağını söyler. Bu çocukların bir toplumun geleceğinde taşıdıkları role dikkat çeker. Bu sebeple bütün çocuklara iyi bakılması, iyi eğitilmesi gerektiğini, bunu yapabilecek kişinin de “Senden yetişir her varlık” diyerek anneler olduğunu belirtir.

Язмакъ заманы	Yazmak zamanı
---------------	---------------

Мен де мензюме яратмагъа янаштым Чюнки уйкъум кесильди. Мен де мензюме язмагъа башладым Чюнки къальбимнинъ иштасы ашылды. Мен де мерагъымны денедим? Чюнки джурегим тиледи. Яз, артыкъ пишкинсинъ, деди. Нам къазанаджакъ ниетим ёкъ. Мавы козьлю арувше къызны Меланике этмеге усталыгъым ёкъ. Кишилер, иншааллах дарылмаз, Табиат да къойнундан къуваламаз. Къалемни зиетлеме, деген болмаз. Чюнки, биринджиси, кишилерини сюемен. Экинджиси, кене кишилерини сюемен. Табиат къушагъындаки табиятлыны сюемен. Джемаат софрасын да бегенемен, Тойларда, «Авыр ава»ны адымлап, Шопанлап ойнамакъны, корьсен къатып беклеймен. Айлансам да, ойлансам да, шолликте яшагъан Къыркъ кунъ, къыркъ гедже тойшылагъан, Дюньягъа къол аткъан бир заман Къыркъларджа несильнинъ мирас ташлагъан Адетлерини тек бир къалем язамаз, Тек бир омюрге де сыймаз. Япарман, йыкъарман деп макътангъан Хакъикъаткъа зыр ялан. Мензюме язмагъа «Шакъыртув авасы» керекмез, Мерагъы болмагъан да беджеремез. Эй, сен къалемни къавий, къушджетмез, джельджетмез Деделернинъ торуны, бо дюньядан, Халкъ борджу одемий кетильмез! Шимди язмакъ заманы, Язынъыз, баллар, язынъыз! Язынъыз къызлар, язынъыз! Къатып те болса язынъыз!	Ben de manzume yazmaya yanaşтым Çünkü uykum kaçtı. Ben de manzume yazmaya başladım Çünkü kalbimin iştahı açıldı. Ben de merakımı denedim Çünkü yüreğim diledi. Yaz, artık pişkinsin, dedi. Nam kazanacak niyetim yok. Mavi gözlü iyi kızı Melaïke etmeye ustalığım yok. İnsanlar, inşallah darılmaz, Tabiat da koynundan kovalamaz. Kaleme eziyet etme, diyen olmaz. Çünkü, birincisi, insanları seviyorum. İkincisi, yine insanları seviyorum. Tabiat kucagındaki doğallığı seviyorum. Cemaat sofrasını da beğeniyorum, Düğünlerde, “ağır hava”yı adımlayıp, Kımdanıp oynamayı, görsem durup bekliyorum. Kara kara düşünsem de sürüde yaşayan Kırk gün, kırk gece düğün yapan, Dünyaya el atan bir zaman Kırklarca neslini miras bırakan Adetlerini tek bir kalem yazamaz, Tek bir ömre de sığmaz. Yaparım, yıkarım diye övünen Hakikatte zır yalan. Manzume yazmaya “çağırıtı havası” gerekmez, Merağı olmayan da beceremez. Ey, sen kalemi sağlam, kavi güç yetmez, yel yetmez Dedelerin torunu, bu dünyadan, Millet borcu ödemedен gidilmez! Şimdi yazmak zamanı, Yazınız, çocuklar, yazınız! Yazınız kızlar, yazınız! Zor da olsa yazınız!
--	---

Altay Kerim şiirinde mazume yazmak için artık piştiğini düşünür ve yazma zamanının geldiğini söyler. Mazume yazmaya başlamasının sebebini “kalbimin iştahı açıldı” ve “yüreğim diledi” ifadeleriyle açıklar. Bir şair olarak ün kazanma gibi bir derdi olmadığını ve yazmanın merak işi olduğunu söyler. Şiirlerinde aşk, sevginin marifetleri, tabiatın güzelliği gibi konuları ele almaya hiç niyeti olmadığını belirtir ve bunun için insanların darılmamasını söyler.

Şiirde asıl anlatılmak istenen manzumelerin yani yazılanların topluma faydalı olması ve toplumu eğitmesidir. Yazar geleneklerin yaşamasını yazı yolu ile aktarmada görür. Ama yine de kendi ifadeleriyle sürüde yaşayan, kırk gün, kırk gece düğün yapan, dünyaya el atan bir zaman kırklarca neslini miras bırakan milletin bu kültür

birikimini bir ömrün yazmaya yetmeyeceğini söyler. Yazabileceğini iddia edenleri yalan söylemekle suçlar. Kendisiyle birlikte Kırımlı kardeşlerinin de sahip oldukları bu kültürel mirası yazmalarını ister. “Şimdi yazmak zamanı” olduğunu söyleyen şair kalemi sağlam olan Kırımlı dedelerin torunu çocukların, gençlerin yazmasını ister. Millet borcunu ödemedен bu dünyadan gidilmeyeceğini ve bu borcun da yazarak ödenilebileceğini belirtir.

Къырым кызына	Kırım kızına
Боюнъ-постунъ бир къаравда арув болса да, Кулер юзюнъ джаш джигитни джагъа турса да, Назлы сесинъ бош джурекке атеш салса да, Къопайма, Къырым кызы! Таны эксиклигини; Эльп-джельп этип джургенде эткен кертклигинъ.	Boyun posun bir bakışta güzel olsa da, Güler yüzün genç yiğiti yakıp dursa da, Nazlı sesin boş yüreğe ateş salsa da, Övünme, Kırım kızı! Bil eksikliğini; Salınıp yürüdüğünde çıkan kusurunu.
Яламан озюмден къабалыгынъ айтмагъа, Ябанджы миллетке джайиллигинъ джаймагъа, Эльге юзюмни ялтъан сырынъны сатмагъа. Тартынма, Къырым кызы! Тур, кульдюр юзюмни, Къурут сен ичюн токътамай акъкъан козюмни.	Utanırım kendimden kabahçığını söylemeye, Yabancı millete cahilliğini yaymaya, Ele yüzümü utandıran sırrını satmaya. Çekinme Kırım kızı! Kalk, güldür yüzümü, Kurut senin için durmadan akan gözümü.
Бильмем, не беклейсинъ шу ёруджы нагъыштан, Йипеккенар колек, ишлемели джавлыкътан? Истикъбалинъ къапагъан керексиз туруштан! Къапылма, Къырым кызы! Гуль тюзюнъ сарартма, «Акх шейлер»мен къыйметли кунълеринъ къарартма!	Bilmem, ne bekliyorsun, şu yorucu nakıştan İpek kenarlı gömlek, işlemeli mendilden? İstikbalin kapanmış gereksiz duruştan! Kapılma, Kırım kızı! Gül yüzünü sarartma, “Ak şeyler” ile kıymetli günlerini karartma!
Бош кунълеринъ къартнынъ чынарына кетсе де, Апакъайнынъ окъугъанын «джады» этсе де, Акъкъынъда чыкъкъан сёзлер джанынъа джетсе де, Тонъульме, Къырым кызы! Айтман кир мектепке! Парла керьянъ, ал китабынъ, чалыш миллетке!	İlk günlerde yaşlının tuhafına gitse de, Kadının okuyanını “cadı” etse de, Hakkında çıkan sözler canına yetse de, Kırım kızı! Ant ile gir mektebe! Parçala nakışını, al kitabını, çalış millete!
Бугунъ бала болсанъ да, ярын ана сенсинъ; Эр тувгъангъа татарлыкъ уфуреджек сенсинъ, Оны халкъ ичюн осьтюреджек кене сенсинъ! Буны биль, Къырым кызы! Бунынъчюн гъалиба Дегенлер: Изсиз араба кочмез, кызысыз дюнья.	Bugün çocuk olsan da, yarın ana sensin; Her doğana Tatarlık üfürecek sensin, Onu halk için yetiştirecek yine sensin! Bunu bil, Kırım kızı! Bunun için galiba Diyenler: izsiz araba göçmez, kızsız dünya.

Toplumsal açıdan ele alındığında kadın topluma şekil veren konumda olduğundan her zaman önemli kabul edilmiştir. Tarihte de Türk toplumlarında kadınların değerli bir konumda olduğu görülür. Necip Hacı Fazıl'ın şiirinde “izsiz araba göçmez, kızsız dünya” atasözü ile bu durum ifade edilir.

Diğer yandan Kırım kızlarına karşı bir eleştiri söz konusudur. Şairin toplumda önemli rolleri üstelenen kadınların sadece güzellik ile övünmelerini istemez ve eksikliklerini fark ederek kendilerini geliştirmeleri gerektiğini savunur. Burada eksiklik olarak tanımlanan eğitimsizliktir. Şair kadınların eğitim hayatına atılarak toplumda daha önemli yerler edinmeleri gerektiğini savunur. Kırım kızlarından bunun farkında varmalarını ister. “Utandırım kendimden kabalığını söylemeye / Yabancı millete cahilliğini yaymaya” ifadelerinde toplumunun kızlarının eksiklerinden bahsetmeye utandığını söyler.

Toplum açısından kız çocuklarının okutulmaması ve erken yaşlarda ev işleri, nakış gibi işlerle meşgul tutulmalarına “Kırım kızı! Ant ile gir mektebe! / Parçala nakışını, al kitabını, çalış millete!” ifadeleri ile karşılık verir. Genç kızların sürekli nakış dikme, ipek işleme gibi faaliyetlerle meşgul tutulmasını gereksiz duruş olarak görür ve bu durumu onlara karşı yapılan bir düşmanlık olarak tanımlar. Toplumun algılarından dolayı genç kızların istikbalinin kapandığını söyler. “Adamın okuyanını “cadı” etse de” dizesiyle Orta Çağ Avrupası’nda bilime meraklı olan kadınların cadı olarak adlandırılması ve katledilmesine gönderme yapar. Toplumun kız çocuklarının eğitimine karşı olmasına rağmen Kırım kızlarının kararlılıkla mektebe girip okumasını ister. Şairin bu dizelerde belirttiği gibi dünya üzerinde pek çok toplumda kız çocuklarının okutulmasının kötü bir dumu olduğu düşünülür.

Bu düşünceye karşı olan şair son dizesinde Kırım kızlarının neden okuması gerektiğinin asıl sebebeni açıklar. Bugün çocuk olan her kızın gelecekte ana olacağını, her yeni doğan çocuğa Tatarlığı öğretecek gücün kadınlar da olduğunu ve topluma vatansever bireyler yetiştirilmesini istediğini söyler.

Kırım’ın yetiştirdiği büyük aydın Gaspıralı’nın gazeteciliği, Türk dili üzerine yapmış olduğu çalışmaları ve fikirleri yanında toplumda kadınların ön plana çıkması için

verdiği çabalar da oldukça önemlidir. Gaspıralı, kadınların aydınlanmasına ve özgürleşmesine oldukça önem vermiştir. Toplumların geri kalmışlığının kadınların içinde bulundukları durum olduğunu düşünmüştür ve kadınların özgürleşmesini Müslüman toplumların uygarlaşmasının önemli bir parçası olarak görmüştür. *Kadınlar Ülkesi* adlı eserinde erkeklerin gözünden yarattığı distopik dünya ile toplumda kadınların yerini, uğradığı haksızlıkları ve yaşadığı sorunları başarılı bir şekilde gözler önüne serer.

Китапларгъа	Kitaplara
Тозлу рафта унутылгъан китапларны, Юзлерини безнен силип къарыштырдым. Дивар ичине сокъулгъан долапларны, Куфлерини темизлеп яраштырдым.	Tozlu rafta unutulmuş kitapları, Yüzlerini bez ile silip karıştırdım. Duvar içine sokulmuş dolapları, Küflerini temizleyip yaraştırdım.
Пармагымны сылатаракъ япракъларын, Уджларындан тутуп яваш къарыштырдым. Санки дерсинъ аныз-аныз топракъларнынъ, Маясыны та мийниме етиштирдым.	Parmağımı ıslatarak yaprakların, Uçlarından tutup yavaşça karıştırdım. Sanki dersin anız anız toprakların, Mayasını ta beynime yetiştirdim.
Языларнынъ сыйпадыкъча юзлерини, Чекип алдым джигеринден манасыны, Чокъ тесирли вакъиалар лезетини, Татмакъ ичюн феда эттим эмегимни.	Yazıların okşadıkça yüzlerini, Çekip aldım ciğerinden manasını, Çok tesirli vakaların lezzetini, Tatmak için feda ettim emeğimi.
Эски дюнья, эски низам, эски заман, Девир айналарында ишленген роман. Адиселер, вакъиаалар санелери, Маджералар, поэмалар. дестелери.	Eski dünya, eski nizam, eski zaman, Devir aynalarında işlenen roman. Hadiseler, vakalar seneleri, Maceralar, destanlar, desteleri.
Далдым узакъларгъа, кеттим озъбашыма, Омуз бердим тарихнынъ къая-ташына. Сыра-сыра джансыз яткъан язылары, Джанлы киби тикильгендир там къаршыма.	Daldım uzaklara, gittim kendi başıma, Omuz verdim tarihin kaya taşına. Sıra sıra cansız yatan yazıları, Canlı gibi dikildi tam karşıma...
Сувдан янгъая киби чатлакъ дудакъларым, Тилиминъ уджуйла къавгъа дурумында. Дерсинъ къараманлары таныдыкъларым, Маджераларынынъ юзсюз ёрумында.	Sudan yanmış gibi çatlak dudaklarım, Dilimin ucuyla kavga durumunda. Dersin kahramanları tanıdıklrım, Maceralarının yüzsüz yorumunda.
Бири Аслынынъ пешинде дели севда, Къараджа огъланны хатырлап дида, Бири гоньюльден яралы, бири джандан, Экиси де дуйгъулар субетдешиндея.	Biri Aslı'nın peşinde deli seveda, Karacaoğlan'ı hatırlar orada, Biri gönlünden yaralı, biri candan, İkisi de duygular muhattabında.
Мерер аятнынъ кузгюси- эдебият, Гизлендиги, яткъан ери безз къагыт. Къаны къалем, къарнындаки ренкли боя, Яз къайгъыннынъ къудретинъдже тоя-тоя.	Meğer hayatın aynası edebiyat, Gizlendiği, yattığı yer beyaz kâğıt. Kanı kalem, karnındaki renkli boya, Yaz kaygını kudretince doya doya.
Окъудыкъча далдым олып кечкенлерге, Бу максатта кочип къабрге кеткенлерге, Мерер эбедий эсерлер яраткъанлар	Okudukça daldım olup geçenlere, Bu maksatta göçüp kabre gidenlere, Meğer ebedi eserler yaratanlar

Асырларджа эсерийле яшагъанлар,	Asırlarca eseriyle yaşayanlar.
Данте, Бакъий, Пушкин, шаир Намыкъ Кемал, Зия Кокалп, Мемет Акъиф, Яхя Кемал, Эр бириси чыгъыр ачкъан киби дай Ватан, миллет къадерини сымалары.	Dante, Baki, Puşkin, şair Namık Kemal, Ziya Gökalp, Mehmet Akif, Yahya Kemal, Her birisi çığır açmış gibi yol gösterici Vatan, millet kaderinin simaları.
Къырымнын да барды кучюк айдынлары, Языджылар, эдиплер ве кедайлары. Умер Ипчи, Мамут Недим, Чобан-заде, Ашыкъ Умер, Шамиль Алядин, Шемъи-заде.	Kırım'ın da vardı küçük aydınları, Yazıcılar, edipler ve ozanları. Ömer İpçi, Mehmut Nedim, Çobanzade, Aşık Ömer, Şamil Alaaddin, Şamizade.
Кими къурбан кетти руснын хиддетинден, Кими советлернин къанхор шиддетинден, Эсерийле аятта булунгъан сима, Я унуттым, я кельмеди шу акълыма.	Kimi kurban gitti Rus'ın hiddetinden, Kimi Sovyetlerin şiddetinden, Eserleriyle hayatta bulunan sima, Ya unuttum, ya gelmedi şu aklıma.

Okunmadığı için toz tutan ve zengin kültürünü barındıran kitapların tozunu bez ile silip okumaya başlaması ile tarihin derinliklerine dalan Ramazan Aytan kendi ifadesiyle çok tesirli vakaların lezzetini tatmak için uğraştığını söyler. Kitapları okudukça öğrendiği bilgileri “Çekip aldım ciğerinden manasını” ifadesiyle açıklar. Eski zamanları anlatan romanları, hadiseleri, maceralar ve destanları öğrendiğini belirtir. “Omuz verdim tarihin kaya taşına” ifadesiyle kitaplardan tarihini öğrendiğini anlatır. Bu satırları okurken dalıp uzaklara giden şair cansız yazıların okundukça karşısında canlı bir şekilde dikildiğini söyleyerek okuduklarının etkileyciliğini vurgular.

Daha sonra Aslı ile Kerem ve Karacaoğlan gibi halk hikâyesi kahramanlarından bahseder. Aslı'nın gönlünden yaralı olduğunu Karacaoğlan'ın ise candan yaralı olarak ikisinin de duyguların muhatabında bulunduğunu söyler. Okuduklarından yola çıkarak edebiyatı “hayatın aynası” olarak tanımlar. Ve bu edebiyatın beyaz kâğıtta gizlendiğini söyler.

Dante, Baki, Puşkin, Namık Kemal, Ziya Gökalp, Mehmet Akif ve Yahya Kemal gibi yalnızca kendi milletlerinin edebiyatlarını değil dünya edebiyatını etkileyen büyük isimlerden bahseder. Bu isimleri “Her birisi çığır açmış gibi yol gösterici / Vatan, millet kaderinin simaları” olarak tanımlar. Kırım'ın da “küçük” aydınlara sahip olduğunu söyleyerek Ömer İpçi, Mehmut Nedim, Çobanzade, Aşık Ömer, Şamil Alaaddin ve Şamizade gibi Kırım Tatarlarının önemli isimlerinden bahseder. Bu isimlerden kiminin Rusların hiddetine, kiminin Sovyetlerin şiddetine kurban

gittiğini söyleyerek SSCB Döneminde yapılan aydın katliamlarını hatırlatır. Edebi eser yazarları eserleriyle asırlar boyunca yaşayanlar olarak tanımlar. Şiirini yazdığı dönemde hayatta bulunan aydınların ise adını unuttuğunu ya da isimlerinin aklına gelmediğini söyleyerek şiirini bitirir.

4. MİLLİ KİMLİĞİN OLUŞUMUNDA KAHRAMANLARIN ROLÜ

“Ey Vatan, Ana! Ulusun, Ulu!
Her köşen kahraman, şehitle dolu
Bilirim sendedir cennetin yolu,
Gidip de uğrunda can veren hani?”²²
Şevki Bektöre

Kahraman kelimesi *Türkçe Sözlük*'te (TDK, 1998, s. 1158) “1- Savaşta veya tehlikeli bir durumda yararlık gösteren kimse, alp, yiğit, 2- Bir olayda önemli yeri olan kimse, 3- Olağanüstü yararlıklar göstererek düşmanı yenen komutanlara veya şehirlere devlet tarafından verilen onur unvanı, 4- Roman, hikâye, tiyatro ve benzeri edebiyat türlerinde en önemli kişi.” olarak açıklanmaktadır. Literatürde özellikle destan ve şiirlerde kahramanlık konusu çok işlenen bir kavramdır. Türk kültüründe yalnızca geniş karşılıklar bulan kahramanlık genellikle vatan ve millet uğruna kendini feda eden kimseler için kullanılmıştır.

Türklerde vatan kavramı önemli ve kutsal bir yere sahiptir. Bu sebeple vatan uğruna yapılan savaşlar, dökülen kanlar ve verilen mücadeleler kişileri kahramanlık statüsüne yükseltmiştir. Toplumda vatan için ölümü göze almış ve vatan uğruna büyük fedakârlıklar yapmış ismi bilinen milli kahramanlar vardır. Milli kahramanlar yaptıkları bu fedakârlıklarla halkın gönlünde yer edinmiş önemli değer unsurlarıdır. Toplumların yakın tarihlerinde kahramanlık gösteren kişilerin adları bilinse de eski zamanlarda destan anlatılarına konu olan ve adı bilinmeyen kişiler de milli kahraman statüsünde değerlendirilir.

Ziya Gökalp de milli kahramanlar olarak değerlendirdiği Enver Paşa, Talat Paşa ve Mustafa Kemal için yazdığı şiirlerini “Türk Kahramanları” adıyla yayımlamıştır. Bu şiirlerde kahraman olarak bahsedilen Enver Paşa, Talat Paşa ve Mustafa Kemal üzerinden kahramanın millete yol gösteren bir öncü olan, güzel haberler müjdeleyen, halka millî ışık saçan, üstün bir birleştirici, bir dâhi gibi özelliklere sahip kimseler olduğunu belirtmiştir (Kaya, 2017).

²² Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*. 452. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

Kırım Tatar şairleri kendilerinden önce halka ışık tutmuş, halkı birlik ve beraberliğe davet ederek ana yurtlarında toplamaya çalışmış, vatanı için mücadele etmiş ve bu uğurda şehit olmuş, sürgüne gönderilmiş aydınları kahraman olarak anmıştır. Kırım Tatar halkı da vatanı için şehit olanlar gibi aydınları da kahraman statüsünde görmüş, büyük saygı ve sevgi beslemiştir.

Kırım'da adı bilinen şehitlerden büyük çoğunluğu vatan yolundaki milli davasından vazgeçmeyen ve Kırım'da siyasi etkileri olan isimlerdir. Fakat zaman zaman vatandaşlar da baskılar altında kalmış ve sisteme direnişleri ile halkın gözünde birer kahraman statüsüne yükselmişlerdir. Bu isimlerden biri olan Musa Mamut, 23 Haziran 1978'de 46 yaşındayken Sovyet sistemine karşı bir tepki olarak kendini yakmıştır. Bu eylemiyle Sovyet baskısı altındaki bütün Kırım Tatarlarının sembolü olmuştur. Musa Mamut, eşi ve üç çocuğu ile 1975 yılının Nisan ayında Kırım'da Beş Terek köyünde bir ev satın alarak burada yaşamaya başlamıştır. 1976 yılının Mayıs ayında "pasaport kanunu ihlali" sebebiyle hapis cezası almıştır. 1978 yılının Mart'ında serbest bırakılarak ailesinin yanına dönse de 1978'in Haziran'ında tekrar aynı suçtan tutuklanması istenmiştir. Fakat Mamut bu sefer kendisini asla canlı olarak teslim etmeyeceğini söyleyerek üzerine benzin dökmüş ve kendisini yakmıştır. Hastaneye kaldırılan Mamut 28 Haziran'da hayatını kaybetmiştir. Mamut bu olaydan sonra Kırım'da "Kırım'ın ebedi meşalesi" olarak bilinmektedir. Aynı şekilde İzet Memedullayev de KGB ile iş birliği yapması istendiğinde kendisini asmıştır. Geriye bıraktığı notta "Hiçbir zaman bir hain olmadım. Vicdanım temiz ölmek istiyorum." demiştir (Alexeyeva, 1985, s. 154-155).

Dobruca Türklerinin önderi olarak kabul edilen Mehmet Niyazi Kırım için büyük çalışmalar yapmış, ömrünün vatan arzusu ile geçirmiş bir isimdir. Bu sebeple Kırım'da bir kahraman olarak kabul edilmektedir. Toprak için çalışan, onun uğruna can veren kişilerin kahraman olduğunu düşünen büyük şair ancak vatan uğruna can veren kişilerin bahtiyar olabileceğini söylemiş ve yurduna canını fedâ eden kimselerin borcunu ödemiş kimseler olduğunu belirtmiştir:

"Yurdumun hâline eyledim nazar,
Her yeri delinmiş bir mezar ancak,

Doğmamış bir güneş, gelmemiş bahar...

Kâmili Han etmiş seni de Hüda

Ettin mi borcunu hakkıyla eda?..

Ettin mi yurduna canın feda?..

Yurt için ölenler bahtiyar ancak!..”²³

Mehmet Niyazi gibi Kırımı aydın isimlerden olan Şevki Bektöre ve Necip Hacı Fazıl da yalnızca edebiyat ile uğraşmakla kalmamış aynı zamanda milletin bekası için çalışmış ve ömrünü adanmış isimlerdir. Bu isimlerin vatan uğruna yaptığı fedakârlıklar vatanlarında onları kahraman statüsüne yükseltmiş ve saygı ile anılmalarına sebep olmuştur.

4.1 Şevki Bektöre

Селям санъа Бекторе	Selam sana Bektöre
Эй, Бекторе! Узун йыллар инълесень де зинданда, Акъсызлыкълар къаршысында, джошкъун акъкъан бир сельдинъ. Эсерлеринъ джанлы тура, ёкъ исень де мейданда, Миллет акъкъы арамакъле, сен зирвеге юксельдинъ. Ватанына ашыкъ олан, миллетине яр олур, Къоркъма сакъын душманындан, ачувлансын, кыйналсын. Эмин ол ки, эр эсарет уриетле сонъ булур, Етер, миллет варлыгына-давасына инансын! 1952 с., Анкара.	Ey Bektöre! Uzun yıllar inlesen de zindanda, Haksızlıklar karşısında, coşkun akan bir seldin. Eserlerin canlı durur, yoksan da meydanda, Millet hakkı aramakla, sen zirveye yükseldin. Vatanına aşık olan, milletine yar olur, Korkma sakın düşmanından, öfkelenisin, eziyet çeksin, Emin ol ki, her esaret hürriyetle son bulur, Yeter, millet varlığına, davasına inansın! 1952, Ankara.

Şevki Bektöre 1888 yılında, Romanya’da Kavlaklar köyünde bir öğretmen ailesinde dünyaya gelmiş Kırmırlı bir aydındır. Beş yaşındayken ailesinin Ankara’ya taşınması ile Osmanlı’da eğitim hayatına devam etmiştir. Yükseköğrenim yıllarında çıkan Balkan Savaşı yüzünden okuldan ayrılarak gönüllü olarak savaşa katılmıştır. Kırım’a ilk defa 1909 yılında gitmiştir. Fakat I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla 1914’te Türk ordularına destek olmak için tekrar Ak Topraklara dönmüştür. Savaştan sonra

²³ Şiirin alındığı kaynak: M.V. Mirieiev. (2012). A displaced people's influence on poetry in exile: experience of Crimean Tatars living in Romania in the first half of XX century. *Культура народов Причерноморья*. 234: 156-160. s. 119.
<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59226/33-Mirieiev.pdf?sequence=1>

Kırım’a dönerek orada öğretmenlik yapmıştır. Yönetim tarafından milliyetçi olmakla suçlanarak 10 yıl hapis cezası alan Bektöre, daha sonraki yıllarda tekrar yakalanarak “tehlikeli şahıs” olduğu gerekçesiyle Sibiry’a sürülmüştür. Bektöre, 1924 yılında Bakü’de toplanan türkologlar toplantısına Dağıstan vekili olarak katılmıştır (Kerim ve Şevket, 1999, s. 451).

Bektöre de diğer Kırım Tatar şairleri gibi gurbette çekilen vatan özlemi ve Kırım’ın güzellikleri için şiirler yazmıştır. *Vatan Özlemi*, *Qırım İçün*, *Milletniñ Kâbesi*, *Bir Kün Keldi...*, *Ayt*, *Çatırdav!* gibi şiirleriyle halkı bilinçlendirmeye çalışan şair ömrünü Kırım davasına adanmış aydınlardan olmuştur. *Vatan Özlemi* şiirinde Kırım’a olan sevgisini çok net bir şekilde ifade eder ve Yeşil Yurduna dönmek için annesine ant içtiğini söyler:

Küldürmege yüziñni süye-süye can berip Ödemesem aqıñnı, men ne için tuvğanım? Anayıma ant içtim yeşil curtqa barmağa! Can tenimden çıqqance, cavdan açuv almağa!	Güldürmek için yüzünü seve seve can verip ²⁴ Ödemezsem hakkını, ben ne için doğmuşum? Anneme ant içtim yeşil yurda gitmeye! Can bedenimden çıkana kadar, düşmandan hıncımı almaya!
---	---

Fikret Yurter de Bektöre için yazdığı şiirinde *Millet hakkı aramakla, sen zirveye yükseldin* diyerek Kırım halkı için önemini belirtir. Şair Bektöre’nin vatan için yaptığı fedakârlıklarla milli kahraman statüsüne yükseldiğini ifade eder. “Ey Bektöre! Uzun yıllar inlesen de zindanda, / Haksızlıklar karşısında, coşkun akan bir seldin” dizlerinde şairin yönetim tarafından 10 yıl ağır hapis cezasına çarptırılması olayından bahseder. Onun milleti için uzun yıllar hapis yattığı ve bu uğurda her şeyi göze aldığından bahseden şair bu söylemi ile milletine Bektöre’nin Kırım için ne kadar değerli bir isim olduğunu hatırlatır.

Yurter’in Ankara’da şiirini yazdığı 1952 senesinde Bektöre Sibiry’da “tehlikeli şahıs” sıfatıyla sürgündür. Şair “Eserlerin canlı durur, yoksan da meydanda” diyerek Bektöre’nin kaleminin gücünü gösterir. Vatana âşık olan Bektöre’nin esareti de hürriyetle son bulur. Yurter şiirin son dizesinde Kırım halkına seslenerek Bektöre’nin davasına inanmasını ister.

²⁴ Şiirin devamı için bk. Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*. 453. Ankara: Kültür Bakanlığı. Yayınları.

4.2 Mehmet Niyazi

Муаллим Ниязийге	Muallim Niyazi'ye
Бир джыл эвель, къралы-бузлу боран эскен бир кунде Анда-мында джувурамыз, къанлы джашман джылаймыз! -Не бар шо? -деп эй, джигитлер, абдырашып сорайсыз, Ниязий гечти де я, не турайык бир тынсыз!.. «Хукюмдая» деген бир сес бармы экен сорайджакъ? Сормаса да- сус, десе де магъа бугунь бутюн халкъ, Мен айтаджакъ болып чыкътым, алным ачыкъ, юзюм акъ, Джалбараман дженнет этсии Ниязийнинъ джерин Хакъ. О эди бизге кунь тувмасын гедже-куньдюз тилеген, «Миллетим!» деп, миллет ичюн савлыгъында инълеген... Джырларыман джырлап халкънынъ эксиклерин тѳреген: О джырларны окъу да коръ, анъла! «Миллет» не экен! О болды бизге ана, баба, балабан бир аркъа: Факъат шимди дарылгъан о: дарылмаса къа, къайда? Анълагъандай тувул да бо! Бат кечкенинъ анълата. Екъса янъгъышмы айтаман, акълатынъыз сиз магъ... Бир тюшюнсем болай диймен... там тюшюнсем бек башкъа.. Айтып анълагъаным бакъыраман мен тавгъа, ташкъа.. Дарылгъан ёкъ о акъамыз, не дарылсын къардашкъа? Къатийик я! Олюм деген ший келеджек эр башкъа... Бир тюшюнемен, къайсы фелек оны бизден айыргъан: Букюльмеген къавий къолны эджель келип къайыргъан! Гъарип халкъны, козылери яшлы миллетини шашырды, «Эй, бо миллет матемдир», деп тарихларгъа яздырды. Халкъымыз иште бо аджджы куини арув бильсин	Bir yıl önce, karlı buzlu boran esen bir günde Orada burada koşarız, kanlı yaş ile ağlarız! “Ne var âh?” diyip ey, yiğitler, sendeleyip soruyorsunuz, Niyazi geçti de ya ne duruyoruz bir sessiz! “Hükümdar” diyen bir ses var mı acaba soracak? Sormasa da sus dese de bana bugün bütün halk, Ben söylemek için çıktım, alnım açık, yüzüm ak, Yalvarırım cennet etsin Niyazi'nin yerini Hak. O idi bize gün doğmasın gece gündüz dileyen, “Milletim!” diyip, millet için sağlığında inleyen... Türkülerle söyleyip halkın eksiklerini tepeleyen: O türkülerini oku da gör, anla! “Millet” ne acaba! O oldu bize ana, baba, evlat bir arka: Fakat şimdi darılmış o: darılmasa da, nerede? Anlamış gibi değil de bu! Bazen geçeni anlatır. Yoksa yanlış mı söylerim, anlatınız siz bana... Bir düşünsem oluyor derim... Tam düşünsem pek başka... Söyleyip anlayanım bağırırım ben dağa, taş... Darılmış yok o abimiz, ne darılsın kardeş? Koşuyoruz ya! Ölüm denen şey gelecek her baş... Bir düşüneyim, hangi felek onu bizden ayıran: Bükülmeyen dirençli kolu ecel gelip kayırmış! Garip halkı, gözleri yaşlı milletin şaşırды, “Ey, bu millet matemdir”, diyip tarihlere yazdırdı. Halkımız işte bu acı günü iyi bilsin “Matemdir” diyip, kara giyinip karalar ile tellensin! “Rahmet” okuyup, dua etsin, ziyaretine gidiniz, “Mekanın cennet olsun” diyip, dilekler ediniz!... Sevgili şair! Ey, milletimin büyük şairi! İstikbalde bizler için koca bayırı! Sen çalıştın millet için, sen tattırdın bu balı, Pek büyük hizmetinle oldun halkının hayrı! Gül fidanlar, bahçe yaptın, güllerini takmadın, “Yeşil yurda” sevda saldın, başka sevdaya bakmadın! Yurt canı çekenlerden başka göze bakmadın! Bilmem şimdi ne söyleyeyim, söyleyecek söz bırakmadın!...

«Матемдир» деп, къара кийип къараларман телленсин! «Рахмет» окъып, дуа этип, зияретине кетинъиз, «Джаткъан джеринъ дженнет болсын» деп, тилеклер этинъиз!.. Суйгюли шаир! Эй, миллетим балабан шаири! Истикъбальде бизлер ичюн къоджа байыры! Сен чалыштынъ миллет ичюн, сен таттырдынъ бо балны Бек балабан хизметинъмен болдынъ халкънынъ хайыры! Гуль фиданлар, багъча яптынъ, гуллерини такъмадынъ, «Ешилъ джурткъа» севда салдынъ, башкъа севда бакъмадынъ! Джурт джаныгъын шеккенлеринъ башкъа, козыге къакъмадынъ! Бильмем энди не айтайым, айтмагъа быракъмадынъ!..	
---	--

Abdullah Veli Şuayip, Kırım Tatarlarının önde gelen isimlerinden Mehmet Niyazi için yazdığı şiirde Niyazi'yi Kırım'ın milli kahramanlarından biri olarak görür. Niyazi Kırım'daki faaliyetlerinden dolayı Çar idaresi tarafından takibe alınmış bir öğretmendir. Niyazi'nin de Şevki Bektöre gibi vatan adına çok emeği, çabası ve fedakârlıkları olmuştur. O bir yandan öğretmenlikle uğraşırken diğer taraftan da teşkilatlanma işlerine girişerek cemiyetin aydınlatılması davasına eğilmiş bir aydındır (Karasu, 2015, s. 1747). Bu durumda Niyazi de Kırım'ın kahraman isimleri arasında anılmalıdır.

Şair, hayatı boyunca milleti için ağlayan ve çabalayan Niyazi'nin yerinin cennet olması için Tanrı'ya yalvarır. Bu ifadelerde şairin Niyazi'ye duyduğu sevgi ve saygının büyüklüğü görülür. Niyazi'nin milleti için yazdığı türkülerinden milletin ne olduğunun anlaşılabileceğini belirten şair aslında Mehmet Niyazi'nin milletine karşı duyduğu sevgiyi de göstermek ister.

Şiirde Kırım Tatar halkının birlik olamaması ve sessiz kalması eleştirilir. Şair kendisinin bunları söylemek için yola çıktığını ve alnının açık, yüzünün ak olduğunu ifade ederek kendisine “sus” diyenlere karşı yine de konuşacağını, doğruları anlatacağını söyler.

Niyazi'nin Kırım Tatar halkı için olan uğraşlarını anlatan dizelerinde “O oldu bize ana, baba, evlat bir arka” diyerek şairin önemini vurgular ve şu ifadeleri kullanır:

Суйгюли шаир! Эй, миллетим балабан шаири! Истикъбальде бизлер ичюн къоджа байыры! Сен чалыштынъ миллет ичюн, сен таттырдынъ бо балны Бек балабан хизметинъмен болдынъ халкънынъ хайыры!	Sevgili şair! Ey, milletimin büyük şairi! İstikbalde bizler için koca bayırı! Sen çalıştın millet için, sen tattırdın bu balı, Pek büyük hizmetinle oldun halkının hayrı!
Гуль фиданлар, багъча яптынъ, гуллерини такъмадынъ, «Ешилъ джурткъа» севда салдынъ, башкъа севда бакъмадынъ! Джурт джаныгъын шеккенлеринъ башкъа, козъге къакъмадынъ! Бильмем энди не айтайым, айтмагъа быракъмадынъ!..	Gül fidanlar, bahçe yaptın, güllerini takmadın, “Yeşil yurda” sevda saldın, başka sevdaya bakmadın! Yurt canı çekenlerden başka göze bakmadın! Bilmem şimdi ne söyleyeyim, söyleyecek söz bırakmadın!...

“Fakat şimdi darılmış o: darılmasa da, nerede?” sözleriyle Mehmet Niyazi'nin Kırım Tatar halkına darıldığını düşünür. Feleğın Niyazi'yi Kırım Tatar halkından ayırdığını söyler. Mehmet Niyazi'nin ölümünün milli bir matem olarak belirtir ve milletin bu kara günde yas geleneklerini uygulamasını ister.

4.3 Necip Hacı Fazıl

Шехит Неджип ичюн	Şehit Necip için
Эй, миллетинъ намлы, шанлы гъазиси! ве шехиди?! Омрюнъ бою халкънынъ ичюн гедже-кунъдюз шалыштынъ. «Миллетим», — деп, миллет ишюн савлыгъынъны савурдынъ, Таа сонъында гъазилерге, шехитлерге къавуштынъ! Бо кунъ сени анъмакъ ичюн топландыкъ биз бо ерге Джаткъан джеринъ дженнет болсын, хакъкъынъ элял къыл бизге. Хакъ джолунда, халкъ джолунда, гедже- кунъдюз демеден, Шалышып феда болдынъ, тарихлерге къарыштынъ. Бинъ докъуз юз къыркъ секizde бутюн халкъны джылаттынъ, Къахраманджа шехит болып, эпимизни агълаттынъ, Халкъымызгъа нурлар шашып, къурбан болдынъ миллетке,	Ey, milletin namlı şanlı gazisi ve şehiti! Ömrün boyu halkın için gece gündüz çalıştın. “Milletim” diye, millet için sağlığını savurdun, En sonunda gazilere, şehitlere kavuştun! Bugün seni anmak için toplandık biz bu yere Mekanın cennet olsun, hakkın helal et bize. Hak yolunda, halk yolunda, gece gündüz demedem, Çalışıp feda oldun, tarihlere karıştın. Bin dokuz yüz kırk sekizde bütün halkı ağlattın, Kahramanca şehit olup, hepimizi ağlattın, Halkımıza nurlar saçıp, kurban oldun millete, Unutulmaz yaralar gösterdin sen bizlere. Ey milletin kahramanı, asil temiz necibi, Helal et hakkını bize, sendin halkın şerefi. Bilginle namusunla Türk Tatar'ın başıydın, Az ömründe çok çalışıp, hepimize ders verdin. Mezarında taş ve toprak derdimize dermandır, Halk yolunda gayretlerin ruhumuza şifadır. Tatar ve Türk dünyasının hakkı için bağırdın,

Унутылмаз ярарлыкълар косьтердинъ сен бизлерге.	Ömrümce tek milletim diyip, millet için ağladın.
Эй миллетнинъ кяхрамань, асыл темиз Неджиби, Хелял эт хакъкынъ бизге, сен эдинъ халкъынъ шерефи.	Seni anmak hepimize tarihi bir borçtur, Mezarında taş ve toprak mucizeli fenerdir. Ebediyen seni anmak millet için yaraşır Cenabı Allah'ın rahmetiyle bütün dua ulaşır.
Бильгинъ иле намусынъла тюрк-татарнынъ башы эдинъ, Аз омрюнде коп шалышып, хепимизге дерс бердинъ.	Ey, milletin namlı şanlı gazisi ve şehiti, Mezarından halkımızı bilmek istersen şayet, Yersiz, bayraksız bir milletiz, garip halde yaşıyoruz, El ecnebi kollarında gözyaşıyla ağlıyoruz.
Мезарынъда таш ве топракъ дердимизге дермандыр, Халкъ джолунда гъайретлеринъ рухумызга шифадыр. Татар ве тюрк дюньясынынъ хакъкы ишюн бакъырдынъ, Ольгендже тек миллетим деп, миллет ишюн джыладынь.	Bugün bize bir tarihtir, artsın bunun gibi adamlar, Sağ olunuz, var olunuz bu duayı edenler.
Сени анъмакъ хепимизге тарихий бир бордждыр, Мезарынъда таш ве топракъ муджизели фенердир. Эбедиен сени анъмакъ миллет ишюн ярашыр Дженабы Хакъын рахметийле бутюн дуа улашыр.	
Эй, миллетнинъ намлы, шанлы гъазиси ве шехиди, Мезарынъдан халымызны бильмек истесенъ шаает, Ерсиз, байракъсыз бир миллетмиз, гъарип халда яшаймыз, Эль эджнеби къолларында козьяшыман джылаймыз.	
Бугунъ бизге бир тарихтыр, артсын бондай адамлар, Сав болынъыз, бар болынъыз, бо дуаны япкъанлар.	

1942-1948 yılları arasında yiğitlikleri ile Kırım Tatarlarının gönlünde yer eden Necip Hacı Fazıl Kırım Tatarlarının milli şehididir. Necip Hacı Fazıl'ı yakından tanıyan Abdullah Veli Şuayip onun ömrü boyunca vatani için çalıştığını ve canını da vatani için vererek şehitliğe erdiğini söyler. Milleti için yaptığı çalışmaları milletin unutmayacağını belirtir. Necip'in milletin kahramanı olduğunu söyler. 1948 senesi şehit olan Necip için "Bin dokuz yüz kırk sekizde bütün halkı ağlattın" der.

Necip Hacı Fazıl 1947 yılının sonlarında Ruslar tarafından arandığını öğrenerek köylerde saklanmaya başlamıştır. Son görüldüğü yer Köstence'dir ve buraya gelme

sebebi ile ilgili farklı rivayetler vardır. Şehir meydanında polisler tarafından tutuklanan Necip Hacı Fazıl'ın beş gün sonra ölüm haberi ailesine verilmiştir. Tutuklanması ardından öldürülmesi Tatar aydınlarında büyük bir korku yaratmıştır (URL-13, 2011).

Şehidin mezarındaki taşı ve toprağı ışık yayan bir fenere benzeten şair aynı zamanda “Seni anmak hepimize tarihi bir borçtur” dizesiyle Kırım Tatar halkına vatani için can veren şehitleri unutmamaları gerektiğini hatırlatır ve bunu bir borç bilir. Necip Hacı Fazıl gibi yiğitlerin artması için dua eden şair bu duasına katılan herkese de teşekkür eder.

Kırım'da adı bilinmeyen daha pek çok şehit ve kahraman vardır. Bu kahramanlar uğruna yazılan şiirler, destanlar ve diğer eserler onların önemini vurgulamakta, insanları cesaretlendirerek milleti birleştirmektedir. Milli kahramanların toplumun birlik ve beraberliğindeki etkisi çok büyüktür. Milletlerin vatanlarının parçalanması ve işgali gibi birlik ve beraberlik sağlanması gereken dönemlerinde ön plana çıkan kahramanlar bu duruma örnektir. Şairler de şiir yoluyla bu kahramanları anmak ve adlarını ölümsüzleştirmek istemiştir. Diğer yandan da eserlerini okuyan milletini cesaretlendirerek yeni kahramanlar yetiştirmeyi amaçlamışlardır.

5. SONUÇ

Herhangi bir sebeple bir yerden başka bir yere gitmek, yer değiştirmek olarak tanımlanan göçler kitleler hâlinde gerçekleştirildiği zaman birçok milletin tarihinde iz bırakan toplumsal bir eylemdir. Bu milletlerden biri olan Kırım Tatarları, Kırım Yarımadası'nın sahip olduğu stratejik önem sebebiyle yüzyıllar boyunca Rusya'nın politaklarının kurbanı olmuş, kitleler hâlinde göçlere maruz kalmış ve dönemin SSCB yönetimi tarafından sürgün ile vatanlarından uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. 1783'te başlayan Rus ilhakı ile bölgeden zorunlu göçle veya sürgünle çıkarılan Kırım Tatarları günümüzde de vatanlarına geri dönmek için savaştan vazgeçmemişlerdir.

Göç esnasında vatani geride bırakmanın verdiği hüznün ve yolculuk sırasında yaşanan ölüm gibi trajik olaylar karşısında insanlarda oluşan duygular türküler yakılmasına neden olmuştur. Göç esnasında yakılan türküler dışında göç edilen yerlerde vatani, sevdiklerini, ailelerini özleyen göçmenlerin yazdığı türküler çoğunluktadır. Şiirlerin yazılış tarihine bakıldığında 1944 sürgünü ile başladığı ve bu yıllardan sonra devam eden zorunlu göçler konu alındığı söylenebilir.

Kırım Tatar edebiyatında göç konusu üzerine yakılan türkülerin müellifi belli olmamakla birlikte şiir türünde eser veren şairlerden çalışmaya dâhil edilen isimler Mehmet Niyazi, Raşit Aşkî Özkırım, Saliha Hacı Fazıl Mehmet, Necip Hacı Fazıl, Mehmet Sevdihar, Abdullah Veli Şuaip, Ramazan Aytan, Server Turupçı, Cengiz Dağcı, Feyzi Rahman Yurter, Fikret Yurter, Enver Mahmut, Mehmet Emin Yaşar, Altay Kerim ve Acemin Bavbek'tir. Bu isimler dışında Kırım'da yetişen pek çok vatansever şair milletin yüzyıllardır boğuştuğu göç ve sürgün facialarını şiirlerinde anlatmış ve anlatmaya da devam etmektedir.

Kırım Tatarlar aydınları göç konusunu anlatan roman, hikâye, destan gibi edebi türleri vardır. Bunlar dışında göç konusu en çok şiir türünde işlenmiş, şiirin coşkulu anlatımından yararlanarak millete seslenilmiştir. Göçlerin yarattığı toplumsal etkiler şiirlerde açıkça görülür. Bunların en büyük örneği kültür çatışmasıdır. Şiirlerde Kırım Tatarları gittikleri yerlerde topluma ayak uyduramaması, hastalanması veya dışlanması gibi toplumsal olaylara da yer verilmiştir.

Kırım Göç Edebiyatındaki türkülerin ve şiirlerin konu olarak Muhacir Komisyonu, II. Katerina politikaları, Kazakların saldırıları, Ruslaştırma politikası, Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfus arttırma politikaları, Balkan göçleri ve Romanya'nın Kırım Tatarları ile ilgili politikaları, 1944 sürgünü gibi olayları içermesi bakımından yalnızca edebi önem taşımamakta aynı zamanda tarihe kaynaklık etmektedir.

Şiirlerde göç konusu üzerinden farklı coğrafyalara dağılan Kırım Tatarlarında milli bilinç uyandırılmak istendiği görülür. Şairler Kırım'ın şanlı tarihini ve kahramanlarını hatırlatarak Kırım Tatarlarının soyunun nereden geldiğini hatırlatmak isterler. Burada aydınların farklı ülkelerde diasporası bulunan Kırım Tatarlarının kimliklerini unutmamasına karşı duydukları endişeler görülür. Şairler vatanlarını unutmaması için milletine kimliklerini ve köklerini hatırlatırlar.

Şiirlerini milli kimlik unsurları etrafında şekillendiren şairler vatan, ana dil, eğitim, birlik ve beraberlik, milli kahramanın toplum üzerindeki gücü gibi unsurlardan yararlanmışlardır. Şairlerin milli kimlik bilincinde olan aydınlar olması toplumu eğitime görevini onlara yüklemiştir. Onlar da eserleriyle millette bu bilinci uyandırmaya çalışmışlardır.

Şiirlerde dil herkesin anlayabileceği şekildedir. Akıcı ve coşkulu bir anlatım ile millete ulşmaya çalışan şairler, dizelerinde sade bir üslup kullanmışlardır. Kırımlı şairler şiirlerinde genel olarak Kırım Tatar Türkçesini kullanmakla birlikte Ak Topraklarda İstanbul, Ankara, Sakarya gibi bölgelere göç eden ailelerin çocuğu olan şairler İstanbul Türkçesi ile şiirler de kaleme almıştır. Şiirlerde Rusça kelimeler bulunmakla birlikte oldukça az kullanılmaya çalışılmış ve edebiyat aracılığıyla Rusların yüzyıllardır Kırım Tatarlarına unutturmaya çalıştığı Kırım Tatar Türkçesi yeniden canlandırılmak istenmiştir.

Sonuç olarak bu çalışmada Kırım Tatarlarının sözlü ve yazılı kültür ortamında verdiği göç konulu şiirler ve türküler incelenmiştir. Edebi değere sahip olan bu eserler tarihi olaylara bizzat şahitlik eden insanların kaleminden döküldüğü için birer tarihi kaynak niteliği taşımaktadırlar. Kırım Tatarları tarihlerinde yaşadıkları acı olayları eserlerine yansıtarak milli hafızada bu olayları yaşatmayı hedeflemişlerdir.

Milletin vatana dönüşünü sağlamak için kimliklerini hatırlatan eserleriyle birleştirici ve bütünleştirici vazifeyi üstlenmişlerdir. Bu sebeple verilen eserler oldukça önemlidir. Son yıllarda Kırım Tatar tarihi ve edebiyatı üzerine yapılan çalışmalar önceki yıllara göre daha fazladır. Temenni, bu tür çalışmaların artması ve tarih ile edebiyat arasındaki etkileşiminin tespit edilerek ürünlerin bu bağlamda ortaya konmasıdır.

KAYNAKLAR

- Aça, M. (2017). Türk mitolojisinde kartal. Turan, F.A. ve Ozan, M. (Ed.). *Türk mitolojisine giriş*, (s. 233-237). Gazi Kitabevi.
- Açık Önkaş, N. (2014). Çağdaş Türk dünyası şairlerinde ana dili değeri. *International Journal of Social Science*, 26: 85-96.
- Açıkgöz, M. A. (2016). *II. Dünya Savaşı ve sonrasında SSCB'deki Türk göçleri (Ahıska ve Kırım Tatarları)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Ağır, A. (2013). Cengiz Aytmatov'un Gün Olur Asra Bedel'inde kimlik oluşturma süreçleri. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 65: 01-22.
- Akgün, A. (2015). Edebiyatımızda göç ve göçmen edebiyatları üzerine bir değerlendirme. *Göç Dergisi*, 2 (1): 69-84.
- Akpınar, Y. (2017). *Seçilmiş eserleri 4, Gaspıralı eğitim yazıları*. Ötüken Yayınları.
- Alexeyeva, L. (1985). *Soviet dissent: contemporary movements for national, religious, and human rights*. Wesleyan University Press.
- Allworth, E. A. (1998). Renewing self-awareness. Allworth, E. A. (Ed.). *The Tatars of Crimea return to the homeland* (p. 15-18). Duke University Press.
- Arabacı, H. M. (2007). *1783'ten II. Dünya Savaşına kadar Kırım'dan Anadolu'ya yapılan göçler (sebepleri ve sonuçları)*. 38. (ICANAS) Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 14/1, 227-242.
- Arslan, M. (2016).Gaspıralı İsmail Beyin eğitim reformu ve Usûl-u Cedîd Gaspıralı İsmail Beyin yaşam öyküsü ve Türk fikir hayatına etkileri. *GAU Journal of Social and Applied Science*, 8 (1): 8-21.
- Artun, E. (2016). *Türk halk edebiyatına giriş edebiyat/tarihi metinler*. Karahan Kitabevi.
- Asma, B. (2010). Türk halk edebiyatı ve Rus edebiyatı etkisiyle Kırım Türk-Tatar edebiyatında göç kavramı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 33-44.
- Ayaz, E. S. (2018). Milli kimliğin kurucu ve koruyucusu olarak dil. Oktay, E., Aksoy, M. ve Karaman, Ö. F. (Ed.). *Uluslararası Orta Asya Sempozyumu Bildirileri Kitabı "Göç, Yoksulluk ve Kimlik"*, Bışkek.

- Aydın Bezikoğlu, F. T. (2002). Crimean Turk Tatars Crimean Tatar diaspora nationalism in Turkey. *International Committee of Crimea Scholarly*. <http://www.iccrimea.org/scholarly/aydin.html> Erişim Tarihi: 18.06.2022.
- Aydın, R. (2018). Ulus, uluslaşma ve devlet: bir modern kavram olarak ulus devlet. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6 (1): 229-256.
- Bal Özkaptan, B. (2018). Göç sürecinin göç edenler ve göç edilen yerlerde yaşayan bireylerin sağlık durumları üzerindeki etkisi. Solak, A. (Ed.). *Şiddet ve sosyal travmalar* (s. 357). Hegem Yayınları.
- Bektaş, S. ve Kurt, M. (2022). Değerler eğitimi bağlamında Ziya Gökalp'ın "Alageyik" ve "Turan" adlı şiirlerinin millî kimlik inşası sürecine etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 10 (2): 440-453.
- Berker, N. (1977). Türk mendil kültürü. *Sanat Dünyamız Dergisi*, 3 (9).
- Bilgin, A. (2009). İstiklâl Marşı ve üzerine yapılan çalışmalar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXXVII: 22-34.
- Bozkurt, G. S., (2007). Kırım Tatarları ve sürgün. Gürsoy Naskali, E., ve Şahin, L., (Ed.) *Stalin ve Türk dünyası*. Kaknüs Yayınları.
- Cesur Yavaş, D. (2019). Türkiye'den Almanya'ya yapılan göçlerin oluşturduğu göçmen edebiyatı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (36): 439-450.
- Cibran, H. (2018). *Gözyaşı ve kahkaha*. Zeplin Yayınları.
- Çağrı, M. (2012). Vatan. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 42), 563-564. Türk Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vatan>, Erişim Tarihi: 26.03.2022.
- Çapraz, K. (2012). *Sürgünde yeşeren vatan Kırım*. Ötüken Yayınları.
- Çobanoğlu, S. (2020). Abakan Türklerinin (Sagay) destanlarında halk inançları bağlamında "dağ kültü". *Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi – Journal of Turkish Culture and Civilization Researches*. 1 (1): 43-58.
- Dağcı, C. (2016). *Korkunç yıllar*. Ötüken Yayınları.
- Dede, D. (2020). Kırım Tatarları ve Nogaylar örneğinde Deşt-i Kıpçak'ın kayıp Batı ucundan Anadolu'ya etnik devamlılık ve geçişkenlik. *Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2 (2).
- Doğan, M. (2012): Divan şiirinde 'şarap' metaforları. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 38: 68-86.

- Elçin, Ş. (1988). *Halk edebiyatı araştırmaları I*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ergin, M. (2013). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Basımevi.
- Erkal, M. E. (1987). Toplumda bir sosyal grup olarak gençlik. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 43 (1-4).
- Eroğlu, H. (1986). Millî birlik ve beraberlik. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 3 (7): 85-100.
- Gafarova, R. (2019). Numan Çelebi Cihan'ın "Ant Etkenmen" Kırım Tatar Milli Marş'ının tarihi, anlam incelemesi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (42): 239-250.
- Giray, T. (2020). *Ötüken'den Kırım'a Kırım'dan Anadolu'ya var olma savaşı Kırım Türkleri*. Kastaş Yayınevi.
- Gökarp, Z. (2012). *Türkçülüğün esasları*. Anonim Yayıncılık.
- Gül, G. (2004). Birey toplum eğitim ve öğretmen. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1: 223-236.
- Gülakan Kaman, S. (2015). Baykuş kelimesi ve baykuşla ilgili inançlar üzerine. *Turkish Studies*, 10 (8): 1137 - 1154.
- Gülten, S. (2017). XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Moğol bakiyeleri: çungarlar. *History Studies*, 9 (4): 53-61.
- Güzel, A. (2020). *Kırım Türklerinin esaret türkülleri*. Akçağ Yayınları.
- Hasdedeoğlu, O. (2019). *Halide Edib ve Yakup Kadri'nin romanları ekseninde Türk edebiyatının ulus-devlet oluşumuna etkisi*. Kesit Yayınları.
- İnalcık, H. (1996). Giray, *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 14), 76-78. Türk Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/giray>, Erişim tarihi: 29.01.2022.
- İnalcık, H. (2001). Kalgay, *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 24), 259. Türk Diyanet Vakfı.. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kalgay>, Erişim tarihi: 07.01.2022.
- Jung, C. G. (2015). *Dört arketip*. (Yay. Haz.: M. Bilgin Saydam), Metis Yayınları.
- Kançal-Ferrari, N. (2013), Zincirli Medrese. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 44), 445-446. Türk Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zincirli-medrese>, Erişim tarihi: 04.02.2022.

- Kanlıdere, A. (2016). Kırım Tatarlarının kültürel kimliklerini yeniden inşa çabaları. *Karadeniz Araştırmaları*, 51: 233-243.
- Kaplan, M. (1983). *Kültür ve dil*. Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2019). *Şiir tahlilleri 1 “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar”*. Dergâh Yayınları.
- Karabacak Kündem, E. (2018). Eski Türk ve Slav kültürlerinde güneş sembolü. Mercan, M.S., Ullah, R. (Ed.) *ElRuha 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi 2-4 Kasım 2018 Şanlıurfa Kongre Tam Metin Kitabı*. (s. 391). Institute Of Economic Development And Social Researches Publications.
- Karagöz, N. (2021). Пушкинге / Puşkin’e. Söylemez, O., Penah, N. ve Ateş, Ö. F. (Ed.), *Doğumunun 75. yılında Jambyl Jabayev Жамбыл Жабайұлы (1846-1945)*. (s. 145). Bengü Yayınları.
- Karaman, F. (2022). Göçmen edebiyatında türkülerin Türk kültürünü yansıtmaya gücü. *Millî Folklor Dergisi*, 14 (133).
- Karatay, Z. (1991). Bahçesaray. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 4), 482-483. Türk Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bahcesaray>, Erişim tarihi: 02.03.2022.
- Karpat, K. (2009). *Osmanlıdan günümüze kimlik ve ideoloji*, Timaş Yayınları.
- Kaya, D. (2010). *Ansiklopedik Türk halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Akçağ Yayınları.
- Kaya, Ö. (2017). “Türk Kahramanı”nı yeniden yazmak: Ziya Gökalp’in politik övgü şiirleri. *Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, 8: (59-81).
- Kerim, İ., Şevket, M. (1999). Hanlık Dönemi sonrası yazılı edebiyat. *Başlangıcından günümüze kadar Türkiye dışındaki Türk edebiyatları antolojisi 13 – Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*. 451-453. Kültür Bakanlığı. Yayınları.
- Keskin, K. (2015). *Kırım Tatar Türklerinin kültürel hayatı (XX. Yüzyıl ve sonrası)*. [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Kırdım, Ş. E. (2020). Katiller demokrasiyi savunurken: Antik Yunan’da tiran katli olgusunun hukuki dayanakları. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (1): 108-149.
- Kırımlı, H. (1996). *Kırım Tatarlarında millî kimlik ve millî hareketler (1905-1917)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Kireççi, M.A. ve Tezcan, S. (2015). *Kırım'ın kısa bir tarihi*. (Çev. Can E. Çekiç). Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- Kocasavaş, Y. (2002). Eski Türklerde yas ve ölü gömme adetleri. *Türkler*, C. 3, 107-121.
- Kolcu, H., Yavaş, G. (2006). *Türkçenin şiiri Türk edebiyatında Türkçe üzerine şiirler*. Aydın Kitabevi.
- Kolukırmık, S. (2011). Sürgün, toplumsal hafıza ve kültürel göç: ABD'deki Ahıska Türkleri üzerine bir araştırma. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 59: 167-190.
- Kösoğlu, N. vd. (1999). *Başlangıcından günümüze kadar Türkiye dışındaki Türk edebiyatları antolojisi 13 - Kırım Türk-Tatar edebiyatı*. 50. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kreindler, I. (1986). The Soviet deported nationalities: a summary and an update. *Soviet Studies*, 38 (3): 387-405.
- Küçükbasmacı, G. (2017). Türk mitolojisinde yılan. Turan, F.A. ve Ozan, M. (Ed.). *Türk mitolojisine giriş*, (s. 199). Gazi Kitabevi.
- M.V. Mirieiev. (2012). A displaced people's influence on poetry in exile: experience of Crimean Tatars living in Romania in the first half of XX century. *Культура народов Причерноморья*. No: 234, 156-160. s. 119.
<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59226/33-Mirieiev.pdf?sequence=1>
- Mahmudova, G. (2015). Ünlü Rus şairi Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in şiirlerindeki İstanbul. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. Sayı 28.
- Maksudoğlu, M. (2016). Tatarlar kimdir? <https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/guncel-yazilar3/1540-tatarlar-kimdir#ftn2> (19.06.2022)
- Morkoç, A. (2009). “Sevinç Çokum’un “Rozalya Ana” hikâyesinde Kırım Türklerinin göç hadisesi ve vatan sevgisi” *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 (3).
- Muzafarov, R. Ve Muzafarov, N. (2018). *Kırım Tatar Türkçesi-Türkiye Türkçesi-Rusça sözlük*. (N. Seyityahya, Çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ozan, M. (2017). Türk mitolojisinde dağ kültü. Turan, F.A. ve Ozan, M. (Ed.). *Türk mitolojisine giriş*, (s. 138-146). Gazi Kitabevi.

- Ökten, Ş. (2012). Zorunlu göç zor(un)lu kabul: Ceylanpınar Afgan göçmenleri üzerine sosyolojik bir araştırma. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (28).
- Özkan, R. (2011). Toplumsal yapı, değerler ve eğitim ilişkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19 (1).
- Özkan, R. (2019). Göç olgusu ve toplumsal yapıya etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33 (47): 127-145.
- Özkaya, Y. (2014). Tercüman Gazetesi çerçevesinde İsmail Gaspıralı ve Tatar aydınları arasındaki milli kimlik tartışmaları. Bayram, B. (Ed.) *Milliyetlerin kesişme noktası: İdil-Ural Çalıştayı, Bildiri Kitabı*, 12-13 Nisan, Kırklareli.
- Pınarer, A. K. (2014). *İsmail Gaspıralı ve Kırım Tatar millî hareketi*. [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Polat, K., Yener, D. ve Yılmaz, M. (2021). Türk kültüründe kahramanlık ve Sosyal Bilimler Lisesi öğrencilerinin kahramanlık algısı. *Erciyes Akademi, Özel sayı - Prof. Dr. Harun GÜNGÖR anısına*, 641-663.
- Said, E. (1999). *Kış ruhu*. (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları.
- Sakallı, C. (2018). Göçmen edebiyatı: “ara dilde” yazmak. *Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, 9: 10-26.
- Sakallı, E. (2015). Türk dünyası şairlerinde millî kimlik simgesi olarak ana dili. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (39): 179-196.
- Saray, M. (2000). *Gaspıralı İsmail Bey'den Atatürk'e Türk dünyasında dil ve kültür birliği*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sarı, C. (2021). *Türkiye Türkçesi ağızlarında kalıplaşmış dil birimleri*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları.
- Sava, İ. İ. (2014). Şiirde Ana Dil Vurgusuna Örnek: Şakir Selim'in Şiirlerinde Kırım Tatarcasının Yeri. *Gazi Türkiyat*, 1 (14): 152.
- Sınar Çılgın, A. (2005). Vatan yahut Silistre'de vatan kavramı. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (9): 136-139.
- Smith, A. D. (2017). *Milli kimlik*. (B. S. Şener, Çev.). İletişim Yayınları.
- Söylemez, O. (2003). Kırım Türk edebiyatı. Aslanapa, O. (Ed.). *Sanatı, Tarihi, Edebiyatı ve Musikisiyle Kırım*. Yeni Türkiye Yayınları.

- Söylemez, O. (2009). Ana dil, milli kimlik ve iki dillilik: Cengiz Aytmatov. *Cengiz Aytmatov Günleri*, 12-14 Ekim, Ankara.
- Söylemez, O., Azap, S. (2017). *Türk dünyası edebiyatları şiir çözümlemeleri*. Kesit Yayınları.
- Sultanlı, V. (2007). *Azerbaycan muhaceret edebiyatı*. (E. Uzun, Çev.). Avrupa Yakası Yayınları.
- Şenocak, E. (2013). Göç ve Ergenekon destanlarında mitostan ütopya yolculuk. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (1): 2525-2537.
- Şimşek, Ş. (1960). Mendilin hikâyesi. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*. 11 (6): 2123-2124.
- Taşcıoğlu, Ö. L., (2018). Vatan kavramı ve Türk milleti için vatanın önemi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (71): 222.
- Tekne, K. (2020). Sovyet Kırım'da Veli İbrahim yılları. *History Studies*, 12 (5).
- Toplu, F. (2017). Kırım ve Dobruca'dan Kocaeli'ne göç hikâyeleri. Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük* (1998). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Urys, T., Kozak, T. ve Barabash, S. (2021). National identity: formation and realisation through poetry. *WISDOM*, 1(17).
- Uygun, S. (2017). Karadeniz'de yabancı vapur kumpanyaları ve göç. *Canik Uluslararası Sempozyumu* (7.: Samsun, Türkiye).
- Üngör, E. R. (2003). Bir Türk soyu olan Kırımlı Tatarların musikisi. Aslanapa, O. (Ed.). *Sanatı, Tarihi, Edebiyatı ve Musikisiyle Kırım*. (s. 226). Yeni Türkiye Yayınları.
- Yaldız, F. (2013). Diaspora kavramı: tarihçe, gelişme ve tartışmalar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 18: 289-318.
- Yaldız, F. (2016). Diaspora kavramı üzerine. Yolcu, M. A. (Ed.). *Eskişehir'de Kırım Tatarları Diaspora, kültürel miras ve kimlik*. (s. 33). Tepebaşı Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yardımcı, M. (2008). *Başlangıçtan günümüze Türk halk şiiri*. Ürün Yayınları.

- Yardımcı, M. (2014). Geçmişten günümüze ozanlık geleneği ve bu süreçte iletişim araçlarının rolü. *Erciyes Aylık Sanat Ve Fikir Dergisi*, 435: 27-30.
- Yıldırım, K. (2021). Tarihi tatar kimliği üzerine üç görüş. *Avrasya Dosyası*, 12 (1): 30-39.
- Yıldız, S. (2007). Kimlik ve ulusal kimlik kavramlarının toplumsal niteliği. *Milli Folklor Dergisi*, 19 (74).
- Yıldızlı, M. E. (2016). Göç, kültür ve kimlik kapsamında Eskişehir Kırım Tatarları çalıştayı üzerine düşünceler. Yolcu. M. A. (Ed.). *Eskişehir'de Kırım Tatarları Diaspora, kültürel miras ve kimlik*. (s. 128). Eskişehir: Tepebaşı Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yücedağ, G. (2019). *Edebiyatın üç kuşağı üzerinden göç ve göçmenliğin dönüşümüne bakmak: Almanya'daki Türk diasporası örneği*. [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Yüksel, S. (2011). Şairlerimizde anne hasretinin sembolü olarak mezar. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 35 (2).
- Къуртумеров Э.Э., Усеинов Т.Б., Харахады А.М. (2002). *Къырымтатар иджрет эдебияты*. Симферополь: Къырым девлет окъув-педагогика нешрияты.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1. (2021). Kazaklar (Slav). [https://tr.wikipedia.org/wiki/Kazaklar_\(Slav\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Kazaklar_(Slav)), Erişim tarihi: 09.03.2022.
- URL-2. (2016). “At aylansa kazığına tavdır” <https://old.qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/kelimeler/150333/>, Erişim tarihi: 31.01.2022.
- URL-3. (2018). Orkapı. <https://www.vatankirim.net/orkapi-528/> Erişim tarihi: 29.01.2022.
- URL-4. Cengiz Dağcı. <https://pesni.guru/text/cengiz-da-c-k-r-ml-lar>, Erişim tarihi: 26.05.2022.
- URL-5. (2021). Ayu Dağı. Ayu-Dag - Wikipedia, Erişim tarihi: 27.02.2022.
- URL-6. (2016). 1944 Kırım Türklerinin Sürgünü. 1944 Kırım Türklerinin Sürgünü (altayli.net), Erişim tarihi: 27.02.2022.

- URL-7. (2017). Cemil Kermençlik.
https://crh.wikipedia.org/wiki/Cemil_Kermençikli, Erişim tarihi: 26.01.2022.
- URL-8. (2022). Kızıl Ordu. <https://tr.interestrip.com/1382tr-24-impenetrable-facts-about-russian-red-army>, Erişim tarihi: 26.02.2022.
- URL-9. (2021). Uçansu. [https://en.wikipedia.org/wiki/Uchan-su_\(waterfall\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Uchan-su_(waterfall)), Erişim tarihi: 02.02.2022.
- URL-10. (2022). “*Parlayan her şey altın değildir*”
https://tr.wikiquote.org/wiki/Alman_atas%C3%B6zleri, Erişim tarihi: 10.01.2022.
- URL-11. (2021). Fikret Yurter. <https://emelvakfi.org/emeldergisi/fikret-kirimli-yurter/>, Erişim tarihi: 01.03.2022.
- URL-12. (2020). Oymak. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Oymak>, Erişim tarihi: 07.01.2022.
- URL-13. (2011). Şehit Necip Hacı Fazıl,
<http://www.eskimeyendostlar.net/makale/necip-haci-fazil-39in-sehadeti/3914>,
Erişim tarihi: 07.03.2022.